

พิธีกรรมแทนโตนตา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด

อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

เพชรบูรณ์ โสฬ้าภา

ปฏิญานี้ฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พฤษภาคม 2536

ปฏิญญาฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทและเอกนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ลำดวน ที่ได้กรุณาเป็นประธานควบคุมปริญญาโทและเอก และอาจารย์กัญญา สังขพันธ์านนท์ ที่กรุณาเป็นกรรมการให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ แก่ไขข้อบกพร่อง ตลอดจนได้สนับสนุนเอกสารทางวิชาการ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียบเรียงปริญญาโทและเอกเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณอาจารย์ใหญ่ อนุฤทธิ์ และคณาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และกรุณาให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการ และให้คำแนะนำที่ดีและเป็นประโยชน์ ทำให้ปริญญาโทและเอกนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สรเชษฐ์ วรคามวิชัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์กัญญา ปลั่งเจริญศรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบ บุญคล้าย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประภิจ จันตะเคียน แห่งสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนตลอดมา และขอขอบคุณคุณมณฑุ แก่นเดี้ยว ที่ได้ให้วิทยาทานในด้านประเพณีพิธีกรรมของชาวเขมร

ขอกราบมัสการและกราบขอบพระคุณพระอธิการเข็มอร เจ้าอาวาสวัดประจำศูนย์อพยพชาวเขมรไต้ก๊ก อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีของชาวเขมรในกัมพูชา และขอกราบขอบพระคุณ พระอธิการพระครูปัญญา สารวิสุทธิ พระมหาธีรารงค์ ชัมมปาโล และชาวบ้านเกาะหาดทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณบาทหลวง (คุณพ่อ) ทวีศักดิ์ บุญสูง ที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการทำปริญญาโทและเอกในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อถาวร ไชยวงศ์ คุณแม่จำรัส ไชยวงศ์ ตลอดจนน้อย ๆ ทุกคน และคุณชงชัย โสไล้ภา ที่ให้กำลังใจโดยตลอด และขอบคุณเพื่อน ๆ ไทยคดีทุกคน โดยเฉพาะคุณกรรณิศา ศรีฉลวย ที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา และขอปใใจน้องอ้อ น้องแมนของแม่ด้วย

เพชรภรณ์ โสไล้ภา

พิธีกรรมแซนโตนตา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ประการที่หนึ่ง เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโตนตา ประการที่สอง เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมแซนโตนตา กับวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด ประการที่สาม เพื่อศึกษาคติความเชื่อของชาวบ้านกระหาดที่มีต่อพิธีกรรมแซนโตนตา ผู้วิจัยศึกษาโดยการศึกษาค้นคว้าเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ผลของการศึกษาปรากฏดังนี้

องค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโตนตา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูต่อเวทียของชาวไทย-เขมร ที่มีต่อบรรพบุรุษ ในการประกอบพิธีกรรมแซนโตนตานี้จะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับครอบครัว หัวหน้าครอบครัว หรือผู้มีอาวุโสสูงสุดของครอบครัวเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม โดยจะจัดเต็นท์วางขึ้นที่บ้านของตนเอง ผู้ร่วมประกอบพิธีจะประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัว และมีเกียรติ ระดับเครือญาติ จะจัดประกอบพิธีกรรมขึ้นที่บ้านผู้มีอาวุโสสูงสุดของวงศ์ตระกูล และผู้มีอาวุโสสูงสุดของตระกูลจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ส่วนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับนี้ จะประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่นับถือผีเดียวกัน และในระดับชุมชนนั้นจะประกอบพิธีกรรมกันที่วัดประจำหมู่บ้าน โดยมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ ผู้มีอาวุโสสูงสุดของแต่ละตระกูล ส่วนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมจะประกอบด้วยชาวบ้านทุกครอบครัวในหมู่บ้าน รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงที่นับถือผีเดียวกัน ในระดับชุมชนนี้ นอกจากจะมีผู้มีอาวุโสเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมแล้วยังมีผู้อื่น ๆ เช่น มรรคทายก ครู พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมด้วย ส่วนสิ่งของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้ซึ่งหาได้ตามท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะทำบายเป็นเพ็ญซาแมโพสพ และผีโรผีนาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในนา สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว จะใช้บ้านของตนเอง ในระดับเครือญาติจะใช้บ้านผู้มีอาวุโสสูงสุดของตระกูล และในระดับชุมชนจะใช้ศาลาการเปรียญของ

วัดบ้านกระหาดเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรม วัน และเวลาในการประกอบพิธีกรรม จะตรงกับวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซน โดนตากับวิถีชีวิตของชาว ไทย-เขมร จะมีความผูกพัน เกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ชาวไทย-เขมร จะต้องมีการแซนไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเสมอ

ด้านคติความเชื่อ ชาวไทย-เขมร มีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ (โดนตา) ชาวบ้าน เชื่อว่าโดนตาเป็นผีมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรม แซนโดนตา ก็จะถูกสังขมลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญู และเชื่อว่าคนที่อกตัญญูจะประสบแต่ ความล้มเหลวในชีวิต หากความสุข ความเจริญไม่มี ความเชื่อดังกล่าวจึงมีการแซนสรวงบูชา เพื่อให้บรรพบุรุษพอใจ ท่านก็จะคอยคุ้มครองอวยชัยให้พร ให้ลูกหลานประสบผลสำเร็จในชีวิต มีความสุขความเจริญ และนอกจากนี้ยังเชื่อว่า โดนตานั้นจะตลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมด้วย ชาวไทย-เขมร ได้อาศัยความเชื่อในการ นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้เป็นคน มีระเบียบวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันสืบไป

THE SANDONTA RITUAL AT BAN KRAHAT, TAMBON
KRAHAT, AMPHOE CHOMPRA, SURIN

AN ABSTRACT

BY

PETCHARAPORN SOLUMPA

Presented in partial fulfillment of the requirements for the Master of
Arts degree in Thai Studies (Humanities)
at Srinakharinwirot University

THE SANDONTA RITUAL AT BAN KRAHAT, TAMBON KRAHAT, AMPHOE CHOMPRA,
SURIN

The purpose of this research was threefold, namely, to investigate factors of Sandonta ritual, relationship between the Sandonta ritual and ways of life of ethnic Thai-Khmer people, and folk beliefs of Krahat people regarding the Sandonta ritual. Research data was based on research material and field work.

The results of the study were as follows:

The main purpose of the Sandonta ritual was to show kindness and pay great respect for spirits of ancestors of ethnic Thai-Khmer people. The Sandonta ritual was performed in three levels, namely, family, kinship group, and community or village levels. At the family and kinship group levels, members of each family and kinship group of the same ancestors performed the ritual together by having a respected elderly as their leader. He or she would act as a mediator between spirit of Sandonta and the living kins and relatives. As for the community or village level, respected individuals, such as head layman, head teacher, and head monk, took their lead in performing ritual activities. The head layman, teacher, and head monk took their lead in religious activities, providing gifts, and satisfying the villagers'spiritual needs respectively. The ethnic Thai-Khmer people provided all of the offerings not just for the Sandonta spirit but

also for the God of Rice (Mea Posop) and ghosts that were supposed to take care of the rice fields. Those spirits were believed to assist in attaining plenty of food for the people. The Sandonta ritual performed at three levels (family, kinship group, and community or village) took place at the home of the individual family, the home of the respected elderly of each kinship group, and the village temple respectively. The Sandonta ritual was performed annually on the last two days of the last phase of the tenth month of the Chinese calendar.

The relationship between the Sandonta ritual and the ways of life of the ethnic Thai-Khmer people was a long and lasting one. It related to them from birth to death. Each time the individual member or members of family or families in the village performed a ritual or a ceremony, the spirit of the Sandonta was automatically invited to take part at such ritual or ceremony.

The ethnic Thai-Khmer people traditionally believed in the Sandonta spirit. They believed that the Sandonta spirit had tremendous spiritual power over their life. The people who did not believe in or perform the Sandonta ritual were socially sanctioned. They were accused of being unkind to their ancestors. Their life would be a failure and they could not live happily. Therefore it was their duty to please their Sandonta spirit so that he could help them to achieve happier life and get more rain for their rice fields. The folk belief in the Sandonta ritual not only acted as a social norm but also brought peace, discipline, friendship, and harmony to the people at Ban Krahat.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ 1
	ภูมิหลัง 1
	จุดมุ่งหมายในการศึกษาวิจัย 6
	ความสำคัญในการศึกษาวิจัย 6
	ขอบเขตของการศึกษาวิจัย 6
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า 8
	นิยามศัพท์เฉพาะ 9
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรู้พื้นฐานของชุมชน 10
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม 12
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ 21
2	ประวัติความเป็นมาของชาวไทย-เขมร และสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน 30
	ประวัติความเป็นมาของชาวไทย-เขมร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 30
	ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์ 32
	สภาพทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์ 35
	สภาพทั่วไปของหมู่บ้านกระหาด 44
	ด้านสังคม 44
	ประวัติหมู่บ้าน 44

สถานแวดล้อมทางภูมิศาสตร์	45
สถานทางเศรษฐกิจ	51
ด้านการปกครอง	51
ด้านการศึกษา	53
ด้านคุณภาพชีวิตและสาธารณสุข	53
ด้านสาธารณสุขภาค	58
ด้านการคมนาคม	59
ด้านระบบเครือข่าย	59
ด้านประเพณีวัฒนธรรม	69
ประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทิน	69
ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต	71
ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมชนโตนตาโดยทั่วไป	74
3 องค์ประกอบของพิธีกรรมชนโตนตาที่บ้านกระหาด	76
จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมชนโตนตา	77
บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม	78
อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมชนโตนตา	80
สถานที่และเวลาในการประกอบพิธีกรรมชนโตนตา	90
ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมชนโตนตา	94

4	ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมแซน โคนตากับวิถีชีวิตของชาวบ้านกระหาด	103
	พิธีแซนในงานขึ้นบ้านใหม่	104
	พิธีแต่งงาน	107
	พิธีแซนในงานแต่งงาน	113
	พิธีเกี่ยวกับการเกิด	115
	การแซนในพิธีเกี่ยวกับการเกิด	124
	พิธีเกี่ยวกับการบวช	126
	การแซนในพิธีเกี่ยวกับการบวช	135
	พิธีศพ	137
	การแซนในงานศพ	145
5	คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแซน โคนตา	148
	คติความเชื่อเกี่ยวกับผี	152
	คติความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาว ไทย-เขมร	159
	คติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือศาสนาพราหมณ์	161
	คติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือศาสนาพุทธ	171
	อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือผีที่มีต่อพิธีกรรมแซน โคนตา	179
	อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพราหมณ์ ที่มีต่อพิธีกรรมแซน โคนตา ...	184
	อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพุทธ ที่มีต่อพิธีกรรมแซน โคนตา	186
	คติความเชื่อเกี่ยวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษกับวิถีชีวิตของชาวบ้านกระหาด ..	193

บทที่	หน้า
6 บทสรุป	203
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	203
ข้อเสนอแนะ	207
บรรณานุกรม	210
ภาคผนวก	219
ภาคผนวก ก รายงานผู้ให้สัมภาษณ์	220
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	226
ภาคผนวก ค บทสวดเกี่ยวกับพิธีต่าง ๆ	240

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	แผนที่จังหวัดสุรินทร์	37
2	แผนที่อำเภอจอมพระ	47
3	แผนผังบ้านกระหาด	48
4	ถนนเข้าหมู่บ้านกระหาด	49
5	ถนนภายในหมู่บ้านกระหาด	49
6	ศาลาเฝ้าวัดบ้านกระหาด	50
7	สระน้ำสาธารณะบ้านกระหาด	50
8	การแต่งกายของผู้หญิงที่มีอายุของชาว ไทย-เขมรบ้านกระหาด	56
9	การแต่งกายของผู้ชายที่มีอายุของชาว ไทย-เขมรบ้านกระหาด	57
10	คำเรียกเครื่องญาติของกลุ่ม ไทย-ลาว	64
11	คำเรียกเครื่องญาติของกลุ่ม ไทย-เขมร	65
12	ภาพแสดงแผนภูมิของตระกูลแสนกล้า	66
13	ภาพแสดงแผนภูมิของตระกูลสุขสันติ	67
14	ภาพแสดงแผนภูมิของตระกูลสมพร	68
15	ภาพแสดงแผนภูมิของตระกูลสุขยา	68
16	ภาพกรวย 5 สำหรับเป็นเครื่องบูชา	81
17	ภาพน้ำต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับเป็นเครื่องเซ่นไหว้	82
18	ภาพบายเบ็น	85

19	ภาพเครื่องเซ่นไหว้ที่จัดในระดับครอบครัว	86
20	ภาพเครื่องเซ่นไหว้ที่จัดในระดับชุมชน	87
21	เสื้อผ้าอาภรณ์ที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้	87
22	อาหารหวานที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้และถวายพระ	88
23	กระเบื้องภาชนะสำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้ในระดับชุมชน	89
24	สิ่งของต่าง ๆ ที่นำไปใส่ในกระเบื้องดินเผา	90
25	มุกหนึ่งของบ้านที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว	91
26	แผนผังแสดงบริเวณบ้านและสถานที่ประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว	92
27	ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมร่วมกันบนศาลาวัดในตอนกลางคืนของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10	93
28	ชาวบ้านนำกันเผอิฐดินเผาไปรวมกันที่วัดในตอนเช้าของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10	98
29	แผนผังการนั่งประกอบพิธีกรรมระดับชุมชน	99
30	ชาวบ้านร่วมกันประกอบพิธีกรรมในตอนกลางคืน	100
31	ชาวบ้านนำกันเผอิฐไปแห่รอบอุโบสถเพื่อจูนดินเผา	101
32	เด็กและผู้ใหญ่แย่งกันเก็บเสียบึงและสิ่งของต่าง ๆ จากพิธีจูนดินเผา	101
33	ชาวบ้านร่วมกันดับบาตรบนศาลาการเปรียญในช่วงเช้าวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10	102
34	แผนผังแสดงขั้นตอนในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด	116
35	เครื่องเซ่นไหว้ในการโกนผมไฟ	121
36	เครื่องเซ่นไหว้ในงานโกนจุก	122
37	การแต่งกายของเด็กหญิงที่จะเข้าพิธีโกนจุก	123
38	แผนผังแสดงการบวชของชาวบ้านเกาะหาด	128

ภาพประกอบ	หน้า
39 ชฎาสำหรับสวมศีรษะให้ขนาด	132
40 การแต่งกายของขนาด	133
41 ขบวนช้างที่ใช้ในการแห่ขนาด	133
42 มาตรการ استقبالพระก่อนบวช	134
43 เครื่องเซ่นไหว้ในงานบวช	134
44 แผนผังขั้นตอนเกี่ยวกับพิธีศพ	137
45 ภาพการแห่ศพไปที่เชิงตะกอน	147
46 ภาพประติมากรรม ซึ่งถือว่าเป็นที่อยู่ของพระพรหมที่เสด็จมาร่วมในการประกอบ พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่	196

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงการแจกแจงสมาชิกในครอบครัว	61
2 ตารางเทียบคำเรียกเครือญาติของกลุ่ม ไทย-กลาง, ไทย-ลาว และไทย-เขมร	62

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ดังที่ กิ่งแก้ว อัดถากร กล่าวไว้ว่า การประกอบพิธีกรรมของคนเรานั้นเป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจ ทำให้เกิดมีความหวังในชีวิต เพราะเชื่อว่าพิธีกรรมสามารถนำไปสู่ผลที่ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นคาดหวังไว้ (กิ่งแก้ว อัดถากร.

2523 : 2) รูปแบบและความเชื่อของคนต่อพิธีกรรมนั้นย่อมมีวิวัฒนาการไปตามยุคสมัย ดังที่แสง จันทร์งาม ได้ให้แนวคิดเอาไว้ว่า คนสมัยก่อนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติน้อยมาก โดยถือว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มหัศจรรย์น่ากลัวเป็นสิ่งลึกลับมีอันตรายและน่ากลัว (แสง จันทร์งาม. 2534 : 201) ความกลัวจึงเป็นอารมณ์ที่มีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเชื่อ เกิดศาสนา และเกิดพิธีกรรมขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ภิญญู จิตต์ธรรม ที่กล่าวว่าความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ แม้ว่าปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปมากแล้ว แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อในชีวิตประจำวัน (ภิญญู จิตต์ธรรม. 2522 : 2) ในระยะเริ่มแรกจึงมีการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาจเป็นธรรมชาติ หรือเชื่อว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติที่อาจซ่อนเร้นหรือควบคุมธรรมชาตินั้นอยู่ ซึ่งอาจจะเป็น ผี เทวดา หรือเทพเจ้าก็ได้ การประกอบพิธีกรรมนั้นคนเราเชื่อว่าเป็นวิถีทางที่ทำให้ความหวังกลัวนั้น บรรเทาเบาบางลงหรือจากร้ายกลายเป็นดี

ในการประกอบพิธีกรรมมีการปฏิบัติแตกต่างกันออกไปหลายลักษณะ บางพิธีกรรมมีการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยตรง บางพิธีกรรมก็จะมีการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านคนกลางหรือสื่อกลาง เช่น ผ่านพระ เฒ่าจ้ำ หมอผี หรือหมอขรรคม เป็นต้น ตัวอย่างพิธีกรรมที่ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยตรงเช่น การไหว้เจ้าของชาวจีนในวันตรุษจีน (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร. 2514 : 513) หรือการเช่นสรวงบอกกล่าวผีบรรพบุรุษมารับส่วนบุญในการจัดงานต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช หรือการเดินทางไปต่างถิ่นของลูกหลาน เป็นต้น (พระอธิการซิมอร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรภรณ์ ไส้ลาลา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ค่ายอพยพชาวกัมพูชา (ไซท์บี) อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2534) ตัวอย่างการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านสื่อกลางหรือคนกลาง เช่น ในประเทศทางตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์มีพิธีกรรมการกินขนมปังกับเหล้าองุ่นเพื่อแสดงถึงการสร้างความสัมพันธ์กับพระเจ้าโดยมีพระเป็นคนกลางระหว่างพระเจ้ากับผู้เป็นคริสเตียน (แสง จันทร์งาม. 2534 : 132) หรือในประเทศทางตะวันออกชาวอินเดียมีพิธีศารท เพื่อส่งเวทย์ผีบรรพบุรุษฝ่ายบิดาด้วยข้าวอินทน์โดยมีบุตรชายเป็นคนกลางติดต่อระหว่างญาติฝ่ายบิดามารดาซึ่งสืบขึ้นไปสามชั่วสืบลงสามชั่ว กับผีบิดาและผีบรรพบุรุษ (สุจิตรา รมรินทร์. 2527 : 54)

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของคนไทยมีอยู่ทุกภาค และมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ดังที่ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้กล่าวถึงผีบรรพบุรุษของภาคเหนือว่ามีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป เช่น ผีปู่ย่า ผีอะฮัก ผีเฮือน เป็นต้น พวกลูกหลานก็จะสร้างหิ้งบูชาไว้บริวารณบ้านหรือในบ้าน เพื่อเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ (ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527 : 12) ส่วนภาคใต้เรียกผีบรรพบุรุษว่า ผีตายาย ภาคกลางเรียกว่าผีปู่ย่าตายาย ภาคอีสานกลุ่มไทย-ลาวเรียกว่าผีเขื้อ กลุ่มไทย-เขมรเรียกว่าโตนตา

จากการที่คนเรามีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณของผู้ล่วงลับไปแล้ว ทำให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษประจำครอบครัวคอยควบคุมสั่งคมระดับครอบครัว ดังคำกล่าวของฮายาชิ ว่าผีบรรพบุรุษประจำครอบครัวเป็นผู้ที่คอยเตือนไม่ให้คนในครอบครัวเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ถ้ามีการทะเลาะกันภายในครอบครัว ผีบรรพบุรุษก็จะทำให้คนภายในครอบครัว

ได้รับความเดือดร้อนโดยเฉพาะผู้หญิงและเด็ก (Hayashi. 1991 : 9) ซึ่งพ้องกับแนวความคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม ที่กล่าวว่า "วัฒนธรรมในการนับถือผีมีมาช้านาน เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจวิเศษ" (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2527 : 17) เมื่อมีการนับถือผีบรรพบุรุษก็ย่อมมีการประกอบพิธีกรรมขึ้น มีทั้งพิธีกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้นที่วัด และพิธีกรรมที่ชาวบ้านจัดขึ้น เช่น การทำบุญในประเพณีต่าง ๆ ได้แก่บุญแจกข้าว บุญคนลาน บุญข้าวสาก เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเชื่อดั้งเดิม ดังที่จิราภรณ์ กัทธาภาณภัทร ได้กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมว่าเป็นความเชื่อแบบการนับถือผีสายเทวดาต่าง ๆ การนับถือพุทธศาสนาสอดคล้องกันเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของนรก สวรรค์ กรรมดี กรรมชั่ว และปาปบุญคุณโทษซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก (จิราภรณ์ กัทธาภาณภัทร. 2528 : 51)

การบูชาวิญญาณของผีบรรพบุรุษถือเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมของคนไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งพระอริยานุวัตร เขมจารี ได้กล่าวถึงพิธีกรรมเช่นไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษในเดือนสิบว่าเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับไปซึ่งชาวอีสานเรียกว่าผีบ้านผีเรือน (พระอริยานุวัตร เขมจารี. 2528 : 16) ในเดือนสิบนี้ทุกภาคจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อเช่นไหว้วิญญาณของบรรพบุรุษ แต่จะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิภาคและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังที่สุเมธ เมธาวิทยากุล ได้กล่าวถึงพิธีสารทว่า ในการทำพิธีสารทนี้จะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาคและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้ภาคเหนือเรียกพิธีสารทว่า พิธีกินก๋วยสลาก ภาคใต้เรียกว่า พิธีส่งตายายและชิงเปรต ภาคกลางเรียกว่าวันสารทไทย ภาคอีสานกลุ่มไทย-ลาวเรียกว่าบุญข้าวสาก และอีสานกลุ่มไทย-เขมรเรียกว่าพิธีแซนโตนตา ซึ่งแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว รวมถึงวิญญาณของผู้ตายที่เป็นญาติพี่น้อง และวิญญาณของผู้ตายที่ไม่มีญาติ (สุเมธ เมธาวิทยากุล. 2532 : 50) ความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับวันสารทนี้ สามารถ จันทรสุรีย์ และกรรณิ อัญชูลี เห็นว่าในวันสารทนี้ถือเป็นคติและความเชื่อสืบต่อกันมาว่า ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีโอกาสได้มารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติในวันนี้ และ

เชื่อว่าหากทำบุญในวันวิสาขบูชาจะได้รับส่วนบุญได้เต็มที่ และมีโอกาสหมตที่เฝ้าธรรมได้ไปเกิดหรือมีความสุขต่อไป (สามารถ จันทรสุรีย์ และกรรมณี อัญชลี. 2534 : 150)

พิธีกรรมแห่นาโคตนาเป็นพิธีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนในครอบครัว และเครือญาติที่ผูกพันกัน ดังคำกล่าวของพระมหาขำรงค์ ชมมปาโล วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมแห่นาโคตนาว่าเป็นพิธีกรรมที่จัดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ในวันแห่นาโคตนาเป็นวันที่ชาวไทย-เขมรได้แสดงออกถึงความรักความผูกพัน เป็นวันที่ผู้คนเต็มไปด้วยรอยยิ้มหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ความเป็นกันเองที่ชาวบ้านมีต่อกัน และคนต่างถิ่นที่นับถือเป็นเสมือนญาติมิตร ชาวไทย-เขมรถือว่าเป็นวันสำคัญอย่างยิ่ง ถึงแม้จะห่างไกลอดอยากแร้นแค้นอย่างไร ก็ไม่ถือเป็นอุปสรรคต่อการจัดประเพณีพิธีกรรมนี้ เขาจะต้องทำบุญให้ได้ จึงทำบุญเดือนสิบหรือพิธีกรรมแห่นาโคตนา เป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง (พระมหาขำรงค์ ชมมปาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรภรณ์ ไส้ลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2534)

ดังนั้นพิธีกรรมแห่นาโคตนาจึงเป็นพิธีบูชาผีบรรพบุรุษของชาวไทย-เขมร ที่มีอิทธิพลต่อชาวไทย-เขมรในเขตอีสานใต้ของไทย ดังที่ชน ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งแสดงออกถึงการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวไทย-เขมร และถือเป็นสิ่งที่ดีเพราะเป็นรูปแบบของการควบคุมให้รู้จักความกตัญญูทวดเวที่ต่อบรรพบุรุษ เป็นผลให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่เครือญาติและสังคมในหมู่บ้านอีกด้วย (ชน ศรีสวัสดิ์. 2531 : 39)

บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านชาวไทย-เขมรหมู่บ้านหนึ่ง ที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมวันแห่นาโคตนาไว้เป็นอย่างดี ถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทย-เขมร ในวันแห่นาโคตนาเป็นวันที่ชาวไทย-เขมรที่เดินทางไปทำมาหากินอยู่ต่างถิ่นต้องเดินทางกลับมาสู่มาตุภูมิเพื่อกลับมาแห่นาโคตนาไหว้วิญญาณของบรรพบุรุษ ทุกคนจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียง เช่น

ขนม นมเนย อาหารหวานคาว เป็นต้น เพื่อใช้เช่นสรวงวิญญานของบรรพบุรุษของตน จากการสัมภาษณ์พระครูบุญญา สารวิสุทธ์ และนายภักดี แสนกล้า ได้เล่าถึงการจัดงานในพิธีกรรมแซ่โคนตาว่า ชาวบ้านกระหัดจะจัดงานพิธีกรรมแซ่โคนตาขึ้น ตรงกับวันแรม 14 ค่ำ 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เป็นการระลึกถึงวิญญานของบรรพบุรุษ และถือเป็นวันรวมญาติของชาวไทย-เขมร ดังจะเห็นได้จากการที่หมู่บ้านต่าง ๆ ที่แยกออกจากหมู่บ้านกระหัด เช่น หมู่บ้านโคกจะ บ้านกันโจรง บ้านหนองยาว บ้านอันโอง บ้านขาม เป็นต้น จะมาร่วมทำพิธีกันที่บ้านกระหัด ทุกคนที่มาร่วมงานล้วนเป็นญาติพี่น้องกันคนที่ไม่ใช่ญาติก็ถือเสมือนญาติ แม้จะแยกหมู่บ้านไปแล้วแต่การเคารพนับถือก็ยังมีเช่นเดิม (พระครูบุญญา สารวิสุทธ์ และนายภักดี แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรภรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านกระหัด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2534) ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความแค้นแค้นของความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติและระดับชุมชน ดังปรากฏว่าชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ยังมีความเอื้ออาทรต่อกัน การช่วยเหลือกันและกันอย่างเห็นได้ชัด เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว การช่วยเหลือแรงงานในงานบุญต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนสิ่งของที่มีในหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านกระหัด นอกจากนี้ชาวบ้านยังรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของพวกตนเอาไว้และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ดังนั้นพิธีกรรมแซ่โคนตาจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของสังคม และเป็นพิธีกรรมที่เด่นชัด ที่ทำให้เห็นการกระทำทางสังคมของไทย-เขมรต่อผีบรรพบุรุษซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งเกี่ยวกับ พิธีกรรมแซ่โคนตาตลอดจนวิเคราะห์ให้เห็นว่าการกระทำพิธีกรรมนี้มีความสำคัญอย่างไรจึงทำให้ชาวบ้านหลายหมู่บ้านมาร่วมกันประกอบพิธีกรรมที่บ้านกระหัด และศึกษาถึงองค์ประกอบของพิธีกรรมแซ่โคนตา ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซ่โคนตากับวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมรบ้านกระหัด ศึกษาทัศนคติความเชื่อของชาวไทย-เขมรบ้านกระหัดที่มีต่อพิธีกรรมแซ่โคนตา ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสมควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่เป็นอย่างยิ่ง

จุดมุ่งหมายของการศึกษาดังกล่าว

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมแซน โคนตา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมแซน โคนตากับวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาคติความเชื่อของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อพิธีกรรมแซน โคนตา

ความสำคัญของการศึกษาดังกล่าว

1. ทำให้ทราบองค์ประกอบของพิธีกรรมแซน โคนตา
2. ทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมแซน โคนตากับวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
3. ทำให้ทราบถึงคติความเชื่อของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อพิธีกรรมแซน โคนตา

ขอบเขตของการศึกษาดังกล่าว

ในการศึกษาดังนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาในด้าน สถานที่ บุคคล และ เวลา ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะทำการศึกษา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

2. ผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลจากบุคลากร ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้ประกอบพิธีกรรมระดับครอบครัว คือหัวหน้าครอบครัวจำนวน 110 ครอบครัว ในตระกูลใหญ่ ๆ 4 ตระกูล ดังนี้

2.1.1 ตระกูลแสนกล้า

2.1.2 ตระกูลสุขสนิท

2.1.3 ตระกูลสมพร

2.1.4 ตระกูลสุขยา

2.2 ผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับเครือญาติและระดับหมู่บ้าน คือผู้อาวุโสของตระกูลต่าง ๆ ในหมู่บ้าน จำนวน 8 คน คือ

2.2.1 นายวาน แสนกล้า

2.2.2 นายเคน แสนกล้า

2.2.3 นางดวงแข สุขสนิท

2.2.4 นางพลัน สุขสนิท

2.2.5 นายดี สมพร

2.2.6 นายวัน สมพร

2.2.7 นายพร สุขยา

2.2.8 นางกอ สุขยา

2.3 ผู้รู้ได้แก่

2.3.1 พระสงฆ์ จำนวน 6 รูป

2.3.2 หมอชาวม (กรู) 2 คน

2.3.3 ครู 4 คน

2.3.4 ผู้ใหญ่บ้าน 6 คน

2.3.5 ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน 2 คน

2.4 ผู้ร่วมพิธีกรรม ประกอบด้วย

2.4.1 มรรคทายก-มรรคทายิกา และผู้อาวุโสที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป
จำนวน 10 คน ดังนี้

หมู่บ้านกระหาด	จำนวน	4 คน
หมู่บ้านอินเือง	จำนวน	2 คน
หมู่บ้านหนองยาว	จำนวน	1 คน
หมู่บ้านโคกจ๊ะ	จำนวน	2 คน
หมู่บ้านขาม	จำนวน	1 คน

2.4.2 บุคคลอื่น ๆ ที่เข้าร่วมพิธีกรรม จำนวน 20 คน แบ่งเกณฑ์อายุดังนี้

อายุ	10-20 ปี	จำนวน	5 คน
อายุ	21-35 ปี	จำนวน	5 คน
อายุ	36-60 ปี	จำนวน	10 คน

3. ระยะเวลาในการศึกษาค้นคว้า เริ่มตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2535 เป็นต้นไป

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าไว้ 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรู้พื้นฐานของชุมชน

1.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม

1.1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ

1.2 ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการ

ต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

1.2.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การสร้าง

แบบสัมภาษณ์ได้แนวการสร้างมาจาก กาญจนา แก้วเทพ (2530) ชัยยนต์ เพาพาน (2533) วิเชียร พลหาญ (2534) สุภณ สมจิตศรีปัญญา (2534) สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531) และนิพนธ์ เทียรวิหาญ (2530)

เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมีดังนี้คือ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และสมุดบันทึก

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาดังกล่าวครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโตนตา

2.2 ด้านความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซนโตนตากับวิถีชีวิตของชาว ไทย-เขมร บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

2.3 ด้านความคิดเห็นของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อพิธีกรรมแซนโตนตา

3. ชั้นนำเสนอผลการศึกษาดังกล่าว

นำเสนอผลการศึกษาดังกล่าวแบบพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

พิธีกรรมแซนโตนตา หมายถึง พิธีเซ่นสรวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ของชาว ไทย-เขมรบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

องค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโตนตา หมายถึง ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ เวลาในการประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนในการทำพิธีกรรมแซนโตนตา

ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรเพียงหนึ่งครอบครัว เท่านั้นในหนึ่งครัวเรือน

ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่ 2 ครอบครัวขึ้นไป รวมกันเป็นหน่วยครอบครัวใหม่ที่ใหญ่กว่าครอบครัวเดิม (บุญลือ วันทายนต์. 2523 : 160)

หมู่บ้านบริวาร หมายถึง หมู่บ้านที่แยกจากหมู่บ้านกระหัด ไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ได้แก่ บ้านโคกจ๊ะ บ้านขาม บ้านอาโอง บ้านหนองยาว และบ้านกันโจรง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่ง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น

3 กลุ่มคือ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้พื้นฐานของชุมชนชาวไทย-เขมร บ้านกระหัด ตำบลกระหัด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้พื้นฐานของชุมชน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรู้พื้นฐานของชุมชน มีดังต่อไปนี้

ไพบุลย์ สุนทรารักษ์ (2515 : 48) ได้เรียบเรียงเรื่องเมืองสุรินทร์ไว้ว่า การปกครองหัวเมืองภาคอีสาน โดยเฉพาะเมืองสุรินทร์นั้น ได้มีชาวส่วย (กูย) อาศัยอยู่ ชาวกูยนี้เป็นชนเผ่าเขมรเดิมพวกหนึ่ง ที่อพยพมาจากอินเดียเพราะถูกอารยันรุกราน โดยอพยพมาทางตะวันตกจนถึงลุ่มแม่น้ำคงคา (สาละวิน) และแม่น้ำโขงตอนบน พวกที่อพยพไปทางแม่น้ำสาละวิน ได้กลายเป็นบรรพบุรุษของมอญหรือรามัญ ส่วนพวกที่อพยพไปตามแม่น้ำโขง บางพวก ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ตามที่ราบสูงแถบเทือกเขาตองรัก (ตองแร็ก) บางพวกอพยพไปถึงที่ราบต่ำ

บริเวณทะเลสาบใหญ่และชายทะเล ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นบรรพบุรุษของพวกเขมร และพวกที่อยู่ตามป่าเขาต่าง ๆ เรียกว่า ลัวะ ซ่า ชม ลัวะ กวย (กวย)

เอกสารของจังหวัดสุรินทร์ (2526) ได้กล่าวถึงอาณาเขตจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า จังหวัดสุรินทร์อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตตั้งต่อกับทิศเหนือจดจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ทิศใต้จดประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา ทิศตะวันออกจดจังหวัดศรีสะเกษ และทิศตะวันตกจดจังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอปราสาท อำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะ อำเภอบัวเชด อำเภอลำดวน อำเภอศีขรภูมิ อำเภอสนม อำเภอสำโรงทาบ อำเภอจอมพระ อำเภอกำตuum อำเภอรัตนบุรี และอำเภอชุมพลบุรี

ชววิช ภูโณทก (2527 : 42) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติอีสานตอนล่างว่า ตามหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของอีสานตอนล่างนั้น ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนนี้เป็นแหล่งที่มีวัฒนธรรมหลายยุคหลายสมัยทับซ้อนกันอยู่ และไม่ต่อยจะต่อเนื่องกันมากนัก ซึ่งมีการแบ่งยุคต่าง ๆ ออกเป็น 3 ยุคคือ ยุคที่ 1 อาณาจักรศรีวิชัย ยุคที่ 2 อาณาจักรขอมสมัยพระนครบางส่วน และยุคที่ 3 หัวเมืองปลายอาณาจักรไทย

สุนจน์ ประเสริฐศรี (2527 : 51) กล่าวถึงความเป็มาของชาวเขมรว่า ในบริเวณ 3 จังหวัดอีสานใต้ อันประกอบด้วย สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นั้นมีประชาชนเจ้าของถิ่นเดิมอยู่ 3 เชื้อชาติ คือ เขมร ลัวะ และ เขอ ในบรรดาสามเชื้อชาตินี้ เชื้อชาติเขมรจะมีมากที่สุด รองลงมาคือลัวะ และน้อยที่สุดเป็นเขอ ในจำนวนประชากร 3 ล้านกว่าคนนั้น ผู้เขียนประมาณว่ามีเขมรอย่างน้อย 2 ล้านคน ลัวะ 3 แสนคน นอกจากนั้นเป็นลาวและเขอ ส่วนในบริเวณเมืองก็มีคนจีนและคนไทย คนเขมรไม่ได้เรียกคนไทยว่าไทย แต่ยังคงเรียกคนไทยว่า เขียม ซึ่งเป็นคำเรียกมาตั้งแต่สมัยนครวัด ส่วนภาษาของไทยก็ยังเรียกว่า ภาษาเขียม เช่นเดียวกับที่คนไทยยังเรียกเขมรว่า ขอม นั้นเอง

ชววิช ภูโณทก (2523 : 48) เห็นว่าเขมรเป็นชนกลุ่มน้อย ที่ใช้ภาษาพูดเป็นภาษาเขมร ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ (ยกเว้นอำเภอรัตนบุรี) จังหวัดศรีสะเกษ

และบางอำเภอของจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น ประโคนชัย กระสัง และบางตำบลของอำเภอสตึก ประชากรอีสานที่ใช้ภาษาเขมร มีจารีตประเพณีของกลุ่มชนเด่นชัดในเรื่องของ การแต่งกาย เครื่องดนตรี การรับประทานข้าวเจ้า ซึ่งต่างไปจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว หมู่บ้านชาวไทย-เขมร มีการนับถือศาสนาพุทธ วัดถือเป็นสถานสำคัญของหมู่บ้าน มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ มีการเล่นไหว้ผีบรรพบุรุษในวันเสาร์ทเดือน 10 เรียกว่า แขน โคนคา

เจริญ ไวรวิจนกุล, กฤษดา วงษาสันต์ และสำโรช อายพงศ์ (2533 : 2) ได้ศึกษาวัฒนธรรม กลุ่มลุ่มแม่น้ำมูล กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์ พบว่า วัฒนธรรมสาย จำปาศักดิ์ (ลาว) วัฒนธรรมสายอัตปือแสนปาง (ส่วย) และวัฒนธรรมสายนครวัด (เขมร) วัฒนธรรม สายอัตปือแสนปาง เป็นวัฒนธรรมที่แพร่หลายมาจากเมืองอัตปือแสนปาง เข้าสู่ บริเวณลุ่มแม่น้ำมูล โดยชาวส่วย (กวย) ทางจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และสุรินทร์

เอกสารบรรยายสรุปของอำเภอจอมพระ (2534) บรรยายถึงประวัติและสภาพท้องที่อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ว่า เดิมเป็นตำบลหนึ่งตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอท่าตูม และได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2505 โดยใช้ชื่อว่า กิ่งอำเภอจอมพระ ต่อมาเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2508 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอเรียกว่า อำเภอจอมพระ จนถึงปัจจุบันนี้ อำเภอจอมพระอยู่ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ ประมาณ 26 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 314 ตารางกิโลเมตร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวไทย-เขมร สภาพทั่วไปของหมู่บ้านเกษตรทางด้านสังคม ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ภาษา คุณภาพชีวิต การคมนาคมและด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม ในด้านการนับถือผีบรรพบุรุษ มีดังต่อไปนี้

ภิญโญ จิตต์ธรรม (ม.ป.ป. : 16-23) ได้กล่าวถึงประเพณีเดือนสิบของชาวภาคใต้ พอสรุปได้ว่า ประเพณีทำบุญเดือนสิบ เรียกกันโดยทั่วไปว่า วันชิงเปรต ภาคกลางเรียกว่าสารท ประเพณีนี้ น่าจะเป็นคติทางพราหมณ์ ที่ทำพิธีอุทิศส่วนกุศลให้กับเปรตชน เรียกว่า ศราทธะ พิธีนี้ได้ทำมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ต่อมาสมัยพุทธกาลพระพุทธรูปองค์ทรงเห็นว่า เป็นการกระทำที่ดี เป็นการระลึกถึงบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว จึงทรงแนะนำให้ชาวบ้านนำข้าวปลาอาหารและสิ่งของที่จะอุทิศให้เปรตชน โดยนำมาถวายพระภิกษุสงฆ์ พร้อมกับอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย วิธีนี้ นอกจากจะเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อน้ำแล้ว ยังได้เลี้ยงดูพระภิกษุสงฆ์อีกด้วย เมื่อคนไทยนับถือศาสนาพุทธก็ได้ได้นำคติอันนี้มาประสมกับความเชื่อเดิม ถือกปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีจนถึงปัจจุบันนี้

แปลก สนธิรักษ์ (2504 : 83) กล่าวว่าพิธีสารทไทยเป็นพิธีที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วและทำเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตัวเองเมื่อตนมีอายุล่วงมาถึงปีตลอดจนทำขึ้นเพื่อประสานสามัคคีในหมู่เพื่อนบ้าน เพื่อความวัฒนาถาวรทั้งแก่ตัว และหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติอีกด้วย

พิชชากร (นามแฝง) (2507 : 84-85) เห็นว่าพิธีสารทเป็นเทศกาลทำบุญในคืนเดือนสิบ เป็นที่นิยมของชาวไทยโดยทั่วไป แต่เดิมมาเป็นพิธีของพราหมณ์ เช่น มีการกวาดข้าวปายาศหรือข้าวทิพย์ ทำยาคุด้วยข้าวซึ่งออกรวงใหม่ ๆ กำลังอ่อนเหมือนต้นข้าว เพื่อเลี้ยงฉลองพราหมณ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องนับถือ ต่อมาการนับถือศาสนาพราหมณ์ก็ค่อยเสื่อมลงแต่ยังคงมีการประเพณีปฏิบัติในพิธีกรรมดังกล่าวอยู่ และถือว่าพระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญที่สูงพิเศษกว่าพราหมณ์ จึงทำข้าวทิพย์ ยาคุ ถวายพระสงฆ์สืบมาจนถึงทุกวันนี้

ประมวล ดิฉินสัน (2521 : 137) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมไว้ 3 ประการดังนี้

1. เพื่อความอยู่รอด การเกิดพิธีกรรมแรก ๆ นั้นเกิดจากการแสวงหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิต ต่อมาก็มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่พบนั้นให้กับคนรุ่นหลัง โดยอาศัยทำทางและคำพูดเป็นสื่อความหมาย ทั้งมนุษย์และสัตว์มีการประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน

แต่สัตว์นั้นประกอบพิธีกรรมขึ้นจากสัญชาตญาณ ส่วนมนุษย์ประกอบพิธีกรรมด้วยสมอง สติปัญญา พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาจึงมีการยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ สภาพภูมิประเทศและเหตุการณ์

2. เพื่อเป็นเครื่องรวมจิตใจ โดยการเคารพบูชาบรรพบุรุษร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในด้านความเป็นอยู่ ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน การบวช ทำให้มนุษย์เกิดความสามัคคีกัน

3. เพื่อความผูกพันทางเศรษฐกิจ โดยการแลกเปลี่ยนของที่ตนเองมีอยู่กับผู้อื่น

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2521 : 137) ได้กล่าวถึงสัตว์ 12 คลอง 14 เอาไว้ว่าเป็นจารัตประเพณีที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือนจนครบ 12 เดือน ดังนี้

เดือนเจียง	ประเพณีฝังศพสงฆ์เจ้าเข้ากรรม
เดือนยี่	ประเพณีทำบุญคุณลาน
เดือน 3	ประเพณีบูชาวารี
เดือน 4	ประเพณีทำบุญพระเวส
เดือน 5	ประเพณีทำบุญกัมพูใหม่หรือตรุษสงกรานต์
เดือน 6	ประเพณีทำบุญวิสาขบูชา
เดือน 7	ประเพณีทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง
เดือน 8	ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา
เดือน 9	ประเพณีบูชาพระดับดิน
เดือน 10	ประเพณีบูชาข้าวสาก
เดือน 11	ประเพณีออกพรรษา
เดือน 12	ประเพณีทำบุญจัน

บรรพต เปรมชู (2522 : 131-133) เห็นว่าพิธีกรรมแทนโศกนาฏของชาวอีสานใต้จะมีขึ้นเมื่อถึงเทศกาลเดือน 10 ระหว่างแรม 14 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ ชาวอีสานใต้

(สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) จะมีประเพณีรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว คำว่า โคนตา เป็นภาษาเขมร มาจากคำว่าจันโตน ซึ่งแปลว่า โคน หรือ เหง้า หรือ วงศ์สกุล คำว่า ตา ในที่นี้หมายถึง โคน รวงศาคณาญาติทั้งหมดที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือ ล่วงลับไปแล้ว ฉะนั้นเมื่อเอาคำสองคำมารวมกันเป็น โคนตา จึงหมายถึงพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษอย่างหนึ่งที่วงศาคณาญาติทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำการบูชาบวงสรวงถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วทั้ง โคนตาทังเหง้า

สาร สารทัศนานันท์ (2522 : 98) กล่าวถึงประเพณีต่าง ๆ ของภาคอีสาน มีทั้ง 12 เดือน ซึ่งเรียกว่า ฮีตสิบสอง นั้เอง และนอกจากนี้ยังกล่าวถึงประเพณีอื่น ๆ อีก 14 ประเพณี คือตั้งนี้ บุญผ้าป่า บุญเข้าวัดทำนอง บุญแห่ดอกไม้ บุญแจกข้าว บุญพรรษา การเลี้ยงผีตาแฮก การแห่นางแมว การเลี้ยงแม่นางตั้ง การเล่นแม่นางครก เทศน์ญาคันคาก การสวดคาถาปลาต่อ การโยนครกโยนสาก การเล่นแม่นางซ้อง ประเพณีลงแขก

ชำเลือง วุฒิจันทร์ (2523 : 176) ได้กล่าวถึงวันสารทว่า เป็นวันทำบุญกลางปี ตามประเพณีนิยมของคนไทย เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีหรือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 นับจากวันสงกรานต์ตามจันทรคติ จนถึงวันสารทครบ 6 เดือนพอดี วันสารทของไทยแต่ละท้องถิ่นจะมีตลาดเคลื่อนกันบ้าง เช่น ในภาคกลางกำหนดวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า สารทไทย ภาคใต้มีการทำบุญเดือน 10 เรียกว่า วันส่งตายาย ชาวรามัญกำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันสารทมอญ เป็นต้น วันสารทเป็นวันที่ถือคติสืบต่อกันมาว่าญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีโอกาสกลับมาได้รับส่วนบุญ จากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่จึงมีการทำบุญอุทิศไปให้ และอีกประการหนึ่งสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก ในช่วงกลางปีเป็นช่วงเวลาที่ยieldข้าวมีเวลาว่าง จึงได้มีการทำบุญร่วมกันในวันนี้

กิ่งแก้ว อัดถากร (2523 : 2) ได้แสดงแนวคิดใน ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ว่าพิธีกรรมแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมตามปฏิทิน พิธีกรรมแห่งหมู่คณะ พิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ และพิธีกรรมรักษาโรค ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้มีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมากและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์พิธีกรรม ซึ่งพิจารณาจากทฤษฎีความเชื่อกับกลวิธีที่ปฏิบัติซึ่งมีอยู่ 8 รายการ คือ (กิ่งแก้ว อัดถากร. 2523 : 20-22)

1. ทฤษฎีความเชื่อแบบพลวัตนิยม (Dynamism)
2. ทฤษฎีความเชื่อในเรื่องวิญญาณภูติผี (Animism)
3. กลวิธีเชิงสอดคล้อง (Sympathetic Rite)
4. กลวิธีเชิงติดต่อ (Contagious Rite)
5. กลวิธีโดยตรง (Direct Rite)
6. กลวิธีโดยอ้อม (Indirect Rite)
7. กลวิธีเชิงยอมรับ (Positive Rite)
8. กลวิธีเชิงปฏิเสธ (Negative Rite)

ฉวีวรรณ วรณประเสริฐ และคนอื่น ๆ (2524 : 86-87) ได้กล่าวถึงประเพณีเดือน 10 ว่าชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในสามจังหวัดภาคใต้คือ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี และยะลา เรียกว่า ซิงเปอต โดยงานจะเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 10 เรียกว่า วันรับตายาย หรือวันรับเปอต จนถึงวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 เรียกว่า วันส่งตายาย หรือวันส่งเปอต

วิทยาลัยครุมหาสารคาม (2525 : 1-54) ได้รวบรวมประเพณีอีสานไว้ทั้งหมด 14 ประเพณี ดังนี้

1. ประเพณีที่หมู่บ้านใหม่
2. ประเพณีกินดอง
3. ประเพณีแห่นางแมว นางตั้ง
4. ประเพณีเลี้ยงปู่ตา
5. ประเพณีบุญข้าวสาก
6. ประเพณีบุญข้าวจี
7. ประเพณีบุญคูณลาน กุ่มข้าวใหญ่
8. ประเพณีบุญปราสาทผึ้ง
9. ประเพณีรำผีฟ้า

10. ประเพณีแก้เสียเคราะห์
11. ประเพณีลงช่วง
12. ประเพณีบุญบังไฟ
13. ประเพณีบุญพระเวส
14. ประเพณีบุญกองหลด (ฮัด)

วาสนา อรุณกิจ (2529 : 160) ได้ศึกษาวิจัยพิธีกรรมของลาวซึ่งพบว่า พิธีกรรมเป็นสิ่งแสดงให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติในชีวิตแบบไทยลาว ซึ่งคล้ายคลึงกับไทยลาวในภาคอีสานของไทยเราด้วย เช่น ด้านอาหารการกิน ความเชื่อในด้านการนับถือผีต่าง ๆ ตลอดจนความรักพวกพ้อง และการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความผูกพันกันในหมู่เครือญาติ เป็นต้น นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นปัจจัยอันสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และถือเป็นสัญลักษณ์ของการรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่ม

เจริญ ไวรวัจนกุล, กฤษดา วงษาสันต์ และสาโรช อายพงค์ (2530 : 142) ได้กล่าวถึงบุญข้าวสากว่า คำว่าสาก มีบางท่านสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากคำว่าสลาก แต่บางท่านก็สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่าสารทซึ่งแปลว่าฤดูฝน ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานที่ว่า น่าจะมาจากคำว่าสารท เพราะการทำบุญข้าวสากกระทำกันในเดือน 10 และมีชื่อเรียกเป็นภาษาชาวบ้านว่า บุญเดือน 10

ดิเรก นรตตะเสน (2530 : คำนำ) เห็นว่าประเพณีสารทเดือน 10 ของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการถือปฏิบัติสืบมาหลายชั่วคน จากการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี พอสันนิษฐานได้ว่าชาวภาคใต้ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียเช่นเดียวกับประเพณีอื่น ๆ หัวใจสำคัญของประเพณีสารทก็คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแม้ไปยังบรรพบุรุษของตน ในลักษณะแปรสภาพตามแนวนิยมของศาสนาพราหมณ์

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530 : 189-190) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมว่าพิธีกรรมในสังคมประกอบด้วยพิธีกรรมส่วนรวมซึ่งมีแผนการทำทั้งประเทศ และพิธี

จำเพาะถิ่นซึ่งมีแบบแผนการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง อันเกิดจากสภาพปัญหาทาง เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้แตกต่างไปจากถิ่นอื่น พิธีกรรมจำเพาะถิ่นได้แก่ พิธีกรรม เกี่ยวกับการเกษตร พิธีกรรมทางพุทธศาสนา และพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งมี จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ส่วนพิธีกรรมส่วนรวม ได้แก่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา และพิธีกรรมช่วงสำคัญของชีวิตซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างกำลังใจ และเตรียมคนให้พร้อมต่อการเริ่มต้นชีวิตใหม่ พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรม ต้องมีความเชื่อ ความศรัทธา เป็นพื้นฐานการกระทำ ผู้เขียนได้อ้างถึงแนวความคิดของ กิ่งแก้ว อັตถากร ว่า พิธีกรรมคือวิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมาย เพื่อให้ได้มาเป็นสิ่งที่ตนต้องการ พิธีกรรมเป็นสิ่งสมมติขึ้นเพื่อเป็นเสาหลักของจิตใจให้มีเครื่องยึดเหนี่ยว พิธีกรรมจึงเกี่ยวข้องกับ เรื่องของ ผี สาง เทวดา พุทธศาสนา ศาสนานราทมณ์ และฮินดู องค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ มีความเชื่อเป็นรากฐาน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม อุปกรณ์ และ วิธีดำเนินการ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2530 : 55) ได้กล่าวถึงเทศกาล สารทว่า คำว่าสารท เป็นรูปภาษาบาลี มาจากคำว่า สรท แปลว่าฤดูใบไม้ร่วง ส่วนรูปภาษา สันสกฤตเป็นสารท มาจากคำว่า ศรท ซึ่งแปลอย่างเดียวกัน เมื่อสำเร็จรูปเป็นคำว่า สารท หรือ ศารทแล้วมีคำแปลได้หลายอย่างคือ "เนื่องด้วยฤดูใบไม้ร่วง" "ประจำปี" "ใหม่" "สด" "เมล็ดใหม่" ฯลฯ ถ้ากล่าวตามหลักพุทธศาสนาแล้ว ฤดูมีเพียง 3 ฤดูใน 1 ปี คือ ฤดูหนาว (เหมันตะ) ฤดูร้อน (คิมภันตะ) และฤดูฝน (วิสาขะ) และคำศัพท์ของภาษาบาลีและสันสกฤต รุ่งหลังแบ่งออกเป็น 6 ฤดู ฤดูละ 2 เดือน ฤดูสารท หรือศารท ตกในเดือน 11 (อัสสขุชะ) และเดือน 12 (กัตติกะ) แต่การทำบุญของไทยตกในปลายเดือน 10

ขึ้น ศรีสวัสดิ์ (2531 : 39) เห็นว่าพิธีกรรมที่เด่นชัดที่สุดของชาวไทย-เขมร จังหวัดสุรินทร์คือพิธีกรรมที่แสดงออกถึงการนับถือผีบรรพบุรุษ หรือผีชายตา ในเทศกาลเดือน 10 ตรงกับวัน 15 ค่ำ เดือน 10 ในวันนี้จะมีการเซ่นผีชายตา ซึ่งเรียกว่า แขน โคนตา คำว่าแขน หมายถึง แขน โคน หมายถึง ชายตา

พระยาอุมานราชชน (2508 : 1) ได้แบ่งประเพณีเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม
 - 1.1 ประเพณีส่วนท้องถิ่น
 - 1.2 ประเพณีของชาติ
 - 1.3 ประเพณีเนื่องด้วยศาสนา
 - 1.4 ประเพณีของโลก
2. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว
 - 2.1 ประเพณีเนื่องในการเกิด
 - 2.2 ประเพณีเนื่องในการแต่งงาน
 - 2.3 ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน
 - 2.4 ประเพณีเนื่องในการทำมาหากิน ทำบุญ สุนัข รื่นเริง
 - 2.5 ประเพณีเนื่องในการตาย

ไมเคิล ไรท์ (2532 : 36) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมว่า พิธีกรรมของสังคมสมัยใหม่ อาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. พิธีกรรมของชาวทุ่งเป็นพวกพเนจร ล่าสัตว์ นับถือฟ้าและดวงอาทิตย์ นับถือพ่อเป็นใหญ่ หมอผีส่วนมากเป็นผู้ชาย เช่น ชาวยิว ชาวอาหรับ ชาวเอสกีโม และชาวอารยัน
2. พิธีกรรมของชาวลุ่มเป็นพวกอยู่กับที่ ทำสวน นับถือดินและดวงจันทร์ นับถือแม่เป็นใหญ่ และหมอผีส่วนมากเป็นผู้หญิง เช่น ชาวเมโสโปเตเมีย ชาวอิสานใต้ ชาวอียิปต์และชาวอูซาคเนย์

สุเมธ เมธวิทยากุล (2532 : 1-3) กล่าวถึงพิธีกรรมว่าบรรพบุรุษเป็นผู้ริเริ่มพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมาแล้วถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะสำคัญคือเป็นเครื่องหมายของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ซึ่งมีสัญลักษณ์ร่วมกัน และเน้นในเรื่องของจิตใจอันเป็นจุดมุ่งหมายใหญ่ เพื่อทำให้เกิดความสบายใจ และกำลังใจ สาเหตุที่ทำให้เพราะเกิดความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ในการประกอบประกอบพิธีกรรมมีความหวังว่าสิ่งเหล่านั้นจะทำให้สมหวัง และช่วย

ให้ปลอดภัยจากความกลัวอำนาจลึกลับได้ โครงสร้างของพิธีกรรมแบ่งเป็น พิธีกรรมตามปฏิทิน
พิธีกรรมหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งชีวิต และพิธีกรรมพิเศษซึ่งรวมถึงพิธีกรรมการรักษาโรคด้วย

มงกุฎ แก่นเตี้ยว (2533 : 33-39) หัวใจของบุญทุกบุญในสังคมเขมร เขา
จะต้องมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ (แซนชมอจ) นอกบูช่าตายายทุกครั้ง ความผูกพันกับบูช่าตายาย
ความซาบซึ้งในพระคุณของบรรพบุรุษจึงมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และสมัยก่อนนั้นคนมีความเชื่อว่าเป็น
เดือน 10 ยมบาลจะปล่อยให้ผีลงมารับส่วนบุญจากญาติ ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ พวกลูกหลานจะทำการ
เซ่นสรวงบรรพบุรุษ ในวันแรม 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเรียกว่า แซนโดนตา

มาลี จันทโรทัย (2534 : 112) ได้ให้ความคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมไว้ว่า
พิธีกรรมเป็นรูปแบบปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจและ
พยายามศึกษาเพื่อค้นหาความหมายทางวัฒนธรรมเบื้องหลังรูปปรากฏการณ์นั้น ๆ ตลอดมา พิธี
กรรมหนึ่ง ๆ อาจสะท้อนภาพความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป พิธีกรรมเปรียบเสมือน
บทละครที่แสดง โดยมีวัตถุประสงค์ในทางสังคม เป็นสำคัญ พิธีกรรมแบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ประกอบ
พิธีกรรมได้ 3 ประการ คือ

1. พิธีกรรมที่จัดขึ้นตามวงจรแห่ง วัน เวลา ซึ่งสัมพันธ์กับวงจรแห่ง
ธรรมชาติและวงจรแห่งชีวิต
2. พิธีกรรมที่จัดขึ้นในภาวะที่สังคมวิกฤต เช่น แขนงแมวเกิดขึ้นเมื่อฝนแล้ง
3. พิธีกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างการยอมรับ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมนี้ ผู้วิจัยจะนำไปเป็นแนวทาง
ในการศึกษาค้นคว้า และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมแซนโดนตาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้คือ
ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโดนตา ด้านความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซนโดนตากับวิถีชีวิต
ของชาวไทยเขมรบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และด้านประเพณี
เกี่ยวกับชีวิตได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการ
แต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตาย

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษมีดังต่อไปนี้
 พระยาอนุมานราชธน (2505 : 151) ได้แบ่งจำพวกผีออกเป็นผีฟ้า เจ้าผี และผีร้าย นอกจากนี้ยังแบ่งผีในทางมานุษยวิทยาตามคติที่ว่าด้วยลักษณะการเช่น สิ่งเวทย์ บูชา ออกเป็น 4 ลักษณะคือ

1. คติบูชาผีบรรพบุรุษ (Ancestor Worship)
2. คติบูชาวีรบุรุษ (Hero Worship)
3. คติบูชาผีธรรมชาติ (Nature Worship)
4. คติบูชาผีร้าย (Demon Worship)

ผีที่มาก่อนและอยู่ใกล้ชิดกับคน คือผีบรรพบุรุษ ได้แก่ ญาติผู้ใหญ่ มี พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ซึ่งตายไปแล้ว แต่คอยดูแลลูกหลานให้อยู่อย่างมีความสุข

สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์ (2511 : 145) ได้ศึกษาความเชื่อ เรื่องผีปู่ตาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ความเชื่อ เรื่องผีปู่ตาปรากฏทั่วไปชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นผีปู่ตาเป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านให้ความคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้านให้มีความสุข ปราศจากภัยอันตรายใด ๆ ทั้งปวงรวมทั้งสัตว์เลื้อยของชาวบ้านอีกด้วย นอกจากนี้ยังแสดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นไปตามความปรารถนาของผู้บนบานและลงโทษผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามอิตคลองของหมู่บ้าน

ประสัท อิศรปริดา และคนอื่น ๆ (2518 : 64) ได้ศึกษาความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน พบว่า ความเชื่อของชาวอีสานมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสถาบันอื่นอย่างใกล้ชิดจนแยกกันไม่ออก เปรียบเสมือนตัวควบคุมชีวิตและสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา การเมืองจึงมีความสำคัญต่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชนบทสมควรที่จะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อต่อไปอีก

ศรีศักร วัลลิโภดม (2527 : 6-17) ได้ศึกษาการนับถือผีในเมืองไทยทำให้ทราบว่า การนับถือผีของคนไทย เป็นวัฒนธรรมมาช้านานและมีผลกระทบต่อภาวะสังคมและจิตวิทยา ผีที่เกี่ยวข้องต่อวิถีชีวิตของคนไทยแบ่งออกได้ 4 ประเภทคือ

1. เจ้าพ่อ ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าตามศาสนาพุทธและฮินดู เช่น
สักการบูชาเช่นไหว้ขอความช่วยเหลือ
2. หลักเมือง เป็นคติความเชื่อของคนไทยว่าเมื่อสร้างเมืองต้องอาศัย
ผีหลักบ้านผีหลักเมือง เพื่อดูแลรักษาไว้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข จึงปรากฏศาลหลัก
เมืองตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วไป
3. ผีเชื้อบ้าน หมายถึงภูติผีคุ้มครองหมู่บ้าน ปรากฏมากในภาคเหนือ
และภาคกลางส่วนภาคอีสานเรียก ศาลปุดา
4. ผีเรือน คนเชื่อว่าผีบ้านจะคอยช่วยเหลือลูกหลานในบ้านเรือน ถ้า
ปฏิบัติถูกต้องก็จะมีความร่วมมือเป็นสุข ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องก็จะเดือดร้อน

ปราณี วงษ์เทศ (2525 : 241) ได้กล่าวถึงการบูชาผีบรรพบุรุษในภาคเหนือ
ว่า สตรีเป็นฝ่ายที่สืบทอดมรดกด้านที่อยู่อาศัย มีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับลัทธิความเชื่อเรื่อง
ผีบ้าน มักจะเรียกกันว่า ผีบรรพบุรุษหรือวิญญาณผู่อาวุโส ซึ่งสืบทอดทางฝ่ายผู้หญิงเชื่อว่าเป็น
วิญญาณของผู้หญิงที่แก่ที่สุดในครัวเรือน ผีบ้านหรือผีประจำวงศ์ตระกูลนั่นเอง พิธีกรรมส่วนใหญ่มี
จุดประสงค์เพื่อรวมผีของตระกูลทางฝ่ายแม่ ทุกวงศ์ตระกูลจะมีทั้งบูชาสำหรับสมาชิกที่ตายแล้ว
มาอยู่รวมกัน และมีพิธีแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษตามวาระต่าง ๆ พิธีที่สำคัญจะทำกันเพียง
ปีละครั้งหรือโดยทั่วไปจะทำกันทุก ๆ 3 ปีครั้งหนึ่ง ผู้มากرابไหว้เป็นกลุ่มญาติตระกูลเดียวกัน
ภายในหมู่บ้านใกล้เคียง นอกจากประกอบพิธีประจำปีแล้ว ยังมีการทำพิธี เช่นที่ห้องบูชาอีก ใน
กรณีที่สมาชิกในวงศ์ตระกูลแต่งงาน หรือมีผู้เจ็บป่วยขึ้นเป็นการให้ความสำคัญทางด้านพิธีกรรม
มากกว่าเป็นการรวมกลุ่ม

มรรยาท กิจสุวรรณ (2526 : 14-20) ได้กล่าวถึงลักษณะความเชื่อของ
คนไทยแต่ดั้งเดิมว่า มีความเชื่อเหมือนชนชาติอื่นในสมัยโบราณ คือ เชื่อสิ่งที่ยังมองไม่เห็นตัวตน
โดยเข้าใจว่ามีฤทธิ์อำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้ายแก่คนได้ความเชื่อเช่นนี้คือ
ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (Supernatural) ที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
ใด ๆ แต่ความเชื่อเช่นนี้มีอิทธิพลเหนือความคิด และการกระทำของคนไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติบางชนิดก็อาจจัดอยู่ในรูปของศาสนาตั้งเดิม (Primitive Religion) ก่อนจะพัฒนามาเป็นศาสนาใหญ่ ๆ ในปัจจุบัน ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ อาจแบ่งออกได้เป็นประเภทคือ

1. ความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา
2. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง
3. ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมและเวทมนตร์
4. ความเชื่อถือฤกษ์ยามและลางสังหรณ์
5. ความเชื่อเรื่องความฝัน
6. ความเชื่อเรื่องขวัญ
7. ความเชื่อในสิ่งเวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ
8. ความเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน
9. ความเชื่อเรื่องลักษณะบุคคล

ความเชื่อเหล่านี้จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะร่วมของคนแทบทุกท้องถิ่นซึ่งมักเกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน

กึ่งแก้ว อัดถากร และชนวิชัย ศิริสวัสดิ์ (2528 : 262-267) แบ่งความเชื่อของคนออกเป็นสองระดับคือ ความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่หรือศาสนาประจำชาติ เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างแจ่มชัด มีระบบ มีตัวกำหนดพฤติกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชาติ และความเชื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีความเชื่อที่ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้หรือมีเหตุผลมาอธิบายแต่ความจำเป็นในการยอมรับมาปฏิบัติไม่ต้องให้เสียเวลาในการหาเหตุผล ความเชื่อทั้งสองระดับนี้ แบ่งออกเป็น 7 ประเภท คือ ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตาย ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรค ความเชื่อเกี่ยวกับการพยากรณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ ความเชื่อเกี่ยวกับการสูญเสีย และการได้กลับคืน และความเชื่อเกี่ยวกับครีวเรือน

กิติ แก่นจําปี (2528 : 61-63) ศึกษาผีป่วนและสังคมชาวนาไทย พบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีป่วนมีบทบาทต่อระบบการผลิตในครอบครัวชาวนาภาคเหนือ และสายตระกูลเป็นอย่างดี ผู้อาวุโสหรือผู้นำครอบครัวเป็นผู้ควบคุมการผลิต ซึ่งต้องอาศัยแรงงาน ภายในครอบครัวจึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยผีป่วนเป็นเครื่องมือ อย่างไรก็ตามอุดมการณ์นี้ไม่ประสบผลสำเร็จเสมอไปมักจะได้รับการต่อต้านเสมอ

จิราภรณ์ ภักธราภาณัทธร (2528 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง สถานภาพ การศึกษา เรื่องคติความเชื่อของคนไทย การศึกษา เรื่องความเชื่อของคนไทยเท่าที่ผ่านมาในอดีต ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาขั้นของการเก็บรวบรวมข้อมูลความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ของคนไทย ตลอดจน การเก็บรวบรวมคติชนอื่น ๆ ที่แสดงออกถึงความเชื่อของคนไทย ความเชื่อของคนในสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นอยู่มาก จนกล่าวได้ว่า ความเชื่อของคนในสังคมเป็นตัวกำหนด สังคมซึ่งมีอยู่มากมาย และถ้าจะศึกษาเรื่องคติความเชื่อให้ละเอียดลึกซึ้ง ต้องจำกัดขอบเขตให้แน่นอน

ชวีช์ ปุณโฑทก (2528 : 253) ได้ศึกษา ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ในสังคมอีสาน โดยมุ่งศึกษาความเชื่อพื้นฐานของสังคมอีสาน ด้วยวิธีการยึดตำนาน และนิทาน ปรัมปราผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อต่าง ๆ ของอีสานได้อิทธิพลมาจากพุทธศาสนาเป็นหลัก สำหรับ ความเชื่อ เรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บนั้น โรคบางชนิดสังคมอีสานยังรักษาด้วยวิธีการพื้นบ้านอยู่ และมีความเชื่อว่าโรคบางชนิดวิธีการแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้

มณี พยอมยงค์ (2528 : 66-74) กล่าวถึงคติความเชื่อของคนไทยว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการกระทำ ด้านต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย ทำให้เกิดคำสอนที่เป็นทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เป็นพื้นฐาน แห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา ทำให้เกิดความเชื่อมั่น เกิดพลัง เกิดฤทธิ์ทางใจ เกิด การสร้างสรรค์ เป็นต้น ผู้เขียนได้แบ่งความเชื่อออกเป็น 12 ประการคือ ความเชื่อเกี่ยวกับ ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ยากกลางบ้าน โขดกลาง ความฝัน ไสยศาสตร์ ลักษณะของคนและสัตว์ ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา การทำมาหากินและอาชีพ ประเพณี เคล็ดและการแก้เคล็ด และ ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย เป็นต้น

เสรี พงศ์นิศ (2529 : 36-40) ได้สรุปโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านว่า อยู่ที่ความสัมพันธ์สามมิติคือ มิติแรก ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ความเชื่อของชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีกับศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่ผีมีอิทธิพลมากที่สุดเพราะมีรากเหง้าที่ยาวนานกว่าพราหมณ์และพุทธ ความเชื่อเรื่องผีจะพบอยู่แทบทุกสิ่งทุกอย่างนับแต่ป่าเขา เหมือง ฝาย ไร่ นา หมู่บ้าน บ้าน (ปู ย่า) แม้กระทั่งวัดก็ยังมีผีวัด จะมีพิธีกรรมทำบุญให้ผีอย่างสม่ำเสมอ ผีคือตัวแทนของอำนาจเหนือธรรมชาติ มิติที่สองคือ สัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว เช่น ป่าเขา ลำเนาไพร ลำธารน้ำ ทุ่งนา ลี้ต้ว และสิ่งของต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีเจ้าของซึ่งมองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ จะใช้ทำประโยชน์ต้องบอกกล่าวสิ่งต่าง ๆ ล้วนมีขวัญมีการสู่ขวัญข้าวสู่ขวัญควาย มีการขอขมาควายที่ใช้งานหนัก เป็นต้น การใช้ทรัพยากรแต่ก่อนเป็นการแบ่งปันช่วยเหลือกัน วิธีการผลิตดั้งเดิมของชาวบ้าน คือการผลิตเพื่อบริโภคเอง จึงไม่จำเป็นต้องทำลายธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเกิดความสมดุลย์ในชีวิตของชุมชน มิติที่สาม ความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ๆ ในชุมชน และกับชุมชนอื่น ๆ เป็นความสัมพันธ์อันดีนั่นเอง ร่วม "ผีปู่ย่า" เดียวกัน มีการเคารพ ผีฮ่อ ผีไล่ ผ่อ แม่ ซึ่งเป็นตัวแทนของปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ถ่ายทอดคุณค่าดั้งเดิม

ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2530 : 52) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรื่นรมย์ในหมู่บ้าน

ไทยเขมร : ศึกษากรณีศาลาอาคม โดยศึกษาในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ทราบว่าชาวบ้านพลวงมีการนับถือผี ขยายตา ผีบ้าน ผีกระท่อมตา (ชาวบ้านเรียกเนี้ยะตาอยู่ที่ศาลาปูตา) ไกลหมู่บ้านพลวง ส่วนผีอื่น ๆ ไม่เห็นการนับถือที่เด่นชัด ชาวบ้านพลวงเชื่อว่าผีตาขายเป็นผีดี คอยคุ้มครองลูกหลาน พิธีกรรมที่เด่นชัดที่แสดงออกถึงการนับถือขยายตา คือ เทศกาลเดือน 10 ในวันแรม 15 ค่ำ มีการเซ่นผีตาขายที่เรียกว่าเซ่นโดนตา คำว่าเซ่น หมายถึง เซ่น โดน หมายถึง ยาย ตา ส่วนเนี้ยะตาจะทำพิธีเซ่นในวันก่อนทำนา วันเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ เอาข้าวขึ้นยุ้ง ชาวบ้านเรียกว่าการเซ่นสรวงเลี้ยงยุ้ง ชาวบ้านพลวงจะอาศัยศาลาเนี้ยะตา หรือ กระท่อมตาที่เป็นที่พึ่งทางด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ใช้เป็นที่ขนधान ที่เป็นที่เรียกหาขวัญผู้ป่วย เวลาสะเดาะเคราะห์ในการเซ่นผีกระท่อมนี้

จะ ไม่มีการจุดธูปไฟ เหมือนชาวอีสานหมู่บ้านอื่น ๆ และที่อยู่ของผีตายทั้น อาจจะอยู่ตาม บ้านเรือนหรือศาลพระภูมิ ชาวบ้านเรียกศาลเจ้า ผีตายทั้นชาวบ้านเชื่อว่าติดตามไปทุกหนทุก แห่ง จะเห็น ได้จากการเห็นไหว เวลาจะดื่มสุราจะรินสุราลงพื้นแล้ว เรียกผีตายตามาดื่มเป็นพิธี ส่วนผีที่ให้โทษ ได้แก่ ผีจราบ

นิระศักดิ์ วรฉัตร (2530 : 146-148) ศึกษาวิจัย เรื่อง โครงสร้างอำนาจ ของชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษากรณี ตำบลพรมเทพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พอสรุปได้ว่าชุมชนพรมเทพ เป็นชุมชนที่พูดภาษาเขมร มี วัฒนธรรมนิยมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา ในประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาในตระกูล มอญ-เขมร ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน มีความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผสมกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา มีวัดพรมเทพเป็นศูนย์กลาง ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในด้านของวัฒนธรรมนิยมประเพณี ประกอบด้วยการเกิด ที่จะต้องมีการอยู่ไฟแบบชาวบ้าน การโกนจุก การบวช และการแต่งงาน จะมีการเซ่นไหว้ ผีบรรพบุรุษด้วย งานศพ นิยมนำศพไปฝังไว้ระยะหนึ่งก่อน ปีต่อมาจึงจะนำศพนั้นขึ้นมาทำการเผา อีกครั้งหนึ่งพิธีกรรมทางด้านความเชื่อของชาวบ้านคือ การเล่นบองบ็อด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เพื่อบูชาครู การประกอบพิธีใจสามม็อด เพื่อรักษาคนไข้ นอกจากนี้ยังมีพิธีเซ่นผีตายจะสรีอ ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 แรม 15 ค่ำ เดือน 10 (เบนมม) ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 (เบนมูจ) โดยสรุปแล้วชาวบ้านจะนับถือผีอยู่ 3 ประเภท คือ ผีตายจะสรีอะ ผีพระภูมิและผีบรรพบุรุษ ชาวบ้าน จะประกอบพิธีใด ๆ ก็ตามจะบอกกล่าวให้ผีเหล่านี้ได้รับทราบเสมอ

สุนทร สุรวาทกุล (2531 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การผสมผสานกลมกลืน ทางวัฒนธรรมของชาวไทยที่พูดภาษาลาว กวย และเขมร : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเกาะแก้ว อำเภอ ลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ พอสรุปได้ว่า การนับถือผีของชาวบ้านมี ผีบรรพบุรุษ ผีมด ผีฟ้า ผีแถน เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวทุกกลุ่มมีเอกลักษณ์เป็นของกลุ่มตนเอง จะไม่สามารถปรับเข้าหากันได้ ต้องแยกกันประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อนั้น ๆ

สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อของชาวบ้าน
พลวง ตำบลอ้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ชาวบ้านพลวงทุกหลังคาเรือนพูดภาษา
เขมรนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ เครื่องรางของขลัง และเชื่อ
เรื่องความฝันว่ามีส่วนทำนายเหตุการณ์ได้ เชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้วมีผลต่อมนุษย์
สัตว์พืช เชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามเพื่อให้มีสุขภาพดี เชื่อเรื่องภูมิจี ปีศาจ เชื่อเกี่ยวกับลักษณะของบุคคล
ดีไม่ดี เชื่อเรื่องหมอดู เชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เชื่อเรื่องยากกลางบ้าน และมีการนับถือผียายตา
ผีปู่ตา มีการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา บางอย่างเชื่อกันมากบางอย่างเชื่อกันน้อยเพราะ
สังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเชื่อต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดสืบทอดจากผู้สูงอายุ ความเชื่อที่มั่นคงคือเรื่องผี
ยายตา ผีปู่ตา ผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมคือ ผู้สูงอายุอันเป็นผลให้ชาวบ้าน
ได้ยอมรับนับถือกันต่อมาอย่างไม่ขาดสายและเป็นส่วนประกอบของกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมของ
ชาวบ้านทำให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความสงบสุขตลอดมา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช (2532 : 155-156) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ
ความเชื่อดั้งเดิมของไทยว่า เป็นความเชื่อที่คนในสังคมยึดถือกันอยู่ก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจาก
วัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมที่สำคัญที่สุดคือความ
เชื่อเรื่องผี ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 พวกคือ ผีดี กับผีร้าย ผีที่คนไทยถือจำแนกออกเป็นชั้นต่าง ๆ คือ

1. ผีฟ้า ความเชื่อเรื่องผีฟ้าจะเกี่ยวเนื่องกับกำเนิดของโลกและมนุษย์
เชื่อกันว่าแกนฟ้าหลวง หรือผีฟ้าเป็นผียิ่งใหญ่ที่สุดอยู่บนสวรรค์มีลักษณะเป็นเทพผู้สร้างโลกขึ้นมา
ชาวไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่อาณาจักรเชียงแสนมาตลอดจนถึงอาณาจักรล้านช้างในภาค
อีสานต่างก็มีความเชื่อในเรื่องแกนเหมือน ๆ กัน

2. ผีเมือง เป็นผู้ที่ปกปักรักษาเมือง เป็นผีประจำเมือง จึงเรียกว่า
อะฮักเมือง (อารักษ์เมือง) ในภาคเหนือ ส่วนภาคอีสานเรียกว่าผีมหาลักษณ์เมืองหลักเมือง
ผีอาฮักภาคกลางเรียกว่า หลักเมือง พระเสื้อเมือง ทรงเมือง

3. ผีบรรพบุรุษ ในภาคเหนือเรียกปู่สะ ย่าสะ ภาคอีสานเรียกปู่
สังกะสา ย่าสังกะสี ภาคกลางเรียกยายกะลา ตากะลี

4. ฝับ้านเป็นฝับรรพบุรุษอยู่ในระดับหมู่บ้านฝัถือฝัเด็ชวกัน ได้แก่งคนในโคตรตระกูลเด็ชวกันในภาคอีสานเรียกฝับ้านว่าฝัปู่ตา
5. ฝัเรือน คือฝัพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายที่ลิ่งอยู่ในเรือน
6. ฝัอื่น ๆ ได้แก่ รุกชเทวดา ฝัสา่ง นางไม้ ฝักระลือ ฝักระ ฝัตายโหง ฝัตาแฮก เป็นต้น

สุทิน สันองผัน (2534 : 134-135) ได้กล่าวถึง ฝัเชื่อ ว่าเป็นฝัปู่ ฝัย่า ฝัตา ฝัยาย และฝัทวดที่เสียชีวิตไปแล้ว หากยังคอยคุ้มครองลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ให้ทะเลาะเบาะแว้งกัน และคอยดูแลไม่ให้ลูกหลานดำเนินชีวิตออกนอกกรอบครรลองของชาวอีสานนั้น ถ้าใครทำผิดจารีตฝัเชื่อจะทำการลงโทษบุคคลนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับฝัเชื่อนี้เป็นผลมาจากปรัชญาทางการเมืองการปกครองที่ชาวอีสาน (กลุ่มวัฒนธรรมลาว) สืบทอดเอาฮีตสิบสองคองสิบสี่มาจากอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นรัฐอิสระที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำโขงตอนกลาง ในปี พ.ศ. 2321 อาณาจักรไทยแผ่อิทธิพลทางการเมืองปกครองดินแดนแถบนี้แทน ทำให้อาณาจักรล้านช้างสลายตัวการนับถือฝับรรพบุรุษเหมือนดังชีวิตอยู่ ถือเป็นการกตัญญูอย่างสูงที่ชาวอีสานถือนำมาซึ่งความเจริญเป็นมงคล สภาวัฒนธรรมอีสานส่วนมากเป็นสังคมเกษตรกรรม มีความผูกพันเกี่ยวกับการทำนา เมื่อพ่อแม่ตายไปลูกหลานมักมีปัญหาเรื่องมรดก ไร่่นา ดังนั้นจึงหาเหตุผลอ้างในลักษณะฝัเชื่อจึงช่วยระงับปัญหา ฝัเชื่อจึงเป็นตัวควบคุมสงบและความสมัครสมานสามัคคี ในกลุ่มญาติพี่น้องได้เป็นอย่างดี

ฮายาชิ (Hayashi. 1991 : 11-12) ได้ศึกษาเรื่องการนับถือฝัชองชาวอีสานทำให้ทราบว่า การนับถือฝัชองชาวไทย-ลาว ในอีสานนั้นเริ่มมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งฝัก็มีมากมายหลายระดับ การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับฝัก็ไม่งเหมือนกัน ฝัที่เกี่ยวช้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานแยกออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. ฝับ้านหรือฝัเจ้าบ้าน คนอีสานทั่วไปเรียกว่าฝัปู่ตา เป็นฝัที่คอยให้ความคุ้มครองรักษา

2. ผีตาแฮก เป็นผีประจำไร่นาที่มีความสำคัญต่อการทำการเกษตร แต่มีบรรดาศักดิ์ต่ำกว่าผีปอบ
3. ผีเขื้อ เป็นผีประจำตระกูลสืบทอดเป็นสายตระกูลได้ มีหน้าที่คอยเตือนลูกหลานมากกว่าคอยคุ้มครอง
4. ผีพระยาแก่น เป็นผีสร้างฟ้าสร้างแผ่นดิน สร้างดวงดาว เป็นผีระดับเจ้านายและเป็นผีชั้นชั้นปกครอง
5. ผีมหะศักดิ์ เป็นผีเจ้าบ้านเจ้าเมือง เป็นผีบรรพบุรุษและเป็นผีชั้นชั้นปกครองบ้านเมือง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านคติความเชื่อที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์คติความเชื่อของพิธีกรรมแทนโตนตา เกี่ยวกับผีของชาวอีสาน เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ เกี่ยวกับศาสนาพุทธ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมแทนโตนตากับชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของชาวไทย-เขมร และสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

เพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมของชุมชนชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นไปอย่างรอบด้านและลึกซึ้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน และสภาพทั่วไปของชุมชนดังกล่าวเป็นเบื้องต้น ทั้งนี้เพราะความรู้และข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้การศึกษาวិเคราะห์พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในบทนี้จึงจะได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทย-เขมร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สภาพทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์ สภาพทั่วไปของอำเภอจอมพระ และสภาพทั่วไปของหมู่บ้านกระหาด โดยจะได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของชาวไทย-เขมร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชาวเขมรจัดอยู่ในกลุ่มชนที่ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมร ภาษานูตของชาวเขมรมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี-สันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ นอกจากภาษานูตแล้วยังรับเอาวัฒนธรรมหลายอย่าง เช่น กฎหมาย ศาสนา คำราชาศัพท์ รูปแบบการปกครอง ฯลฯ มาจากอินเดีย ก่อนที่เขมรจะอพยพเข้ามาอยู่ในถิ่นปัจจุบันนี้ เชื่อว่าดินแดนแถบนี้เป็นถิ่นเดิมของชนชาติเงาะ (Proto-Melanesian) และชนชาติอินโดเนเซีย (Indo-Malay) เมื่อชนชาติเขมรอพยพเข้ามาถึงลุ่มน้ำโขงก็ได้เผชิญหน้ากับชนชาติต่าง ๆ ในแถบนั้น เช่น พวกจาม พวกข่าระแด และข่าจรวาย เป็นต้น แต่เขมรเป็นชนส่วนใหญ่ที่มีอิทธิพลเหนือพวกเหล่านี้ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2504 : 2066-2068) ชาวเขมรมีลักษณะที่คล้ายคนไทยของเราหลายประการ เช่น ในด้านความเป็นอยู่ การนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เพราะต่างก็อยู่ในวัฒนธรรมแบบพระพุทธศาสนา

และสังคมชาวมาเขมรเหมือนกัน แต่ความเชื่อบางอย่างอาจจะแตกต่างกันออกไป เขมรยังรักษาภาษาของตนไว้ได้เป็นอย่างดี (คาร์ และ ไฮเดนฟาเดน. 2509 : 26)

ประชาชนชาวเขมรได้อพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในเขตที่เรียกว่า เขมรป่าดง ซึ่งศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวถึงกลุ่มเขมรป่าดงว่าเป็น นวกมอญ-เขมรที่เรียกว่า ส่วย กูย ช่า ที่มีบ้านเมืองส่วนใหญ่อยู่ในเขตอีสานใต้ (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2533 : 450) ในสมัยอาณาจักรพระนครหลวง (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9-15) สาเหตุของการอพยพเนื่องมาจากการสู้รบระหว่างราชอาณาจักรไทยกับกัมพูชา เช่น ในสมัยกรุงธนบุรี (2531-2535) ในปี พ.ศ. 2324 เมืองเขมรเกิดจลาจล สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระยาสุรสีห์ได้ยกกองทัพไปปราบปรามการจลาจลครั้งนี้ โดยเกณฑ์กำลังของเมืองปะทายสมันต์ เมืองชุขันธ์ และเมืองสังขะ สมทบกับกองทัพหลวงไปตีเมืองเสียมราฐ สะโตง กำพงสวาย เมืองบรรทายเพชร เมืองบรรทายมาศ เมืองรุงตำราย (ถ้าช้าง) เมืองเหล่านี้อยอมแพ้ เมื่อยกกองทัพกลับกรุงธนบุรีจึงได้กวาดต้อนพลเมืองชาวเขมรมาด้วย และบางพวกก็ได้อพยพเข้ามาเอง ชาวเขมรที่อพยพเข้ามา ก็จะมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เมืองสุรินทร์ สังขะ ชุขันธ์ เป็นส่วนมาก ในการอพยพเข้ามาครั้งนี้ ได้มีขุนนางผู้ใหญ่ของฝ่ายเขมรเป็นหัวหน้า เช่น ออกญารินทร์ เสน่หาจางวาง ออกญาไกรเนน ออกญาทุม และนางสาวดาม มาตไว บุตรีเจ้าเมืองบรรทายเพชร และพี่น้องบ่าวไพร่จำนวนมาก ได้อพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองปะทายสมันต์ (เมืองสุรินทร์) ต่อมาภายหลังนางสาวดาม มาตไว ได้แต่งงานกับหลานชายเจ้าเมืองปะทายสมันต์ชื่อ สุ่น (นายสุ่น เป็นบุตรของดี ซึ่งภายหลังได้รับแต่งตั้งเป็นพระสุรินทร์ภักดีศรีวิโทสมันต์ ท้าวดีนี้เป็นบุตรคนแรกของพระสุรินทร์ภักดีฯ (เชียงปุม) เมื่อชาวเขมรทราบว่านางสาวดาม มาตไว ได้เป็นหลานสะใภ้ของเจ้าเมืองปะทายสมันต์ ก็พากันอพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ด้วยเป็นจำนวนมากขึ้น (จังหวัดสุรินทร์. 2526 : 42) จากนั้นชาวเขมรก็อพยพเข้ามาเรื่อย ๆ โดยส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามรอยต่อของเขตเมืองสุรินทร์ สังขะ และชุขันธ์

หญิงเขมรที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่ได้แต่งงานกับชายกวย ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตนี้มาก่อน สาเหตุที่ผู้หญิงชาวเขมรได้แต่งงานกับชาวกวย เพราะชายเขมรถูกฆ่าตายจำนวนมาก ในการสู้รบแย่งชิงอำนาจกันระหว่างขุนนางกับพระมหากษัตริย์ เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่กัน เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2533 ออกญาเดโชเจ้าเมืองกำแพงสวาย ได้ต่อสู้กับพระยาอุทัยราชา กษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรกัมพูชา ออกญาเดโชแพ้จึงได้นำข้าทาสบริวารอพยพเข้ามาในพระราชอาณาจักรไทย พร้อมกับลูกสาว ซึ่งเมืองที่ลูกสาวออกญาเดโชได้ทำพิธีสมรสต่อมานั้น คือ ที่ตั้งเมืองสังขะในปัจจุบัน (หม่อมราชวงศ์วิจิตร (ปฐม คเนจร). 2506 : 233-224) เมื่อชาวเขมรอพยพเข้ามาอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ สังขะ ชุขันธ์ ชนชั้นปกครองชาวเขมรได้ยกฐานะวัฒนธรรมเมือง และเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มกวยกับกลุ่มไทย-ลาว ที่อาศัยอยู่บริเวณนี้มาก่อน แต่ในเขตป่าเขาหรือที่ห่างไกลออกไป ชาวเขมรก็ยังคงยึดมั่นในประเพณี พิธีกรรมของตนอย่างเคร่งครัด (Paitoon Miotusol. 184 : 52)

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์

ประวัติเดิมเมืองสุรินทร์ ก่อนจะตั้งเป็นเมืองตามพงศาวดารหัวเมืองอีสานในประชุมพงศาวดารภาค 4 กล่าวไว้ว่า เดิมเป็นที่ตั้งของชนชาติไทยอีสานสมัยมีอำนาจ ปรากฏว่ามีอักษรไทยอีสานอยู่ตามโบราณวัตถุ ซึ่งเจ้าเมืองขุนเกษได้สร้างไว้ (เดิม วิชาคย์พจนกิจ. 2530 : 153) ต่อมาขอมได้มีอำนาจเหนือดินแดนส่วนนี้ ราว พ.ศ. 1100 เศษ ขอมได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 ส่วน โดยมีเมืองละโว้ เมืองนิมาย และเมืองสกลนคร เป็นเมืองสำคัญ มีฐานะเป็นเมืองประเทศราช ขึ้นตรงต่อนครหลวงของขอมโดยตรง เมืองเหล่านี้มีเส้นทางติดต่อไปมาหาสู่กัน และมีเส้นทางข้ามขึ้นลง ไปสู่นครทวารวดีของขอมด้วย ตามเส้นทางดังกล่าวขอมจะสร้างปราสาทไว้ตามจุดที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง เพื่อเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาตามลัทธิฮินดู เมืองสุรินทร์เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในเส้นทางไปมาระหว่างเมือง และเมืองประเทศราชเหล่านั้น และคงเป็น

เมืองหน้าด่านที่สำคัญของขอมด้วย เพราะจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า มีลักษณะเป็นเมืองเก่า ที่คูน้ำคันดินล้อมรอบสองชั้น เช่นที่บริเวณตัวเมืองสุรินทร์ปัจจุบัน และที่บ้านพระปืด เป็นต้น ต่อมา ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ขอมเสื่อมอำนาจลงอาณาจักรสุโขทัยเริ่มมีบทบาทมากขึ้นจนสามารถ ขึ้นมามีอำนาจเหนือดินแดนของขอมบางส่วน ขอมต้องถอยร่นข้ามเทือกเขาดงรัก ไปสู่ดินแดนกัมพูชา ในปัจจุบัน ทั้งไว้แต่ความเจริญรุ่งเรืองในอดีตเท่านั้น ต่อมาในราว พ.ศ. 2200 ได้มีชนชาติหนึ่ง เรียกว่า ลว ย ได้อพยพมาจากเมืองอัตตะปือ เมืองแสนปาง (ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง) มาตั้งถิ่นฐาน อยู่ที่จังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ในปัจจุบัน (เติม วิชาศัพทมูลวิทยา. 2530 : 153) การอพยพมานั้น ได้แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มมีหัวหน้าเป็นผู้ควบคุมมาดังนี้

กลุ่มที่ 1 มีหัวหน้าชื่อ เชียงลี มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านภูตหวาย หรือบ้านเมืองเตา (อำเภอรัตนบุรีในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 2 มีหัวหน้าชื่อ เชียงมู มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเมืองที่ (ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 3 มีหัวหน้าชื่อ เชียงสง มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเมืองสิง (ตำบลเมืองสิง อำเภอจอมพระ ปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 4 มีหัวหน้าชื่อ เชียงระ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านอัจจะปะนิง หรือบ้านโคกอัจจะ (เขตอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 5 มีหัวหน้าชื่อ เชียงทัน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโคกลำดวน (เขตอำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน)

กลุ่มที่ 6 มีหัวหน้าชื่อ เชียงไซ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านภูตปะไท (บ้านจารพัต อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน)

ชุมชนทั้ง 6 นี้ต่างปกครองกันเองฉันทันทีนั้นอย่างอิสระ ไม่ขึ้นกับหัวเมืองใด และทำมาหากิน ด้วยการทำนา ล่าสัตว์ เก็บของป่า และเลี้ยงช้างสืบต่อมา

ครั้นเมื่อจุลศักราช 1121 ปีเถาะ เอกศก (พ.ศ.2302) ในแผ่นดินสมเด็จพระเอกทัศ (หรือสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์) ได้มีช้างเผือกแตกโรงมาจากกรุงศรีอยุธยาหนีเข้ามาในป่าบริเวณถิ่นที่อยู่ของชาวไทย-กุ่ม ไทย-เขมร เหล่านั้น เจ้าหน้าที่ผู้ติดตามช้างจากกรุงศรีอยุธยาได้ติดตามมาทางแขวงเมืองนิมาย แล้วเลยไปจนถึงช้างปากแม่น้ำมูลช้างได้ จึงได้ข่าวจากพวกเขมรว่า พระยาช้างเผือกหนีมาอยู่แถวนั้น พวกเขมรช่วยหลายคนได้อาสนำทางไปตามจับพระยาช้างเผือกจนได้ และเขมรช่วยที่เป็นพ่อบ้านสำคัญเหล่านี้ได้ติดตามเจ้าหน้าที่นำพระยาช้างเผือกมาส่งจนถึงกรุงศรีอยุธยา ด้วยความดีความชอบดังกล่าว พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงได้แต่งตั้งให้มีฐานันดรศักดิ์ คือ ตากะจะ เป็นหลวงแก้วสุวรรณ เชียงขัน เป็นหลวงปราบ เชียงมะ เป็นหลวงเพชร เชียงปุมเป็นหลวงสุวรรณภักดี เชียงสี เป็นหลวงศรีนครเตา ให้เป็นผู้ควบคุมเขมรช่วยป่าดงในเขตบ้าน ตำบลที่ตนอยู่นั้น ๆ ทำราชการขึ้นกับเมืองนิมาย (เดิม วิชาคย์พจนกิจ. 2530 : 154)

ภายหลังพวกหัวหน้าหมู่บ้านเหล่านั้นได้นำช้างมา แก่นสน ยางสน นอระมาต งาช้าง ช้าง ซึ่ง เป็นของส่วยไปส่ง ณ กรุงศรีอยุธยา จึงโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์แก่หัวหน้าหมู่บ้านเหล่านั้นให้สูงขึ้น และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะหมู่บ้านเหล่านั้นขึ้นเป็นเมืองดังนี้

1. บ้านคุปะทาย เป็นเมืองคุปะทายสมันต์ มีพระยาสุนทรภักดีศรีนครดัจจางวาง (เชียงปุม) เป็นเจ้าเมือง
2. บ้านอัจจะปะนิง หรือบ้านดงยาง เป็นเมืองสังมะ มีพระยาสังมะบุรีศรีนครอัจจะ (เชียงมะ) เป็นเจ้าเมือง
3. บ้านกุดหวายหรือเมืองเตา เป็นเมืองรัตนบุรี มีพระศรีนครเตาเป็นเจ้าเมือง
4. บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน เป็นเมืองขุขันธ์ มีพระไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) เป็นเจ้าเมือง

ในปี พ.ศ.2311 พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ส่งกองทัพไปตีเขมรที่เมืองบรรพทายมาศ ชาวเขมรอพยพหนีภัยไปอยู่ที่ต่าง ๆ และต่อมาในปี พ.ศ.2314 กองทัพไทยได้ยกกองทัพไปตีเขมรอีกครั้งหนึ่ง

คราวนี้ได้มีชาวเขมรกลุ่มหนึ่งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านคูปะทาย (บริเวณตัวเมืองสุรินทร์ปัจจุบัน) ในจำนวนนั้นมีบุตรสาวเจ้าเมืองบรรทายเพชร ชื่อ ตาม มาตไว รวมอยู่ด้วย และได้แต่งงานกับ หลานเจ้าเมืองตั้งที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นนั้น

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เมืองปะทายสมันต์ได้มีส่วนร่วมในการทำสงครามเคียงบ่าเคียงไหล่กับกองทัพหลวงมาตลอด เช่นในปี พ.ศ. 2351 ได้ร่วมกับกองทัพเมืองขุขันธ์ เมืองสังขะ เป็นกองหน้าไปตีเมืองต่าง ๆ ของกรุงศรีสัตนาคนหุต และได้เมืองเวียงจันทน์ในที่สุด ต่อมาก็ได้จัดกองกำลังไปสมทบกองทัพใหญ่ที่เมืองเสียมราฐ กำแพงสวาย บรรทายมาศ และได้เมืองเขมรมาอยู่ในขอบเขตสีมา อันเป็นสาเหตุให้ชาวเขมรอพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองปะทายสมันต์ และเมืองสังขะมากขึ้น จนทำให้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรเข้าครอบงำสังคมชาวเมืองเดิมไปบางส่วน (ชิน ศรีสวัสดิ์. 2532 : 32)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขึ้นครองราชย์ จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนนามเมืองจากเมืองปะทายสมันต์ เป็นเมืองสุรินทร์ ตามบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครตั้งแต่นั้นมา ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบท้าวภิบาล ตามแบบอารยประเทศ มีการคมนาคมสะดวกขึ้น จึงมีคนจีนเข้ามาตั้งร้านค้าขาย และมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามความเจริญของบ้านเมือง

สภาพทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์

การศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดสุรินทร์นี้ ผู้วิจัยได้แยกการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ การศึกษาทางด้านสังคม และการศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ดังนี้

1. ด้านสังคม

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟประมาณ 420 กิโลเมตร และโดยทางรถยนต์ประมาณ

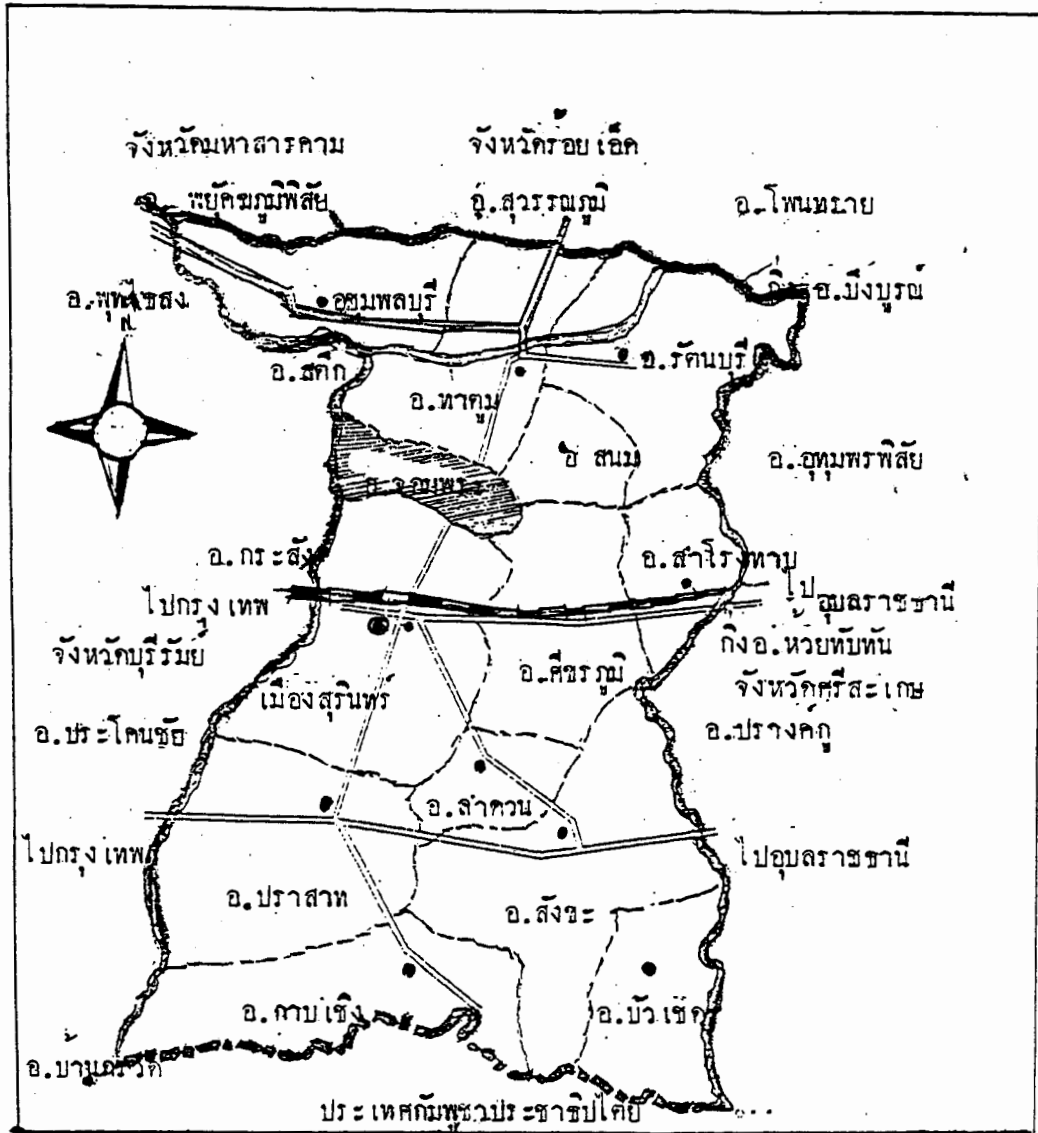
450 กิโลเมตร มีลักษณะเกือบเป็นเส้นเหลี่ยมผืนผ้า มีพื้นที่ประมาณ 8,785 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,490,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.5 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีเขตติดต่อกับ จังหวัดใกล้เคียงดังนี้ (ดูภาพประกอบ 1)

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย มีทิวเขาบรรทัด (พนมดงรัก) กั้นเขตแดน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอชูนัญญ์ อำเภอปราสาท กิ่งอำเภอห้วยทับทัน อำเภออุทุมพรพิสัย และกิ่งอำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีลำห้วยทับทันกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย อำเภอกระสัง อำเภอสตึก และอำเภอนูโกไสย จังหวัดบุรีรัมย์ มีลำห้วยชี และลำน้ำมูลกั้นอาณาเขต

● จุดที่ตั้งศาลากลางจังหวัด	— เส้นแบ่งจังหวัด
• จุดที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ	--- เส้นแบ่งอำเภอ
= ทางหลวงแผ่นดิน	↔ เส้นแบ่งระหว่างประเทศ
— ทางรถไฟ	

ภาพประกอบ 1 แผนที่จังหวัดสุรินทร์

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสุรินทร์มีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนเหนือ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม เป็นที่ราบลุ่มที่มีป่าโปร่ง และทุ่งหญ้าเป็นบางตอน มีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ส่วนทางใต้ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ประชาชนโดยนั้น เป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีป่าทึบและภูเขาสลับซับซ้อนมากมายหลายลูก แต่ไม่มีภูเขาขนาดใหญ่ ตามชายแดนไทยยังมีภูเขาและเนินเขาตลอดแนว ซึ่งเป็นส่วนที่ต่อจากเทือกเขาบรรทัด และมีเขาสวยในท้องที่อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ที่ทางราชการได้สงวนทำเป็นวนอุทยานเขาสวย เพื่อรักษาแหล่งน้ำลำธาร และคุ้มครองส่งเสริมขยายพันธุ์สัตว์ป่า แหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ มี 7 สาย คือ แม่น้ำมูล ห้วยเสนง ลำห้วยแก้ว ลำห้วยพระหาร ลำห้วยทับทัน ลำห้วยระวี ลำห้วยขี้ลำน้ำที่ทำประโยชน์ให้แก่จังหวัดสุรินทร์ นอกจากที่กล่าวมาทั้ง 7 แห่งนี้แล้วยังมีลำน้ำและหนองน้ำอีกมาก กระจัดกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ แต่ไม่สามารถอำนวยประโยชน์แก่เกษตรกรได้มากนัก เพราะในฤดูแล้งส่วนใหญ่จะแห้ง มีเพียงลำน้ำมูลเท่านั้นที่ยังอำนวยประโยชน์แก่เกษตรกรได้ เพราะมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี

1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดสุรินทร์ มีอุณหภูมิโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 60-70 องศาฟาเรนไฮด์ มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่าน แบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูฝน ฤดูร้อน ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวจัด ฤดูฝนส่วนมากจะตกล่าช้า และไม่สม่ำเสมอ และในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนจัดแห้งแล้ง (จังหวัดสุรินทร์. 2526 : 19-20)

1.4 การปกครอง

ปัจจุบันจังหวัดสุรินทร์แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 148 ตำบล 1,864 หมู่บ้าน (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2535) อำเภอต่าง ๆ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอปราสาท อำเภอสังขะ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอลำโรงทาน อำเภอจอมพระ อำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี อำเภอรัตนบุรี อำเภอสนม อำเภอกาบเชิง อำเภอบัวเชด และกิ่งอำเภอลำดวน

1.5 ประชากร

จังหวัดสุรินทร์มีประชากรทั้งสิ้น 1,341,385 คน เป็นชาย 675,659 คน หญิง 665,726 คน (สถิติเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2536)

1.6 โครงสร้างทางสังคม

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่ง ประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ร้อยละ 92 อาศัยอยู่ในเขตชนบท มีภาษาพื้นเมืองที่แตกต่างกันเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่พูดภาษาเขมรมีประมาณร้อยละ 70 อาศัยอยู่แถบอำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอปราสาท อำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะ อำเภอบัวเชด อำเภอจอมพระ อำเภอดิษิขรภูมิ อำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี และกิ่งอำเภอลำดวน กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มที่พูดภาษาส่วย ประมาณร้อยละ 10 อาศัยอยู่ในแถบอำเภอลำโรงทาน อำเภอท่าตูม อำเภอสนม อำเภอจอมพระ อำเภอดิษิขรภูมิ อำเภอรัตนบุรี และกระจายอยู่ตามอำเภออื่น ๆ อีกเล็กน้อย กลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มที่พูดภาษาพื้นเมืองอีสาน (ไทย-ลาว) มีประมาณร้อยละ 20 อาศัย อยู่แถบอำเภอสนม อำเภอรัตนบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอชุมพลบุรี และอำเภอดิษิขรภูมิ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2534 : 30)

1.7 ด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์โดยส่วนใหญ่ผลผลิตทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก ร้อยละ 80 ของรายได้จังหวัด ได้จากผลผลิตทางด้านเกษตร ส่วนที่เหลือได้จากผลผลิตด้านอุตสาหกรรม การค้าขาย และอื่น ๆ สินค้าที่ทำรายได้หลักให้แก่จังหวัดได้แก่ ข้าว ปอแก้ว และมันสำปะหลัง ส่งผลให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมทางการเกษตร คือ โรงสีข้าว โรงอัดปอ โรงงานทำมันเส้นและมันเม็ด นอกจากนี้ทางจังหวัดสุรินทร์ยังมีสินค้าพื้นเมืองที่ได้จากผลผลิตทางการเกษตรที่ทำชื่อเสียงให้แก่จังหวัด ได้แก่ ฟ้าไหม หัวผักกาดเค็ม และเครื่องจักสาน ประเภทหวาย เป็นต้น จากการสำรวจข้อมูลของสำนักงานพัฒนาชุมชนของจังหวัดสุรินทร์เมื่อเดือนกรกฎาคม 2536 นี้ ปรากฏว่าประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 10,013 บาท แต่จากการสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้านของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า จำนวนครัวเรือนในจังหวัด ร้อยละ 55

มีระดับรายได้ต่ำ น้อยกว่า 6,000 บาท/ปี จากรายได้ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ามาตรฐานการครองชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจของราษฎรในจังหวัดส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำ เนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจหลักและการประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ยังอาศัยเพียงพืชบางชนิดเท่านั้น การเพาะปลูก ยังต้องอาศัยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากระบบชลประทานยังครอบคลุมไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่ ประกอบกับการเกิดภาวะแห้งแล้งอยู่เสมอ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2534 : 42-43)

1.8 ทางด้านการศึกษา

จังหวัดสุรินทร์มีสถานศึกษาทั้งในระดับโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข และของคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 822 แห่ง โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองสุรินทร์ จำนวน 3 แห่ง โรงเรียน ต.ช.ด. จำนวน 2 แห่ง โรงเรียนเอกชนสอนสายสามัญ จำนวน 4 แห่ง โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 33 แห่ง วิทยาลัยสังกัดกรมอาชีวศึกษา จำนวน 2 แห่ง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล (เกษตร) จำนวน 1 แห่ง โรงเรียนสาธิตอนุบาล จำนวน 1 แห่ง สถาบันราชภัฏ (วิทยาลัยครู) จำนวน 1 แห่ง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1 แห่ง วิทยาลัยพยาบาล จำนวน 1 แห่ง มหาวิทยาลัยสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ จำนวน 1 แห่ง จากข้อมูลเบื้องต้น ถือว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนได้ทั่วถึงทั้งในระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา และเป็นจังหวัดที่ศูนย์กลางทางการศึกษาจังหวัดหนึ่งในเขตอีสานใต้ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์. 2526)

1.9 ด้านคุณภาพชีวิตและการสาธารณสุข

จังหวัดสุรินทร์มีสถานบริการแก่ประชาชนได้ทั่วถึง โดยมีโรงพยาบาลทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบไปด้วยโรงพยาบาลขนาดใหญ่ ขนาด 437 เตียง จำนวน 1 แห่ง โรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง จำนวน 5 แห่ง โรงพยาบาลชุมชนขนาด 10 เตียง จำนวน 7 แห่ง สถานีอนามัย จำนวน 151 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน ขนาด 50 เตียง

จำนวน 2 แห่ง โรงพยาบาลทหาร ขนาด 30 เตียง จำนวน 1 แห่ง คลินิกแพทย์ จำนวน 31 แห่ง คลินิกทันตกรรม จำนวน 8 แห่ง สถานผดุงครรภ์ จำนวน 16 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน จำนวน 77 ร้าน ร้านขายยาแผนโบราณ จำนวน 92 ร้าน จำาข้อมูลเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า ทางราชการได้จัดสถานบริการทางด้านสาธารณสุขให้แก่ประชาชนได้ทั่วถึงทุกตำบล นอกจากการรักษาแผนปัจจุบันแล้ว ชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องของการรักษาแผนโบราณ หรือแบบหมอพื้นบ้านที่ชาวบ้านถือปฏิบัติสืบทอดกันมา จะเห็นได้จากจำนวนร้านขายยาแผนโบราณที่มีมากถึง 92 ร้าน ที่ยังให้บริการด้านยาสมุนไพร (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์. 2536)

1.10 การสาธารณสุขภาค

จังหวัดสุรินทร์ได้จัดสาธารณสุขภาคให้แก่ประชาชนชาวจังหวัดสุรินทร์ได้รับความสะดวกสบายหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการไฟฟ้า การไฟฟ้าจังหวัดสุรินทร์ การไฟฟ้าจังหวัดสุรินทร์ ได้ดำเนินการจ่ายกระแสไฟฟ้าให้แก่หมู่บ้านต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 94.5 (เมื่อ 31 ตุลาคม พ.ศ.2534) อำเภอที่มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอท่าตูม และอำเภอชุมพลบุรี (การไฟฟ้าจังหวัดสุรินทร์. 2534) ส่วนการให้บริการการประปาจังหวัดสุรินทร์มีการประปาส่วนภูมิภาคอยู่ 4 แห่ง คือ การประปาสุรินทร์ การประปาตีขรภูมิ การประปารัตนบุรี และการประปาท่าตูม นอกนั้นก็ยังมีบริการประปาที่อยู่ในความรับผิดชอบของสุขาภิบาลอีก 4 แห่ง คือ การประปาสุขาภิบาลจอมพระ การประปาสุขาภิบาลก้งแอน การประปาสุขาภิบาลชุมพลบุรี การประปาสุขาภิบาลสังขะ นอกจากนี้ยังอยู่ในขั้นดำเนินการ เพื่อให้อำเภอต่าง ๆ มีประปาใช้อย่างทั่วถึง ในด้านการให้บริการด้านโทรศัพท์ บริการโทรศัพท์จังหวัดสุรินทร์เปิดให้บริการตั้งแต่ พ.ศ.2504 ปัจจุบัน นอกจากจะให้บริการในเขตเทศบาลสุรินทร์แล้วยังขยายบริการไปยังอำเภอต่าง ๆ อีกทุกอำเภอในหมู่บ้าน ทำให้การติดต่อสื่อสารสะดวกและรวดเร็วขึ้นมาก ด้านไปรษณีย์โทรเลข จังหวัดสุรินทร์มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขครบทุกอำเภอ นอกจากนี้ยังมีไปรษณีย์เอกชนดำเนินการตามตำบลต่าง ๆ อีก ในด้านของวิทยุและโทรทัศน์ จังหวัดสุรินทร์มีสถานีวิทยุ 7 สถานี และมีสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่น 1 สถานี คือ สถานีโทรทัศน์ช่อง 11

กรมประชาสัมพันธ์ ทำให้ประชาชนในจังหวัดสามารถรับชมและรับฟังข่าวสารต่าง ๆ จากสถานีวิทยุและโทรทัศน์ได้อย่างทั่วถึงและทันต่อเหตุการณ์ (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2534 : 37-39)

1.11 การคมนาคม

ปัจจุบันการคมนาคมของจังหวัดสุรินทร์ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงได้โดยสะดวก ทั้งทางรถยนต์ และทางรถไฟ สำหรับทางรถยนต์จากจังหวัดไปยังจังหวัดต่าง ๆ มีระยะทาง ดังนี้

- สุรินทร์ - บุรีรัมย์ (ทางเดิม) ระยะทาง 110 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - บุรีรัมย์ (เส้นทางใหม่) ระยะทาง 53 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - ร้อยเอ็ด ระยะทาง 148 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - ศรีสะเกษ ระยะทาง 101 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - อุบลราชธานี ระยะทาง 161 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - ขอนแก่น ระยะทาง 276 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - นครราชสีมา ระยะทาง 198 กิโลเมตร
- สุรินทร์ - กรุงเทพฯ ระยะทาง 452 กิโลเมตร

ส่วนการติดต่อทางรถไฟระหว่างกรุงเทพฯ-สุรินทร์ ระยะทาง 420 กิโลเมตร การคมนาคมระหว่างตัวจังหวัดกับอำเภอต่าง ๆ นั้น ขณะนี้มีถนนลาดยางเข้าถึงตัวอำเภอทุกอำเภอ การติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างตำบล หมู่บ้าน มีถนนมาตรฐาน รพช. จำนวน 40 สาย ระยะทางยาว 667.22 และมีถนนสร้างโดยหน่วยงานต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. 2534)

2. ด้านวัฒนธรรม

เนื่องจากประชากรของจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม ไทย-เขมร จะมีกลุ่ม ไทย-กูย ไทย-ลาว บ้างประมาณร้อยละ 30 เท่านั้น (ชั้น ศรีสวัสดิ์. 2532 : 41) ดังนั้น ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาไทย-เขมร เป็นส่วนใหญ่ จะมีภาษาไทย-กลาง และไทย-ลาวบ้าง ก็เฉพาะ

ที่ใช้ติดต่อกันระหว่าง กลุ่มหรือใช้ติดต่อกับชุมชนภายนอกเท่านั้น ส่วนการติดต่อกันภายในกลุ่ม หรือ ในชีวิตประจำวันก็จะใช้ภาษาถิ่นกันเป็นต้น ในด้านการนับถือศาสนาส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด นับถือพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ 97 อีกประมาณร้อยละ 3 ที่นับถือศาสนาอื่น ซึ่งขณะนี้มีวัด ทั้งหมดประมาณ 575 แห่ง สำนักสงฆ์ 269 แห่ง ที่นิกสงฆ์ 303 แห่ง มัสยิด 1 แห่ง โบสถ์ คาทอลิก 2 แห่ง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสุรินทร์. 2534) ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะนับถือ พุทธศาสนาก็ตาม แต่ความเชื่อดั้งเดิมในรูปของไสยศาสตร์ ก็ยังมีอิทธิพลต่อชาวบ้านอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องของผีसांगเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การละเล่นของชาวสุรินทร์ จะมีเอกลักษณ์ของตนต่างหาก แตกต่างไปจาก ส่วนอื่น ๆ ของอีสาน ที่สำคัญ ได้แก่ กันตรึม เรือมอันเร เรือมอาโฮ เรือมตรุษ กโนปดิงตอง เจริษ เป็นต้น การละเล่นเหล่านี้ยังเหลืออยู่ปัจจุบัน หายมได้ทุกเวลา โดยเฉพาะในช่วงของ งานช้าง ซึ่งเป็นงานประเพณีประจำปี ซึ่งได้ถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2503 นั้น ทำให้จังหวัด สุรินทร์เป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าจังหวัดสุรินทร์จะมีเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรมเป็นของตัวเองก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงวัฒนธรรมย่อยเท่านั้น ส่วนที่เป็นวัฒนธรรมรวม หรือวัฒนธรรมชาติ เช่น การทักทายปราศรัย การนับถือผู้ใหญ่ การกราบไหว้ การขอมรับ และ ยกย่องผู้มีอำนาจและประเพณีอื่น ๆ เช่น การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การเข้าพรรษา การออกพรรษา ฯลฯ จะคล้ายกับจังหวัดอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าจังหวัดสุรินทร์มีวัฒนธรรมอยู่สองส่วน คือวัฒนธรรมย่อย และวัฒนธรรม

สภาพทั่วไปของอำเภอจอมพระ

อำเภอจอมพระตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดสุรินทร์ ตามเส้นทางหมายเลข 214 สายสุรินทร์-ร้อยเอ็ด ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ 26 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 249 ตารางกิโลเมตร มีประชากรทั้งหมด 60,210 คน เป็นชาย 30,255 คน เป็นหญิง 29,955 คน

(สถิติเมื่อ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2536) แบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล ได้แก่ ตำบลจอมพระ ตำบลหนองสนิท ตำบลนุแกรง ตำบลบ้านหมือ ตำบลลุ่มระวี ตำบลระหาด ตำบลชุมแสง ตำบลเมืองสิงห์ และตำบลเป็นสุข ประชากรของอำเภอจอมพระประกอบด้วยกลุ่มชน 3 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มไทย-กวย (45%) ไทย-ลาว (35%) ไทย-เขมร (20%) ประชากรเหล่านี้ประมาณ 90% มีอาชีพทำนา เป็นอาชีพหลัก ส่วนที่เหลือประกอบอาชีพค้าขายคิดเป็นร้อยละ 5 รับจ้างคิดเป็นร้อยละ 4 และ รับราชการคิดเป็นร้อยละ 1 เมื่อมองภาพรวมแล้วประชากรยังอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างยากจน (บรรยายสรุปอำเภอจอมพระ. 2536)

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านระหาด

หมู่บ้านระหาดเป็นหมู่บ้านชาวไทย-เขมร ที่ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมดั้งเดิมเอาไว้เป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านกลุ่มนี้ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ถึงประเพณี พิธีกรรมขนบ โคนตา จึงขอกล่าวถึงสภาพทั่วไปในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านสังคม

1.1 ประวัติหมู่บ้าน

จากการบอกเล่าของนายวาน แสนกล้า อายุ 84 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีอาวุโสมากที่สุด ในหมู่บ้านที่ยังมีชีวิตอยู่แล้วว่า บ้านระหาดได้ก่อตั้งมานานแล้ว ราว พ.ศ. เท่าไร ไม่มีใครทราบ ตระกูลแรกที่เข้ามาอยู่และตั้งหมู่บ้านนี้คือ "ตระกูลแสนกล้า" บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนครั้งแรกชาวบ้านจะเลือกเอาชัยภูมิที่มีต้นไม้ มีป่าไม้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำมาหากิน และนำไม้มาทำบ้านเรือน จึงได้ตั้งบ้านเรือนครั้งแรกที่โคกกะปิ (อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านระหาดในปัจจุบัน) อยู่ได้ไม่นานก็ประสบภัยเกิดโรคระบาดร้ายแรงผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงอพยพไปอยู่ที่โคกเสม็ด (อยู่ที่ทิศเหนือของหมู่บ้านหนองยาวในปัจจุบัน) แต่ก็ยังประสบภัยพิบัติอีก

จึงได้อพยพผู้คนไปอยู่ที่โคกจ๊ะ (อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านกระหาดในปัจจุบัน) ต่อมาก็เกิดโรคระบาดอีกทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงอพยพไปอยู่บริเวณหนองน้ำที่มีต้นกระหาดขึ้นเป็นจำนวนมาก และนอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เคยอพยพมาแล้ว จึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้หนองน้ำแห่งนี้ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านกระหาดตามชื่อของต้นไม้ (วาน แสงกล้า. 2535 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่พอคาดคะเนถึงอายุของหมู่บ้านจากการบันทึกประวัติการสร้างวัดประทุมของบ้านกระหาดว่า วัดประจำหมู่บ้านนี้ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2240 โดยมีเจ้าอาวาสชื่อบุญ (บันทึกการสร้างวัด. ม.ป.ป.) จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านนี้ถือเป็นชุมชนที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง นับอายุได้ประมาณ 300 ปีมาแล้ว แม้เวลาจะเปลี่ยนไป แต่ชาวบ้านกระหาดก็ยังเป็นหมู่บ้านที่ยังรักษาประเพณี นิธิกรรม และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเอาไว้ในปัจจุบัน

1.2 สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

ตำบลกระหาดเป็นตำบลหนึ่งในเก้าตำบลของอำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยหมู่บ้านบริวาร 9 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านกันใจรง หมู่ที่ 2 บ้านกระหาด หมู่ที่ 3 บ้านอันโนง หมู่ที่ 4 บ้านอันธอง หมู่ที่ 5 บ้านเวือช หมู่ที่ 6 บ้านกระท่อม หมู่ที่ 7 บ้านหนองยาว หมู่ที่ 8 บ้านโคกจ๊ะ หมู่ที่ 9 บ้านวันแดง-บ้านเบง เดิมตำบลกระหาดเป็นตำบลใหญ่ที่มีหมู่บ้านบริวารมากมาย ปัจจุบันได้แยกหมู่บ้านออกเป็นตำบลใหม่ถึง 2 ตำบล คือ ตำบลชุมแสง และตำบลเป็นสุข หมู่บ้านต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้วนั้นจะมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับหมู่บ้านกระหาด ชาวบ้านมีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิต และมีความเกี่ยวพันกันในด้านการทำงาน ฉะนั้นชาวบ้านกระหาด ซึ่งเป็นหมู่บ้านหลักหรือหมู่บ้านแม่กับหมู่บ้านใกล้เคียงหรือหมู่บ้านบริวาร จึงล้วนแต่เป็นญาติพี่น้องกัน จะเห็นได้ชัดจากการรวมญาติในวันแชนโดนตา ที่ทุกคนจะมาประกอบพิธีกรรมกันที่หมู่บ้านกระหาด (หล่อ แสงกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

บ้านกระหาดตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด และอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอจอมพระ ห่างจากอำเภอจอมพระ ตามเส้นทางจอมพระ-เมืองลิง ประมาณ 6 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวขวาที่บ้านกันใจรง ไปตามถนนหินลูกรังประมาณ 2 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงดังต่อไปนี้ (ดูภาพประกอบ 3)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่บ้าน ไทรลวก-หนองเขวา ตำบลชุมแสง

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่บ้าน กันโจรง ตำบลกระหาด

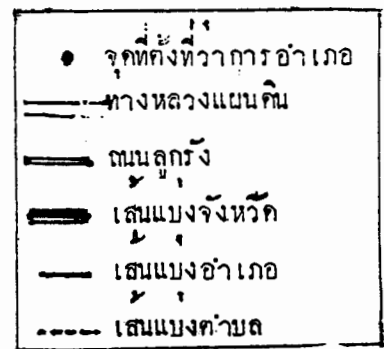
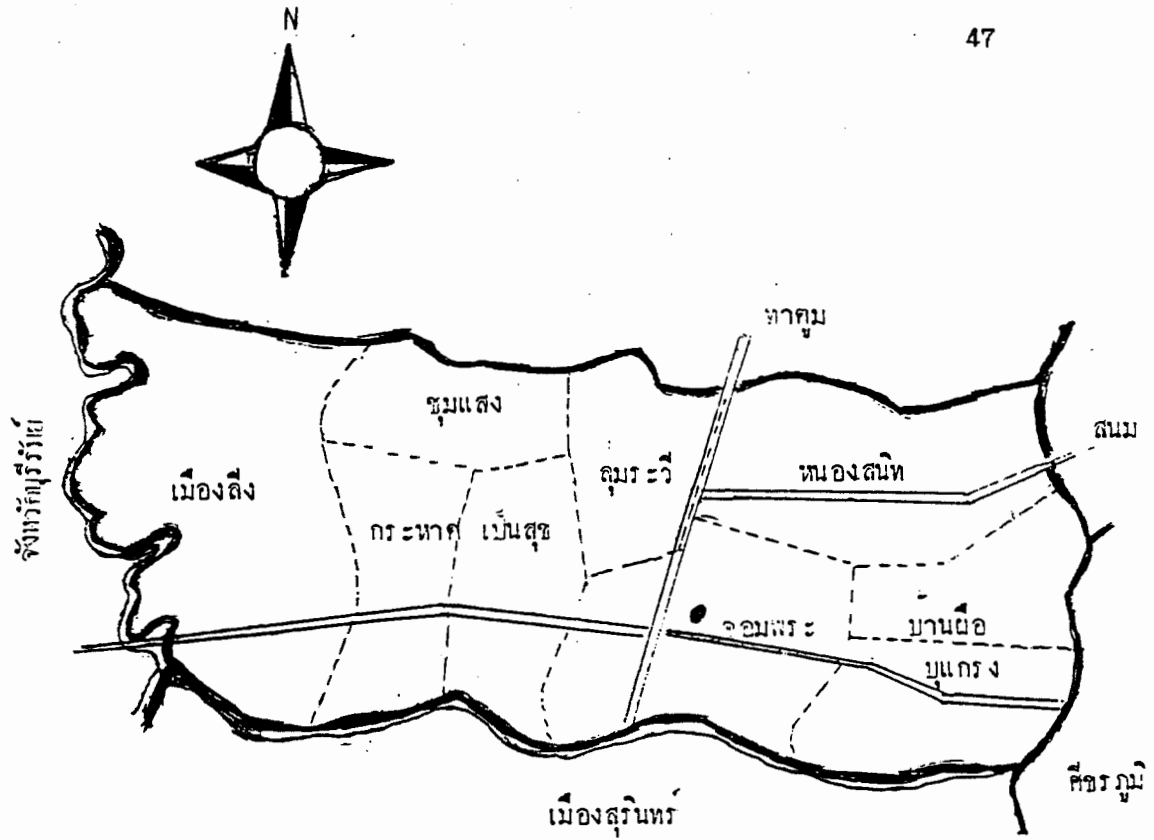
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านขาม ตำบลเป็นสุข

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านถนน ตำบลชุมแสง

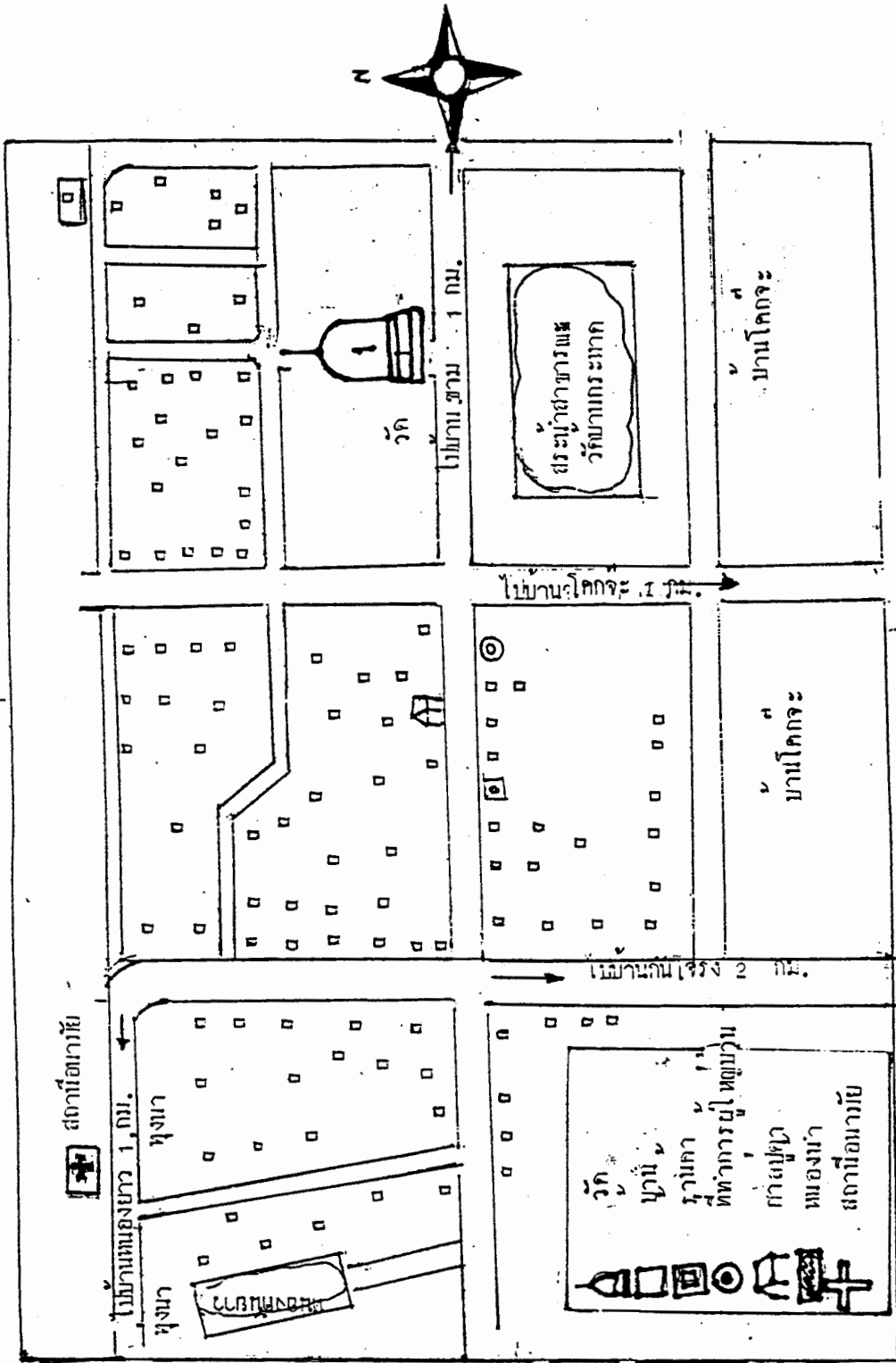
หมู่บ้านที่กล่าวมานี้ บางหมู่บ้านจะร่วมประกอบพิธีกรรมที่บ้านกระหาดด้วย เช่น บ้านกันโจรง บ้านขาม บ้านถนน เพราะเป็นหมู่บ้านที่แยกออกไปจากหมู่บ้านกระหาด จึงมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษด้วยกัน จะเห็นได้ชัดจากวันแรม โคนตาที่จะกล่าวต่อไป

ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านกระหาด ตั้งอยู่บริเวณที่ราบสูงกลางทุ่งนา และมีหมู่บ้านร้างที่เป็นชุมชนโบราณล้อมรอบ เช่น หมู่บ้านโคกกะปิ หมู่บ้านเดิมของบ้านโคกจะ หมู่บ้านโคกเสม็ด บริเวณท้องทุ่งของหมู่บ้านและตามโคกต่าง ๆ มีสภาพร่องรอยของป่าไม้ปรากฏอยู่ สภาพดินเป็นดินทราย ซึ่งไม่เหมาะกับการเพาะปลูก แต่ชาวบ้านส่วนมากมีอาชีพทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้แล้วชาวบ้านนิยมปลูกกล้วย และมะพร้าว ซึ่งได้ผลค่อนข้างดี เนื่องจากชาวบ้านนิยมรับประทานอาหารที่ปรุงด้วยกะทิเป็นส่วนใหญ่ มะพร้าวจึงนิยมปลูกไว้ใช้ปรุงอาหารในครัวเรือน และนอกจากนี้ยังนำมะพร้าวและกล้วยเป็นของฝากแลกข้าวตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง

การตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้านกระหาดจะตั้งแบบกระจายเรียงรายไปตามถนน และตั้งบ้านเรือนเป็นกระจุก ลักษณะการตั้งบ้านเรือนมีน้อยที่มีรั้วรอบขอบชิด ส่วนใหญ่มักจะปล่อยโล่งไปมาหากันได้สะดวก ซึ่งแสดงออกถึงความเป็นญาติพี่น้องกัน บ้านเรือนที่สร้างขึ้นส่วนมากก็จะได้รับมาจากมรดกในการถือครองที่ดินที่พ่อแม่แบ่งให้ การสร้างบ้านเรือนจึงไม่นิยมรั้วรอบขอบชิด ลักษณะบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวได้ถุนเดี่ยว มีบ้านสองชั้นรูปทรงสมัยใหม่จำนวน 4 หลัง ถนนในบริเวณหมู่บ้านอยู่ในสภาพดีใช้ มีถนนติดต่อกับหมู่บ้านอื่นสามสาย คือ ถนนสายไปบ้านกันโจรง ไปบ้านขาม และไปบ้านหนองยาว ไม่มีถนนลาดยางผ่านมีเฉพาะถนนลูกรังที่ติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านเท่านั้น

ภาพประกอบ 2 แผนที่อำเภอจอมพระ

ภาพประกอบ 3 แผนที่บ้านโคกจะ

ภาพประกอบ 4 ถนนเข้าหมู่บ้านหะหาด

ภาพประกอบ 5 ถนนภายในหมู่บ้านหะหาด

ภาพประกอบ 6 ศาลาวัดบ้านกระหาด

ภาพประกอบ 7 สระน้ำสาธารณะบ้านกระหาด

1.3 สภาพทางเศรษฐกิจของบ้านกระหาด

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในการทำนา โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดประมาณ 1,645 ไร่ จากพื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมด 1,713 ไร่ เฉลี่ย 20 ไร่ต่อครัวเรือน แต่เนื่องจากชาวบ้านประสบปัญหากับความแห้งแล้งติดต่อกันมาเป็นเวลานานถึง 3 ปี (2531-2533) และประกอบกับพื้นที่เป็นที่ลุ่มที่ดอน สูง ๆ ต่ำ ๆ จึงทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมชั่วคราวในช่วงที่มีฝนตกหนัก และเกิดความแห้งแล้งในช่วงที่ฝนทิ้งช่วง จึงทำให้ผลผลิตไม่เต็มที่ ซึ่งเฉลี่ยแล้วได้ประมาณปีละ 250 กิโลกรัมต่อไร่ หรือประมาณ 25 ถังต่อไร่ แต่บางครอบครัวอาศัยการทำไร่ป่อเป็นอาชีพรอง ซึ่งก็พอมีรายได้เสริมประมาณปีละ 2,350 บาท โดยเฉลี่ยแล้วชาวบ้านมีรายได้ประมาณ 4,500 บาทต่อปีต่อครอบครัว อย่างไรก็ตามประชาชนในหมู่บ้านนี้ยังมีฐานะระดับปานกลาง และค่อนข้างยากจน (นานหล่อ แสนกล้า. 2535)

ส่วนอาชีพอื่น ๆ ที่นอกจากการทำนาแล้วก็มีอาชีพค้าขาย จำนวน 8 ครัวเรือน ด้านอุตสาหกรรมก็เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว และหัตถกรรมที่ทำขึ้นมาเพื่อประโยชน์ใช้สอย และนำไปจำหน่ายด้วยตัวเอง เช่น การทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ได้แก่ กระจับปี่ (กันแฉอ) กระจับปี่ ตะกร้า สุ่มขังสัตว์ เป็นต้น ส่วนการเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม ส่วนมากก็จะทอหลังจากการว่างเว้นจากการทำนา บางทีก็ทอไว้สำหรับเป็นของฝากญาติของฝ่ายชายในงานแต่งงาน ซึ่งเรียกว่า "ของส้มเป็ยะ" นั้นเอง (เกา แสนกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

1.4 ด้านการปกครอง

บ้านกระหาดมีเนื้อที่ทั้งหมด 1,713 ไร่ มีจำนวนครอบครัวทั้งหมด 110 ครอบครัว มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายหล่อ แสนกล้า มีประชากรทั้งหมด 568 คน (สถิติเมื่อ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2535) ตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีผู้นำของหมู่บ้านจำนวน 10 คน ดังต่อไปนี้

1. นายนาค แสนกล้า (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน)
2. นายสวน แสนกล้า (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน)

3. นายดวง แสนกล้า (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน)
4. นายนิค แสนกล้า (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน)
5. นายเป้า แสนกล้า (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน)
6. นายเบ็ญ แสนกล้า (ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน)
7. นายวาน แสนกล้า รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ พ.ศ. 2489-2515
8. นายฮืด แสนกล้า รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ พ.ศ. 2515-2528
9. นายประเสริฐ แสนกล้า รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ปี 2528-2530
10. นายหล่อ แสนกล้า รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530-
ปัจจุบัน (นายวาน แสนกล้า. 2535)

จะเห็นได้ว่าผู้นำของหมู่บ้านทั้ง 10 คน จะมีนามสกุลเดียวกัน คือ แสนกล้า ซึ่งแสดงให้เห็นความแน่นแฟ้นของระบบเครือญาติ ถึงแม้ว่าตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านที่ถือว่าเป็นตำแหน่งผู้นำระดับท้องถิ่นที่ได้มาจากการเลือกตั้ง ชาวบ้านกระหัดก็ยังคงเลือกตั้งญาติพี่น้องของตนเอง แต่ไม่ใช่ตำแหน่งที่ได้มาจากระบบสืบทอดทางสายเลือดหรือสายสกุล ชาวบ้านในหมู่บ้านล้วนแล้วแต่เป็นญาติพี่น้องกัน อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข อยู่กันอย่างพื่ออย่างน้อง ต่างฝ่ายก็พึ่งพาอาศัยกัน

ศูนย์กลางของหมู่บ้านและถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน คือ วัดประทุมทอง บ้านกระหัด สร้างขึ้นเป็นสำนักสงฆ์เมื่อปี พ.ศ. 2240 และได้รับแต่งตั้งให้เป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2300 (บันทึกประวัติการสร้างวัดบ้านกระหัด. ม.ป.ป.) วัดแห่งนี้นอกจากจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่ บ้านโคกจ๊ะ บ้านกันโจรง บ้านอันโอง บ้านหนองยาว บ้านขาม เป็นต้น ชาวบ้านเหล่านี้ จะมาทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกันที่วัด และนอกจากนี้วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่จัดงานรื่นเริงประจำปี เช่น งานสงกรานต์ งานปีใหม่ งานเข้าพรรษา งานบวช (เป็นหมู่คณะ) งานแห่นาค เป็นต้น

1.5 ด้านการศึกษา

บ้านกระหาดไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน แต่อยู่ในเขตบริการการศึกษาของโรงเรียนบ้านขาม ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากบ้านกระหาดไปทางทิศตะวันออกประมาณ 1.5 กิโลเมตร มีนายสุทัศน์ จันทร์งาม เป็นอาจารย์ใหญ่ สำหรับการศึกษารอบบ้านกระหาดนี้ผมแยกตามระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ ผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ซึ่งไม่ได้เรียนต่อ (นับทั้งคนแก่และเด็ก แต่ไม่นับรวมผู้ที่กำลังเรียนอยู่) จำนวน 290 คน ผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 4 คน ผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า 2 คน ผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 คน ผู้กำลังศึกษาระดับ ป.1-ป.6 จำนวน 82 คน ผู้กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย 8 คน สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย 3 คน คนในหมู่บ้านที่อายุระหว่าง 14-50 ปี ที่อ่านหนังสือไม่ได้และเขียนชื่อตัวเองไม่ได้จำนวน 8 คน (สถิติปีการศึกษา 2534) ปัญหาความยากจนถือเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าโรงเรียนบ้านขามจะเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาแล้วก็ตาม แต่ผู้ปกครองบางคนต้องอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเพื่อไปหางานทำในต่างจังหวัด ทำให้ผลกระทบต่อเด็กที่กำลังศึกษาอยู่ ซึ่งบางคนยังเรียนไม่จบภาคบังคับ แต่ต้องอพยพตามผู้ปกครองไปด้วย

1.6 ด้านคุณภาพชีวิตและการสาธารณสุข

1.6.1 สภาพการดำรงชีวิต

ปัจจัยในการดำรงชีวิตที่สำคัญของชาวไทย-เขมร ก็คล้าย ๆ กันมนุษย์ทั่ว ๆ ไป ที่รู้จักหาสิ่งต่าง ๆ มาเกื้อหนุนและเอื้ออำนวยในการดำรงชีวิตของตน สิ่งนั้นคือ ปัจจัยสี่นั่นเอง ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ดังนี้

ก. ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านของชาวบ้านกระหาดส่วนมากเป็นบ้านแบบสมัยเก่า เป็นบ้านชั้นเดียวได้ถุนเตี้ย เป็นบ้านที่มีรูปทรงสมัยใหม่หลังคามุงกระเบื้องเพียง 4 หลัง บ้านหลังคามุงสังกะสี 102 หลัง และหลังคามุงหญ้า 4 หลัง สภาพการตั้งบ้านเรือนจะอยู่กันเป็นกระจุก ไม่มีรั้วรอบขอบชิด ไปมาหาสู่กันได้สะดวก ในด้านการใช้สอยของชาวบ้าน

ยังคงอยู่ในพื้นที่กำลังปรับปรุงและดำเนินการอยู่ เพราะในจำนวน 110 ครัวเรือน มีส้มเพียง 58 ครัวเรือน เท่านั้น

ข. อาหาร ชาวบ้านหาดนิคมบริโกตข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ส่วนข้าวเหนียวนั้นจะปลูกไว้เล็กน้อย เพื่อทำขนมในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ เท่านั้น ในด้านการกินส่วนมากจะได้จากการหาจากทรัพยากรที่มีอยู่ในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน ซึ่งจะมีตามฤดูกาลต่าง ๆ เช่น

เดือนอ้าย-เดือนยี่ เป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าว ตามท้องทุ่ง ก็จะมีอาหารให้ชาวนาโดยการขุดปู หากกบ นำมาประกอบอาหารและในช่วงนี้เป็นช่วงฤดูหนาว มีการปลูกผักไว้รับประทานเอง ในช่วงนี้ชาวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ชาวไทย-อีสานเรียกว่า "ข้าวใหม่ปลามัน"

ช่วงเดือนสาม-เดือนสี่ เป็นช่วงที่ฤดูหนาวผ่านไป ก้าวเข้าสู่ช่วงฤดูร้อน นกที่ปลูกจะเริ่มจะหมด อาหารตามท้องนาเริ่มหายาก ชาวนาจะเริ่มวิดสระปลาตามท้องนา ในเดือนสามนี้จะมีประเพณี "โจล มะมวด" ก็จะมีการฆ่าไก่ เลี้ยงสุราอาหารกัน และในช่วงเดือนสี่จะมีงานประเพณีที่บ้านใหม่ งานแต่งงาน อาหารส่วนมากก็จะเป็นพวกหมู ไก่ ไข่ ผัก ถอด แกง ต้ม ลาบ ในช่วงนี้ชาวบ้านจะมีรายจ่ายในงานประเพณีต่าง ๆ ถ้าวันไหนไม่มีงาน การหาอาหารก็ค่อนข้างหายาก ชาวบ้านก็จะซื้อปลาหนึ่ง ปลาแห้ง อาหารกระป๋องตามร้านค้าในหมู่บ้าน นอกจากนี้ก็จะหาขุดปู วิดปลาตามสระน้ำ ตามหนอง ในหมู่บ้าน หรือในหน้าของตน ช่วงนี้จะมีการอพยพจากท้องถิ่นชั่วคราวเพื่อไปทำงานหาเงิน สละสลัก ๆ น้อย มาไว้ซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อทำนาในปีต่อไป

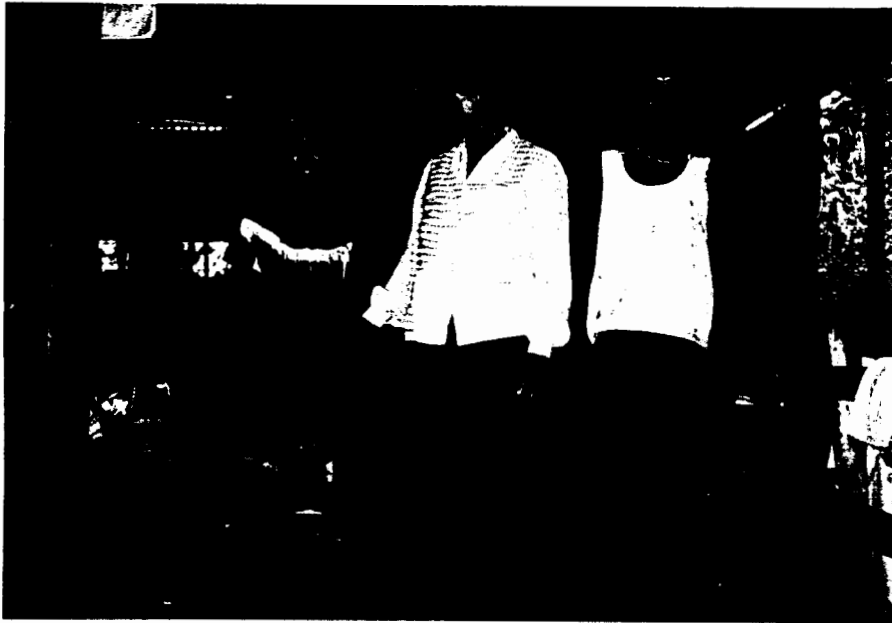
ช่วงเดือนห้า ตรงกับช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นเดือนที่มีอากาศร้อนจัด น้ำในสระในหนองแห้งขอด ชาวบ้านก็จะไปหากบ หาเขียด ตามรอยแยกของดินที่แตกกระแหงในพื้นที่สระน้ำหนอง เพื่อนำมาต้มยำ นอกจากนี้ชาวบ้านก็ยังไปหาจับกิ้งก่าตามท้องนา มาปิ้งหรือย่างตำน้ำพริก และในเดือนนี้ชาวบ้านจะนิยมแกงซี่เหล็ก ใส่หอยใส่กะทิ และใส่กระชายเล็กน้อย ถือว่าเป็นอาหารที่เลิศรสแล้วในเดือนหานี้

ช่วงเดือนหก-เดือนเจ็ด ช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน ในช่วงนี้จะมีกบ เขียด อึ่งอ่าง หอย ชาวบ้านก็จะหาอาหารพวกนี้มาทำอาหาร และในช่วงนี้จะมีมดแดง เริ่มมีไข่ชาวบ้าน ก็จะหาไข่มดแดงและหน่อไม้ รวมทั้งเห็ดต่าง ๆ ในช่วงนี้ชาวบ้านเริ่มเพาะปลูกพืช ผัก ผลไม้ ต่าง ๆ เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตง ฟักแฟง ข้าวโพด ฯลฯ เพื่อปลูกไว้กินช่วงดำนา

ช่วงเดือนแปด-เดือนเก้า-เดือนสิบ ในช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน คนชอบเลี้ยงไหมด้วย ทำนาด้วย ในช่วงนี้จะมีด้กแด่ (ภาษาเขมรเรียก ต้อตต้อ) ไร่รับประทาน นอกจากนี้ก็จะมีปู ปลา กบ เขียด ที่พอหาได้ตามทุ่งนา และจะมีรถหน่วยบริการอาหารมาให้บริการ ตามหมู่บ้านด้วย

ช่วงเดือนสิบเอ็ด-เดือนสิบสอง เป็นช่วงดำนาเสร็จ อาหาร ในช่วงนี้ก็เป็นพวก ปลา กบ ที่ได้จากการตกเบ็ด ใส่หลุมตกปลา และในช่วงนี้จะมีพืชผักต่าง ๆ รับประทานมากมาย ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ที่สุดในช่วงนี้

ค. เครื่องนุ่งห่ม สำหรับการแต่งกายของชาวบ้านกระหัดนั้น ผู้หญิงที่มีอายุมากแล้วมักจะใส่เสื้อผ้าที่ทอเอง ผ้าถุงส่วนมากทอด้วยผ้าไหม ดึงภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 8 การแต่งกายของผู้หญิงที่มีอายุของชาว ไทย-เขมร

ส่วนผู้ชายจะแต่งตัวด้วยชุดธรรมดาทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน
ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมงานประเพณี หรือแต่งอยู่กับบ้าน ผู้สูงอายุจะนิยมถือผ้าขาวม้า หรือ

ใช้คอตเอา ผ้าขาวม้าของชาวไทย-เขมร มักจะใช้สีจุดจุดในการทอ ส่วนมากจะออก โชนสีส้ม สีเขียวอ่อน สีบานเย็น (ชมพูผสมสีส้ม) ลักษณะลวดลายส่วนมากจะทอผ้าไหมสลับสีเป็นลายลูกฟูกยาว ไก๋นิยมทอเป็นตารางสีเหลี่ยมเหมือนชาวไทย-ลาว ส่วนหนุ่มสาวปัจจุบันก็จะแต่งกายตามสมัยนิยม เพราะได้รับอิทธิพลจากสังคมเมือง การแต่งกายจึง ไม่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 9 การแต่งกายของผู้ชายที่มีอายุของชาวไทย-เขมร

ง. ยารักษาโรค ชาวไทย-เขมรบ้านกระหาด มีวิธีการรักษาโรคในปัจจุบันทั้งแบบปัจจุบันและแบบแผนโบราณ ที่หมู่บ้านกระหาดจะมีอนามัยประจำตำบลที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมไปใช้บริการที่สถานอนามัยแห่งนี้ เพราะการคมนาคมสะดวก และเจ้าหน้าที่ก็เป็นบุคคลในชุมชน ใช้ภาษาในการสื่อสารกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี การรักษาโรคต่าง ๆ ที่สถานอนามัยเป็นโรคที่ไม่รุนแรง ตลอดจนการให้บริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่าง ๆ นอกจากนี้จะใช้บริการจากแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว ประชาชนในหมู่บ้านยังใช้วิธีรักษาพยาบาลผู้ป่วยแบบแผนโบราณอีกด้วย การรักษาแบบหมอนั้นมีนัยเป็นการรักษาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจะมีทั้งแบบการใช้คาถาอาคม การใช้ยาสมุนไพรรักษา หรือแม้กระทั่งการบวงสรวงเซ่นไหว้บรรพบุรุษให้มาช่วยขจัดปัดเป่าให้ตรรภัยหายไ้ ผู้ทำหน้าที่ในการรักษาส่วนมากเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านคาถาอาคม ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าอาจารย์ หรือครู (ครู) และพระสงฆ์ในวัดก็เป็นผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการรักษาได้เช่นกัน (ประเวทย์ แสนกล้า. 2535 : สัมภาษณ์) ในการรักษาพยาบาลของชาวบ้านจะใช้ทั้งแบบแผนโบราณ และแผนปัจจุบันควบคู่กันไปด้วย ส่วนจะใช้วิธีใดก่อนหลังนั้น ขึ้นอยู่กับอาการของผู้ป่วย และความพร้อมของผู้ป่วยเป็นสำคัญ แต่โดยส่วนใหญ่แม้จะได้รับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันแล้วก็ตาม ชาวบ้านก็ยังกลับมาประกอบพิธีกรรมที่บ้านอีกเช่นเคย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าได้บนบานไว้กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และบอกกล่าวผีบรรพบุรุษที่ตนนับถือ เป็นการแสดงออกให้เห็นความเชื่อของชาวบ้านอีกด้วย

1.7 ด้านสาธารณูปโภค

ในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้กันอย่างทั่วถึง ส่วนแหล่งน้ำในหมู่บ้านนั้นส่วนมากจะเป็นบ่อน้ำตื้น ที่เป็นบ่อสาธารณะจำนวน 4 บ่อ บ่อน้ำส่วนตัวจำนวน 17 บ่อ บ่อบาดาลสาธารณะ 4 บ่อ บ่อบาดาลส่วนตัว จำนวน 12 บ่อ บ่อใช้ภายในหมู่บ้านค่อนข้างจะขาดแคลน ในหน้าแล้ง จะมีสระวัดเพียงสระเดียวที่ชาวบ้านมาร่วมกันตักไปใช้ที่บ้าน ในหน้าแล้ง ใช้ได้ตลอดปี

ในปี 2528 หมู่บ้านกระหาดเริ่มมีไฟฟ้า ทำให้มีสื่อมวลชนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้าน คือ โทรทัศน์ ชาวบ้านกระหาดมีโทรทัศน์ดูประมาณ 20 เครื่อง

ชาวบ้านดูโทรทัศน์กันมาก โทรทัศน์นับเป็นแหล่งข่าวใหม่ที่ให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นไปของบ้านเมืองได้มาก และยังเห็นภาพประกอบด้วย ทำให้ข่าวจากโทรทัศน์เป็นที่สนใจกันมาก ด้วยคุณสมบัติพิเศษของโทรทัศน์ คือ ผู้ที่อ่านหนังสือภาษาไทยไม่ออก ก็สามารถทำความเข้าใจได้ สามารถพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ พูดคุยกันในระหว่างชาวบ้านเกี่ยวกับข่าวสาร สารคดี และละครที่ได้ดูจากโทรทัศน์เสมอ ส่วนการแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ของทางราชการนั้น ในอดีตผู้ใหญ่บ้านก็จะตีเกราะเพื่อเป็นสัญญาณนัดหมายให้ลูกบ้านมาประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือที่วัด แต่ปัจจุบันนี้ได้ใช้วิธีการกระจายข่าวทางเครื่องขยายที่ทางวัดมีอยู่ หรือบางที่ก็จะใช้วิธีการกระจายข่าวออกอากาศในวันพระ หรือวันที่เป็นเทศกาลต่าง ๆ เพราะชาวบ้านจะมารวมกันทำบุญในวันนั้น สามารถส่งข่าวได้ทั่วถึง

1.8 ด้านการคมนาคม

การคมนาคมของชาวบ้านติดต่อกับหมู่บ้านอื่นอย่างสะดวกสบาย เพราะมีถนนลูกรังตัดผ่านหมู่บ้าน และติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนการติดต่อกับอำเภอ และจังหวัดนั้นยังไม่สะดวกเท่าที่ควร โดยเฉพาะในหน้าฝนถนนเข้าสู่ตัวอำเภอจะเป็นโคลนตม และเป็นหลุมเป็นบ่อ รถโดยสารจะแล่นวันละหนึ่งเที่ยวเท่านั้น นอกจากนี้ต้องจ้างเหมามอเตอร์ไซด์รับจ้างซึ่งทำให้บริการตลอดเวลา แต่อัตราค่าจ้างมีราคาสูง เช่น ระยะทางจากตัวอำเภอไปหาหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตร อัตราค่าจ้างมอเตอร์ไซด์ประมาณ 80-150 บาท เป็นต้น

1.9 ทางด้านระบบเครือญาติ

ครอบครัวถือเป็นสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีอิทธิพลมากที่สุด สังคมพื้นฐานของชาวไทย-เขมร ประกอบด้วยสามี ภรรยา และบุตร โดยทั่วไปเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เมื่อลูกสาวแต่งงานคู่สมรสจะต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงก่อน เป็นเวลาอย่างน้อยหนึ่งฤดูกาลทำนา เพื่อเป็นแรงงานแก่ญาติฝ่ายหญิง และรับการอบรมตลอดจนเรียนรู้ประสบการณ์ในการครองเรือนในครอบครัวต่อไป ในช่วงที่อยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิง เจ้าบ่าวจะต้องใช้แรงงานอย่างขยันขันแข็ง อยู่ร่วมกับครอบครัวใหญ่ทำมาหากินร่วมกัน โดยทั่วไปแล้วลูกเขย

จะอยู่ร่วมกับพ่อตาเป็นเวลา 2-3 ปี แล้วจะแยกเป็นครอบครัวใหม่ หรือบางทีก็อาจจะแล้วแต่กรณี เช่น ถ้าบ้านนี้มีลูกสาวหลายคน คนที่แต่งงานก่อนก็อาจจะแยกครอบครัวเร็วกว่านี้ก็ได้ หรือถ้ามีลูกสาวคนเดียวอาจจะอยู่กับพ่อแม่โดยไม่ต้องแยกครอบครัวเลยก็ได้

ในการออกเรือนใหม่ของคู่บ่าวสาวนั้น ทั้งสองฝ่ายจะได้รับมรดกจากพ่อแม่ได้แก่ ที่ทำกิน โค กระบือ และเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในครัวเรือนอย่างครบถ้วน ครอบครัวที่แยกมาใหม่ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับบ้านเรือนของพ่อแม่ฝ่ายหญิง หรือมักจะเป็นบริเวณลานบ้านเดียวกัน การที่จะออกเรือนไปอาศัยอยู่ตามลำพังหรือจะไปอยู่กับญาติฝ่ายหญิง หรือฝ่ายชายนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพครอบครัวทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ถ้าหากญาติฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีลูกสาวหรือลูกชายคนเดียว ซึ่งมีภาระต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า กรณีอย่างนี้คู่สมรสจะต้องเลือกไปอาศัยอยู่ตามสถานที่จัดจําเป็นดังกล่าว

จากการสำรวจครอบครัวบ้านกระหาดพบว่า ประชากรของบ้านกระหาดมีทั้งหมด 568 คน มีจำนวนครัวเรือน 110 ครอบครัว โดยเฉลี่ยแล้วแต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกประมาณ 6 คน เป็นครอบครัวเดี่ยวจำนวน 75 ครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยลูกชาย และหลาน 23 ครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยลูกสะใภ้และหลาน 8 ครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยลูกชาย ลูกสะใภ้ หลาน และญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย จำนวน 2 ครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยญาติที่เป็นเชื้อสายฝ่ายหญิง หรือฝ่ายชาย จำนวน 2 ครอบครัว (สมุดบันทึกของผู้ใหญ่บ้าน. สถิติปี 2535)

ตาราง 1 แสดงการแจกแจงสมาชิกในครอบครัว เมื่อ 7 เมษายน 2535

จำนวนสมาชิกในครอบครัว	จำนวนครอบครัว
1 คน	5
2 คน	13
3 คน	8
4 คน	20
5 คน	4
6 คน	33
7 คน	11
8 คน	6
9 คน	5
10 คน	8
11 คน	5
12 คนขึ้นไป	2
รวม	110

1.9.1 คำเรียกชื่อเครือญาติ (Kinship Terminology)

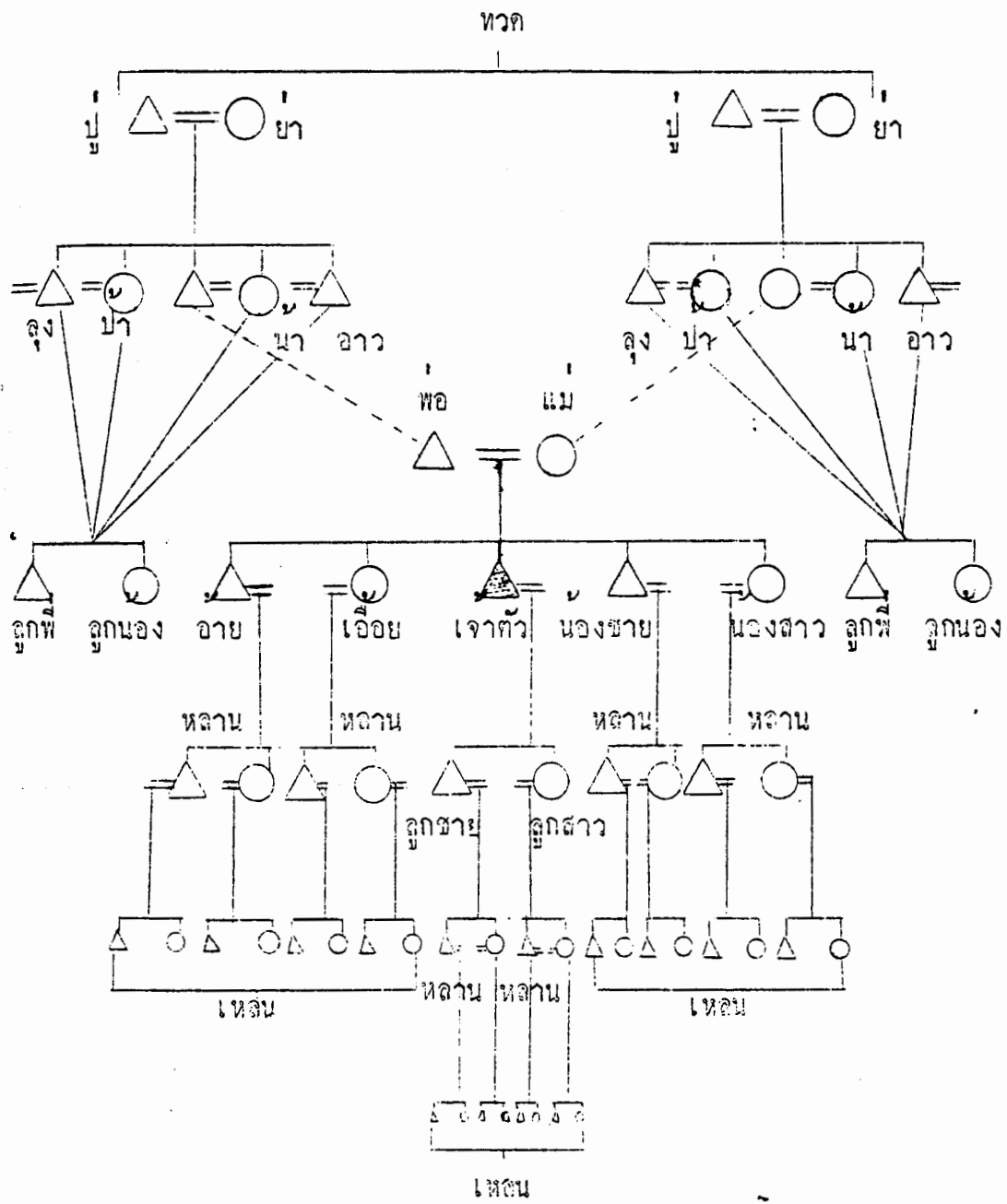
คำเรียกชื่อเครือญาติที่ใช้เรียกกันในหมู่บ้านกระหาด เป็นลักษณะที่ใช้เรียกเครือญาติกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งญาติฝ่ายพ่อและญาติฝ่ายแม่ คำที่ใช้เรียกจะไม่แตกต่างกันทั้งสองฝ่าย ดังนี้

ตาราง 2 ตารางเทียบคำเรียกชื่อเครือญาติของกลุ่มไทย-กลาง, ไทย-ลาว และไทย-เขมร

คำเรียกเครือญาติ	ภาษาไทย-ลาว	ภาษาไทย-เขมร
ทวด (ทั้งเพศชาย และหญิง)	ทวด	ทวด
ปู่	ปู่	โองกะเม็งจ (ชาย-หญิง)
ย่า	ย่า	เมะกะเม็งจ (ฝ่ายหญิง)
ตา	พ่อใหญ่	ตา
ยาย	แม่ใหญ่	ยาย, แยย
พี่ชายฝ่ายพ่อ	ลุง	โอม, โอวทม
พี่สาวฝ่ายพ่อ	ป้า	โอวทม, โอม
น้องชายของพ่อและแม่	อาว	ปู่
น้องสาวของพ่อแม่	น้ำ, อา	ไต้
ลูกของพี่น้องฝ่ายพ่อและแม่ (มักเรียกรวม ๆ กันทั้งชายและหญิง)	ลูกพี่ลูกน้อง	ปองปะโชน
พ่อ	พ่อ	โอิว
แม่	แม่	แมะ

ตาราง 2 (ต่อ)

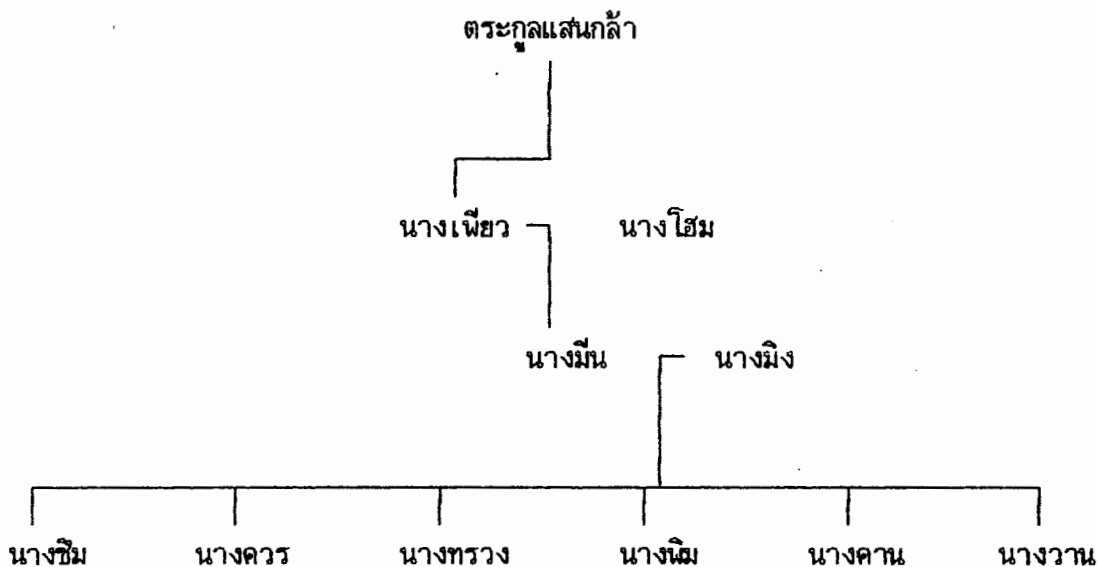
คำเรียกเครือญาติ	ภาษาไทย-ลาว	ภาษาไทย-เขมร
พี่ชาย	อ้าย	บอง
พี่สาว	เอื้อย	บองไซรย์
ตัวเอง (ทั้งเพศชายและหญิง)	ซ้อย	ชะมιάต, ชะกุ่ม, เนียง
น้องชาย	น้องชาย	ปะโตนเปี๊าะ
น้องสาว	น้องสาว	ปะโตนกะมม
ลูก	ลูก	โกน
ลูกชาย	ลูกชาย	โกนเปรี๊าะ
ลูกสาว	ลูกสาว	โกนไซรย์
หลาน (ทั้งชายและหญิง)	หลาน	เจ้า
สามี	ผัว	ปะโดย
เมีย	เมีย	ปะปวน
ลูกเขย	ลูกเขย	โกนปะซา
ลูกสะใภ้	ลูกใภ้	โกนปะซา
โคตร, ตระกูล	โคตรวงศ์	จะโตน

ภาพประกอบ 10 คำเรียกเครือญาติของกลุ่มไทย-ลาว

เนื่องจากพิธีกรรมแซนโตนตา เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวไทย-เขมร ดังนั้นจึงขอกล่าวถึงตระกูลต่าง ๆ ที่สำคัญ มีฐานะมีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านกระหัดทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

1. ตระกูล "แสนกล้า" ผู้เป็นต้นตระกูล (เท่าที่สืบได้) คือ นายเที่ยว เป็นชาวบ้านกระหัด แต่งงานกับนางโฮม มีบุตรชายหนึ่งคน คือ นายมัน (เสียชีวิตแล้ว) นายมันแต่งงานกับนางมิ่ง มีบุตร 6 คน คือ นายซิม (เสียชีวิตแล้ว) นางควร (เสียชีวิตแล้ว) นางทรวง (เสียชีวิตแล้ว) นางโฌม นางคาน และนายวาน แสนกล้า เคยเป็นผู้นำของหมู่บ้าน คือ เป็นอดีตผู้ใหญ่บ้าน และอดีตกำนันตำบลกระหัด ปัจจุบันอายุ 84 ปี (2535) ตระกูลแสนกล้า เป็นตระกูลที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน มีจำนวนครอบครัว 76 ครอบครัว เมื่อถึงวันรวมญาติในวันแซนโตนตา ญาติพี่น้องจะมารวมกันมากมาย เพื่อร่วมพิธีเซ่นสรวง นับว่าเป็นภาพที่ประทับใจสำหรับผู้พบเห็น ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพประกอบ 12 ภาพแสดงแผนภูมิของตระกูลแสนกล้า

2. ตระกูล "สุขสนิท" ผู้เป็นต้นตระกูล คือ นายปาน สุขสนิท เป็นชาวบ้านเจวียง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ แต่งงานกับนางแก้ว แสนกล้า มีบุตร 6 คน คือ นางคัต นางดวงแข นายพลัน นางคำมา นางพรณี และนายสมาน (ปัจจุบันเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนจอมพระ) ตระกูลนี้ปัจจุบันแยกออกไปเป็น 7 ครอบครัว ดังนี้

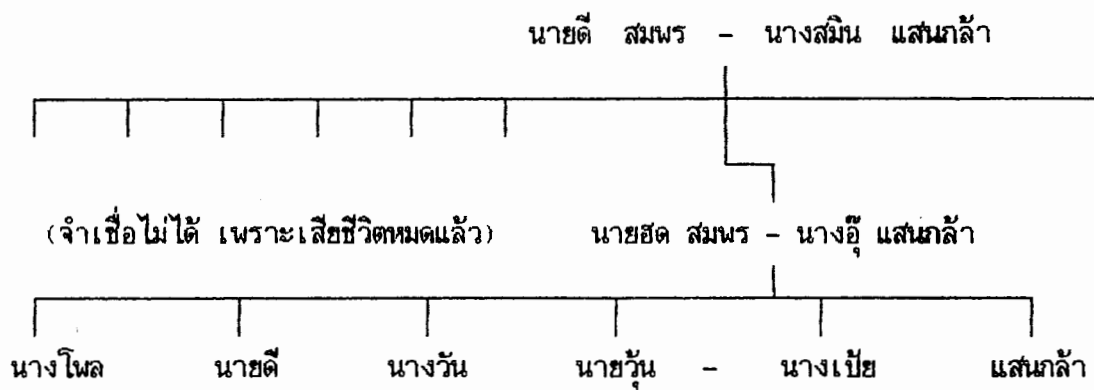
ตระกูลสุขสนิท

ภาพประกอบ 13 ภาพแสดงแผนภูมิของตระกูลสุขสนิท

3. ตระกูล "สมพร" ผู้เป็นต้นตระกูล คือ นายดี สมพร เป็นชาวบ้านกระหาด แต่งงานกับนางสมิน แสนกล้า มีบุตร 8 คน (อีก 7 คนจำชื่อไม่ได้ เพราะเสียชีวิตหมดแล้ว) ซึ่งมีนายฮัด สมพร เป็นอีกคนหนึ่ง ในจำนวน 8 คน ได้แต่งงานกับนางอู๊ แสนกล้า มีบุตร 4 คน คือ นางโพล นายดี นางวัน และนายวัน แสนกล้า (ปัจจุบันอายุ 74 ปี) นายวันแต่งงานกับนางแป้น แสนกล้า มีบุตร 6 คน ปัจจุบันประกอบด้วย 6 ครอบครัว

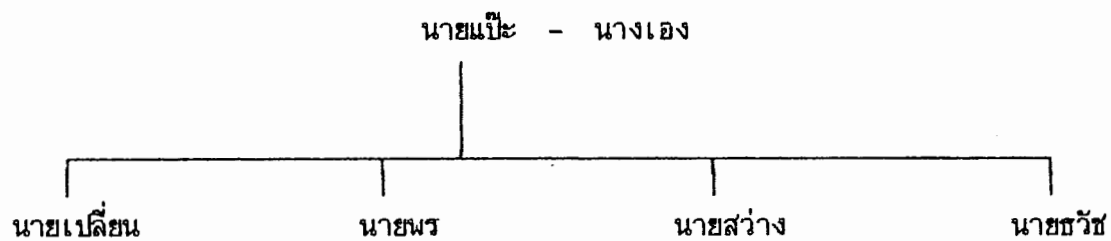
ตระกูลสมพร

ภาพประกอบ 14 แสดงแผนภูมิของตระกูลสมพร

4. ตระกูล "สุขยา" ผู้เป็นต้นตระกูล คือ นายแป๊ะ สุขยา เป็นชาวบ้านชาม แต่งงานกับ นางเอง มีบุตร 4 คน คือ นายเปลี่ยน นายพร นายสว่าง นายวิช สุขยา ปัจจุบัน มี 4 ครอบครัว

ตระกูล สุขยา

ภาพประกอบที่ 15 แสดงแผนภูมิของตระกูลสุขยา

นอกจากนี้ยังมีคนหมู่บ้านอื่นที่มาอาศัยอยู่บ้านกระหาด และมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นผู้นำทางศาสนาด้วย ได้แก่

1. นายอนุวัช อุปมา เป็นชาวจังหวัดยโสธร มาบรรจุเป็นครูที่บ้านอันโอง ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ได้แต่งงานกับนางประนอม ชาวบ้านกระหาด ปัจจุบันอายุ 61 ปี เกษียณราชการแล้ว เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีทางศาสนา

2. นายชัยศรี สมสิงห์ เป็นชาวจังหวัดร้อยเอ็ด บรรจุเป็นครูโรงเรียนบ้านขาม ได้แต่งงานกับนางละออทิพย์ แสนกล้า ซึ่งเป็นชาวบ้านกระหาดและเป็นครูโรงเรียนบ้านขาม เป็นผู้นำทางการศึกษาผู้หนึ่งที่มีส่วนในการเป็นผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านด้วย

2. ด้านวัฒนธรรม

2.1 ด้านประเพณี พิธีกรรม

ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด เป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิตและจิตใจของชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่มีประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังเป็นอย่างมาก ถ้าพิจารณาตดูพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทย-เขมร ที่ถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา พอจะแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ ประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทิน (Cyclic Rites) และประเพณีพิธีกรรมประจำชีวิต (Crisis Rites)

ประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทิน (Cyclic Rites)

ประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทินที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน มีการประกอบพิธีในแต่ละเดือน ดังนี้

1. เดือนอ้าย ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคเม็ยะตุง" ตรงกับเดือนธันวาคมตามปฏิทินในเดือนนี้จะมีการลงแขกเกี่ยวข้าว ถือเป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวไทยทั่วไปและชาวไทยที่อาศัยทำนาถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การลงแขกก็คือการ เสียสละ

ร่างกายเพื่อช่วยเหลือเพื่อนบ้านโดยไม่คิดค่าแรงงาน แต่เนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในปัจจุบันจึงทำให้การถือปฏิบัติลดน้อยลง

2. เดือนยี่ ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคเมียะ เบาะฮ์" ตรงกับเดือนมกราคม ตามปฏิทินในเดือนนี้จะมีประเพณีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีการแต่งงาน ในประเพณีดังกล่าวนี้ประชาชนทั้งหลายมีส่วนร่วมในความสนุกสนานร่าเริงในการประกอบพิธีกรรม เพื่อเป็นเครื่องจรรโลงตนและสังคม มีการปฏิบัติพิธีกรรมตามแนวของพราหมณ์ แนวของพุทธและความเชื่อในเรื่องผี เพื่อเป็นสิริมงคลของตนอีกด้วย

3. เดือนสาม ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคเมียะทม" ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ตามปฏิทิน จะมีพิธีทางพุทธศาสนา คือ การทำบุญวันฆราวาส และพิธี "มมืวด" พิธีมมืวดนี้ถือเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อบูชาและมุ่งเน้นในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยของชาวไทย-เขมร โดยเฉพาะการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งจะมีการรวมกลุ่มเครือญาติและบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการประสานสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ และกลุ่มของชุมชนอีกด้วย

4. เดือนสี่ ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคปะกุล" ตรงกับเดือนมีนาคม ตามปฏิทิน ในเดือนนี้จะมีประเพณีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ อุปสมบท เป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำนา ทำให้มีเวลาว่างมาก ชาวบ้านก็จะมาร่วมในการประกอบพิธีกรรมกันมาก

5. เดือนห้า ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคแจ็ด" ตรงกับเดือนเมษายน ตามปฏิทิน พิธีกรรมที่ประกอบขึ้นในเดือนนี้ คือ พิธีสงฆ์น้ำพระ รดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ มีการก่อเจดีย์ทราย และมีการแสดงมมืวด ในวันสงกรานต์จะมีการละเล่นพื้นบ้านหลายอย่าง เช่น การเล่นชักกะเย่อ การเล่นเรือมลูตอันเว การเล่นเจวียง การเล่นกันตรึม เป็นต้น

6. เดือนหก ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคปะซา" ตรงกับเดือนพฤษภาคม ตามปฏิทินชาวไทย-เขมร จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา คือ ทำบุญตักบาตร ทำพิธีเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และในเดือนนี้จะมีการทำพิธีแรกนา พร้อม ๆ กับพิธีแรกนาขวัญของราชพิธีด้วย

7. เดือนเจ็ด ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคจี้" ตรงกับเดือนมิถุนายน ตามปฏิทิน มีการบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง ฝึบุดา ฝึบรพบุรุษ ถือเป็นพิธีกรรมก่อนลงทำนา เพื่อเป็นการชำระล้างสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้หมดไป และเพื่อจะเป็นการต้อนรับความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารที่จะทำการปักดำในฤดูกาลต่อไป

8. เดือนแปด ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคอะชาด" ตรงกับเดือนกรกฎาคม ตามปฏิทิน ในเดือนนี้จะมีการทำบุญเข้าพรรษา มีการถวายเทียนพรรษา และผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์

9. เดือนเก้า ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคชราบ" ตรงกับเดือนสิงหาคม ตามปฏิทิน ในช่วงนี้เป็นช่วงฤดูการทำนา จึงไม่ค่อยมีพิธีกรรมปรากฏแน่ชัด

10. เดือนสิบ ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคเบ็น" ตรงกับเดือนกันยายนตามปฏิทิน ชาวไทย-เขมร จะมีการเซ่นไหว้ฝึบรพบุรุษ ซึ่งเรียกทั่วไปในหมู่ชาวไทย-เขมรว่า "พิธีกรรมแซนโดนตา" ซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมอยู่สองช่วง ในเดือนสิบช่วงแรกมีการประกอบพิธีกรรมในวันขึ้น 14-15 ค่ำเดือนสิบ เรียกว่าเป็นตุจ ช่วงที่สองจะมีการประกอบพิธีกรรมใหญ่โต และถือเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ จัดขึ้นในวันแรม 14-15 ค่ำเดือนสิบ เรียกว่าเป็นทม

11. เดือนสิบเอ็ด ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคจะเน็ง" ตรงกับเดือนตุลาคม ตามปฏิทิน ในเดือนนี้จะมีการประกอบพิธีกรรมทำบุญวันออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ มีการสวดมนต์ ฟังเทศน์ ตามธรรมเนียมของการทำบุญปกติ

12. เดือนสิบสอง ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "แคกะเด็ก" ตรงกับเดือนพฤศจิกายน ตามปฏิทิน ในเดือนนี้จะมีการประกอบพิธีกรรมคล้าย ๆ กับภาคอื่น ๆ ของไทย เช่น มีการทำบุญทอดกฐิน เริ่มตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด จนถึง 15 ค่ำ เดือนสิบสอง

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต (Crisis Rites)

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตหรือประจำชีวิต เป็นประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนทุกชาติทุกภาษา คนไทย-เขมร ก็เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีการประกอบ

พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เช่นกันกับชาติอื่น ๆ พิธีกรรมที่จัดกันโดยทั่วไป ได้แก่ พิธีกรรมการทำขวัญเด็กแรกเกิด การโกนจุก การบวชนาค การแต่งงาน การตาย เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตของแต่ละคน ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึงตาย จึงใคร่ขอกล่าวถึงประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต อันได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมการเกิด พิธีกรรมการบวชนาค พิธีกรรมการแต่งงาน และพิธีศพ พอสังเขปดังต่อไปนี้

1. ประเพณีการเกิด

ประเพณีการเกิดของชาวไทย-เขมรนั้น จะมีความเชื่อตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งถึงคลอด แล้วถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ชาวไทย-เขมร มีความเชื่อว่า การรดน้ำมนต์จากพระถือเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ หญิงมีครรภ์ต้องไปรดน้ำมนต์จากพระเพื่อให้ท่านได้ช่วยคุ้มครองรักษาไม่ให้เกิดอันตรายแก่ตนเองและลูกในครรภ์ และถือเป็นที่รังเกียจแก่ตนเองและลูกด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามอื่น ๆ เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์นั่งตรงบันไดขึ้นลง เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดยาก ห้ามหญิงมีครรภ์ทำงานเย็บปักถักร้อย เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดยาก ห้ามหญิงมีครรภ์อาบน้ำในตอนกลางคืน เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีน้ำค้ำมากเป็นอันตรายแก่เด็กในครรภ์ เป็นต้น เมื่อคลอดออกมาแล้วหมอบตำแย (แม่จะหมอบ) จะรีบล้างเด็กตัดสายรก (ชาวบ้านเรียกปะเจ็ด) จากนั้นก็รีบนำรกไปฝัง อาจฝังใต้บันไดบ้าน เพราะเชื่อว่าเด็กคนนั้นเมื่อโตขึ้นจะได้อยู่ที่บ้านเกิดของตนเอง จะไม่ได้พลัดพรากจากบ้านไปไกล แล้วนำหนามพุทรา มาคลุมไว้ เพื่อป้องกันผีร้ายและสัตว์ร้ายมาซุกซน แต่ปัจจุบันนิยมที่จะไปคลอดที่สถานีนอนามัยหรือโรงพยาบาลมากกว่าให้หมอบตำแยทำคลอดให้ที่บ้าน เพราะคนที่ยึดอาชีพหมอบตำแยก็เสียชีวิตแล้ว ผู้ที่รับการถ่ายทอดก็ไม่ค่อยจะมี (กอ สุขยา. 2535 : สัมภาษณ์)

2. ประเพณีการอุปสมบท

การอุปสมบทหรือการบวชพระนั้น ถือว่าเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนมานานแล้ว ตามประเพณีของชาวไทยกำหนดว่า ชายไทยที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปนั้นควรอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ชาวไทย-เขมร บ้านกระหาดก็นิยมบวชลูกชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไปเช่นกัน สถานที่

อุปสมบทของหมู่บ้านนี้คือวัดบ้านกระหาดนั่นเอง นิธิการบวชของชาวบ้านจะแห่ด้วยช้าง นิยมบวชพร้อม ๆ กันหลายคน มีขั้นตอนในการทำพิธีกรรมมากมาย (ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป ในบทที่ 4) ในการทำพิธีบวช สิ่งสำคัญที่สังคมชาวไทย-เขมรขาดไม่ได้ก็คือ การเซ่นสรวงบูชาบรรพบุรุษ ในช่วงสัปดาห์แรกมีการจัดสำหรับข้าวปลาอาหาร และจุดธูปเทียนทำการเซ่นไหว้บอกกล่าวบรรพบุรุษ การสัปดาห์แรกชาวไทย-เขมร เรียกว่า "เฮา ประลิง เนียก" แปลว่า เรียกขานวิญญาณ (ภักดิ์ แสงกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

3. ประเพณีแต่งงาน

หนุ่มสาวมักจะเลือกคู่ครองที่พูดภาษาเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันเดียวกัน ชาวไทย-เขมร ให้อิสระในการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาว ไม่มีการคลุมถุงชนสมัยก่อนจะมีการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวชาวไทย-เขมร เรียกว่า "ลีฎระมม" (เล่นสาว) เมื่อมีความใกล้ชิดสนิทสนมประสงค์จะร่วมชีวิตกัน ก็จะมีการไปสួชอ ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "โฆฎระเน็ง" ถึงแม้ว่าชาวไทย-เขมร จะให้อิสระการเลือกคู่ครองแก่หนุ่มสาวก็ตาม แต่ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ก็ยังมึบทบาทอย่างมากสำหรับชีวิตคู่ของหนุ่มสาว เพราะก่อนจะแต่งงานมีการดูดวงของหนุ่มสาวด้วยว่าดวงสมพงษ์กันดีหรือไม่ ถ้าดวงที่สมพงษ์กันดีก็สามารถแต่งงานกันได้อย่างมีความสุข เมื่อถึงวันแต่งงานสิ่งหนึ่งที่ต้องปฏิบัติ คือ การเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้รับทราบ และเชิญให้ผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้และเป็นการแสดงความยินดีกับลูกหลาน ลูกหลานก็จะขอพรจากบรรพบุรุษ (ดวงแข สุขสนิท. 2535 : สัมภาษณ์)

4. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

การปฏิบัติต่อคนตายของชาวไทย-เขมร ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา การจัดการศพก็จะเริ่มตั้งแต่ การอาบน้ำศพ น้ำที่นำมาใช้ในการอาบน้ำศพจะต้องผ่านพิธีที่อาจารย์ (ครู) ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายประกอบขึ้นก่อน หลังจากอาบน้ำศพแล้วก็จะเป็นการแต่งตัวให้กับศพ มีการหวีผมให้ศพ ใส่เสื้อผ้าให้ศพ โดยแต่งเสื้อผ้าให้ใส่ตรงกันข้ามกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เช่น นุ่งผ้าให้คนตายโดยเอาชายพกไว้ข้างหลัง

ให้ผู้ตายนอนหัวหันไปทางทิศตะวันตก ต่อจากนั้นจะมีการขอขมาศพ มีการนำเงินเหรียญไปใส่ที่ปากของผู้ตาย ขณะเดียวกันญาติของผู้ตายคนใดคนหนึ่งก็จะไปแจ้งผู้ใหญ่บ้าน และมีการจุดประทัดหรือยิงปืน 1 นัด เพื่อเป็นการบอกทางแก่ผู้ตาย และแจ้งให้ญาติและชาวบ้านทราบว่ามีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะมาที่บ้านของผู้ตาย เพื่อช่วยกันทำหีบศพ เมื่อทำเสร็จก็จะบรรจุศพพร้อมกันมีการจัดเตรียมเครื่องใช้สอยต่าง ๆ เช่น ถ้วย ชาม หม้อ หมอน เสื้อผ้า และเครื่องประดับต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ตายนำไปใช้ในอีกโลกหน้า

ประเพณีที่ปฏิบัติเมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านจะกำหนดจะไม่ตำข้าว ไม่ทอผ้า จนกว่าจะนำศพไปฝังหรือเผาที่ป่าช้า ซึ่งเป็นการชะล่า (Taboo) เช่นเดียวกับการชะล่าของชาวไทย-ลาว การนำศพไปเผาหรือฝังขึ้นอยู่กับความพร้อมของญาติผู้ตาย และในสมัยก่อนนั้นจะฝังศพไว้ก่อน เมื่อมีทรัพย์สิ้นเงินทองพอที่จะทำบุญได้ค่อยขุดขึ้นมาเผา และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ต่อไป ในกรณีที่ฝังไว้ 1-2 ปี ลูกหลานก็จะนำอาหารไปเช่น ไหว้ที่หลุมฝังศพเป็นประจำ โดยเฉพาะทุก ๆ วันพระ หรือในกรณีที่เผาก็จะเก็บกระดูกเพื่อนำไปใส่โกฐหรือนำไปบรรจุไว้ที่เจดีย์ตามกำแพงวัด พอถึงวันครบรอบแต่ละปีลูกหลานจะไปบิณฑบาตให้ตามประเพณีหรือนำข้าวปลาอาหารไปเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี

การไปทำบุญที่วัดของชาวบ้านจะกำหนด นอกจากเป็นพิธีทางศาสนาแล้ว ชาวบ้านจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วให้มารับส่วนบุญด้วย โดยเฉพาะผีปู่ตาตาย การนับถือผีที่ปรากฏเด่นชัดที่ชาวบ้านจะกำหนดถือปฏิบัติเป็นประจำทุกปี คือการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า แชนโดนตา ในเดือน 10 ของทุกปี

3. ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมแชนโดนตาโดยทั่วไป

ประเพณีและพิธีกรรมที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติร่วมกันมาอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกปีที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต คือ การเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ หรือ "แชนโดนตา" เป็นพิธีกรรมที่ญาติพี่น้องของผู้ตายได้ปฏิบัติแก่ผู้ตาย โดยการนำสิ่งของต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยเครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ นำไปอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เปรียบเสมือนว่าผู้ตายนั้นยังมีชีวิตอยู่

ชาวไทย-เขมร มีความเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ตายในวันแรม โคนตา ผู้ตายจะได้รับส่วนกุศลนั้น และผลบุญนั้นก็ช่วยให้ผู้ตายได้พ้นจากที่นรกที่มีอยู่ และจะได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ หรือเกิดในชาติใหม่ต่อไป การเวียนว่ายตายเกิดนั้นชาวไทย-เขมรบ้านกระหาด เชื่อว่าผู้ที่ตายแล้วจะต้อง ไปอยู่ที่ยมโลก มีพระยายมราชปกครอง เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พระยายมราชก็จะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านั้น ได้เดินทางมาเยี่ยมลูกหลานในเมืองมนุษย์ พร้อมกับมารับส่วนกุศลที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้ต้อนรับ และเตรียมอุทิศส่วนกุศลไปให้ โดยผ่านผู้อาวุโสของแต่ละวงศ์ตระกูลและผ่านพระสงฆ์ ผู้ที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีทางพุทธศาสนา (รายละเอียดจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3)

องค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโตนตา ที่บ้านกระหาด

การประกอบพิธีกรรมแซนโตนตาที่บ้านกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับชาวไทย-เขมร การแซนโตนตาของชาวไทย-เขมรแสดงออกให้เห็นถึงการแสดงความกตัญญูต่อเวทที่ต่อบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เพราะชาวไทย-เขมร มีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นผู้สามารถให้ดูแลและให้โทษแก่ผู้มีชีวิตอยู่ได้ และคอยดูแลและปกป้องลูกหลานผู้มีชีวิตอยู่ตลอดเวลา และชาวไทย-เขมร จะจัดพิธีแซนสรวงเป็นประจำทุกปี ในวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 เพื่อแซนสรวงบรรพบุรุษของชาวไทย-เขมร ที่ปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ว่าจะในด้านการประกอบอาชีพการงาน ความอุดมสมบูรณ์ของการประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม ตลอดจนการประสบความสำเร็จในชีวิตทุก ๆ ด้าน ดังนั้น การจัดพิธีกรรมแซนโตนตาจึงเป็นการแสดงออกถึงการตอบแทนบุญคุณหรือการแสดงความกตัญญูรู้คุณนั่นเอง พิธีกรรมแซนโตนตา เป็นพิธีกรรมที่สลับซับซ้อนสามารถแบ่งส่วนของพิธีกรรมออกได้เป็น 2 ส่วนคือ องค์ประกอบของพิธีกรรมและขั้นตอนของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรม ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในพิธีกรรมแซนโตนตาของชาวไทย-เขมร เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบพิธีกรรมเป็น ไปอย่างถูกต้องครบถ้วนตามที่บรรพบุรุษ ได้ถือปฏิบัติมา องค์ประกอบของพิธีกรรมที่ใช้ในการแซนโตนตาให้บรรพบุรุษ (แซนโตนตา) ของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด สามารถแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม

2. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม
3. อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
4. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
5. วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

ซึ่งรายละเอียดขององค์ประกอบของพิธีกรรมดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นเครื่องหมายของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ที่มีสัญลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งแสดงออกถึงวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (สุเมธ เมธาวิทยานุกูล. 2532 : 2) การจัดพิธีกรรมมีอยู่หลายรูปแบบ บางเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นตรงตามเวลาที่เกิดมาเป็นประจำ บางเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นไม่แน่นอน การประกอบพิธีกรรมจึงเกิดขึ้นได้ตามจุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม ดังที่ ประมวล คิดค้นสัน (2521 : 127) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม ไว้ 3 ประการคือ

1. การประกอบพิธีกรรมเพื่อความอยู่รอด เพราะการเกิดพิธีกรรมแรกนั้น เกิดจากการแสวงหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีพ ต่อมาก็มีการถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นหลัง โดยอาศัย ทำทางและการสื่อความหมาย

2. เพื่อเป็นเครื่องรวมจิตใจ โดยอาศัยการเคารพบรรพบุรุษร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้มนุษย์เกิดความรัก ความสามัคคี

3. เพื่อความผูกพันทางเศรษฐกิจ โดยการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ตนมีอยู่กับผู้อื่น

ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมแทนโตนตา ของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด ก็ได้จัดขึ้นด้วยจุดประสงค์ที่มีลักษณะคล้ายกันคือ

1. เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคม เพื่อให้คนในสังคมได้แสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อ แม่ บรรพบุรุษ ผู้ก่อกำเนิดชีวิตลูกหลานแล้วเลี้ยงดูจนฝั่งตนเอง ได้

2. เป็นพิธีที่ส่งเสริมตามหลักมงคลสูตรในพุทธศาสนา คือการบำรุงเลี้ยงดู บิดามารดา (มาตาปิตุภูฐาน) ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าตรีสิงห์หน้าของบุตร ชิดา ที่นั่งปฏิบัติต่อบิดามารดา ไว้ 5 ประการคือ

- 2.1 เลี้ยงตอบแทนท่าน
- 2.2 ช่วยทำธุระของพ่อแม่
- 2.3 ลีบวงศ์ตระกูลเอาไว้
- 2.4 ประพฤติตนให้ดีสมกับจะเป็นผู้รับมรดก
- 2.5 เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

3. เป็นเครื่องรวมจิตใจของชาวไทย-เขมร โดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี

บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม

บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมหมายถึง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการจัดพิธีเช่น โดนตา โดยบุคคลเหล่านี้จะมีส่วนสำคัญในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนด ขั้นตอน การตระเตรียมสิ่งของ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมจนถึงสิ้นสุดขั้นตอนทั้งหมดซึ่งบุคคลดังกล่าว จะประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว

ผู้ประกอบพิธีกรรมระดับครอบครัว หมายถึงผู้ที่ เป็นสื่อกลางในการ ประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว การเซ่นไหว้ในระดับครอบครัวนั้น ในอดีตจะประกอบพิธีกรรม กันทุกครัวเรือนแต่ในปัจจุบันนี้บางครอบครัวก็จะนำมาประกอบร่วมกับครอบครัวใหญ่ในระดับ เครือญาติเลยก็ได้ ในหมู่บ้านกระหาดมีทั้งหมด 110 ครอบครัว ประกอบด้วยตระกูลต่าง ๆ ดังนี้ ตระกูลแสนกล้า 76 ครอบครัว ตระกูลสุขสันติ 7 ครอบครัว ตระกูลสมพร 6 ครอบครัว ตระกูลสุขยา 4 ครอบครัว และที่เหลือ 17 ครอบครัวนั้นประกอบไปด้วยตระกูลละ 1 ครอบครัว

ได้แก่ ตระกูลมั่งคั่ง ตระกูลอุปมา ตระกูลสาขน้อย ตระกูลผลสมหวัง ตระกูลดาทอง ตระกูลจันโสม ตระกูลกุลสนาม ตระกูลแถมดี ตระกูลจิตรแมน ตระกูลคงบุญ ตระกูลอิมสำราญ ตระกูลแสงทอง ตระกูลไย้อย ตระกูลออกหาญ ตระกูลจันสุวรรณ ตระกูลบุตรงาม และตระกูลสายกระสุน ซึ่ง ตระกูลต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ส่วนมากเป็นตระกูลที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ และในบางครอบครัวก็เป็นหมู่บ้าน ไกลเคียงที่มาแต่งงานกับหญิงสาวชาวบ้านกระหัดแล้วแยกครอบครัวออกไป ซึ่งในบางครอบครัว ก็อาจจะไปทำพิธีร่วมกับสกุลเดิม (ครอบครัวใหญ่) ของภรรยาก็ได้

2. ผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับเครือญาติ

ผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับเครือญาติ หมายถึงผู้อาวุโสของแต่ละตระกูล ในหมู่บ้านซึ่งผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษาวิจัยจากผู้อาวุโสของตระกูลใหญ่ ๆ ที่เป็นตระกูลหลัก ๆ เพียง 4 ตระกูล คือ ตระกูลแสนกล้า ตระกูลสุขสนิท ตระกูลสมพร ตระกูลสุขยา ส่วนในตระกูล อื่น ๆ ได้บางครอบครัวก็จะมาร่วมประกอบพิธีร่วมกับตระกูลใหญ่ก็มี ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลชาติ วิทยากรจำนวน 8 ท่าน ได้แก่ นายวาน แสนกล้า นายเคน แสนกล้า นางดวงแข สุขสนิท นางพลัน สุขสนิท นายดี สมพร นายวัน สมพร นายพร สุขยา ผู้อาวุโสทั้งแปดคนนี้ทำหน้าที่เป็นผู้นำ ในการประกอบพิธีกรรมในระดับเครือญาติ (โคตรเหง้า) โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่าง ญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว การคัดเลือกผู้นำของแต่ละตระกูลจะยึดถือเอา ผู้อาวุโสสูงสุดเป็นคุณสมบัติในการคัดเลือก แสดงให้เห็นว่าเห็นว่าเป็นสิ่งคมที่นับถือ เชื้อพืงระบบอาวุโส

3. ผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชน

ผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชนนี้หมายถึง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ที่ประกอบด้วยผู้รู้หลายท่าน ได้แก่ พระสงฆ์ หมอธรรม (อาจารย์) ครู ผู้ใหญ่บ้าน และผู้อาวุโส ของแต่ละตระกูลในหมู่บ้าน บุคคลที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการประกอบ พิธีกรรม เพราะเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ พระสงฆ์ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสื่อกลางที่จะทำให้การทำบุญของชาวบ้าน ได้บรรลุถึง จุดประสงค์ที่ได้ทำบุญ

4. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมหมายถึง ชาวไทย-เขมร ที่มีความเชื่อและเคารพนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ ได้มีการแสดงออกเพื่อ เข้าร่วม เช่น ไหว้บรรพบุรุษ ได้คุ้มครองตนและครอบครัว ให้ได้รับความสุขความเจริญ ประสบความสำเร็จในชีวิต ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมจะประกอบไปด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว ประกอบไปด้วยสมาชิกของครอบครัวและเพื่อนบ้านที่มา ร่วม เป็นเกียรติในการเซ่นไหว้

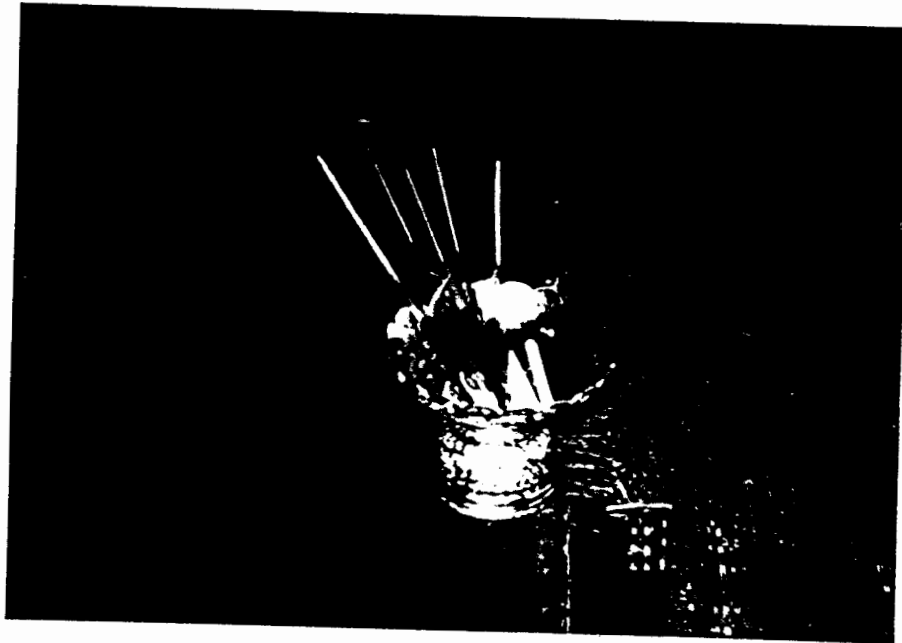
4.2 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับเครือญาติ ประกอบไปด้วยสมาชิกของครอบครัวผู้อาวุโส และบุตรหลานที่นับถือบรรพบุรุษเดียวกัน รวมถึงเพื่อนบ้านที่มา เป็นเกียรติในการเซ่นไหว้เช่นกัน

4.3 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชน ประกอบไปด้วยชาวบ้านกระหัดทุกคน และนอกจากนี้แล้วยังมีชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านขาม บ้านอันเนื่อง บ้านหนองขาว บ้านโคกจิก มาร่วมประกอบพิธีกรรมด้วย เพราะหมู่บ้านดังกล่าว เป็นหมู่บ้านที่นับถือบรรพบุรุษเดียวกันในอดีตนั้น เป็นหมู่บ้านเดียวกันกับหมู่บ้านกระหัด (เรียกว่า คุ่มบ้าน) ต่อมาก็แยกตัวออกเป็นหมู่บ้านและกลายเป็นหมู่บ้านบริวารของตำบลกระหัด ผู้คนในหมู่บ้านก็ล้วนแต่เป็นญาติพี่น้องกันกับบ้านกระหัด

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง วัสดุสิ่งของ ที่นำมาใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้และใช้เป็นภาชนะใส่เครื่องเซ่นไหว้ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เครื่องบูชา เครื่องสังเวช และภาชนะใส่เครื่องบูชาและเครื่องสังเวช ดังนี้คือ

1. เครื่องบูชา ประกอบด้วยดอกไม้ ธูปเทียน อย่างละ 5 คู่ เรียกว่ากรวย 5 ใช้จุดบูชาก่อนพิธีเลี้ยงบรรพบุรุษ เป็นการเชิญวิญญาณเช่น โคนตา ให้รับทราบและเตรียมพร้อมที่จะรับเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ

ภาพประกอบที่ 16 กรวย 5 สำหรับเป็นเครื่องบูชา

2. เครื่องสังเวช ประกอบด้วย เครื่องคัม เหล้า หมากพลู บุหรี่ อาหาร
 คาวหวานต่าง ๆ และ เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องประดับพร้อมเงินทองที่ลูกหลานเมื่อนำมาเซ่นด้วย
 เครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษ แบ่งออกได้เป็นดังนี้

2.1 เครื่องดื่ม ในสมัยก่อนนิยมน้ำดื่มธรรมชาติมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ แต่ปัจจุบันนี้มีการนำเอาน้ำอัดลมชนิดต่าง ๆ เข้ามาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ด้วย เพราะการนำเอา น้ำอัดลมมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้แสดงออกถึงฐานะทางเศรษฐกิจของวงศ์ตระกูลนั้นด้วย สำหรับน้ำดื่ม หรือน้ำอัดลมนี้จะใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ได้ทั้งระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ และระดับชุมชน นอกจากนี้ลูกหลานยังต้องหาเหล้า ส่วนมากเป็นเหล้าโรงหรือเหล้าขาวที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไปตามร้านค้า ในหมู่บ้าน เหล้านี้จะจัดเป็นเครื่องเซ่นไหว้เฉพาะระดับครอบครัวกับระดับเครือญาติเท่านั้น ไม่นิยม นำไปเซ่นไหว้ในระดับชุมชน เพราะในระดับชุมชนนั้นมีการประกอบพิธีกรรมที่วัดจึงไม่มีการเซ่นเหล้า เพราะถือว่าเป็นการผิดศีล จะทำให้ไม่ได้บุญ

ภาพประกอบ 17 น้ำดื่ม น้ำอัดลม และเหล้าขาวที่ใช้ในการเซ่นไหว้

2.2 อาหาร อาหารที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้มีทั้งอาหารคาวหวาน มีทั้งพวกผัด พวกกทอด และอาหารแห้ง การเตรียมอาหารสำหรับการทำบุญในวันแชน โดนต์ตา จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เลี้ยงดูกันภายในครอบครัว ส่วนที่ 2 ทำไว้เลี้ยงดูญาติพี่น้อง ส่วนที่ 3 นำไปเป็นเครื่องสังเวยแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และส่วนที่ 4 นำไปถวายแด่ พระภิกษุสงฆ์ รายละเอียดของอาหารที่ใช้ในการจัดเตรียมมีดังนี้ คือ

2.2.1 อาหารคาว ส่วนมากกับข้าวจะเป็นอาหารพื้นบ้าน เช่น ไก่ย่าง ปลาย่าง แกงเผือกใส่ไก่ แกงเนื้อหมูใส่กล้วยดิบ เป็นต้น อาหารส่วนมากจะเป็นผลผลิตที่ชาวบ้านหาได้เองในหมู่บ้าน

2.2.2 อาหารหวาน ส่วนมากจะเป็นอาหารที่ชาวบ้านทำขึ้นเอง หมดต่าง ๆ ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของงานแชน โดนต์ตา ได้แก่

ขนมโชค เป็นขนมที่ทำจากแป้งข้าวเจ้า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขนมดอกบัว ชาวไทย-เขมร ถือเป็นศิริมงคล ถือว่ามีโชคมีชัยคล้ายชื่อของขนม

ขนมนางเล็ก เป็นขนมที่ทำจากข้าวเหนียวแม่เป็นแผ่นกลม ๆ ตากให้แห้งแล้วนำไปทอดน้ำมันให้พอง โรยหน้าด้วยน้ำตาลเคี้ยว ชาวไทย-เขมร มีความเชื่อตามลักษณะการพองตัวของขนมลอยอยู่บนน้ำมันที่ทอด จึงเชื่อว่าขนมนี้จะสามารถทำเป็นแพล่องลอยไปในห้วงมหรธรมเพื่อพาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษเดินทางด้วยความปลอดภัย

ข้าวต้มมัดได้ ใช้ใบมะพร้าวอ่อนห่อยาว ๆ แบบมัดได้ ช่างในประกอบด้วยข้าวเหนียว กล้วยสุก เกลือ (เล็กน้อย) มะพร้าวขูด บางทีก็ทำข้าวต้มหมูใส่เนื้อหมูสับให้ละเอียดผสมเกลือพริกไทย (รสตามใจชอบ) ผสมกับข้าวเหนียวห่อคล้ายมัดของขี้ได้ขนมนี้มีคุณสมบัตินิเศษคือสามารถเก็บไว้นานไม่เสีย ชาวบ้านจึงเชื่อว่าบรรพบุรุษสามารถนำกลับไปสู่ยมโลกได้และสะดวกสบายในการนำกลับไปด้วย

ขนมจ่าง (อัน ส่อม กะบง) ทำจากข้าวเหนียวแช่น้ำค้าง แล้วค่อยนำไปห่อเป็นก้อนกลม ๆ หรือมัดเป็นรูปสามเหลี่ยมก็ได้ แล้วผูกเชือกรวมกันเป็นแผง ๆ

ต้มสุกแล้วนำไปรับประทานได้เลย หรือนำไปจิ้มกับน้ำตาลก็ได้ การทำน้ำต่างนั้นจะทำจากเปลือก ผลไม้ที่นำไปเผาให้เป็นถ่านแล้วนำไปแช่น้ำได้เรียกว่าน้ำต่าง จุดมุ่งหมายที่ทำขนมข้าง ก็คล้ายกันกับการทำข้าวต้มมัดได้

ข้าวต้มมัด (อัน สอม ออบ) ทำโดยการนำข้าวเหนียวแช่น้ำ แล้วนำมาผัดกับน้ำกะทิ แล้วนำไปห่อใส่กล้วยสุก รสหวานมัน จุดมุ่งหมายเพื่อที่จะเกิดความสะดวก แก่โดนตาที่จะนำกลับไป

ข้าวกระยาสารท ทำจากข้าวตอก (ข้าวเปลือกตัวให้สุก) นำมาคลุกกับถั่ว น้ำตาล สามารถเก็บไว้รับประทานได้นาน นอกจากขนมดังกล่าวนี้แล้ว ก็อาจจะมีขนมอย่างอื่นรวมทั้งผลไม้ ที่ลูกหลานนำมาจากที่อื่น ไม่ใช่ผลไม้พื้นเมือง อาหารพวกนี้นำไปเช่นสรวงทั้ง 3 ระดับคือ ทั้งระดับ ครอบครัวก็จะมีขนมเหล่านี้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ด้วย ในระดับเครือญาติก็จะมีเช่นกัน ในระดับชุมชน ก็เช่นกัน

2.3 บายเย็น ทำจากข้าวเหนียวหุงด้วยน้ำมันมะพร้าวปั่นเป็นก้อนเล็ก ๆ เท่าหัวแม่มือวางบนพานหรือจานเป็นรูปทรงกรวย (ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์) เมื่อกองเสร็จแล้วก็นำกรวยที่ทำจากใบตองสดมาครอบไว้บนยอดของกองบายเย็นจะใส่เงินไปแล้วแต่ศรัทธานิยมใส่ 1-5 บาท แล้วจะนำไม้ไผ่เล็ก ๆ มีหมากอ่อนผ่าซีกบาง ๆ เสียบที่ไม้ไผ่เสียบไว้ที่ยอดข้าวบิณฑ์ แล้วจุนำกรวยใบตองมาครอบไว้อีกชั้นหนึ่ง เมื่อทำเสร็จชาวบ้านก็จะนำไปรวมกันที่วัดเพื่อพระสงฆ์จะได้ทำพิธีทางศาสนาคือการสวดมาติกาและการสวดดาว เมื่อเสร็จพิธีทายวัดก็จะเก็บเงินที่เสียบบนบายเย็นเพื่อนำถวายพระเงินที่ชาวบ้านทำบุญนี้มีจุดมุ่งหมายว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อจะได้นำไปใช้ในภพหน้าต่อไป

ภาพประกอบ 18 บายเบ็น

2.4 ช้าว ได้แก่ ช้าวเจ้าที่สุกแล้ว นำใส่จานเช่น ไห้วในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ ส่วนในระดับชุมชนก็นำข้าวนี้มาใส่ใบตองหรือถุงพลาสติกเพื่อนำไปใส่ใน กระถางอีกครั้งหนึ่ง

3. เสื้อผ้าอาภรณ์และเครื่องประดับอื่น ๆ ส่วนมากจะประกอบด้วยผ้าไหม ที่ทอด้วยฝีมือของลูกหลานเองมีทั้งที่เป็นผ้าถุงไหมและผ้าใส่รงไหม ผ้าขาวม้าไหมและเครื่องประดับอื่น ๆ ที่ลูกหลานมีจัดใส่พานเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในระดับครอบครัว ระดับเครือญาติถือว่าเป็นโศกนาฏกรรมเดินทางมาไกลต้องอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่เพื่อเตรียมตัว ไปรับศีลรับพรที่วัดต่อไปส่วนระดับชุมชนนั้นก็นำไปเซ่นไหว้เช่นกัน พอเสร็จพิธีแล้วลูกหลานก็จะนำเสื้อผ้านั้นกลับบ้านถือว่าเป็นสิ่งที่มีบุญกุศลใช้แล้วถือว่าเป็นศิริมงคล

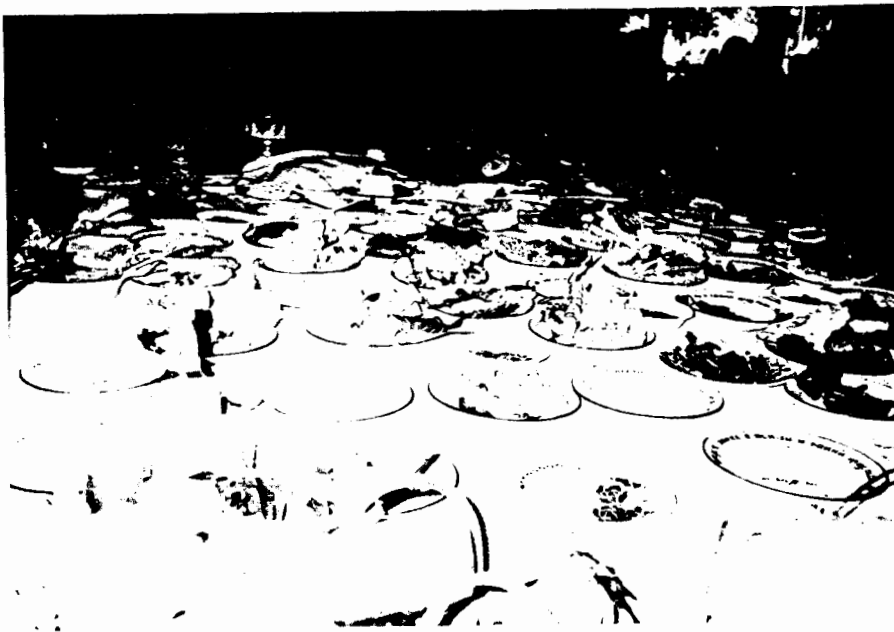
ภาพประกอบ 19 เครื่องเซ่นไหว้ที่จัดในระดับครอบครัว

ภาพประกอบ 20 เครื่องเซ่นไหว้ที่จัดในระดับชุมชน

ภาพประกอบที่ 21 เสื้อผ้าอาภรณ์ที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้

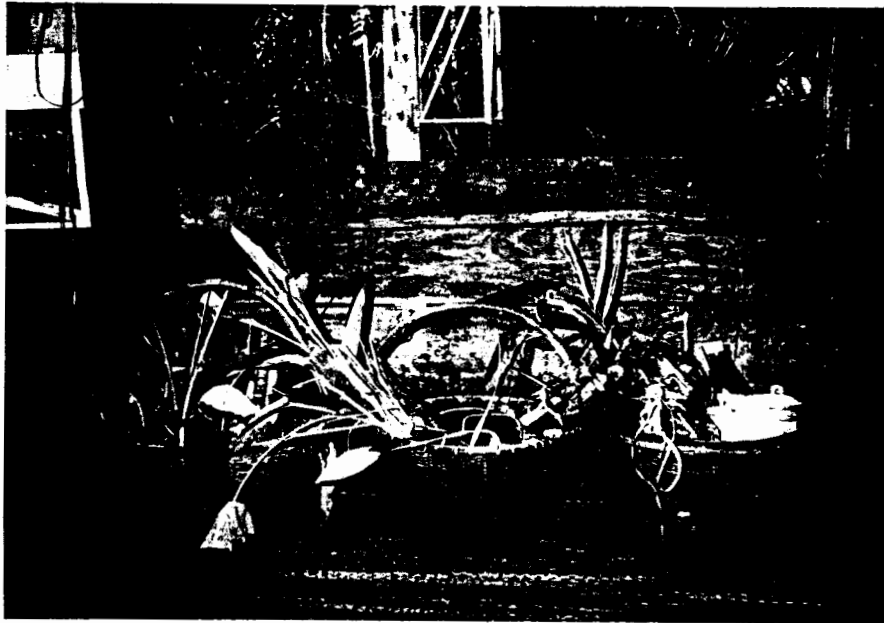
ภาพประกอบที่ 22 อาหารที่นำมาเช่นไหว้

4. กระแฉอ (กั้นเจือ) หมายถึงภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่คล้ายกระบุง ใช้สำหรับใส่เสบียงต่าง ๆ เผื่อจุน (สง) โดนตาในวันแซนโดนตาในระดับครอบครัว

ภาพประกอบ 23 กระจง ภาชนะสำหรับใส่เครื่องเช่นไหว้

5. เสบียงต่าง ๆ ที่ใส่ใส่กระจงโดนตา เสบียงต่าง ๆ ที่นำมาใส่ใน กระจงโดนตาจะวางเป็นชั้น ชั้นแรกนิยมใส่ข้าวสารรองกันกระจง แล้วใส่เครื่องปรุงอาหาร ที่จำเป็น เช่น หอม กระเทียม พริก เกลือ กะปิ น้ำตาล ฯลฯ ชั้นต่อมาใส่พวกอาหารแห้ง เช่น ไข่ต้ม ไข่เค็ม ปลาเค็ม อาหารกระป๋อง ปลาอย่าง เนื้อย่าง ฯลฯ ชั้นต่อมาก็จะวางพวกพืชผัก ผลไม้ ที่มีในพื้นเมือง เช่น มะพร้าว ฟัก กล้วยดิบ เผือก มัน อ้อย ข้าวโพด ตะไคร้ และพืชผักอื่น ๆ ที่มีในฤดูกาล สำหรับมะพร้าวแห้งจะปอกเปลือกออก อ้อยจะตัดเป็นท่อน ตะไคร้ก็จะตัดไปออกเล็กน้อย เพื่อพร้อมที่จะนำไปปลุก เพราะเชื่อว่าโดนตาจะนำไปปลุกยังยมโลกด้วย

ภาพประกอบที่ 24 สิ่งของต่าง ๆ ที่นำไปใส่ในกระเมอโตนตา

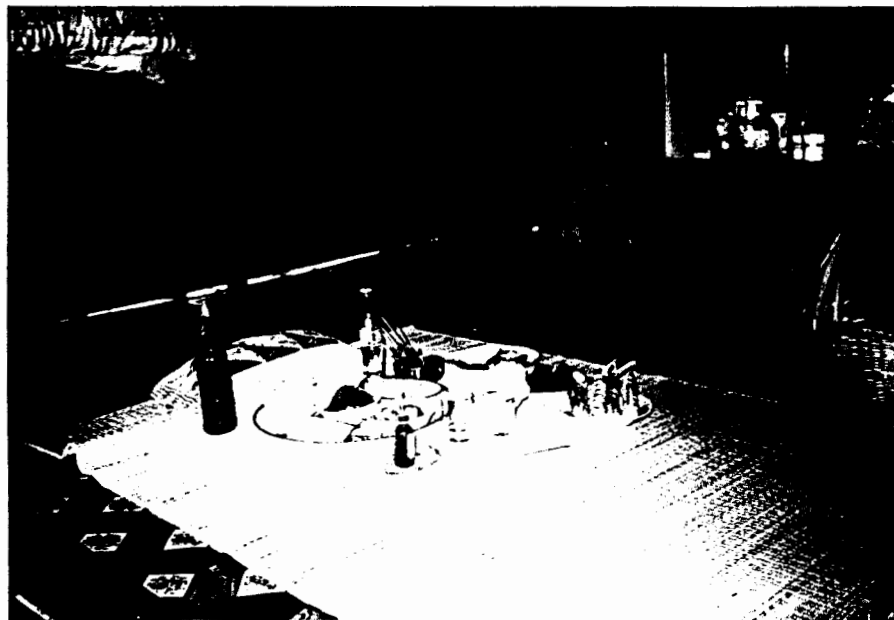
สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โตนตาของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

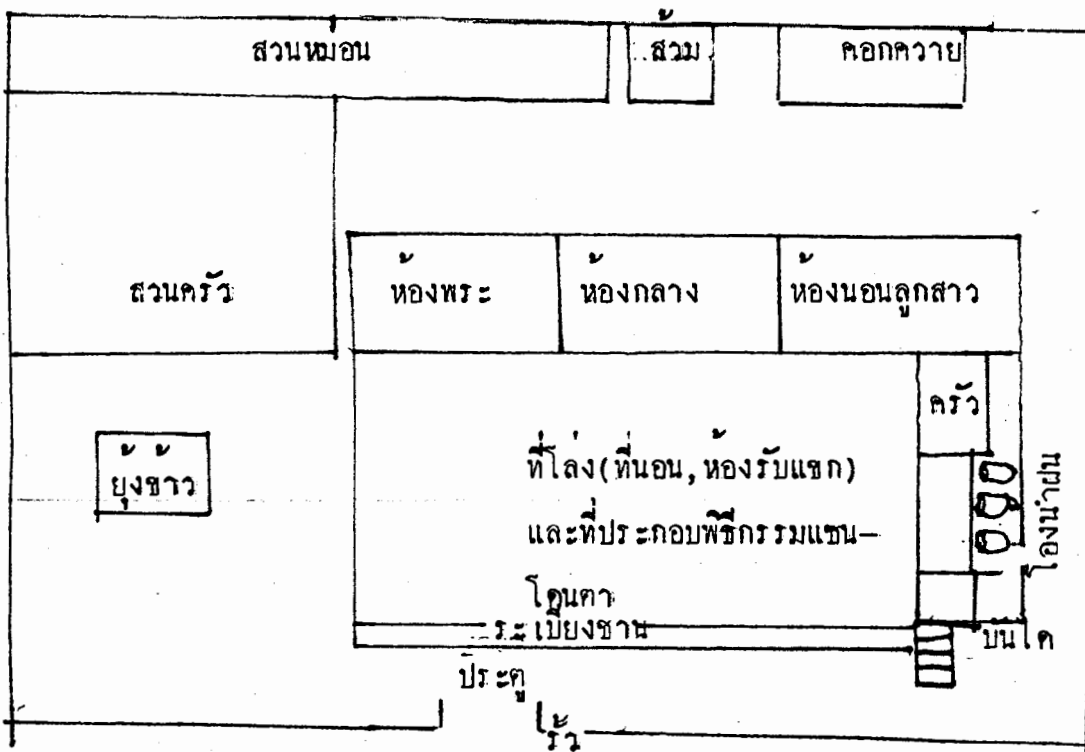
1. ระดับครอบครัว การประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว ก็จัดภายในครัวเรือนของแต่ละครัวเรือน ส่วนมากจะจัดที่บ้านโดยเลือกเอาบริเวณที่เหมาะสมในบ้าน การจัดระดับครอบครัวนี้อาจจะจัดทุกครอบครัวก็ได้ หรือบางครอบครัวอาจจะนำไปจัดรวมกับระดับเครือญาติเลยก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมและลักษณะของครอบครัวชายหรือครอบครัวเดี่ยว

2. ระดับเครือญาติ การประกอบพิธีกรรมระดับเครือญาตินั้น จะประกอบพิธีกรรมที่บ้านผู้อาวุโสสูงสุดในวงศ์ตระกูลของแต่ละตระกูล ในวันเช่น โตนตานี้ถือว่าเป็นวันรวมญาติ อีกวันหนึ่งของชาวไทย-เขมร แต่ละครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย ก็จะนำข้าวปลาอาหารที่เตรียมไว้สำหรับการเซ่นไหว้ ก็จะนำไปร่วมพิธีที่บ้านผู้อาวุโสของตระกูลของตนเอง

3. ระดับชุมชน การประกอบพิธีกรรมระดับชุมชนนี้ จะจัดที่ศาลาการเปรียญ วัดบ้านกระหาด วัดบ้านกระหาดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทุกคน ไม่ว่าจะเด็ก ผู้ใหญ่ กลุ่มสาวทุกเพศทุกวัย ก็พร้อมใจกันมาร่วมพิธีกรรมเช่น โตนตาก็ที่วัด

ภาพประกอบ 25 มุมหนึ่งของบ้านที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัว

ภาพประกอบ 26 แผนผังแสดงบริเวณบ้านและสถานที่ประกอบพิธีกรรม ระดับครอบครัว

ภาพประกอบ 27 ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมร่วมกันบนศาลาวัด

วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมแซนโตนตาของชาวบ้านกระหาด ได้แบ่งองค์ประกอบเกี่ยวกับวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรมออกเป็น 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบเกี่ยวกับวันในการประกอบพิธีกรรม และองค์ประกอบเกี่ยวกับเวลาในการประกอบพิธีกรรม (ปี แสนกล้า. 2535 : สัมภาษณ์) โดยแต่องค์ประกอบมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับวันในการประกอบพิธีกรรมแซนโตนตาของชาวไทย-เขมรบ้านกระหาด ในรอบ 1 ปี ได้จัดงานขึ้น 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกจัดขึ้นในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะไม่ค่อยจัดใหญ่โตนัก เรียกโดยทั่วไปว่า "เป็นตุจ" และการจัดครั้งที่ 2

จัดขึ้นในวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เรียกว่า "เป็นทม" ในการจัดครั้งที่ 2 ถือว่าสำคัญมาก ชาวไทย-เขมร จะมาร่วมพิธีกันอย่างพร้อมเพรียง

2. องค์ประกอบเกี่ยวกับเวลาในการประกอบพิธีกรรมแทนโดนตา ทั้งในวันเป็นตุจ และเป็นทมจะมีการทำพิธีกันสองวัน คือมีการเตรียมการจัดทำข้าวต้ม ขนมตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ และในวันแรม 15 ค่ำ ก็จะทำบุญตักบาตรที่วัด ส่วนในวันเป็นทมนั้นจะมีการเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ล่วงหน้าเป็นเวลาหลายวัน พอถึงวันแรม 14 ค่ำในช่วงเช้าก็จะมีการทำขนมและอาหารต่าง ๆ พอเตรียมเสร็จก็จะแทนโดนตาในระดับครอบครัวและระดับเครือญาติจนถึงช่วงเย็นประมาณ 6 โมงเย็น ชาวบ้านก็จะไปร่วมพิธีแทนโดนตากับที่วัดจนถึงวันรุ่งขึ้นคือวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ก็จะมีการจูนโดนตา (เทกันเผอ) และต่อด้วยพิธีทางศาสนาก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมแทนโดนตา

ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมแทนโดนตาของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาดแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมและขั้นตอนงาน ดังนี้คือ

1. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ชาวบ้านจะไปทำบุญทุกวันในช่วงเดือน 10 ก่อนถึงวันแทนโดนตาในวันเป็นทม ชาวบ้านก็จะประชุมนัดหมายกันเกี่ยวกับการเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชน คือที่วัด ทำความสะอาดรอบบริเวณวัดและศาลาวัดให้เรียบร้อย มีการจัดเตรียมน้ำต้ม น้ำใช้ให้เพียงพอ จัดเตรียมและทำความสะอาดภาชนะต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม ส่วนในระดับครอบครัวและระดับเครือญาตินั้นก็มีการ เตรียมอาหารหวานคาวต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติจะพิเศษขึ้นมาหน่อยก็คือมีการทำขนมชนิดต่าง ๆ มีการทำอาหารหลายอย่างขึ้นมาดีกว่าที่จะรับประทานในประจำวันเท่านั้น ส่วนการจัดเตรียมเครื่องบูชาก็ไม่ยาก พวกแม่บ้านของแต่ละครอบครัวก็จะจัดเตรียมกรวย 5 คือนำใบตองมาทำเป็นรูปกรวย 5 อัน แล้วนำดอกไม้ ธูป เทียน อย่างละคู่

ใส่ลงไปในการวย แล้วนำกรวยใส่ลงในชั้น หรือจากนั้นก็ใส่สิ่งของต่าง ๆ ที่จะนำไปใส่ในกระแอม โคนตาถั่วก็เป็นหน้าที่ของผู้หญิงเป็นผู้จัดเตรียม การจัดเตรียมก็ไม่ยากเพราะส่วนมากจะเป็นสิ่งที่หาได้จากท้องถิ่นที่ตนมีอยู่แล้ว เช่นพวกพืช ผัก ผลไม้ต่าง ๆ รวมทั้งอาหารต่าง ๆ ที่ทำการเช่นไหว้ในระดับเครือญาติแล้วก็จะหอบไปตองนำใส่ในกันแอมเพื่อจะนำไปจูน โคนตาที่วัดต่อไปด้วย

2. ขั้นตอนในงาน

ขั้นตอนงานนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนงานระดับครอบครัว ขั้นตอนงานระดับเครือญาติ และขั้นตอนงานไปในระดับชุมชน โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การเช่น โคนตาในระดับครอบครัว จะเริ่มขึ้นตั้งแต่ตอนเช้าของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ทุกครัวเรือนของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาดจะจัดเตรียมข้าวปลาอาหารสำหรับเช่นไหว้บรรพบุรุษส่วนหนึ่ง เตรียมไว้ทำบุญตักบาตรส่วนหนึ่ง เตรียมเลี้ยงแขก ผู้มาร่วมเป็นเกียรติในการเช่นไหว้ส่วนหนึ่ง และอาหารที่เตรียมสำหรับตนเอง และครอบครัว รับประทานร่วมกับแขกด้วย นอกจากอาหารต่าง ๆ แล้วยังมีการจัดเตรียมสำหรับตนเอง และครอบครัวรับประทานร่วมกับแขกด้วย การเช่นไหว้ในระดับครอบครัวนี้จะจัดขึ้นที่บ้านของตน โดยมีหัวหน้าครอบครัวที่มีอาวุโสเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประกอบด้วยสมาชิกของครอบครัวและแขกเพื่อนบ้านผู้มาร่วมเป็นเกียรติ พอเช่นไหว้บ้านตนเสร็จก็จะไปร่วมเช่นไหว้เวียนไปตามบ้านใกล้เคียงต่าง ๆ ด้วย

2.2 ระดับเครือญาติ

การเช่นสรวงระดับเครือญาตินี้ เป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันกับพิธีกรรมระดับครอบครัว เมื่อเช่นสรวงในระดับครอบครัวเสร็จ ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านของครอบครัวก็จะจัดเตรียมอาหารหวานคาวต่าง ๆ พร้อมด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ที่จะจัดเตรียมเป็นเครื่องเช่นไหว้ทุกอย่าง ก็จะจัดหามาไปร่วมกันที่บ้านผู้อาวุโสของตระกูลเพื่อร่วมในการเช่นสรวงส่วนบ้านของผู้อาวุโส ซึ่งถือเป็นบ้านหลัก ถือเป็นศูนย์รวมญาติของวงศ์ตระกูลก็จะจัดเตรียมเครื่อง

เช่น ไห้ว เช่นกัน เมื่อเตรียมข้าวปลาอาหารเสร็จพร้อมแล้ว ลูกหลานก็จะเชิญผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูลมาเป็นผู้นำในการเช่นไหว้ โดยการรินน้ำหรือน้ำสุราลงบนพื้นดินแล้วเรียกชื่อญาติผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหมดให้มารับเครื่องเช่นไหว้ ในการเช่นไหว้ในระดับเครือญาตินี้ก็จะมีการเชิญผู้อาวุโสในหมู่บ้านรวมทั้งผู้มีเกียรติมาร่วมในพิธีด้วย เมื่อทำพิธีเช่นสว่างได้เวลาพอสมควรแล้วเจ้าภาพก็จะยกข้าวปลาอาหารรวมทั้งสุรายาสุมมาเลี้ยงแขกและร่วมกันรับประทานอาหารก็เป็นเสร็จพิธี

2.3 ระดับชุมชน

การประกอบพิธีกรรมเช่น โคนตาในระดับชุมชน เป็นพิธีกรรมที่ต่อเนื่องจากพิธีกรรมในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ หลังจากประกอบพิธีกรรมในระดับเครือญาติแล้วเวลาประมาณ 17-18 นาฬิกาเป็นต้นไป ชาวบ้านก็จะนำเอาถิ่นแอม โคนตาไปร่วมประกอบพิธีกันที่ศาลาวัด ในระดับชุมชนนี้จะมีชาวบ้านมาร่วมพิธีกันมากมาย ไม่เฉพาะชาวบ้านกระหาดเท่านั้น หมู่บ้านอื่นก็จะมาร่วมประกอบพิธีกรรมด้วย ทั้งนี้เนื่องจากวัดบ้านกระหาดถือเป็นวัดที่เก่าแก่วัดหนึ่งในสมัยก่อนนี้มีวัดจำนวนน้อยแห่ง เวลาทำบุญหมู่บ้านใกล้เคียงก็จะมารวมกันที่วัดแห่งนี้ และเป็นโอกาสอันดีที่ญาติพี่น้อง ได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน สำหรับพระสงฆ์

คำกล่าว ในการเช่นสว่างในพิธีกรรมเช่น โคนตา

ในการเช่นสว่างทั้งระดับครอบครัว ระดับเครือญาติและแม้กระทั่งระดับชุมชนก็จะใช้คำกล่าวเชิญวิญญาณบรรพบุรุษในลักษณะเดียวกัน ดังนี้ (เหียน แสงกล้า. 2535)

โมเวย ตาเอี้ย ยายเอี้ย โมโสบบาย โสบประสา โคนเจากี้ดอลปะเต็ยะสะแมง กี้ดโย โคนเจาะโคนประสา เงินโมโสบประสา เจ็ยะลออ เซาะสบาย ดอลโง ดอลแด ดอลชะนำเฮย อะเน็บประตุน เงินโมประสา เงินโมโสบบายนื้อ

(คำแปล) มาเนื้อตาเอี้ย ยายเอี้ย เขิญมารับประทานอาหารที่ลูกหลานเตรียมมาไว้ให้แล้ว ลูกหลานที่อยู่ทางบ้านคิดถึงท่านมาก จึงได้จัดสิ่งที่ดีที่สุด สิ่งที่คุณสมบุญรณมา ให้ บัดนี้ถึงวันถึงเดือน ถึงปีแล้ว ที่เป็นฤดูกาลที่ลูกหลาน ได้จัดแต่งอาหารมาให้ท่าน ได้เต็มกินอย่างอิ่มหนำสำราญอาหารทุกอย่างเตรียมพร้อมแล้ว ขอเชิญท่านมารับประทานอาหารนี้เทอญ และนอกจากนี้ลูกหลานก็ได้จัดเตรียมเสื้อผ้าที่สวยงามมาให้แล้ว ขอให้ท่านได้รับไปเปลี่ยนด้วยเถิด ก็เช่นกันพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสมีลูกศิษย์มากมาย ต่างแยกย้ายไปศึกษาต่อที่อื่น เมื่อถึงวันนั้นก็กลับมาราบหลวงพ่อแสดงออกถึงความกตัญญูทเวที ในการประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชนนั้น หลังจากที่บ้านในหมู่บ้านภระหาดและหมู่บ้าน ไกล่เคียง ได้นำกระแอมที่ใส่เครื่อง เช่น ไห้วมาพร้อมกันที่วัดกันแอม โคนตานั้นชาวบ้านจะนำมาวางไว้หน้าแถวพระสงฆ์นั่งส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็จะตั้งไว้ตรงหน้าแถวที่ตนเองนั่ง แล้วใช้ด้ายสายสิญจน์โยงจากสายสิญจน์ที่ต่อจากพระประธานมายังกันแอมของแต่ละคน

ในการประกอบพิธีทำบุญในวันแชน โคนตานั้น เป็นการทำบุญร่วมกันหลายหมู่บ้านทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน พิธีทางพุทธศาสนา เริ่มขึ้นเมื่อเวลาประมาณ 19 นาฬิกา ผู้อาวูโสสูงในงานคือนายวาน แสนเกล้า เป็นผู้ทำหน้าที่จุดธูปเทียนในนามตัวแทนชาวบ้านทั้งหลายการจุดธูปเทียนเป็นการนมัสการพระอันเป็นกิจ เบื้องต้นของการทำบุญ เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จก็อาราธนาศีล รับศีล อาราธนาพระปริต พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ พอพระสงฆ์เริ่มสวดบทมงคลสูตร ขึ้นต้นบท อเสวนา จพาลาน์ เป็นต้น ต่อจากนั้นผู้อาวูโสก็เข้าไปจุดเทียนหน้ามณฑประเคนพระสงฆ์ เพื่อจัดทำน้ำมนต์ต่อไป ต่อจากนั้นพระก็จะเทศน์บทยถาสัพพี ทายกก็กรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านจะกรวดน้ำให้เสร็จก่อนจบเทศน์ภาพพระท่านว่าบทสัพพีติโย ชาวบ้านก็จะประนมมือรับพรอย่างพร้อมเพียงกัน ในช่วงที่พระสงฆ์สวดบทกรวดน้ำนั้น ผู้อาวูโสของแต่ละตระกูลพร้อมญาติก็จะกรวดน้ำ พร้อมกับเรียก โคนตาให้มารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ เป็นภาษาเขมาดังนี้ "โมเวี้ย ยาย ตา โมโฮบบาย โมโฮบประสา โจนเจากัดดอลประเตี้ยะ สะแมงกัตติโย โจนเจา โจนประสา เจินโมโฮบประสา เจินโมโฮบบายเนื้อ" แปลเป็นภาษาไทยว่า มาเนื้อตายายมา

รับประทานอาหาร ที่ลูกหลานนำมาอุทิศให้ ลูกหลานทุกคนที่อยู่ทางบ้านคิดถึงท่านมาก จึงขอเชิญท่าน มารับประทานอาหารและรับเอาส่วนบุญส่วนกุศล พร้อมด้วยสิ่งที่ตั้งงาม ที่ลูกหลาน ได้จัดแต่งมาให้

หลังจากที่ญาติพี่น้อง ได้กรวดน้ำรับศีลรับพรแล้ว พระสงฆ์ก็จะสวดตารา การสวดตารา นั้นเป็นการสวดเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ไสบทสวดตารานั้นจะสะท้อนให้เห็นว่า มีการพิจารณาธรรม อนิจจัง ทุกขัง และกล่าวถึงเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสารมาขอส่วนบุญ (โปรดดู บทสวดในภาคผนวก) การทำบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วนั้น ในสมัยก่อนสังคมชาวไทย-เขมร ไม่มีการทำบุญ 7 วัน หรือ 100 วัน (คณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนาจังหวัดสุรินทร์. 2533 : 29) ชาวไทย-เขมรก็ทำบุญคล้าย ๆ บุญ 7 วันหรือร้อยวัน จะแตกต่างกันตรงที่กำหนดวันเท่านั้น ชาวไทย-เขมร ไม่มีการกำหนดแน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของญาติพี่น้องที่จะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ การทำบุญดังกล่าวเรียกว่า "ตารา" หลังจากสวดตาราก็จะหมอดินิธิในตอนกลางคืนของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ทุกคนก็จะนอนอยู่ที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านกระหาดเพื่อรอทำพิธีจุนโตนดาในช่วงเช้าต่อไป

ภาพประกอบ 28 ชาวบ้านนำกันเขมร โตนดาไปรวมกันที่วัด

ภาพประกอบ 30 ชาวบ้านเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในตอนกลางคืน

พิธีจูน โคนตา

พิธีจูน โคนตาเป็นพิธีส่งกระเหมอ โคนตาให้แก่บรรพบุรุษในตอนเช้าของวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษจะได้นำกลับไปยังยมโลกด้วย พิธีจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ 04.00 นาฬิกา พระสงฆ์จะสวดคารถอยู่บนศาลาการเปรียญ พอสวดดารเสร็จชาวบ้านก็จะพากันแหมอ โคนตาไปแหมรอบอุโบสถ 3 รอบ แล้วจึงเข้าไปเทบริเวณสามหม้า ด้านทิศตะวันออกของอุโบสถ เด็ก ๆ ก็จะมาแย่งสิ่งของต่าง ๆ ที่เทออกจากกันแหมอย่างสนุกสนาน ส่วนผู้ใหญ่ก็จะมาแย่งเก็บเช่นกัน เพราะมีความเชื่อว่าการเก็บเศษเสียบียงจากโคนตานั้นถือเป็นมงคล ถือเป็นพรของโคนตา ถ้าใครได้รับประทานเศษอาหารของโคนตาแล้วจะมีแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ (พระครูปัญญา สารวิสุทธิ. 2535 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 31 ชาวบ้านนำกันเเผอ ไปแห่รอบอุโบสถเพื่อจูนโดนตา

ภาพประกอบ 32 เด็กและผู้ใหญ่แย่งกันเก็บเสบียงและสิ่งของต่าง ๆ จากพิธีจูนโดนตา (เทกันเเผอ)

หลังจากที่ชาวบ้านทำพิธีจน โคนดาเสร็จแล้ว ก็จะกลับขึ้นไปบนศาลาการเปรียญ เพื่อนำบายเป็นถกลับบ้าน บายเป็นนี้จะเก็บไว้ที่บ้าน 3 วัน เมื่อครบสามวันจึงจะนำไปใส่ที่ไร่นา เพื่อบูชาแม่โพสพ และเลี้ยงตาแฮก พร้อมทั้งขอพรให้ได้รับความอุดมสมบูรณ์เกี่ยวกับข้าวปลาอาหาร พอนำบายเป็นถกลับไปที่เก็บเรียบร้อยแล้ว ก็จะจัดเสปียงอาหารต่าง ๆ เพื่อนำไปถวายพระที่วัดอีก ในช่วงเช้าจะเป็นพิธีการตักบาตร ถวายอาหารจังหัน พอตักบาตรเสร็จก็จะเริ่มพิธีด้วยการอาราธนาศีล พระสวดบทพาหุ ชยันโต จบลงด้วยการให้พร ผู้นำพิธีจะนำกล่าวถวายทาน จากนั้นก็นำภัตตาหารถวายพระ พระฉันจังหันก็จะสวดยะถาสัพพีเพื่อญาติจะได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษและญาติ ๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญผ่านทางพระสงฆ์ชาวบ้านมีความเชื่อว่าญาติจะได้รับส่วนกุศลแน่นอน การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "สรีจตติก" หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะร่วมกันรับประทานอาหารที่เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพประกอบ 33 ชาวบ้านร่วมกันตักบาตรบนศาลาการเปรียญในช่วงเช้า วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10

ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมชน ไตงตากับวิถีชีวิตของชาวบ้านกระหาด

ชาวไทย-เขมร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีพิธีกรรมประจำกลุ่มแตกต่างไปจากคนไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศไทย กลุ่มชาวไทย-เขมร เป็นกลุ่มชนที่จัดได้ว่ามีประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ทั้งความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า ชาวไทย-เขมร จะปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด ยังคงมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษและผีต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ส่วนพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธนั้น ชาวไทย-เขมรได้นำไปปฏิบัติร่วมกับความเชื่อดั้งเดิม โดยมีได้นำไปทดแทนของเดิม แต่จะนำไปปฏิบัติแบบผสมผสาน ซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่าศาสนาแบบชาวบ้าน ในวิถีชีวิตของชาวบ้านกระหาดจะผูกพันกับการนับถือผี มักให้ความสำคัญและยึดมั่นในการนับถือผี จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของชาวไทย-เขมร ยังผูกพันอยู่กับความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิมอยู่มาก พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีนอกจากจะทำในเดือนสิบก็ยังคงทำในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีก เช่น พิธีกรรมทางด้านระบบเศรษฐกิจ ด้านปัจจัยในการดำรงชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต คือ เกิด บวช แต่งงาน ตาย เป็นต้น โดยจะเห็นได้ว่าชีวิตประจำวันของชาวไทย-เขมร ยังผูกพันเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิมอย่างมาก

พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทย-เขมร อาจแบ่งตามระบบความเชื่อได้ 2 ลักษณะ คือ เชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาและเชื่อตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผี พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อถือในพระพุทธศาสนา เนื่องจากชาวไทย-เขมร ได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลายาวนานยอมรับเอาวัฒนธรรมของคนไทยมาปฏิบัติในบางส่วน โดยเฉพาะการนับถือพระพุทธศาสนา ชาวไทย-เขมร จะปฏิบัติพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเหมือนคนไทยทั่ว ๆ ไป

เช่น มีการบวชนาค การทำบุญในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ ตลอดจนงานรื่นเริงประจำปี เช่น งานวันสงกรานต์ งานวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น แม้ชาวไทย-เขมร จะปฏิบัติเหมือนคนไทยโดยทั่วไป แต่ผู้มาร่วมงานในพิธีกรรมนั้นยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้ เช่น ในงานพิธีทางพุทธศาสนานั้น ชาวไทย-เขมรจะแต่งกาย ร้องรำ ทำเพลง และการละเล่นต่าง ๆ แบบไทย-เขมร เช่น เจริญ กัณฑ์ธรรม เป็นต้น พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ชาวไทย-เขมร ถือปฏิบัติเพิ่มขึ้นมานั้น ไม่ได้ทำให้พิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิมของชาวไทย-เขมร เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด พิธีกรรมตามความเชื่อในเรื่องการนับถือผี ชาวไทย-เขมร ถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมเหล่านี้มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ไม่เหมือนคนไทยโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ได้แก่ พิธีเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การตาย และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3

นอกจากพิธีกรรมเซ่นไหว้ในเดือนสิบแล้ว ก็จะมีพิธีเซ่นในโอกาสต่าง ๆ ด้วย เช่น เซ่นในงานแต่งงาน งานศพ งานบวช เป็นต้น พิธีกรรมของชาวไทย-เขมร ที่เด่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นการกระทำทางสังคมของชาวไทย-เขมร ที่นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีเกี่ยวกับการเกิด พิธีเกี่ยวกับการบวช พิธีเกี่ยวกับการแต่งงาน และพิธีเกี่ยวกับการตาย ดังรายละเอียดกล่าว คือ

พิธีเซ่นในงานขึ้นบ้านใหม่

คำว่า "เซ่น" เป็นภาษาเขมร หมายถึง เซ่น หรือสิ่งเวทย์ในภาคกลางนั่นเอง พิธีเซ่นในวันขึ้นบ้านใหม่ หมายถึง การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ วิธีเซ่นมีการเรียกชื่อผี เวียน คือผีพ่อแม่ ปู่ ย่า และบรรพบุรุษอื่น ๆ ให้มากินเครื่องเซ่น ถือว่าการเซ่นนั้นทำให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่อดอยากและส่งผลสะท้อนให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า เกิดศิริมงคลแก่บ้านเรือน

พิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในงานวันขึ้นบ้านใหม่ถือเป็นพิธีกรรมของครอบครัว เมื่อมีการปลูกบ้านใหม่ เมื่อสร้างเสร็จก็จะหาฤกษ์ยามขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ที่กระทำกันโดยทั่วไปนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ วันเตรียมงานและวันทำพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ

ขั้นเตรียมงาน

ในการเตรียมงานขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทย-เขมร นั้น กระบวนการทำพิธีเริ่มต้นจากการที่อาจารย์หาฤกษ์ยามได้แล้ว เจ้าของบ้านก็จะจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ได้ดังนี้

เครื่องทำพิธีบนเรือน

1. ประติ้วล ลักษณะเป็นวัตถุที่ทำด้วยไม้ไผ่คล้ายกระดิ่งหงาย หรือระฆังหงาย มีด้ามสั้น ๆ ให้มัดติดเสา ในประติ้วลจะใส่กระปุกน้ำ และกรวย 5 (ห้า) อัน
2. ข้าวเปลือกใส่กระเชอ 1 กระเชอ (ถัง) ใบชวานโยนเสียบบนข้าวเปลือก เอาไขไก่ใส่รูใบชวานโยนอีกที แล้วนำไปตั้งบริเวณใต้ประติ้วล
3. บายศรีถาด 2 ถาด แต่ละถาดมี 3 ชั้น แต่ละชั้นใส่ข้าวต้มมัด 4 อัน กล้วย 4 ลูก ขนมต่าง ๆ มีข้าวตอกที่ติดก้านมะพร้าว ถาดละ 6 ก้าน
4. ซลาธรรม 1 คู่ (ตัดต้นกล้วยสั้น ๆ ประมาณ 1 นิ้วกว่า เอาใบชนุมปัก 3 ใบ และใช้ไม้ไผ่เล็ก ๆ ผ่าที่ตรงกลางแล้วเอาหมากแฉ่งบาง ๆ ทียบไว้ที่ไม้ไผ่แล้วนำไปปักตรงกลางหยวกกล้วย)
5. ข้าว ปลา อาหาร หวานคาว สำหรับเช่นไหว้ผีตายาย และบรรพบุรุษ 1 ชุด พร้อมด้วยน้ำดื่ม
6. ข้าวสารขี้ 2 ถัน
7. ขันสำริด 2 ถัน
8. มีการปูเสื่อ ปูฟูก น้บครึ่ง มีหมอนวางบนส่วนที่น้กของฟูก เอาผ้าขาวปูข้างบนอีก แล้วเอาถาดอาหารตั้งบนฟูกนั้น

เครื่องทำพิธีข้างล่าง

1. พานใส่คัมภีร์หรือสมุด กรวย 5 หมากพลู 5 ชูบ 1 คู่ เทียน 1 คู่
2. ครั่งดิบ 1 ก้อน (เขมรเรียกว่า เล็ยะ)
3. ฝาหม้อ 1 ฝา
4. เครื่องเรือนต่าง ๆ เช่น พูก หมอน เสื่อ เสื่อผ้า และเครื่องใช้อื่น ๆ

นอกจากนี้แล้วก่อนทำพิธีชนบรรพบุรุษ เจ้าภาพจะต้องเตรียมข้าวปลา อาหารต่าง ๆ ตามฐานะของเจ้าของบ้าน เพื่อเตรียมไว้ให้แขกผู้มาร่วมงานรับประทานด้วย

วันทำพิธี เช่น ไห้ว

เวลาประมาณ 17.00 น. อาจารย์ผู้ประกอบพิธีก็จะนั่งขาว หมั้นขาว สมมติตนว่าเป็นพระพรหมก็จะนำมาประกอบพิธี พระพรหมหรือตาพรหมจะเป็นคนขึ้นบ้านก่อนเป็นคนแรก ก่อนขึ้นให้ทุกคนตั้งนะโม 3 จบ แล้วกล่าวคาถาตามว่า "ปัญจะมาเร พุกไซ ชะโน นะมุตตะมัง จะตลัจจัง ปากาเสติ เอเต ปัญจะ มารา นะลาอันติ" (ว่า 3 ทน) แล้วอาจารย์ก็ขึ้นบันได พร้อมกับกล่าวว่า "จิตตาริ นปีสสา สติปัญจนา" ขึ้นไปก็หยิบเอาครั่งดิบ (เล็ยะ) ไปวางที่พื้น ใกล้ประตูด้านขวามือ แล้วเอาฝาหม้อปิดเอาไว้ ชาวไทย-เขมรเรียกว่า "กรวยเล็ยะ" ทุกคนที่ขึ้นบ้านไปก็จะไปวางไว้ได้ประดีวล เมื่อเจ้าของบ้านนำข้าวสารชีย ดอกไม้ ชูบเทียน ชลาสรรมประเคนแก่ตาพรหมแล้ว ตาพรหมก็จะทำการเช่น ไห้วบรรพบุรุษ เมื่อเช่นเสร็จก็ทำการผูกแขนส่งขวัญให้แก่เจ้าของบ้าน อาหารที่นำมาเช่น ไห้วของเจ้าของบ้าน แต่ละบ้านจะมีปริมาณไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของบ้าน การจัดเครื่องเช่น ไห้วโดยส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่มีอายุมากแล้วที่เป็นเจ้าของบ้านหรือญาติ ๆ

แขกผู้มาร่วมงาน

เมื่อใกล้วันขึ้นบ้านใหม่ เจ้าบ้านก็จะไปเชิญแขกให้มาร่วมในพิธี ได้แก่

1. ญาติสายโลหิตเดียวกัน อันได้แก่ บุคคลที่มีบรรพบุรุษเดียวกัน

การมาร่วมทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้นส่วนมากจะแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน มีบางคนที่ฐานะดีหน่อยก็จะนำผ้าไหมออกมา

2. เพื่อนบ้านใกล้เคียงที่ได้รับคำเชิญจากเจ้าภาพให้มาร่วมพิธี ก็แต่งกายด้วยชุดที่ใช้ใส่ในชีวิตประจำวันทั้งชายและหญิง เพื่อนบ้านที่มาร่วมในงานนี้ เดิมไม่ต้องนำเงินทอง ข้าวของมาช่วย ส่วนมากมักช่วย เป็นหมากพลูหรือเหล้า แต่ปัจจุบันมีการช่วยเหลือเงินคนละ 10-20 บาท

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพิธีขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทย-เขมร นั้นนอกจากจะเป็นการทำบุญเพื่อความศิริมงคลแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงการแสดงความกตัญญูต่เวลาที่ต่อบรรพบุรุษและยังเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างวงศ์ญาติและเพื่อนบ้านอีกด้วย

เวลาในการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่

อาจารย์ (ตาพรหม) จะมาที่บ้านเจ้าภาพประมาณ 16-00-17.00 น. อาจจะต้องแต่งกายด้วยชุดนุ่งขาวห่มขาว เมื่อมาถึงก็เริ่มทำพิธีโดยตาพรหมจะขึ้นบ้านเป็นคนแรกและตามด้วยคนอื่น ๆ เมื่อเจ้าของบ้านยกข้าวสารชั้ย ดอกไม้ ชูบเทียน ซลาขรรคมประเคนแก่พรหมแล้ว ตาพรหมก็จะจุดชูบเทียนทำการเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ แล้วอวยชัยให้พรแก่เจ้าของบ้านและแขก ประพรมเส้าบ้านทั่ว ๆ ไป ก็ถือว่าเสร็จพิธีทุกคนร่วมกันรับประทานอาหารการขึ้นบ้านใหม่แบบไทย-เขมร แต่เดิมนั้นไม่มีพระสงฆ์มาร่วมพิธีเลย เป็นพิธีพรหมณ์ล้วน ๆ แต่ปัจจุบันมีบางบ้านจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์และฉันภัตตาหารเข้าด้วยทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจของเจ้าของบ้านด้วย

พิธีแต่งงาน

ก่อนที่หนุ่มสาวชาวไทย-เขมร จะเข้าพิธีแต่งงานนั้น จะต้องผ่านการเกี้ยวพาราสีกันก่อน มีการศึกษานิสัยใจคอกันก่อน การเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวถือเป็นการละเล่นที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีคล้าย ๆ กับการละเล่นของหนุ่มสาวไทย-ลาวที่เรียกว่า "แอ้วสาว" แต่ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "สิญกระम्म"

สมัยก่อนการลี้ภัยระมมั้นหาตู้ได้ทั่วไปในสังคมของชาว ไทย- เขมร โดยมากตอนหัวค่ำ ฝายหญิงมักจะออกมาตำข้าวที่ลานหน้าบ้าน หมู่ ๑ ก็จะไปชลู่ย แคนอังกฤษ ผิวปาก เป่าโน้ไม่ ตามถนัด เมื่อไปถึงถ้าเป็นบ้านเดียวกันรู้จักกันดีก็จะเข้าไปพูดคุยหยอกล้อเล่นและช่วยทำงาน ช่วยตำข้าว ส่วนเจ้าของบ้านจะยกเอาข้าวสุบไบตองใส่พานมาวางต้อนรับพร้อมกับน้ำดื่ม หรือ ในช่วงกลางวันสาว ๆ ก็จะไปทอผ้า หมู่ ๑ ก็จะไปมาคุยด้วย หรือในช่วงกลางคืนสาว ๆ ก็จะเลือกเอาบ้านใครคนใดคนหนึ่งเป็นศูนย์กลางในการจับกลุ่มกันปั่นฝ้ายปั่นไหม หมู่ ๑ ก็จะตามไปคุยถึงบ้านเลย นอกจากนี้ยังมีเทศกาลต่าง ๆ ที่จะช่วยให้หมู่สาวได้พบปะทำความ รู้จักญาติพี่น้องทั้งสองฝาย ต้องทำความรู้จักญาติพี่น้องของกันและกัน ตรงกับสุภาษิตของชาว ไทย- เขมร ว่า "เทอ แสร ออย เมอ สะเมา ตะตุกโกนเงา ออยเมอเพาสันดาน" หมายความว่า การจะทำนาต้องดูหญ้า ถ้าจะให้ลูกหลานมีเหย้ามีเรือน ต้องดูวงวานว่านเครือ ตรงกับสุภาษิต ไทยว่า "ดูวีให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่" แต่ในปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนไป หมู่สาวมีโอกาสได้ไปทำงาน นอกบ้าน มีโอกาสพบปะกับคนต่างถิ่น มีโอกาสเลือกคู่ครองได้มาก เมื่อชอบพอกันก็ให้ผู้ใหญ่สู่ขอ แต่งงานกันเลยก็มี การลี้ภัยระมมของหมู่สาวสมัยก่อนนั้นอาจจะมีการตกลงช้า หรือ เร้วั้น ขึ้นอยู่กับความพอใจของหมู่สาว บางคู่อาจจะคุยกันจนสว่างโดยไม่มีการล่วงเกินกัน เพราะเชื่อว่าเป็นการผิดผี แต่ปัจจุบันนี้หมู่สาวชาวบ้านกระหัดจะไม่มีการลี้ภัยระมมในช่วงตำข้าว เพราะปัจจุบัน มีโรงสีและไม่มี การเห็นฝ้ายแล้ว ส่วนมากมักจะเกี่ยวพาราสิกันตามงานพิธีกรรมต่าง ๆ และ งานรื่นเริงของหมู่บ้าน

การสู่ขอ (โสรวเตร)

ในครั้งแรกเมื่อฝายชายชอบพอรักใคร่กับฝายหญิงคนใดก็จะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอ แต่ก่อน สู่ขอจะเกิดประเพณีการกระชิบ (ชาว ไทย- เขมร เรียกว่า กระเช็บ) ก่อน คือ จะส่งผู้ใหญ่หนึ่ง หรือสองคนไปทาทามกับผู้ใหญ่ของฝายหญิงก่อน โดยนำสุรา 2 ขวด หมาก พลุ บุหรี่ ไปด้วย หากผู้ใหญ่ฝายชายไม่คืนเคยกับผู้ใหญ่ฝายหญิงก็จะหาคนในหมู่บ้านที่รู้จักสนิทสนมไปด้วย เพื่อจะ ไปถามว่าญาติผู้ใหญ่ฝายหญิงและผู้หญิงจะขัดข้องหรือไม่ถ้าจะมาสู่ขอ เมื่อฝายหญิงไม่ขัดข้องพ่อแม่

ก็จะตอบรับ ไปกับญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายที่มากกระเชียบฝ่ายชายก็จะจัดการสู่ขออย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะ เพื่อให้รับทราบและเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยฝ่ายชายจะตั้งให้ทูตไปสู่ขอ เรียกว่า "มหา" และฝ่ายหญิงจะแต่งตั้งทูตเช่นกัน เรียกว่า "ตะลาการ" การสู่ขอนั้นมหาจะนำ "สรากลีมลุปิยน" (สรุรา หมาก พลุ) มีสรุรา 2 ขวด กรวย 5 เทียน ชูบ อย่างละคู่ หมาก พลุ บุหรี่ หนึ่งหม นำไปที่บ้านฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงก็จะเชิญญาติผู้ใหญ่ให้มารับทราบ และจัดการต้อนรับเป็นอย่างดี ในช่วงนี้ มหา และตะลาการก็จะพูดสู่ขอกันเป็นนัย ต่อจากนั้นก็ตกลงกันว่าเรียกสินสอดทองหมั้นกันมากเท่าใด หมุกี่ตัว เหล้ากี่ลิ้ง เส้นไหม วั่นเส้น พักเขียว และทองเท่าไร อาหารการกิน และการเลี้ยงดูตามสมควร

ของที่ใช้นั้นก็มีเงินสดจะมากน้อยตามสมควร นอกนั้นก็ยังมีทองอาจเป็นสร้อย แหวน หรือกำไล ตามที่ตกลงกัน แต่โดยมากเขาไม่นิยมหมั้นด้วยราคาสูงมากนัก เพราะเกรงว่าอาจจะทำผิดสัญญาได้ ถ้าผิดสัญญาก็ต้องชดใช้เป็นสองเท่า ถ้าฝ่ายชายผิดสัญญาฝ่ายหญิงจะริบของหมั้นทั้งหมด การหมั้น (ลัวะ) เขาจะเชิญญาติผู้ใหญ่และผู้ใหญ่บ้านมาเป็นพยาน หรือบางทีก็มีการทำหนังสือหลักฐานการหมั้นไว้ด้วย

ในการหมั้นจะมีพิธีเช่นผีด้วย องค์ประกอบในการเช่นผีประกอบไปด้วย หัวหมู กรวย ชูบ เทียน จวมโบน ข้าวสาร 1 ถ้วย หมาก 1 ลูก เงิน 1 บาท ข้าวปลาอาหารใส่ถาด เช่น กล่าวบอผีปู่ย่าตายายทั้งฝ่ายหญิงฝ่ายชาย เช่นบนบ้านเสร็จก็ยกไปเช่นข้างล่าง บอแก่เจ้าที่ เจ้าทางให้รับทราบโดยทั่วไป

สินสอด หนึ่งหมาก (คาน ซลา)

การแต่งงานของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาดสมัยก่อนนั้นฝ่ายหญิงจะเรียกเอาสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งแยกการแต่งงานออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับ "เฮ็บ" กับ ระดับ "ท้อง" ระดับเฮ็บนั้นเป็นการแต่งงานของคนทั่ว ๆ ไป แต่การแต่งงานระดับท้องนั้นเป็นการแต่งงานของคนมีเงินจัดว่าเป็นระดับของเศรษฐีมีเงิน ใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ระดับเฮ็บและระดับทองจะจัดสินสอดต่างกันดังนี้

1. ระดับ "เฮียบ" คำว่า เฮียบในภาษาเขมรแปลว่า ตะกร้าหมาก ประกอบไปด้วย "ปกกา เฉอ" 6 ชนิด ได้แก่ ฟักเขียว 2 ตะกร้า ขมนางเล็ด 2 ถาด ข้าวต้มมัด 2 ถาด ขมแข่ง 2 ถาด ฯลฯ สำหรับขมกันจะยกใส่ถาดมาในวันแต่งงาน นอกจากนี้ฝ่ายชายยังต้องเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในการประกอบอาหารให้แก่ฝ่ายหญิง เช่น ฟืน ถ่านไฟ ผักต่าง ๆ ที่จะใช้ประกอบอาหาร ฝ่ายชายต้องเป็นฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบทั้งหมด

2. ระดับ "ท็อง" คำว่า ท็องในภาษาเขมรแปลว่า ถุง ในระดับท็องนี้จะประกอบไปด้วย "ปกกา เฉอ" 16 ชนิด ประกอบไปด้วยฟักเขียว 2 ตะกร้า ขมนางเล็ด 16 คู่ ขมตาราง 16 คู่ ข้าวต้มมัด 16 คู่ ขมมยุ 16 คู่ ขมใบบัว 16 คู่ ขมแข่ง 16 คู่ (คู่หนึ่งหมายถึง สอดถาด) ไก่มีชีวิต เบ็ด อย่างละคู่ รัม 1 คัน รองเท้า 1 คู่ ดอกหมาก (จันทมาก) ดอกมะพร้าว (จันทมะพร้าว) นอกจากนี้ก็มีการเรียกร้องเอาหมูทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตามแต่จำนวนญาติที่จะจัดเลี้ยงพร้อมทั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้ประกอบอาหารทุกชนิด เช่นเดียวกับระดับเฮียบ แต่ปริมาณจะมากกว่าระดับเฮียบ ผู้ที่จะจัดระดับท็องได้ต้องเป็นผู้มีอันจะกิน มีเงินมีทองมากถึงจะจัดได้เพราะสินค่าใช้จ่ายมาก

พิธีแต่งงาน

การแต่งงานเขาจะเลือก วัน เดือน ที่ถือว่าเป็นฤกษ์งามยามดี เดือนที่ใช้จัดพิธีแต่งงานส่วนมากเป็นเดือนคู่ เพราะถือว่าเป็นศิริมงคลสำหรับชีวิตคู่ ที่นิยมกันมาก คือ เดือน 6 เดือน 8 และเดือน 12 พิธีแต่งงานของชาวไทย-เขมร บ้านกระหัดจะแต่งกันไปตามฐานะของบุคคล ถ้าฐานะพอกินพอใช้ในการแต่งงานจะนิยมจัดในระดับเฮียบ ถ้าเป็นผู้มีเงิน หรือเป็นข้าราชการจะจัดระดับท็อง ในการแต่งงานนั้นฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายรับภาระมาก ส่วนฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายที่จัดเตรียมของไหว้สำหรับญาติฝ่ายชาย เช่น นุ๊ก หมอน ผ้าไหม สূรา เป็นต้น การจัดทำของไหว้ของฝ่ายหญิงนี้ส่วนมากจะทำเองในช่วงที่ว่างเว้นจากฤดูกาลทำนา จะมีการทอสะสมเอาไว้ เรือยจนเพียงพอ

แขกผู้มาร่วมงาน

ผู้มาร่วมในพิธีการแต่งงานประกอบไปด้วยญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และเพื่อนบ้าน ของทั้งสองฝ่ายที่ได้รับเชิญจากเจ้าภาพทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย งานแต่งงานนี้จัดขึ้นมาเพื่อเป็นศิริมงคลของคู่บ่าวสาว และเป็นการประกาศให้สังคมรับทราบถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของเจ้าบ่าวเจ้าสาวให้เป็นที่ยอมรับของสังคมตามธรรมเนียมประเพณี และเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงด้วย

แขกทางฝ่ายชายจะรับประทานอาหารที่บ้านฝ่ายชายก่อนในตอนเช้า แล้วจึงมารับประทานอาหารกลางวันที่บ้านฝ่ายหญิงแขกทางฝ่ายชายก็จะมาช่วยเงินฝ่ายชายตามสมควร ส่วนมากประมาณ 20-30 บาท ส่วนแขกทางฝ่ายหญิงก็จะมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงแขกที่บ้านฝ่ายหญิง และมีการนำเงินมาช่วยงานเช่นกัน บรรดาแขกที่มาช่วยงานในพิธีแต่งงานนี้ รวมทั้งพ่อแม่ของเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะแต่งตัวด้วยชุดพิเศษ คือ เสื้อผ้าที่ทอด้วยผ้าไหม คือ เป็นชุดใหม่ ที่จัดไว้สำหรับออกงานต่าง ๆ โดยเฉพาะ และก็มีบางคนที่ไม่ใส่เสื้อผ้าที่เป็นชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

วันทำพิธีแต่งงาน

เวลาเช้าประมาณ 8.00-9.00 น. ถือเป็นฤกษ์งามยามดี ฝ่ายชายก็จะยกขันหมากแห่มาที่บ้านฝ่ายหญิง ขบวนแห่ประกอบไปด้วยเจ้าบ่าว มีเพื่อนเจ้าบ่าวกั้นร่มให้เจ้าสาว และในขบวนจะมีการขนเอาข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าบ่าวไปด้วย เช่น ที่นอน เสื้อ เสื้อผ้า และในขบวนจะมีท่อมสาวถือเอี๊ยะหรือท็องด้วย และสิ่งหนึ่งที่ในขบวนเจ้าบ่าวจะขาดไม่ได้ คือ เต่ามีชีวิต 1 ตัว ขบวนของเจ้าบ่าวบางรายจะมีดนตรีนำหน้าขบวนบรรเลงไปจนถึงหน้าบ้านของเจ้าบ่าว

เมื่อขบวนขันหมากเดินทางมาถึงบ้านของฝ่ายเจ้าสาว ขบวนก็จะหยุดอยู่เพียงริ้วบ้านแล้วก็แต่งให้ผู้ที่ทำหน้าที่เป็น "มหา" ก็จะไปแจ้งล่วงหน้า ต่อจากนั้นก็ให้เจ้าบ่าวนำเต่าไปปล่อยที่อ่างน้ำที่เจ้าสาวจัดเตรียมไว้ข้าง ๆ เชิงบันได เมื่อปล่อยเต่าแล้ว ฝ่ายตะลาการหรือเฒ่าแก่คนอื่น ๆ ก็จะทำการตรวจดู เอี๊ยะ หรือ ท็องว่าได้ครบตามที่ได้ตกลงกันได้หรือไม่ โดยจะนำไปตรวจที่บ้าน ตรวจดูขันหมากว่าเงินครบถ้วนหรือไม่ รวมทั้งผูกเอาด้วย เมื่อเห็นว่าครบแล้ว

ก็จะให้เจ้าสาวลงมาล้างเท้าให้เจ้าบ่าว ที่นั่นได้บ้านเจ้าสาวนี้จะเตรียมขันมั่งหนึ่ง เจ้าบ่าวจะขันมั่งหนึ่งเพื่อให้เจ้าสาวล้างเท้าให้ เมื่อล้างเท้าเสร็จเจ้าสาวก็จะส่งหมากให้หนึ่งคำ เจ้าบ่าวก็จะให้เงินเจ้าสาวเป็นการตอบแทน จากนั้นเจ้าสาวก็จะเกี่ยวก้อยเจ้าบ่าวขึ้นบ้าน

เมื่อขึ้นไปบนบ้านแล้วก็นั่งบนพูกี่ปูไว้ หญิงนั่งซ้าย ชายนั่งขวา เริ่มพิธีด้วยการเซ่นบอผีบรรพบุรุษให้รับทราบ เชิญมาดื่มมากิน เมื่อผู้เฒ่าผู้แก่บอกเชิญแล้วก็รินสุราครบสามครั้ง เมื่อเซ่นไหว้เสร็จอาจารย์ (หมอขวัญ) ก็จะนำเอามือตีสับกับเต่าปูลูมาวางบนหมอนให้คู่บ่าวสาวเอามือวางทับโดยคว้ามือทับกัน และกันกำหัวลงฟังคำอาจารย์ แล้วอาจารย์ก็จะกล่าวคำสู่ขวัญต่อเมื่อจบแล้วก็จะมีคนให้เรียกขวัญช่วย อาจารย์เจ้าจะหยิบด้ายสิบเก้าเส้นมานับ เมื่อนับหนึ่งถึงสิบเก้าแล้วก็อวยชัยให้พร และเรียกขวัญ แล้วอาจารย์ก็จะเป็นคนผูกเรียกขวัญให้เป็นคนแรก ต่อนี้ญาติตาทวดก็ผูกให้ตามอาวุโสตามด้วยแขกคนอื่น ๆ ในตอนนี้จะมีการโปรยจันมะพร้าว ข้าวตอกดอกไม้ ญาติพี่น้องก็จะเรียงกันเข้ามาผูกแขน

เมื่อผูกแขนเรียบร้อยแล้วอาจารย์ก็จะลุกขึ้นประกาศให้ทราบว่าบัดนี้เจ้าบ่าวเจ้าสาวได้เป็นคู่สามีภรรยากันถูกต้องตามประเพณีแล้ว ต่อไปก็เป็นพิธีเชิญแขกมาดูการอวยชัยให้พรจากเทวดา โดยอาจารย์จะไปหยิบขวดจากประตั่วลตึงฝาขวดออกเอามืออุดไว้ไม่ให้น้ำไหล เอาขวดคว่ำลงแล้วประกาศว่าถ้าคู่บ่าวสาวจะหากินร่ำรวยให้มีน้ำไหลออกมาว่าเสร็จก็จะปล่อยน้ำในขวดให้ไหลออกมา ญาติพี่น้องก็จะพากันโหม่แสดงความดีใจ ต่อจากนั้นเจ้าสาวก็จะพาเจ้าบ่าวเข้าห้องไป มอบเสื้อผ้าใหม่ให้เปลี่ยน เมื่อเปลี่ยนเสื้อผ้าเสร็จแล้วก็ลุกออกมานั่งที่เดิม เพื่อให้ฝ่ายชายสวมสร้อยคอให้ จากนั้นก็จัดสำรับกับข้าวมาให้รับประทาน การรับประทานอาหารของคู่บ่าวสาวก็จะมีการเสี่ยงทายด้วย เรียกว่า "ปั้นแจะปั้นซี" ฝ่ายชายเป็นฝ่ายกินก่อน จากนั้นก็จะเป็นการมอบของไหว้ให้แก่ฝ่ายญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชาย ได้แก่ พูก หมอน ผ้าโสร่งไหม ผ้าขาวม้าไหม เมื่อญาติผู้ใหญ่รับแล้วก็จะผูกแขนด้วยเงินเป็นค่าตอบแทน เจ้าบ่าวเจ้าสาวก็จะมอบเงินให้อาจารย์ผู้ทำพิธีเพื่อเป็นการตอบแทนก็เป็นการเสร็จพิธี ต่อจากนั้นก็เป็นการเชิญแขกรับประทานอาหาร ก็เป็นเสร็จพิธี

พิธีชนมออกในงานแต่งงาน

1. จุดมุ่งหมายในการชนมออกในงานแต่งงาน

1.1 เช่น เพื่อเป็นการแจ้งให้ทราบในการจัดงานแต่งงานครั้งนี้

1.2 เช่น เพื่อการขอพรจากบรรพบุรุษ

2. ผู้นำในการประกอบพิธีชนมออก

ในการแต่งงานนี้ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะ เริ่มตั้งแต่หนุ่มสาวตกลงรักใคร่กันก็จะแต่งตั้งให้ผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เรียกว่า "มหา" ไปเป็นทูตในการเจรจาสู่ขอ และฝ่ายหญิงก็แต่งตั้งผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เรียกว่า "ตะลาการ" เป็นทูตเจรจา เช่นกัน ทั้งมหาและตะลาการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีชนไหว้บรรพบุรุษของทั้งฝ่ายหญิงฝ่ายชาย ส่วนการชนไหว้ในวันแต่งงานนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม คือ อาจารย์ (หมอสวด)

3. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

เมื่อใกล้วันกำหนดแต่งงาน เจ้าภาพจะต้อง ไปเชิญแขกให้มาร่วมในงานแต่งงาน ผู้มาร่วมในงานแต่งงาน ประกอบไปด้วยญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง เพื่อนบ้านของทั้งสองฝ่าย ที่ได้รับเชิญจาก เจ้าภาพทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย การชนไหว้ในวันนั้นก็มักมีญาติที่มาร่วมพิธีจะมีจำนวนน้อยกว่าวันแต่งงาน เพราะวันนั้นจะมีเฉพาะเครือญาติที่นับถือผีเดียวกัน แต่วันแต่งงานจะมีแขกที่มีเกียรติที่ได้รับเชิญมากมาย การจัดการชนไหว้ในวันนั้นและวันแต่งงาน จัดขึ้นเพื่อแจ้งให้ผีบรรพบุรุษได้รับทราบและเพื่อเป็นการขอพรจากบรรพบุรุษ ถือเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว และเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง

4. อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

เครื่องใช้ที่นำมาชนไหว้ผีบรรพบุรุษ ได้แก่ หัวหมู กรวย 5 ชูบ เทียน จวม โบน ข้าวสาร 1 ถ้วย หมากสง 1 ลูก เงิน 1 บาท และข้าวปลาอาหารหวานคาวใส่ถาด เหล้า และน้ำดื่มด้วย

5. สถานที่

สถานที่ที่ใช้ในการ เช่น ไหว้ในวันหนึ่งนั้นจะใช้สถานที่ที่บ้านของเจ้าสาวเพียงที่เดียว แต่ในวันแต่งงานจะใช้ทั้งบ้านเจ้าสาวและเจ้าบ่าว ที่บ้านเจ้าสาวหลังจากที่เจ้าสาวลงมาล้างเท้า ให้เจ้าบ่าวเสร็จแล้ว เจ้าสาวก็จะเกี่ยวก้อยเจ้าบ่าวขึ้นไปบนบ้าน เมื่อขึ้นไปแล้วก็จะไปนั่งบนตูกที่ปูไว้ หญิงนั่งซ้าย ชายนั่งขวา ขาพับเข้าหากัน เริ่มพิธีด้วยการเช่นไหว้บรรพบุรุษ อาจารย์ (หมอสวด) บอกกล่าวให้ทราบและเชิญชวนให้มาดื่ม มากินอาหารให้พร้อมหน้าสำราญ และบอกให้พี่บรรพบุรุษ เหล่านั้นได้ประทานพรให้แก่บ่าวสาวด้วย พ่อของเจ้าสาวก็จะเป็นคนรณรงค์การเช่นไหว้ จนครบ 3 ครั้ง ก็ถือว่าเสร็จพิธีที่บ้านเจ้าสาว ส่วนการเช่นไหว้ที่บ้านเจ้าบ่าวนั้นจะทำพิธีต่อจาก วันที่แต่งงานที่บ้านเจ้าสาว เลขก็ได้ถ้าในกรณีที่อยู่บ้านใกล้กัน โดยเมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญบ้านฝ่าย เจ้าสาวแล้ว เจ้าบ่าวก็นำเจ้าสาวไปเช่นไหว้บรรพบุรุษที่บ้านของตนเอง ที่บ้านของเจ้าบ่าวก็น่าจะมีประตูลูกติดไว้กับต้นเสา มีข้าวเปลือก ใบขวาน โขนและไข่ไก่ด้วย พร้อมทั้งถาดข้าวปลาอาหารคล้าย ๆ กันกับที่บ้านเจ้าสาว เมื่อพากันไปถึงก็จะทำการเช่นไหว้บอกพี่บรรพบุรุษ โดยผู้เฒ่าผู้แก่ของฝ่ายชายเป็นผู้กล่าวนำในการเช่นไหว้บอกพี่บรรพบุรุษ จากนั้นก็ไหว้บิดามารดา ฝ่ายชาย มีผูก หมอน ไส้รังไหม ผ้าชิ้นไหม ผ้าขาวม้าไหม มอบให้แล้วไหว้ จากนั้นก็เรียกชื่อญาติที่อาวุโสที่สุด และรองลงมา เมื่อรับของไหว้แล้วก็ผูกแขนด้วยเงินก็เป็นเสร็จพิธี ถ้าบ้านเจ้าบ่าวอยู่ไกลก็ทำการเช่นไหว้วันต่อไปก็ได้

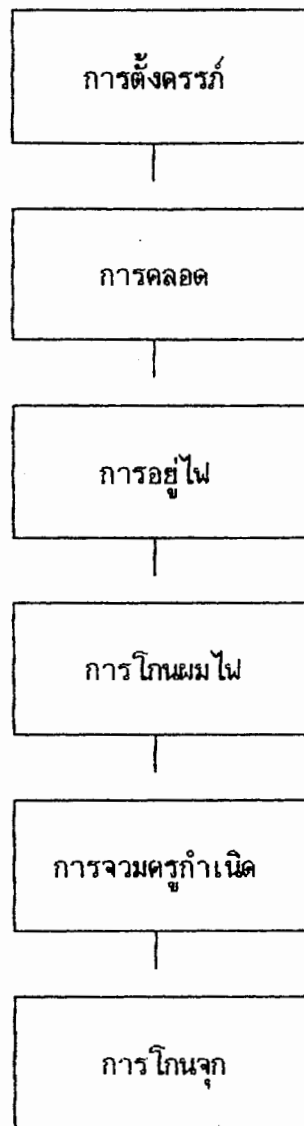
6. เวลา

วันทำพิธีแต่งงาน ส่วนมากจะถือเอาเวลาเช้าประมาณ 8.00-9.00 น. ถือเป็นฤกษ์งามยามดี ฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากมาที่บ้านฝ่ายหญิง ขบวนแห่จะต้องมีคนเอา ข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าบ่าวไปด้วย เช่น ที่นอน หมอน เสื้อ เสื้อผ้า และในขบวนก็จะมี หม่อมสาวถือ "เฮ็บ" หรือ "ท็อง" ไปด้วย พร้อมทั้งเต่ามีชีวิต 1 ตัว ในขบวนเจ้าบ่าวก็น่าจะมีดนตรีบรรเลงอย่างสนุกสนานไปด้วย ต่อจากนั้นขบวนขันหมากก็จะไปหยุดอยู่ที่หน้าบ้านฝ่ายเจ้าสาว แล้วให้หมาไปแจ้งข่าวล่วงหน้า จากนั้นก็เป็นการเริ่มพิธี โดยให้เจ้าบ่าวนำเต่าไปปล่อยที่อ่างน้ำ

ที่เจ้าสาวเตรียมไว้ที่เชิงบันได ต่อจากนั้นตะลากับคนเฒ่าคนแก่ฝ่ายหญิงก็จะตรวจดูท้อง หรือ
 เห็นว่าครบหรือไม่ ต่อจากนั้นก็ให้เจ้าสาวลงมาล้างเท้าให้เจ้าบ่าว พอล้างเท้าเสร็จก็นำเจ้าบ่าว
 ขึ้นไปบนบ้าน เพื่อทำพิธี เช่น ไห้บรรพบุรุษ หลังจากเซ่นไหว้บรรพบุรุษเสร็จก็จะเป็นการสู่ขวัญ
 คู่บ่าวสาวและผูกแขนคู่บ่าวสาว ต่อจากสู่ขวัญเสร็จก็เป็นการเสี่ยงทายจากประติ้วล ต่อจาก
 การเสี่ยงทายก็จะเป็นการสวมสร้อยคอให้แก่เจ้าสาว เมื่อสวมสร้อยเสร็จก็จะเป็นการเสี่ยงทาย
 การรับประทานอาหารของคู่บ่าวสาว ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "ปั้นเจาะ ปั้นเซี" จากนั้นก็เป็น
 การมอบของขวัญแก่ญาติฝ่ายชายในกรณีที่บ้านอยู่ไกล เสร็จแล้วเชิญแขกรับประทานอาหาร ถ้าเป็น
 กรณีที่บ้านเจ้าบ่าวอยู่ใกล้กัน หลังจากทีเลี้ยงแขกเสร็จแล้ว แขกทยอยกลับเจ้าบ่าวก็จะพาเจ้าสาว
 ไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่บ้านของเจ้าบ่าวและมอบของขวัญแก่พ่อแม่และญาติของฝ่ายเจ้าบ่าว
 เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเกี่ยวกับการเกิด

พิธีเกี่ยวกับการเกิดถือเป็นประเพณีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
 จนถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดตอน การปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดย่อมแตกต่างกันไป
 ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ชาวไทย-เขมร
 บ้านกระหาดก็มีประเพณีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการเกิดอยู่หลายขั้นตอน ดังนี้ พิธีเกี่ยวกับ
 การตั้งครรภ์ การคลอด การอยู่ไฟ การโกนผมไฟ การโกนจุก การจวมครุกำเนิด ดังแผนผัง
 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 34 แผนผังแสดงขั้นตอนในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดของชาวไทย-เขมรบ้านกระหาด

การตั้งครรภ์

ตามธรรมเนียมดาครอบครัวย่อมประกอบไปด้วยผู้เมีย ก่อให้เกิดบุตร-ธิดาเป็นการสืบพันธุ์ มิให้เสื่อมสูญ และเมื่อตั้งครรภ์ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะบอกกล่าวสั่งสอนถึงข้อห้ามข้อปฏิบัติตัวในขณะตั้งครรภ์ เพื่อจะให้ทั้งแม่และลูกได้รับความปลอดภัยจนกว่าจะถึงวันคลอด

การคลอด

ครั้นถึงเวลาในการคลอด ต้องหาทิศทางที่เหมาะสม โดยให้แม่หันศีรษะไปทางทิศเหนือ ลูกคลอดลงได้ทำให้สะดวกในการคลอด แต่ก่อนคลอดต้องมีการเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ และการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ให้รับทราบในการเพิ่มสมาชิกใหม่ของครอบครัว เมื่อคลอดทารกออกมาถึงพื้น เรียกว่า ตกฟาก เวลาตกฟากมักจะมีการจำไว้เพื่อจะได้ดูชะตาราศีในภายหลัง เมื่อคลอดออกมาหมดแต่แม่ก็จะทำการตัดสายสะดือ (กัศเสาะ) เมื่อตัดสะดือเสร็จก็นำเด็กไปอาบน้ำทำความสะอาดแล้วจึงนำไปวางบนกระดังทำพิธีร่อนกระดังต่อไป

การอยู่ไฟ

เมื่อคลอดเสร็จสามีและญาติพี่น้องก็จะจัดเตาไฟขึ้นในบ้าน โดยให้ผู้คลอดนอนข้าง ๆ เตาไฟ ในขณะที่อยู่ไฟต้องอาบน้ำร้อนและดื่มน้ำร้อนเป็นประจำจนกว่าจะออกจากไฟ เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง และเร่งให้มีน้ำนมมาก การอยู่ไฟส่วนมากจะอยู่ครบวันคือ อาจจะเป็น 5 วัน 7 วัน หรือ 9 วัน หรือมากกว่านั้นก็ได้ เมื่อครบวันอยู่ไฟแล้วก็จะทำพิธีออกไฟ เรียกว่า พิธีเสียนิไฟ โดยการนำถ่านไฟที่ใช้ในการนำถ่านไฟที่ใช้อยู่ไฟแล้ว นำไปวางที่พื้นดินหน้าบ้าน ใช้น้ำลงไปลาดบนถ่านไฟนั้น แล้วบอกกล่าวทวดตาที่รักษาให้ทราบ ว่า บัดนี้หมดภาระที่ท้าวจะได้ดูแลแล้ว เชิญท่านกลับได้ ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี (มัน แสยกกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

นายเดิม, นาย สะโนน (แม่ชื้อ)

คำว่า นาย แปลว่า แม่ คำว่าเดิม แปลว่า ต้นหรือก่อน นายเดิมจึงหมายถึงแม่ในกาลก่อน คำว่าสะโนนหมายถึงแม่ผู้ปั้นแต่งทารก เมื่อทารกมาเกิดในครรภ์ของแม่ในปัจจุบัน แม่คนเดิมก็ยังรักษาอยู่จนกระทั่งคลอดออกมา แม่เดิมก็ยังหลงรักอยู่และตามมาเลี้ยงดูหยอกล้อ

เกิดความเบียดเบียนแล้วอยากเอาลูกของตนกลับไป หมายถึงว่าเด็กจะต้องตาย เมื่อเป็นดังนี้ พ่อแม่จึงหาวิธีแก้ไขโดยเชิญอาจารย์มาทำพิธีให้ โดยเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังนี้

จัดบายศรีปากชาม 1 จาน สุรา 1 ขวด ข้าวสาร 1 ถ้วย หมากสง 1 ลูก
เงิน 1 บาท เทียนไข 1 เล่ม เป็นคายมาเชิญอาจารย์มาทำพิธีและในการทำพิธี มีการเตรียม
สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ตัดต้นกล้วยความยาวเท่าความสูงของทารก แกะแต่งทำหน้าตาเหมือนตุ๊กตา
เอาเสื้อผ้าใส่สมมติว่าแทนตัวทารก
 2. เอากาบกล้วยมาวัดข้อศอกของทารก 3 ศอก แล้วนำมาหักพับทำเป็นกระทง
สามเหลี่ยม นำแป้งผสมกับน้ำปั้นเป็นตุ๊กตาดำ และตุ๊กตาขาวอย่างละตัวใส่ในกระทง พร้อมกับ
เสบียงอาหารต่าง ๆ
 3. ทำบายปะลึง 1 ชุด บายปะลึงหมายถึงการนำข้าวสวยใส่ไข่ต้ม น้ำตาลปึก
(หรือน้ำอ้อย) น้ำมันพร้าวอ่อน เนื้อมะพร้าวอ่อนผสมกัน
 4. ทำด้ายผูกข้อมือ 9 เส้น ทำด้ายผูกข้อมือเฉพาะแม่และเด็ก 2 เส้น
 5. ชลาชธรรม 1 คู่ การทำชลาชธรรมทำโดยการตัดต้นกล้วยสั้น ๆ ประมาณ
1 นิ้วกว่า เอาใบขนุนปึก 3 ใบ และใช้ไม้ไผ่เล็กปักตรงกลางหยวกกล้วย ผ่าซีกไม้ไผ่เอาหมากผ่า
เป็นแฉ่งบาง ๆ ทึบไว้ รวมเรียกว่าชลาชธรรม
 6. ผ่าขาวหนึ่งแผ่น กว้าง 1 คืบ ยาว 1 คืบ
 7. กรวย 5 คือการรีใบตองเป็นกรวย มีดอกไม้เสียบ 5 คู่ บางถิ่นเรียกขันท์ 5
เทียน 5
 8. กะเฉอะทะลุ ครกทะลุ เลือดขาด หมอนขาด ของใช้อื่น ๆ ที่เก่าหรือเลิกใช้แล้ว
เพื่อเตรียมไว้แบ่งให้ตุ๊กตาสมมติที่จะส่งคืนให้หมนายเดิม
- เมื่อเตรียมของเสร็จแล้ว อาจารย์ก็จะจัดรูปเช่นหมนายเดิมมารับเครื่องเซ่น แล้ว
บอกกล่าวให้หมนายเดิมทราบว่าเป็นได้จัดลูกมาให้แล้ว โดยการเอาตุ๊กตาให้แทน และบอกให้ทราบ

เมื่อก่อนเด็กทารกคนนี้เป็นลูกท่าน แต่บัดนี้ได้มาเกิดเป็นลูกของเรา ส่วนท่านเป็นผีปีศาจก็ให้มารับลูกของท่านไป ลูกที่ว่านี้หมายถึงตุ๊กตากล้วยและของใช้ที่เล็กใช้แล้วที่จัดเตรียมไว้ให้ ซึ่งเป็นพิธีแก้เคล็ดได้เป็นอย่างดี

การโกนผมไฟ (กั๊ด ล็อก บังก็อก จมอบ)

ผู้มีหน้าที่ในการโกนผมไฟเป็นคนแรกคือหมอต๋าย การทำพิธีโกนผมไฟนั้นเปรียบเสมือนการแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทีแม่และลูกมีต่อหมอต๋ายโดยจัดสิ่งสักการะหมอต๋าย ดังนี้

ข้าวเปลือก 1 กระเมอ นำไปชวนโยนไปเสียบบนข้าว ให้ส่วนที่เป็นรูกวางตั้งขึ้นข้างบนแล้วเอาไข่ ไก่ดิบ ตั้งไว้บนกลางรูปชวนโยนนั้น ไปชวนโยนข้าวไทย-เขมร เรียกว่า เติง บายศรีปากชาม 4 ถ้วย ข้าวสาร 1 ถ้วย หมากสง 1 ลูก เทียน 1 เล่ม เงิน 1 บาท กรวย 5 คู่ เทียน ผ้าขาว 1 ผืน ข้าวสาร 2 ชัน และกับข้าวต่าง ๆ กรรไกร 1 เล่มสำหรับตัดผมไฟ ถ้าเด็กชายให้เอาสมุดตินสอด ถ้าเด็กหญิงให้เอาด้ายและเข็มวางบนข้าวเปลือก โกว่เป็น ๆ 2 ตัว เงินตามความเหมาะสมที่จะให้ เมื่อเตรียมอุปกรณ์ครบแล้ว พิธีกรรมก็เริ่มโดยแม่ของเด็กยกบายศรีกรวมมอบให้หมอต๋าย และได้กล่าวขอบคุณที่ได้ช่วยทำคลอดให้โดยปลอดภัย และเป็น การขอขมาที่ได้ให้คนเฝ้าคนแก่ (หมอต๋าย) ได้รับความลำบากเมื่อกกล่าวขอบคุณและขอขมาเสร็จแล้ว ก็มอบของตอบแทนให้พ่อรับของเสร็จก็ยกเด็กขึ้นไปนั่งบนข้าวเปลือก แล้วใช้กรรไกรตัดผมไฟเล็กน้อยพอเป็นพิธี แล้วก็ยกเด็กออกจากกระเมอข้าวเปลือกหมอต๋ายและญาติผู้ใหญ่ที่อวยพรให้ เสร็จแล้วก็เลี้ยงข้าวปลาอาหารแก่แขกผู้มาร่วมงาน ก็เป็นอันเสร็จพิธี

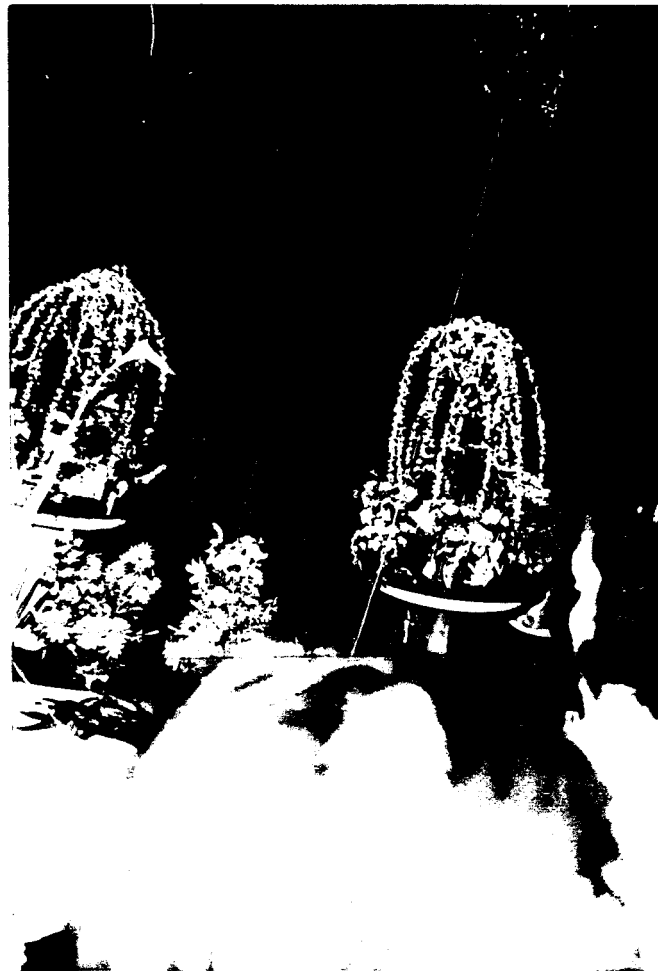
การโกนจุก

ชาวไทย-เขมร บ้านกระหาดถือว่าเการไว้จุกถือเป็นศิริมงคล ส่วนมากนิยมโกนจุกเด็กที่มีอายุระหว่าง 9 ปี 11 ปี และ 13 ปี โดยมากเด็กผู้หญิงจะโกนอายุ 9 ปี เท่านี้ส่วนเด็กผู้ชายจะโกนอายุ 9, 11, 13 ปี การโกนจุกนี้เราได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะจะเห็นได้ชัดจากคำสวดที่กล่าวถึงต่าง ๆ (พระมหาสมหัง ขันมปาโล. 2535)

ในการ โคนจุกนี้จะมีทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือการเซ่นไหว้
 บรรพบุรุษ ในตอนเย็นของวันก่อนทำพิธี เจ้าภาพก็จะนิมนต์พระ ไปสวดมนต์เย็น โดยก่อนสวดนั้น
 บรรดาลูกหลานหรือเจ้าภาพก็จะจัดข้าวปลาอาหารใส่ถาดไป เซ่นไหว้บรรพบุรุษและญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
 ให้มารับของเซ่นไหว้ตลอดไป ส่วนพิธีในตอนเช้าก็จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ เมื่อเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้ว
 ก็จะเป็นพิธีทางพราหมณ์ สถานที่ที่ใช้ในการ โคนจุกอาจจะใช้ในบ้านหรือใช้ปรัาก็ได้แต่บริเวณ
 ดังกล่าว ต้องตกแต่งด้วยเครื่องประกอบพิธีกรรมคือ มีการจัดทำประติมากรรมไว้สำหรับให้ลูก
 ที่จะ โคนจุกนั่งข้างหน้าประติมากรรมทำการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เมื่อเซ่นบรรพบุรุษเสร็จก็นำถาดอาหาร
 อันเดิมไปเซ่นพระภูมิเจ้าที่ เพื่อดอกกล่าวแล้วเชื้อเชิญเช่นกัน เมื่อเซ่นพระภูมิเสร็จก็จะยกขัน
 มาข้างบน นำเอาด้ายสายสิญจน์ที่ใส่ไปในถาดอาหารนั้นมาผูกแขนด้วยเพราะถือว่าเป็นสิริมงคล
 เป็นพรที่ได้รับจากบรรพบุรุษและพระภูมิเจ้าที่แล้ว เมื่อสวดเสร็จก็เชิญแขกรับประทานอาหาร
 ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพประกอบ 35 เครื่องเซ่นไหว้ในการโกนผมไฟ

ภาพประกอบ 36 เครื่องเล่นไหว้ในงานโกนจุก

ภาพประกอบ 37 การแต่งกายของเด็กหญิงที่จะ โทนจูก

พิธีจวม

จวมภาษาเขมรหมายถึงปูชนียวัตถุทรงสถูป และบายศรีปากชามซึ่งมีไว้ประจำตัวของชาวไทย-เขมร ทุกคนที่เกิดมาเปรียบได้กับศาลเจ้าหรือที่สิงสถิตของเทวดาที่คุ้มครองบุคคลนั้น ๆ ชาวไทย-เขมรเรียกทั่ว ๆ ไป ว่า "จวมครูกำเนิด" จวมครูกำเนิดนี้ส่วนมากชาวไทย-เขมร จะเก็บไว้บนตั่งบูชา

องค์ประกอบของจวม

จวมประกอบด้วย กะลามะพร้าว หรือขันหรือจานใส่ไข่เถาะหรือข้าวสารก็ได้ 1 กำมือ ใบพลูชันสีใบ วางสิทธิ์ในจานหรือขันหรือกะลามะพร้าว โดยให้ปลายใบพลูวางไปสิทธิ์ รวมทั้งหมด 16 ใบ หมากสง 1 ลูก เทียนไข 1 เล่ม เงิน 1 สตางค์หรือ 1 บาท มีใบตาลจลุลวดลายสวยงามคล้าย ๆ กระโจอมหรือชฎาใส่ศีรษะ เสียบประดับรอบ ๆ กะลาหรือขันนั้นไว้

การแซ่หม่อมจ (ผีบรรพบุรุษ) ในพิธีเกี่ยวกับการเกิด

1. จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมแซ่หม่อมจในพิธีเกี่ยวกับการเกิดมีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1.1 เป็นการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อความอยู่รอดและทำให้เกิดความปลอดภัยในชีวิต รวมถึงความเป็นศิริมงคลแก่มารดาและลูกที่จะคลอดออกมาด้วย คนเราเมื่อมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ย่อมมีสุขภาพจิตดี มีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ ทำให้พร้อมที่จะฟันฝ่าอุปสรรคใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชีวิตได้ ฉะนั้นการแซ่ไหว้บรรพบุรุษจึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่มีอาจจะละเลยได้

1.2 เป็นการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ โดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีการคลอดเกิดขึ้นที่บ้านใด บรรดาญาติ ๆ ก็จะไปเยี่ยมคอยให้กำลังใจ และช่วยงานต่าง ๆ เช่นช่วยทำที่อยู่ไฟสำหรับหญิงที่จะคลอด ช่วยดูแลลูกที่เกิดมาใหม่ และช่วยให้คำแนะนำในการปฏิบัติตัวสำหรับหญิงมีครรภ์ เป็นต้น ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ

2. ผู้ประกอบพิธีแทนชมอจในพิธีเกี่ยวกับการเกิด

การเช่นไหว้เพื่อบอกกล่าวบรรพบุรุษในพิธีเกี่ยวกับการเกิดจะมีอยู่ 2 ครั้ง คือ ก่อนคลอดและพิธีโกนจุก ผู้ประกอบพิธีเช่นไหว้ในขั้นก่อนคลอดนั้น ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงที่มีอายุมาก ที่เป็นญาติพี่น้องที่นับถือบรรพบุรุษเดียวกัน ส่วนการเช่นไหว้ในพิธีโกนจุกนั้นจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมอยู่ 2 คน คือ แม่ของเด็กหรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงที่มีอาวุโส และอาจารย์ผู้นำประกอบพิธี (หมอสวด) พระสงฆ์

3. ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีในการแทนชมอจในพิธีเกี่ยวกับการเกิดนั้น จะประกอบไปด้วยหญิงที่มีครรภ์แก่ที่กำลังจะคลอดและญาติพี่น้องที่นับถือบรรพบุรุษเดียวกันตลอดจนเพื่อนบ้าน ใกล้เคียง ทุกคนที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในการเช่นไหว้ก่อนคลอดนั้นด้วยชุดเสื้อผ้าที่ใส่ในชีวิตประจำวัน ส่วนการแต่งกายของผู้นำประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมประกอบพิธีในการโกนจุกนั้น จะแตกต่างกันออกไป คือ พิธีโกนจุกนั้นเจ้าภาพที่มีฐานะที่มีอันจะกินก็อาจจะเชิญแขกมากขึ้น ฉะนั้น การแต่งการจึงพิถีพิถันขึ้น คือ ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ถ้าเป็นหญิงส่วนมากจะนำผ้าชิ้นใหม่ที่ทอเก็บเอาไว้ใส่ในงานบุญโดยเฉพาะมาใส่ และเสื้อผ้าก็เลือกมาใส่ในชุดที่ค่อนข้างใหม่ ส่วนผู้ชายไม่ค่อยพิถีพิถันเท่าใดนัก แต่ก็เลือกเป็นชิ้นที่ค่อนข้างใหม่ที่สุดที่พอจะออกงานได้ ส่วนตัวอาจารย์ผู้ประกอบพิธีก็จะใส่ชุดนุ่งขาวห่มขาวคล้ายพาทน หรือบางที่อาจใส่เสื้อขาวกับผ้าใส่รองใหม่ มีผ้าขาวม้าใหม่ หรือผ้าสไบสีขาวสะพายบ่าก็ได้ ส่วนเด็กที่จะเตรียมโกนจุกนั้นจะแต่งตัวเป็นพิเศษ คือ เด็กจะต้องแต่งกายด้วยผ้านุ่งขาว มีผ้าขาวพาดสะพายบ่า เก้าอี้มีที่นั่ง มีหมอนหนุนและมีกำไลจุกสวมรัดจุกด้วย

4. อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม

ในการเช่นไหว้ในช่วงก่อนคลอด เพื่อบอกกล่าวบรรพบุรุษ ให้มาช่วยปกป้องรักษาให้คลอดง่าย และปลอดภัยนี้ อุปกรณ์ที่จะจัดเตรียมก็ไม่ค่อยจะยุ่งยากพิถีพิถันเท่าใดนัก เพียงถัดถาดอาหารหวานคาว ที่ใช้กินในชีวิตประจำวันก็ได้ พวกของหวานก็อาจจะ

เอาพวกผลไม้ที่มีในบ้านแทน เช่น กล้วย ก็ได้ ส่วนการเซ่นไหว้ในพิธี โทณจุกนั้นอาจจะเป็นพิเศษกว่าการเซ่นไหว้ก่อนคลอด เพราะในการโทณจุกอาจจะเชิญแขกมามาก ต้องมีการลั้มหมูเพื่อฆ่าและมาประกอบอาหารเลี้ยงแขก ฉะนั้นอาหารที่จัดทำเครื่องเซ่นจึงมีมากเป็นพิเศษ และในงานโทณจุกนี้จะจัดทำขนมมากเป็นพิเศษ เพื่อไว้สำหรับแจกจ่ายแขกที่มาในงานด้วย การเซ่นไหว้ก็เช่นกันถ้ามีขนมมากก็จะจัดเซ่นไหว้ทุกชนิดที่มีอยู่ และสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ฝ้ายผูกแขน เพื่อผูกแขนให้แม่-ลูก และเด็กที่จะ โทณจุก การผูกแขนถือเป็นศิริมงคล

5. สถานที่

สถานที่ที่ใช้เซ่นไหว้นั้นจะเลือกเอาบ้านเลข ๖ โดยเลือกเอาบริเวณที่เหมาะสม หรือบางทีในการ โทณจุกแขกมากก็อาจจะจัดทำปราสาทและบริเวณปราสาทก็จะมีประตูลวดติดอยู่ที่ต้นเสา ผู้ที่จะทำการเซ่นไหว้ก็ต้องไปประกอบพิธีที่ได้ประตูลวดนั้น

6. เวลา

การเซ่นไหว้ในพิธีก่อนคลอดนั้นส่วนมากจะจัดทำพิธีก่อนคลอด หรือกำลังเก็บครรภ์ที่กำลังจะคลอด ส่วนการเซ่นไหว้ในพิธี โทณจุกจะมีอยู่ 2 เวลา คือ ตอนเย็นของวันก่อนทำพิธี โทณจุกก่อนที่จะสวดมนต์เย็น ญาติพี่น้องต้องนำภาตอาหารไปเซ่นไหว้แล้ว และในตอนเช้าหลังจากทำบุญเลี้ยงพระเสร็จก็จะเป็นพิธีพราหมณ์ อาจารย์ก็จะเป็นผู้นำในการเซ่นไหว้ ซึ่งในการเซ่นไหว้นี้จะเซ่นไหว้บรรพบุรุษก่อนแล้วจึงยกภาตอาหารไปเซ่นไหว้พระภูมิ เจ้าที่อีกทีหนึ่ง

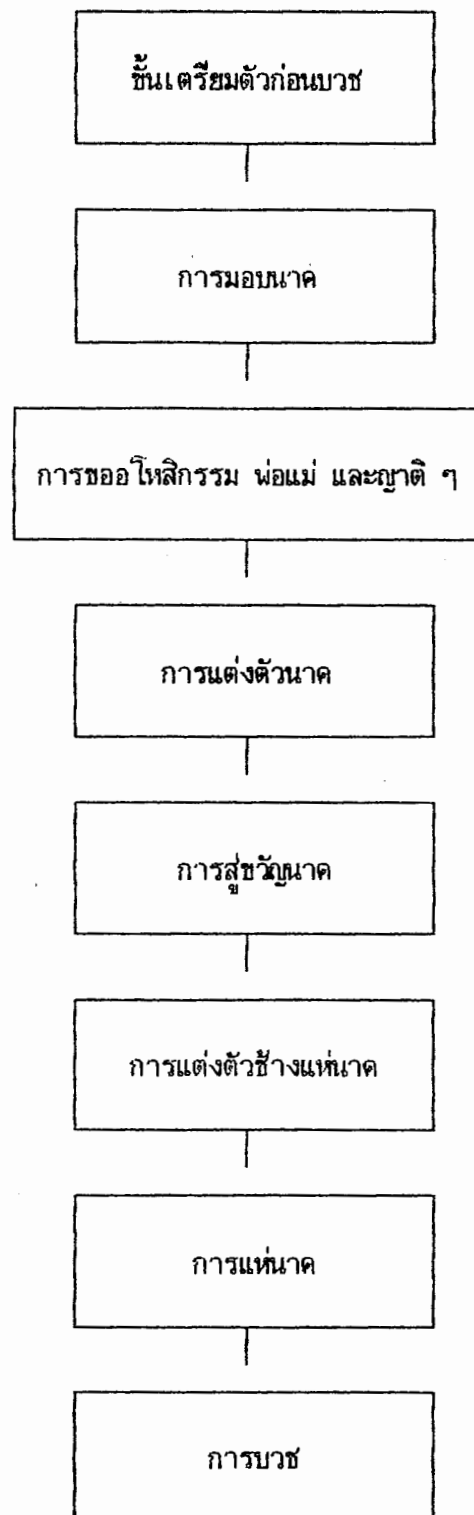
พิธีเกี่ยวกับการบวช

การบวชเป็นประเพณีของชาวนุทท ซึ่งนับถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล ครอบครัวยุคใดที่มีอายุตั้งแต่ 11-12 ปี ก็จะบวชเณรก่อน เพื่อให้เข้าไปศึกษาปริยัติธรรมตามประเพณีโบราณ บางที่อยู่ต่อไปจนอายุครบ 20 ปี ก็จะบวชพระให้ ผู้ที่จะเตรียมตัวบวชในพระพุทธศาสนาเรียกว่านาค จ. เปรียญได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของนาคว่า ครั้นสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่

มีพระยานาคแปลงตนเป็นมนุษย์มาบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับพระภิกษุอื่น ๆ ตามปกติแม้พระยานาคจะแปลงเป็นคนแต่เมื่อนอนหลับ หรือมีอาการร้าย อารมณ์โกรธ ก็มักจะกลับกลายเป็นร่างเดิมเสมอ อยู่มาวันหนึ่งในขณะที่พระยานาคนอนหลับ มีพระรูปหนึ่งไปเห็น เข้าจึงนำความกราบทูลพระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์จึงรับให้หาพระยานาคภิกษุนั้น พระยานาคนั้นจึงทูลตามความเป็นจริงว่า ตนเป็นพระยานาคมีจิตเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงแปลงตนเป็นมนุษย์มาบวชพระพุทธรองค์ดำริว่า สัตว์เดรัจฉานมิใช่วิสัยที่จะบวชในพระพุทธศาสนา จึงให้ภิกษุรูปนั้นเลิกเพศบรรพชิตกลับเป็นนาคตามเดิม แต่พระยานาคมีจิตเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความอาลัยในรสพระธรรม จึงกราบทูลต่อพระพุทธรองค์ว่า ขอฝากชื่อไว้ ในพระพุทธศาสนา หากผู้ใดที่จะบวชก็ขอให้เรียกว่า นาค ก่อนเสมอ ชื่อของนาคจึงถูกเรียกผู้ที่จะบวชตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

(จ. เปรียญ. 2530 : 86)

ตามประเพณีของชาวไทยกำหนดว่า ชายไทยที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์เป็นต้นไปควรอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เพราะถือว่าเป็นผู้บรรลุนิติภาวะและเป็นผู้ใหญ่ที่มีจิตใจหนักแน่น มีความอดทนต่อความหิวกระหายได้ การบวชนี้ถือเป็นการอบรมบ่มนิสัยผู้ที่จะเป็นผู้ครองเรือน หรือเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคต และถือเป็นการตอบแทนพ่อแม่ที่เลี้ยงดู ตามความเชื่อของชาวไทย-เขมรนั้น พระมหาสมหวัง สมจาโร ได้กล่าวว่า ชาวไทย-เขมร มีความเชื่อว่า ชายผ้าเหลืองที่ลูกลบวชไว้ให้ตน จะเป็นสิ่งที่พ่อแม่จะได้ยึดถือเมื่อจะเป็นหนทางไปสู่สรวงสวรรค์ เมื่อพ่อแม่ถึงแก่กรรม (พระมหาสมหวัง สมจาโร. 2535) การบวชของชาวพุทธนี้แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ บวชเณรเรียกว่า บรรพชา และบวชพระเรียกว่า อุปสมบท ชาวไทย-เขมร บ้านเกาะหาด เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่นับถือพุทธศาสนาทั้งหมด ตั้งแต่ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับการบวชจึงถือเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก และมีขั้นตอนปฏิบัติที่สำคัญดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 38 แผนผังแสดงขั้นตอนการบวชของชาวบ้านกระหาด

ขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบวชของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ขั้นการเตรียมตัวก่อนบวช

ขั้นการเตรียมตัวก่อนบวช

1. ผู้ที่จะบวชพระต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ เป็นผู้มีร่างกายอาการครบ 32 และเป็นผู้ตัดพันธะใด ๆ แล้ว
2. เตรียมเครื่องจะบวช เช่น ไตร จีวร ฯลฯ สำหรับนาค รวมทั้งเครื่องอัฐบริขารต่าง ๆ ได้แก่ สังฆาฏี บาตร มีดโกน เข็มด้าย รัตประคต หม้อกรองน้ำ รวม 8 อย่างไว้ด้วย
3. เตรียมเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับผู้ที่บวช เช่น เสื่อ หมอน ชันน้ำ ชามข้าว ฯลฯ
4. เตรียมเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน เพื่อถวายพระ และเครื่องแห่ขนาดต่าง ๆ
5. เตรียมทองชานขนาดให้คล้อง
6. ไปหาพระอุปัชฌาย์เพื่อให้ท่านหาฤกษ์ยามให้ และกำหนด วัน เวลาที่จะบวชให้
7. การเตรียมงานมักนิยมจัดกันเพียง 2 วัน คือ พิธีทำขวัญนาควันหนึ่ง เรียกว่า วันสุกดิบ วันรุ่งขึ้นให้แห่ขนาดบวช
8. เตรียมบาศศรีสำหรับส่วขวัญนาค

การมอบนาค

ก่อนบวชประมาณ 15 วัน หรือ 1 เดือน ผู้ปกครองควรนำลูกหลานที่จะบวชไปมอบตัวที่วัดเสียก่อนเรียกว่า มอบนาค ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "มอบเนี้ยก" โดยเตรียมดอกไม้ธูปเทียนเข้าไปไหว้พระเจ้าอาวาส เพื่อแจ้งความจำนงที่จะบวช วันที่จะมอบนาคก็ต้องหาฤกษ์ตามคติโบราณด้วย เมื่อนาคผู้บวชให้เป็นนาคแล้ว นาคจะต้องอาศัยอยู่ที่วัดจนกว่าจะถึงวันบวช

เพื่อศึกษาเล่าเรียนขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนระเบียบแบบแผนของวัด และหัตถ์
 ท่องบทสวดต่าง ๆ ดังนี้คือ บทคำขอลุปสมบท ท่องคำกรวดน้ำ ท่องนิมิตทำนิมิต อธิษฐาน วิถีกัปปัจฉิม
 ท่องวิธีแสดงอาบัติ ท่องขณาสันนิษิต ท่องวิธีพิจารณาปัจฉยสี่ ท่องทำวัตรเช้า-เย็น เป็นต้น นอกจากนั้น
 ก็ต้องอยู่รับใช้พระในวัดด้วย ในปัจจุบัคนั้นคนไม่ไปประจำอยู่วัดก็ได้ แต่ต้องไปรับคำปรึกษา
 จากพระที่วัดเป็นบางโอกาส และไปข้อมการทำพิธีที่วัดเท่านั้น (พระครูบุญญา สารวิสุทธ์.
 2535 : สัมภาษณ์)

การขอโหสิกรรมพ่อแม่และญาติ ๆ

เมื่อใกล้วันที่จะอุปสมบท ผู้ที่จะบวชต้องมัดดอกไม้ ธูป เทียน เทียวลาญาติ
 พี่น้องและผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ เป็นการแสดงความเคารพและขอโหสิกรรม การขอขมาพ่อแม่
 ส่วนมากจะขอขมาตอนก่อนที่จะโกนผมโกนหนวด ส่วนมากชาวบ้านจะบวชพร้อม ๆ กันเป็นหมู่คณะ
 เวลาโกนผมโกนหนวดก็จะให้ผู้จะบวชถือดอกไม้พนมมือขอขมาพ่อแม่ พ่อแม่ก็จะให้พรไปด้วย
 (ภักดี แสนกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

การแต่งตัวนาค

ผู้เป็นนาคจะต้องโกนผม โกนหนวดเคราตลอดจนคิ้ว ตัดเล็บให้เรียบร้อย
 นุ่งผ้าใส่รองเท้าพื้นบ้านอาจจะเปลี่ยนหรือผ้าพื้นสีก็ได้ นุ่งเป็นลักษณะคล้ายผ้าถุง และใช้ผ้าสี
 หลายหลากสีมาแต่งตัวนาค เช่น สีเหลือง แดง เขียว ขาว มาคลุมอกทั้งชายผ้าไปด้านหลัง
 โดยให้เข็มกลัดกลัดเอาไว้ นัยว่าเป็นเกสรตัญยานาค และนอกจากนี้ยังสวมสร้อยคอ สร้อยข้อมือ
 มากมาย เชื่อว่าเป็นเครื่องประดับของพระยานาค และบนศีรษะยังสวมชฎา ซึ่งด้วยด้วยไม้ไผ่
 สานขึ้นใช้กระดาษสีระยิบระยับประดับ ชาวไทย-เขมร เรียกว่า ลำพอก (ชฎา) ส่วนในพม่านั้น
 ทาด้วยแป้งขาววิบไปเลย

การสู่ขวัญนาค

การสู่ขวัญนาคชาวไทย-เขมร เรียกว่า "เฮา ประลึง เนียก" แปลว่า
 เรียกขวัญนาค การเรียกขวัญนาคนี้ก่อนจะเริ่มพิธี เรียกขวัญนาคก็มีพิธีหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ

การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และการเรียกขวัญภาคเป็นการเรียกขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว เพื่อการสำรวจ และเตรียมพร้อมในการที่จะถือครองผ้าเหลืองเป็นการให้กำลังใจในการปฏิบัติพระกรรมวินัยด้วยความอดทน และเพื่อเป็นการเตือนให้ภาคได้ระลึกถึงพระคุณของผู้ที่เคยอุปการะเลี้ยงดู อุปการณต่าง ๆ ที่จะต้องเตรียมให้พร้อมในพิธีสู่ขวัญภาค ได้แก่ ข้าวสาร 1 ชัน กรวย 5 ชูบ 1 คู่ เงินค่าค้ายตามแต่อาจารย์ (หมอสูด) จะกำหนด ผาเต้าปูน 9 อัน หรือ 3 อันก็ได้ ต้ายผูกแขน บายปะลึง (ข้าวรับขวัญ) บายศรีวัดิน เมื่อเตรียมพิธีเรียบร้อยแล้วอาจารย์ก็จะเริ่มพิธีสู่ขวัญภาคด้วยภาษาเขมร ในขณะที่สู่ขวัญนั้นญาติพี่น้องก็จะช่วยกันให้ร้องเอาชัยต้อนรับขวัญ และมีการผูกแขนภาครับขวัญด้วย

การแต่งตัวช้าง

ช้างที่จะเข้าขบวนแห่นั้น ใช้ช้างตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ กุบ (แหง่) ตั้งอยู่บหลังช้าง ใช้เชือกมัดกันอย่างแน่นหนาจนหลุดตกลงมา ชาวบ้านกระหาคานิยมบวชพร้อมกัน เรียกว่า บวชหลายกอง เพราะถือเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายด้วย

การแห่ภาค

การแห่ภาคของชาวบ้านกระหาคันั้น ส่วนมากจะแห่ด้วยขบวนช้าง เพราะนิยมบวชพร้อม ๆ กันหลายคน ช้างบางตัวขนาดนั้นบนกบสองคนโดยจ่ายค่าจ้างช่วยกัน ในขบวนแห่ภาคนี้จะมีดนตรีบรรเลงไปด้วย ในขบวนแห่จะมีช้างหนึ่งเชือกสำหรับบรรทุกเครื่องดนตรี อันได้แก่ พิณพาทย์ที่ประกอบไปด้วย ระนาด ปี่ และกลอง ส่วนภาคจะแต่งตัวเสร็จก็จะไปนั่งชมเมื่อถือดอกไม้ ชูบ เทียนอยู่บนกบช้าง เมื่อขบวนแห่เริ่มเคลื่อน ก็มีคนแสร้งทำเป็นเมาแล้วขวางทางไม่ให้ขบวนผ่าน ต้องให้เจ้าภาพมาขอทาง โดยนำสิ่งของเป็นสุรา อาหารต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนพวกมารก็จะเปิดทางให้ ขบวนแห่ก็จะเดินไปรอบ ๆ หมู่บ้าน ในขบวนแห่ก็จะประกอบไปด้วยคนหนุ่มคนสาว คนแก่ และเด็ก ๆ แต่งตัวสวยงามร่วมขบวนไปด้วย ทำให้มองดูภาพขบวนสวยงามมาก ชาวไทย-เขมร บ้านกระหาคานิยมบวชกันมากในเดือน 6 เป็นช่วงที่ท้องนามีดอกไม้บานสะพรั่ง ต้นไม้ผลิบานเขียวช่มองดูสวยงามมาก เมื่อแห่ไปถึงบริเวณนิคมบวชกันเลขก็มี แต่ในปัจจุบันนี้จะบวชในวันรุ่งขึ้น มีมหรสพฉลองสมโภชน์ตลอดคืน

การบวชนาค

ครั้นเสร็จจากการทำบุญส่งขวัญนาคในวันสูกตบแล้ว รุ่งขึ้นก็แห่ นาคไปบวช
 ขบวนแห่อาจจัดอย่างเอิกเกริกก็มี ไปแบบเรียบ ๆ ง่าย ๆ ก็มีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาวะทางเศรษฐกิจ
 ของเจ้าภาพ เมื่อขบวนแห่ไปถึงวัดแล้วก็จะมีการเวียนชวารถอบอุโบสถ 3 รอบ ในขบวนแห่มีมรดา
 จะเป็นผู้อุ้มไตรจีวร บิดาอุ้มบาตรและตาลปัตร ญาติพี่น้องถือเครื่องอัฐบริวารต่าง ๆ เมื่อครบ
 สามารถแล้วนาคจะจูงญาติเข้าโบสถ์ หรืออาจจะให้พ่อแม่จูงลูกเข้าโบสถ์ก็ได้ โดยแม่อยู่เบื้องขวา
 พ่ออยู่เบื้องซ้าย เพื่อจะพานาคไปพบพระ และรับการบวชจากพระอุปัชฌาย์ต่อไป

ภาพประกอบ 39 ชฎาสำหรับสวมตีระหให้นาค

ภาพประกอบ 40 การแต่งกายของนาค

ภาพประกอบ 41 ขบวนแห่ของช้างที่ใช้แทนนาค

ภาพประกอบ 42 นาครับศีลรับพรก่อนบวช

ภาพประกอบ 43 เครื่องเซ่นไหว้ในงานบวช

พิธีกรรมแซนชมอจ ในงานบวช

1. จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมแซนชมอจ ในพิธีเกี่ยวกับการบวช มีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1.1 เพื่อบอกกล่าวศิบรรพบุรุษให้รับทราบว่าคุณหลานจะบวชแล้ว และเป็นการแผ่กุศลบุญให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

1.2 เพื่อขอพรจากบรรพบุรุษให้มาช่วยให้ลูกหลานได้บำเพ็ญส่วนกุศลนี้ ได้สำเร็จดังใจที่ตนเองและญาติมิตรปรารถนาในครั้งนี้

2. ผู้ประกอบพิธีแซนชมอจ ในพิธีเกี่ยวกับการบวช

ในการบวชจะมีการประกอบพิธีแซนชมอจ (เช่น ไหว้บรรพบุรุษ) อยู่ 2 ครั้ง คือ เวลาเช้าและเวลาเย็น ในเวลาเช้านี้ผู้มีหน้าที่เชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษมารับรองเช่นไหว้ คือ ญาติผู้ใหญ่ที่มีอายุไล่ในตระกูลส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ส่วนการประกอบพิธีกรรม ในเวลาเย็นนี้ก็จะเป็นที่หน้าที่ของอาจารย์ (หมอสวด) และญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชายเป็นผู้ทำการ เช่น ไหว้

3. ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในการแซนชมอจในงานบวชนี้จะประกอบไปด้วย ตัวนาคและญาติพี่น้องในสายเลือดเดียวกัน ทุกคนที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมแซนชมอจส่วนมาก เป็นคนเฒ่าคนแก่จะกล่าวเชิญบรรพบุรุษและญาติผู้ล่วงลับไปแล้วทุกคน ให้มารับเครื่องเซ่นแล้วขอพรจากบรรพบุรุษเหล่านั้นผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะแต่งตัวด้วยชุดผ้าไหมก็มี บางคนก็ใส่ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันและที่พิเศษ คือ ผู้หญิงที่มีอายุนิยมนำผ้าสไบที่ทอเองด้วยผ้าไหมส่วนมากย้อมด้วยสีดำนำมาพาดเฉียงบ่า เข้าร่วมพิธีกรรมกัน ส่วนอาจารย์ผู้นำในการสวดขวัญก็จะร่วมในการเช่นไหว้ด้วย ในเวลาเย็นหมอสวด หรืออาจารย์จะแต่งตัวด้วยเสื้อขาวและผ้าใส่รังไหม หรืออาจจะใส่ชุดขาวก็ได้

4. อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม

อุปกรณ์ในการเช่นไหว้บรรพบุรุษในงานบวชนี้จะประกอบด้วย ถาดอาหาร การกินทั้งอาหารหวานคาวรวมทั้งเครื่องต้มมีทั้งน้ำต้ม และเหล้า นอกจากนี้ก็จะมีชूप เทียน

ดอกไม้สำหรับการเซ่นไหว้ ในเรื่องของอาหารนั้นทั้งอาหารหวานและอาหารคาวมีมากเป็นพิเศษ เพราะการจัดงานบวชถือว่าเป็นงานใหญ่ และเป็นงานที่สำคัญสำหรับชีวิตลูกผู้ชาย และเป็น การแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทีต่อบรรพบุรุษ การจัดอาหารในการเซ่นไหว้จึงถือเป็นการจัด เต็มที่ โดยการนำอาหารทุกอย่างที่มีอยู่มาจัดทำการเซ่นไหว้ และจะเลือกสรรแต่สิ่งที่ดีมาทำ การเซ่นไหว้

5. สถานที่

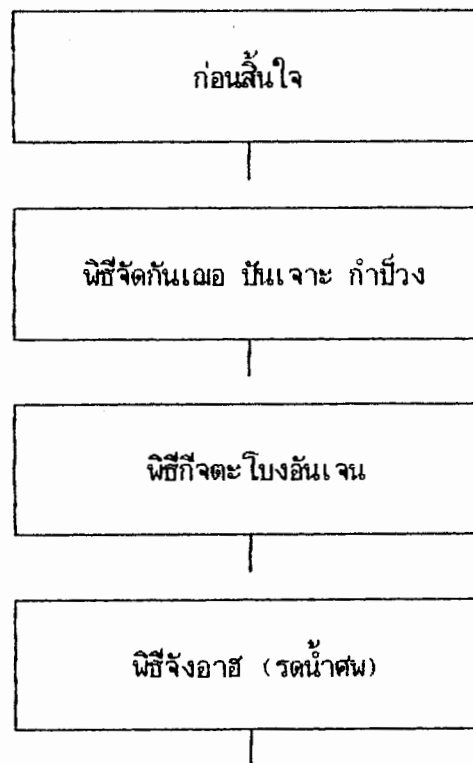
ชาวไทย-เขมร มีความเชื่อและมีการนับถือผีบรรพบุรุษกันอย่างเคร่งครัด ชาวไทย-เขมร ถือว่าผีบรรพบุรุษจะอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้แต่บนอาคารบ้านเรือน อาจจะเป็น ผีเรือนก็ได้ ฉะนั้นการเซ่นไหว้จึงเลือกเอามุมใดมุมหนึ่งที่เหมาะสมในบ้าน เป็นที่สำหรับ เซ่นไหว้บรรพบุรุษ แต่การเซ่นไหว้ดังกล่าวเป็นการทำบ้านใครบ้านมัน ตอนค้ำนิมนต์พระ ไปสวด ที่บ้าน ตอนเช้าเลี้ยงพระแล้วแห่กองบวชไปรวมกันที่วัด แต่ถ้าจะใช้วัดเป็นศูนย์รวมกองบวชก็ได้ ถ้าทำร่วมกันหลายกองก็จะแห่กองบวชไปรวมกันที่วัด ตอนเย็นสวดมนต์เสร็จแล้วอุทิศส่วนกุศล แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ในช่วงนี้ก็ต้องทำการเซ่นไหว้บรรพบุรุษด้วย

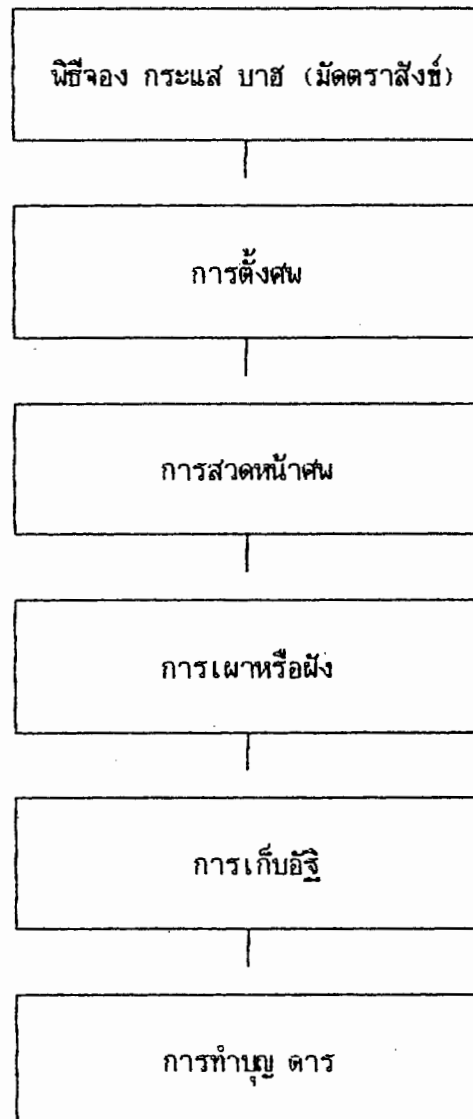
6. เวลา

เวลาถ้าจัดที่บ้านในช่วงเช้านิมนต์พระมาฉันอาหารบิณฑบาต ที่บ้านเจ้าภาพ ก็จะทำการเซ่นไหว้บรรพบุรุษเช่นกัน ส่วนตอนเย็นก่อนที่จะสู่ขวัญญาติก็จะมีการเซ่นไหว้ดวงวิญญาณ ของบรรพบุรุษ และบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วเช่นกัน และในช่วงที่บวชเสร็จแล้ว พระใหม่ก็จะนำจุดปัจจัยไปถวายพระอุปัชฌาย์ อาจารย์และพระสงฆ์แล้วกลับไปรับอัฐบริวาร แล้วเตรียมกรวดน้ำ เมื่อพระอุปัชฌาย์ว่า "ยถา" พระใหม่เริ่มกรวดน้ำ พอท่านว่าถึง "มณีโชติ รโสียถา" ให้กรวดน้ำให้หมด การกรวดน้ำในพิธีนี้ถือเป็นการแผ่ส่วนกุศลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

พิธีศพ

เป็นธรรมชาติของสัตว์โลกเมื่อมีเกิดก็ย่อมมีตาย คนเราทุกคนเกิดมาต้องตายเมื่อถึงเวลาอันควร เราจะหลีกเลี่ยงความตายไปไม่ได้ ชีวิตของคนเราอาจจะมีสิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป แต่มีสิ่งหนึ่งที่ทุกคนมีเหมือนกันไม่ได้แตกต่างกันเลย สิ่งนั้นคือความตาย พิธีกรรมของคนไทยในทุกภาคทุกท้องถิ่นจะแตกต่างกันไป โดยเฉพาะชาวไทย-เขมรแล้ว ยังมีพิธีกรรมที่ซ้ำซ้อน และยุ่งยาก เพราะถือว่าเป็นการจัดแต่งให้เป็นครั้งเดียวและครั้งสุดท้าย เป็นการส่งวิญญาณไปสู่โลกใหม่อีกโลกหนึ่งตามความเชื่อของชาวไทย-เขมร ดังนั้นจึงมีการประกอบพิธีศพตามขั้นตอนต่าง ๆ ให้ถูกต้อง เพื่อให้ผู้ตายจะได้มีความสุขในภพหน้า และส่งผลให้ลูกหลานมีความสุขไปด้วย ปัจจุบันพิธีศพของชาวไทย-เขมร ได้นำเอาพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ก็ยังดำรงความเชื่อไว้ครบถ้วนทุกประการ ดังขั้นตอนตามแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพประกอบ 44 แผนผังขั้นตอนเกี่ยวกับพิธีศพ

ก่อนสิ้นใจ

เมื่อผู้ป่วยมีอาการหนักจนสิ้นลมหายใจ ญาติพี่น้องของผู้ป่วยก็จะเตรียมดอกไม้ธูป เทียน (กรวย 5) ให้ผู้ป่วยถือเพื่อบูชาและรำลึกถึงคุณพระศรีวิรัตนตรัย และคุณบิดามารดา เพื่อให้จิตใจสงบ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจรำลึกถึงแต่สิ่งที่ตั้งงาม

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นที่บ้าน เจ้าของบ้านหรือญาติพี่น้องก็จะยังป็นสามนัดขึ้นสู่ท้องฟ้า หรืออาจจุดประทัดก็ได้ เพื่อเป็นการบอกข่าวให้เพื่อนบ้านทราบ และเป็นการส่งวิญญาณสู่สวรรค์ เพื่อนบ้านเมื่อทราบข่าวการตายก็จะหยุดทำงานทุกอย่างมาที่บ้านของผู้ตายเพื่อช่วยเหลืองานเจ้าภาพ เช่น ช่วยจัดของใช้ที่จำเป็นในงานศพ เช่น การจัด "กันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง" การช่วยตักน้ำ ทำอาหาร เลี้ยงแขก เป็นต้น

พิธีจัดกันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง

พิธีจัดกันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง หมายถึง การจัดเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้งเสียบอาหารสำหรับให้คนตายเพื่อนำไปสู่ภพหน้า ในกันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง จะประกอบไปด้วยเครื่องบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าว อาหารแห้ง อาหารสด พริก เกลือ น้ำตาล น้ำปลา กระทะ เข็ม หมอช ฯลฯ จัดให้เหมือนคนที่มีชีวิตอยู่ใช้ทุกประการ นอกจากนั้นก็จะเป็นเครื่องอุปโภค ได้แก่ หม้อ ทัพพี มีด ถ่านไฟ ไม้ขีด หนาก กล้วย ขวาน ฝาคีม เสื้อผ้า ฯลฯ ชาวไทย-เขมร ถือว่า กันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง เป็นสิ่งสำคัญมาก ขาดไม่ได้ถ้าจัดทำให้ก่อนจะสิ้นใจ ได้ยิ่งดี เมื่อจัดกันเฌอ บันเजेาะ กำป็วงแล้วให้นำมาวางไว้บนหัวนอนของคนตาย พร้อมกับจุดตะเกียงไว้ แล้วนำเอาข้าวเปลือกหนึ่งกระแอมตั้งไว้ข้าง ๆ กันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง พร้อมด้วยนำไปชวานโยนมาเสียบบนข้าวเปลือก นำไข่ไก่ดิบวางไว้บนรูโบชวานโยน ถือเป็นการเสร์จพิธีในการจัดกันเฌอ บันเजेาะ กำป็วง

พิธีกั๊ย ตะโอง อันเจน

พิธีกั๊ย ตะโอง อันเจน เป็นพิธีที่มีมาแต่โบราณ ปัจจุบันนี้หาดูได้ยากมาก พิธีกั๊ย ตะโอง อันเจน หมายถึง พิธีเซี่ยตีได้ให้ศพ ตั้งแต่วันตั้งศพจนถึงวันนำศพไปเผาไม่ให้ไฟดับ

ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านไม่ค่อยถือปฏิบัติ ถือเป็นเรื่องลำบากเพราะซีได้หายาก กอปรกับปัจจุบันมีไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่าง และนิยมเอาไฟกระพริบมาประดับศพแทนการประกอบพิธีก็ส์ ตะโปง อันเจน ทำโดยการนำเอาซีได้ ไบ๋ง เชื้อข้าง ๆ ศพ ผู้ที่มีหน้าที่เชื้อซีได้ต้องเป็นหญิงม่าย ต้องโกนหัว สิ่งที่ใช้เชื้อคือเคียว มีการผูกแหวนที่คอเคียว โฉนนี้จะทำให้เฉพาะงานศพที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป พอเสร็จงานก็จะมีการมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่ทำหน้าที่เชื้อได้ เช่น ผ้าไหม เงิน ทอง และของอื่น ๆ ตามสมควร

พิธีจ้งอาฮั (รดน้ำศพ)

เมื่อมีคนตายขึ้นในบ้าน ญาติพี่น้องหรือเจ้าภาพก็ต้องไปเชิญอาจารย์ผู้ซึ่งชาวบ้านนับถือ และมีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย เมื่อมาถึงก็จะจัดเครื่องบูชาครูอาจารย์ ดังนี้

1. จวมโบน (ขันสำริดบรรจุข้าวสาร ไบ๋ง ลุกหมาก เทียนไข)
2. อังกอ 1 ซึง (ข้าวสาร 1 ถ้วย เงิน 1 บาท หมากสง 1 ลูก เทียน 1 เล่ม)
3. ซลาธรรม 1 คู่
4. ผ้าขาวหนึ่งผืน
5. กรวย 5 หมาก พลุ 5
6. เงิน 40 บาท
7. เสียม 1 ด้าม
8. ผ้าไหม 1 ผืน

เมื่ออาจารย์ที่รับสั่งสักการะบูชาแล้วก็จะต้มน้ำใส่ผักส้มป่อย (Type of Vine) เมื่อเดือดเอาขมิ้นผงใส่ลงในน้ำเพื่อเป็นน้ำรดศพ ในการทำน้ำรดศพก็จะมีคาวว่าด้วย เมื่อทำน้ำรดศพเสร็จก็จะนำน้ำไปอาบน้ำศพ เรียบร้อยแล้วก็จะเป็นการแต่งตัวให้ศพ โดยให้คนตายหันหัวไปทางทิศตะวันตก การแต่งตัวให้ศพก็มักจะทำกลับข้างหรือตรงกันข้ามกับผู้มีชีวิตอยู่ เช่น

คนปกติจะใส่เสื้อติดกระดุมด้านหน้า แต่ถ้าคนตายก็จะกลับเปลี่ยนไปใส่กระดุมด้านหลัง แต่งตัวเสร็จญาติก็จะนำเงินเหรียญใส่ในปากให้กับผู้ตาย

พิธีสวดอภิธรรม

หลังจากรดน้ำศพเรียบร้อยแล้ว ก็นิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรม บังสุกุลโดยใช้สายสิญจน์ 3 เส้น มาโยงจากศพมาให้พระถือสวด

จงกระแส่ บาย (มัดตราสังข์)

เมื่อเอาผ้าห่อศพแล้วมีการใช้ด้ายมัดศพ ส่วนมากจะมัด 3 เปลาะ คือ

1. มัดคอ คาทาว่า ปตุโต เควี (บ้างคือบุตร)
2. มัดมือ คาทาว่า ภริยา หัตถเถ (บ้างคือภริยา-สามี)
3. มัดเท้า คาทาว่า ะนัง ปาเท (บ้างคือทวิษย์สิน)

ประเภทของงานศพของชาวไทย-เขมร

การจัดงานศพของชาวไทย-เขมร แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. ปังเวร คือ การตักบาตรข้าวสารส่วนมากทำกับศพเด็กอายุ 1-10 ปี ถือว่าอายุยังน้อย ทำบุญเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้ ห้ามเก็บกระดูกเด็กใส่เจดีย์ ยกเว้นเจดีย์ใต้มีกระดูกของพ่อแม่ปู่ย่าตายายอยู่ก่อนแล้ว
2. บอฮ์เป็ยะฮ์ เป็นพิธีสามัญทั่วไ มีพระเทศน์ 1 รูป
3. วิสุจจะเน็ยะ (วิสิชชณา) ทำบุญแบบมีเทศน์ปุจจาวิสิชชณา 2 ธรรมมาสน์
4. สังเกยยะเน็ยะ (สังคายนา) ทำบุญระดับมีพระเทศน์ 3 ธรรมมาสน์ ในวันเทศน์ก่อนนำไปเผาต้องนิมนต์พระสงฆ์จำนวนมากมาร่วมฟังเทศน์

งานศพจะจัดแตกต่างกันดูได้จากจำนวนพระเทศน์ ถ้างานศพถ้านิมนต์พระมาเทศน์ ธรรมมาสน์เดียวก็ไม่ต้องนิมนต์พระมามาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาของเจ้าภาพ (พระมหาธำรง ชัมมปาโล. 2535 : สัมภาษณ์)

การฝังและการเผา

การฝังศพสมัยก่อนนั้นก่อนฝังศพต้องมีการเทศน์บังสุกุลก่อนจึงฝัง เมื่อมีทรัพย์สินเงินทองพอที่จะทำบุญได้ค่อยขุดเอากระดูกขึ้นมาทำพิธีเผา การเคลื่อนศพไปเผาในสมัยก่อนนั้นเขาไม่นิยมนำศพลงทางประตูและบันไดบ้าน เขาจะเปิดฝ้ายานลงอีกด้านหนึ่ง แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยถือปฏิบัติ เพราะถือเป็นเรื่องลำบาก ส่วนมากจะนำลงทางบันไดหรือประตูบ้านเลย

สำหรับคนที่จะบวชหน้าไฟ ต้องโกนผมถ่มขาวหม่นขาว ถ้าเป็นเด็กก็จะซื้อผู้ใหญ่ที่ศิระคุมด้วยผ้าขาวสวมหน้าคากรอง โดยกรองแบบถักเปียเป็นเชือกยาวมาพวงติดกับโลงศพที่บรรจุศพตามหลังมา หน้าคากรองนี้ ชาวบ้านเรียก "เสบิว พเลียง" ต่อจากรถหรือเกวียนบรรจุศพก็จะเป็นคนโปรยข้าวตอก เป็นหญิงถ่มขาวหม่นขาว ผ้าโปกหัวสีขาว ทูนชั้นที่บรรจุข้าวตอกปนกับเหรียญ เดินไปก็กำข้าวตอกกับเหรียญปรายมาข้างหลังตลอดทาง

"เจิง ตะกอร" หมายถึง ไม้เล็ก ๆ ขนาดเท่าดินสอด่า ทาขมิ้นให้เหลือง ข้างปลายไม้ด้านหนึ่งแหลมอีกด้านหนึ่งผ่าเพื่อหนีบเงินมี 4 ไม้ ใช้ให้ลูกหลาน 4 คน ถือคนละอันเดินตามเกวียนบรรจุศพ โดยเดินคนละมุมเกวียนทั้ง 4 มุม

นอกจากนี้ก็จะมีลูกหลานอีก 4 คน ถือหม้อ (ชิ่ง กะอ่อม) 4 ใบ ถือคนละใบอยู่คนละมุมคล้าย ๆ กับคนที่ถือ ไม้เชิงตะกอร บนเกวียนก็จะมีพระสงฆ์ 4 รูป นั่งสวดสาธยายธรรมอยู่รูปละมุมของโลงศพจนถึงที่เผา ขบวนแห่ศพก็จะเวียนรอบกองฟอน (เมรุ) โดยเวียนซ้าย 3 รอบ ขณะเวียนอาจารย์ก็จะว่าคาถา "ปาสะอะสิ ลีวิติ ธิตะโตติ" จากนั้นจึงยกโลงขึ้นบนกองฟอนหรือถ้าจะฝังก็วางบนพื้นดินก่อน อาจารย์ก็จะตัดเชือกตราสังข์ เพื่อให้ญาติดูหน้าเป็นครั้งสุดท้าย โดยให้ญาตินำน้ำมะพร้าวมารดน้ำศพ แล้วให้พระสวดบังสุกุลแล้วจึงยกลงฝังหรือเผาก่อนฝังหรือเผาก็จะมีการชักผ้าบังสุกุล แล้วก็มีพิธีให้สัปเหร่อ (ตะกัตะเกีย) ทำพิธีขอขมาศพ โดยการเวียนได้รอบโลงศพ ผู้ที่จะเป็นสัปเหร่อได้ในสมัยก่อนนั้นต้องผ่านการบวชพระ แล้วสึกออกมาเป็นทิดก่อนถึงจะได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน เมื่อตะกัตะเกียขอขมาเสร็จ อาจารย์ผู้ทำพิธีก็จะนำขี้ไต้ที่จุดไฟแล้ว ไปจุดที่กองฟอน ขณะที่ไฟกำลังลุกพระสงฆ์ก็จะมาทำพิธีให้แก่ผู้ที่

จะบวชหน้าไฟโดยให้ผู้ชายรับศีล 10 เมื่อบวชเสร็จก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์เทศน์หน้าไฟ และมีการโยนทานเช่น โยนเงิน โยนลูกมะพร้าวให้คนแย่งกัน

การเก็บอัฐิ

เมื่อไฟไหม้ศพหมดแล้ว อาจารย์ก็จะเอาน้ำสาตดับไฟเป็นพิธีก่อนพวกญาติพี่น้อง จึงค่อยทำตาม ต่อจากนั้นก็จะเป็นหน้าที่ของตะกัตะเกีย เมื่อปล่อยให้ถ่านเย็นแล้วจึงจะทำพิธี เช่น ให้อัฐิร่วงลงไป พร้อมทั้งบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เครื่องเช่น ไข่ ไก่ แก่ เครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันคล้าย ๆ กับคนที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ไก่ แก่ ข้าวปลา อาหารหวานคาวต่าง ๆ หมากพลู บุหรี่ เสื้อผ้าอาภรณ์ หวี แป้ง ยกใส่ถาดมา 2 ถาด คือ ถาดอาหารกับถาดของใช้ที่จำเป็น ต่อจากนั้นพวกตะกัตะเกียก็จะใช้จอบขุดคุ้ยเอาถ่าน ถ่านขึ้นมาเป็นรูปคนนอนอยู่แล้วนำไม้ เชิงตะกอนมาเสียบเป็นรูปสี่เหลี่ยม เอาสายสิญจน์ล้อมไว้ การปั้นรูปคนนอนนั้นจะหันหัวไปทางทิศตะวันตก ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะมีครบ โดยเฉพาะดวงตานั้นจะนำเงินเหรียญมาใส่แทน พอปั้นรูปก็จะทำพิธีเปลี่ยนทิศนอนใหม่ โดยให้รูปหันหัวไปทางทิศตะวันออกแล้วเอาใบตองมาวางบนรูปนั้นและนำเสื้อผ้ามาวางบนใบกล้วย พร้อมด้วยคาดอาหารมาวางใกล้ ๆ แล้วอาจารย์ก็จะกล่าวเชิญวิญญาณมารับประทานอาหาร และเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่เพื่อฝังเทศน์ ต่อจากนั้นพระสงฆ์ก็จะสวดตราบ เมื่อสวดเสร็จพระสงฆ์ก็จะถอดเชิงตะกอนออกให้ญาติ ๆ เข้าไปเก็บอัฐิเพื่อเตรียมไว้บูชาบนถ้ำถ้อยและเก็บไว้รอทำบุญอุทิศส่วนกุศลต่อไป

สวดมนต์เย็น

งานศพยังไม่เสร็จเพียงเมื่อเก็บอัฐิเท่านั้น ต้องนำกระดูกมาตั้งไว้แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น และตอนเช้าพระสงฆ์ก็จะมาฉันจังหันที่บ้านเจ้าภาพ และเจ้าภาพที่จัดงานในระดับบอช ปเรียด (กวาดพระ) ก็จะถวายของ 3 อย่างให้แก่พระสงฆ์เสมอ คือ พระพุทธรูป ชงเหย้ามาร และผ้าเพดาน (ปลาดาน) พระสงฆ์สวดมงคลคาถาที่ขึ้นต้นว่า "พะหูเทวา มนะสุสา จะ มังคะลานิ ฯ" เมื่อจบแล้วก็ ยะถาสัพพีฯ ก็เป็นอันจบพิธีงานฌาปนกิจศพ

ดาว

ในสังคมชาวไทย-เขมร สมัยก่อนนั้นไม่มีประเพณีทำบุญ 7 วัน 100 วัน เหมือนปัจจุบันนี้ เขามีประเพณีอย่างหนึ่งที่เรียกว่า "ดาว" ซึ่งหมายถึง การรวมกลุ่มของเครือญาติ เพื่อนำกระดูก (อัฐิ) ของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปมาเช่นไหว้ และนิมนต์พระมาสวดดาว มนต์ที่สวดนั้นก็ มีบท อวิชชา 1 อเนกชา 1 ติโรกุตเท 1 มาติกา 1 ฯลฯ แสดงให้เห็นว่ามีการพิจารณาธรรม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และกล่าวถึงเรื่อง เปรตญาติของพระเจ้าอินทสิริมาขอส่วนบุญแสดงอาถรรพณ์ การทำบุญอุทิศให้แก่คนตาย การทำดาวนี้ส่วนมากนิยมทำในช่วงก่อนเข้าพรรษาตอนวันเสาร์ วันตรุษสงกรานต์ ส่วนพิธีทำบุญ 7 วัน หรือ 100 วัน เป็นประเพณีที่รับเข้ามาใหม่ ซึ่งในปัจจุบันนี้ การทำดาวก็ยังถือปฏิบัติอยู่

การช่วยทำบุญในงานศพของชาวบ้านกระหาด

ธรรมเนียมในหมู่บ้านกระหาดสมัยก่อน แม้เพียงมีคนป่วยในหมู่บ้าน ก็จะมีญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ไปเฝ้าดูอาการและให้กำลังใจคนไข้ ถ้าบ้านใดมีคนตายญาติ ๆ ก็จะไปช่วยงานเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการมวนบุหรี่ปดองใช้ตำยัดจำนวนมากพอสมควร แล้วให้คนเดินไปแจ้งข่าวการตายให้เพื่อนบ้านญาติมิตรทราบ ผู้รับทราบแล้วจะหยิบเอาบุหรี่ปดอง 1 มวน สมัยก่อนนั้นไม่มีการแจกการ์ด บุหรี่ปดองแบบพื้นบ้าน (มังกฎ แก่นเดี่ยว. 2534)

การช่วยงานศพของชาวบ้านกระหาดเป็นการช่วยกันอย่างเต็มที่ ช่วยกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้คิดถึงเรื่องกำไรขาดทุน โดยเฉพาะในเรื่องของข้าวสารสมัยก่อนยังตำข้าวกิน การที่แต่ละครอบครัวจะมีข้าวสารมากพอจะใช้ในการทำบุญนั้นยาก ฉะนั้นการไปช่วยบุญในงานทำบุญวันศพนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ข้าวสาร ทุกคนที่ไปช่วยงานจะนำข้าวสารไปด้วยอย่างน้อยคนละ 1 หัน นอกจากนั้นบางคนก็จะนำเอาพืชผักไปด้วย เช่น พริกเขียว พริกเหลือง พริกแดง พริกขี้หนู และเงิน บางครอบครัวที่มีคนอยู่จำนวนมากมีแรงงานมากก็จะส่งคนไปช่วยงานต่าง ๆ เช่น ทำคั่ว ตักน้ำ ส่วนพวกผู้ชายก็จะช่วยกันทำโลงศพ ผู้หญิงคนเฒ่าคนแก่ก็จะช่วยกันทำบายศรีปากชาม เพื่อเป็นสิ่งสักการะหรือเชิดชูศพของพวกเขาหรือผู้ทำโลงศพ ได้แก่

บายศรีปากชาม 2 อัน กรวย 5 ชูบ 2 ดอก เทียน 2 เล่ม สุรา 1 ขวด เงิน 20 บาท
 สิ่งเหล่านี้ต้องจัดเตรียมให้พร้อม เพื่อยกครูของพวกเขาสัพเพเหระนั่นเอง

การประกอบพิธีเช่นหมอจในงานศพ

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นญาติพี่น้องล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความโศกเศร้า และอาลัยอาวรณ์
 กันอยู่เสมอ ฉะนั้นการปฏิบัติต่อผู้ตายจึงทำเหมือนกับว่าผู้ตายมีชีวิตอยู่ สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นเรื่องจำเป็น
 ที่มีอาจจะละเว้นได้ คือ การหาข้าวปลาอาหารให้แก่ผู้ตาย พร้อมทั้งก็บอกกล่าวบรรพบุรุษด้วย
 การเช่นไหว้ในงานศพที่มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายของการเช่นหมอจในงานศพ

- 1.1 เพื่อแสดงความกตัญญูต่เวทีต่อผู้ที่ตาย และญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
 ซึ่งได้แก่ บรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย และญาติคนอื่น ๆ
- 1.2 เพื่อเป็นการบอกกล่าวถึงการตายของผู้ตายให้บรรพบุรุษได้รับทราบ
 และเป็นการฝากฝังให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปก่อนแล้ว ให้ดูแลผู้ที่ยังล่วงลับไปแล้วด้วย

2. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมในการเช่นไหว้ในงานศพ

ในการเช่นไหว้ผู้ที่ตายและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นหน้าที่ของ
 เจ้าภาพในงานศพ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นญาติที่ใกล้ชิดกับผู้ตาย เป็นผู้ทำการเช่นไหว้วันละ 2 ครั้ง
 เช้า-เย็น ตั้งแต่วันตายจนถึงวันนำไปเผา พอเผาเสร็จจะทำการเก็บอัฐิ ก่อนเก็บอัฐิก็จะมี
 การเช่นไหว้อีกทีหนึ่งผู้ที่เป็นผู้นำในการเช่นไหว้คือ อาจารย์ผู้ทำพิธีเผาศพ และผู้เฒ่าผู้แก่
 ที่เป็นญาติของผู้ตายก็จะร่วมในการทำพิธีเช่นไหว้ กล่าวเชิญให้ผู้ตายมารับของเช่นไหว้ด้วย
 พระสงฆ์ก็เป็นบุคคลที่สำคัญอีก เช่นกันที่มีหน้าที่ เปลี่ยนผลการกระทำของอาจารย์และญาติให้เป็นผลบุญ
 เพื่ออุทิศไปให้ผู้ที่ยังล่วงลับไปแล้ว โดยการสวดดารา

3. ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมในการเช่นไหว้ผู้ที่ล่วงลับไป และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว
 คือ บรรดาญาติพี่น้อง ลูกหลานของผู้ตายและบรรพบุรุษนั่นเอง โดยทุกคนจะเรียกญาติที่ตาย

และชื่อของผีบรรพบุรุษที่ใกล้ชิด เริ่มจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติคนอื่น ๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว บางทีก็เผื่อแผ่ถึงผีไม่มีญาติด้วย โดยการนำข้าวปลา อาหาร หวานลงไป ช้างล่างก็มี

4. อุปกรณ์ในการเซ่นไหว้

ส่วนมากจะเป็นอาหารการกิน ข้าวปลาอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ ที่คนมีชีวิตรับประทานกัน ก็จะจัดใส่ถาดทั้งอาหารหวานคาวไว้ในถาดเดียวกันแล้วยกเซ่นไหว้ มีการเวียนน้ำและรินเหล้าเซ่นด้วย ในการเซ่นทุกครั้งต้องมีการจุดธูป เทียน เขียววิญญาดด้วย แต่ถ้าเซ่นในวันเก็บอัฐิก็จะมี การนำเสื้อผ้าใหม่ให้กับผู้ตายเปลี่ยนด้วย โดยนำไปเซ่นพร้อมกันกับอาหาร แต่จะจัดวางบนใบตองที่วางทับรูปหุ่นของคนตายอีกครั้งหนึ่ง ส่วนผีบรรพบุรุษนั้น จะได้รับเชิญเพียงให้รับประทานอาหารเท่านั้น

5. สถานที่ในการทำการเซ่นไหว้

ในงานศพขณะที่ศพอยู่บนบ้านก็จะทำการเซ่นไหว้ที่ข้างโลงศพ แต่ถ้านำไปเผา ก็จะทำการเซ่นไหว้ที่เผาศพเลย ถ้าเป็นการฝังก็จะมี การนำอาหารไปเซ่นที่หลุมฝังศพทุกวัน หรือ ทุกวันพระ

6. เวลาในการเซ่นไหว้

การเซ่นไหว้ข้างโลงศพจะทำการเซ่นไหว้ 2 เวลา คือ เช้าและเย็น โดยเฉพาะวันแรกที่ตายก็จะมี การจัด กันเผื่อ ปั้นเจาะ กำปี่วง ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งเครื่องอุปโภค และบริโภคเพื่อเซ่นไหว้ผู้ตาย จากวันที่ตายจนถึงวันเผาศพก็จะทำการเซ่นไหว้ 2 เวลา แต่วันที่เผาศพนั้นอาจจะเลื่อนเวลาได้ตามความเหมาะสม อาจจะเป็นสามเวลา ก็ได้ เพราะในช่วงเช้าก่อนเคลื่อนศพที่จะทำการเซ่นไหว้ พอช่วงเผาเสร็จจะมีการเก็บอัฐิก็จะทำการเซ่นสรวงอีก ต่อจากนั้นในช่วงเย็นพระท่านจะสวดมนต์เย็น ญาติพี่น้องก็จะทำการเซ่นไหว้อีก และต่อจากนั้นก็มีการตักบาตรในตอนเช้าญาติก็จะทำการเซ่นไหว้อีก และมีการเซ่นไหว้ใหญ่ อีกก็คือวันดาร์ และวันเซ่นโตนตา

ภาพประกอบ 45 การแห่ศพไปที่เชิงตะกอน

คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่นางโดนตา

การศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่นางโดนตา ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อของการศึกษา ออกเป็น 3 หัวข้อ คือ อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือผีของชาวอีสาน อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพราหมณ์ และอิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพุทธ ที่ชาวบ้านถือปฏิบัติ ในพิธีกรรมแห่นางโดนตา และก่อนที่จะศึกษาถึงอิทธิพลต่าง ๆ ผู้วิจัยก็จะขอกล่าวถึงคติความเชื่อ ด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่นางโดนตา ดังนี้

คำว่า "คติ" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า คติ (คะติ) หมายถึง แบบอย่าง, วิถี, แนวทาง

คติชาวบ้าน หมายถึง เรื่องราวของชาวบ้านที่เป็นของเก่าเล่าต่อกันมา และ ประเพณีสืบ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน ในรูปคติความเชื่อ ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ภาษิต ปริศนาคำทาย ศิลปะ สถาปัตยกรรม ตลอดจนการละเล่นของเด็ก (พจนานุกรมไทยฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 275)

จิราภรณ์ ภักธราภาภักทร (2528 : 6-22) กล่าวว่า ความเชื่อของคนในสังคม มีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมของคนในสังคม และเป็นตัวกำหนดสังคมอีกด้วย โดยแบ่งความเชื่อ ออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการนับถือผี ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เป็นต้น

จากความหมายที่กล่าวมาผู้วิจัยได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมถึงความสำคัญของความเชื่อ ได้ว่า ความเชื่อนี้เมื่อเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะเป็นตัวกำหนดการแสดงออกของคนในสังคม เพราะเมื่อคนในสังคมมีความเชื่อในเรื่องใด ย่อมประพฤตินิปฏิบัติ หรือแสดงออกด้วยประเพณี พิธีกรรมและอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความเชื่อนั้น ๆ

มูลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อ

ภิกษุ โขจรธรรม ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อ ว่า ความเชื่อเกิดจากความกลัว และความไม่รู้ ความเชื่อเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคม แม้วิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปแล้วก็ตาม แต่มนุษย์ก็ยังแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน (ภิกษุ โขจรธรรม. 2534 : 52) เช่น การเกิดความไม่เป็นที่ธรรมในสังคมมีมาก การทำมาหากินลำบากยากเข็ญ ทำให้คนหาทางออกเพื่อความอยู่รอดของชีวิต โดยการทำมาหากินความรวยทางลัด โดยการซื้อหวย ซื้อเบอร์ เมื่อเล่นหวยเล่นเบอร์ก็ยอมแสวงหาเลขเด็ด โดยนำเอาของเก่ามาเสี่ยงทายเพื่อหาเลข โดยการชูดัสนไม้ใหญ่เพื่อขอเลขเด็ด หรือแสวงหาอาจารย์ดัง ๆ เพื่อขอเลข พฤติกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วยอมแสดงออกให้เห็นความเชื่อของคนในปัจจุบัน

ความเชื่อที่เกิดขึ้นกับมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นรากฐานของมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน ความเชื่อนี้ก็จะกลายเป็นพื้นฐานของศาสนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาคริสต์ ฯลฯ ต่างก็กล่าวถึงเรื่องราวของความเชื่อในเรื่องของผีสังเทวดา ซึ่งเชื่อว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนที่จะคลี่คลายมาเป็นศาสนา ในระยะแรก ๆ มนุษย์เชื่อว่าในตัวของคน สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตอยู่ ย่อมมีแรงอำนาจอยู่ในตัวสิ่งนั้น อาจให้คุณให้โทษแก่คนได้ ซึ่งถือเป็นการเชื่อในเรื่องของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ (Animatism) ระยะต่อมามนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ มีวิญญาณสิงอยู่ และอาจให้คุณให้โทษแก่คนได้ ความเชื่อดังกล่าวทำให้มนุษย์เกิดความกลัว และขจัดความกลัวด้วยการสังเวย เช่น ไหว้สิ่งต่าง ๆ ด้วยพิธีกรรม จนกลายเป็นคติความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา (Animism) และนอกจากนี้คนเรายังมีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ หลายประการ ดังที่ เสถียร พันธรังสี (2521 : 3-26) ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนเราในศาสนาโบราณว่ามนุษย์เรามีความเชื่ออยู่ 11 ประการ ดังนี้

1. เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเชื่อนี้เกิดจากความไม่รู้ของมนุษย์ ที่เกิดมาแล้วมองเห็นธรรมชาติรอบตัว แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร เมื่อร่างกายสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ เช่น

ความหนาว ความร้อน ความมืด ความสว่าง ผงตก ฟ้าร้อง เป็นต้น ทำให้เกิดความสงสัยและความกลัว เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือตน บันดาลให้เกิดได้ตายได้ จึงควรแก่การเซ่นไหว้

2. เชื่อในอำนาจลึกลับ (Dynamism) เชื่อว่าในร่างกายของมนุษย์มีอำนาจลึกลับ เรียกว่า "มนะ" สามารถบันดาลให้สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งได้ เชื่อว่ามนะ ไม่มีวันสลายตายไปจากโลกได้ เมื่อร่างกายเปื่อยเน่าก็จะออกจากร่าง ไปสู่ร่างใหม่ ความเชื่อนี้เป็นรากฐานของความเชื่อเรื่องผีสังเวยตาและดวงวิญญาณในหมู่มนุษย์ในยุคต่อมา

3. ความเชื่อในเรื่องมายาศาสตร์ (Magic) เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากอำนาจลึกลับที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่มายาศาสตร์เป็นสิ่งที่เห็นด้วยตา เริ่มด้วยการกล่าวเวทย์มนต์คาถา หรือการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การหว่านเมล็ดข้าวสาร หรือหินก้อนกรวดที่เสกคาถาอาคม เพื่อเรียกอำนาจเข้าสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของตน

4. ความเชื่อในข้อห้าม (Taboo) เป็นความเชื่อที่มนุษย์ยึดถือมาแต่โบราณ เช่น การถือศีล 5 ศีล 8 และขะล้าต่าง ๆ ของชาวอีสาน ซึ่งเชื่อว่าถ้าใครละเมิดข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมได้รับผลร้ายหรือมีบาป

5. ความเชื่อในพิธีชำระตนให้บริสุทธิ์ (Purification Rites) เมื่อผู้ใดละเมิดข้อห้ามต้องชำระตนให้บริสุทธิ์ โดยเฉพาะการชำระจิตใจ เช่น การเข้าปรีวาสกรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

6. เชื่อในความมีชีวิตของทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ย่อมมีชีวิต มีรูปร่าง มีวิญญาณ อาจช่วยเหลือหรือทำร้ายคนได้

7. การบูชาสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษ (Animal Worship) เช่น การนับถือโคในศาสนาฮินดู การนับถือนกยูงในอินเดีย เป็นต้น

8. การบูชาธาตุประจำโลก (World Elements' Worship) อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ช่วยให้เขาดำรงอยู่ได้

9. การบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เป็นความเชื่อที่เกิดจากความรัก ความห่วงใยต่อกันของคนในครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ตน เมื่อถึง วาระแล้วก็ย่อมมีการปลื้มพรากจากกัน มนุษย์ไม่ปรารถนาที่จะปลื้มพรากจากกัน แม้มีการตาย ก็พยายามหาทางให้สิ่งนั้นอยู่กับตน

10. ความเชื่อในเรื่องเครื่องราง (Totemism) เป็นความเชื่อที่เกิดจาก การนำวัตถุมาทำเป็นเครื่องหมายต่าง ๆ เช่น มาทำเป็นเครื่องหมายประจำตระกูล อันได้แก่ รูปสัตว์ เหยี่ยวต่าง ๆ แผ่นโลหะ แผ่นผ้าหรือเชือกของสัตว์ เป็นต้น

11. ความเชื่อในเรื่องนิภีใต้ดิน เป็นความเชื่อที่ว่าข้างล่างแผ่นดินที่เป็นที่ฝังศพ เป็นเมืองนรก

ความเชื่อต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้เป็นเหตุเป็น ประการสำคัญ และแสดงออกมาให้เห็นถึงพฤติกรรมของสังคม ที่แสดงออกมาในชีวิตประจำวัน ในลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรม จนกลายเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต และพัฒนาการของคนในสังคม คติความเชื่อของคนไทย

ความเชื่อของคนไทยแต่เดิมนั้นก็ไม่แตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ คือ มีความเชื่อในสิ่ง ที่มองไม่เห็นตัว เป็นสิ่งที่มิอำนาจเหนือคน สามารถให้คุณให้โทษแก่คนได้ ความเชื่อดังกล่าว กลายเป็นความเชื่อในเรื่องผีสามเทวดา ต่อมาก็ได้ยอมรับนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ จึงทำให้คนไทยมีความเชื่อที่เป็นลักษณะที่เป็นความเชื่อแบบผสมผสานกันอยู่ โดยนำความเชื่อ เรื่องผี ความเชื่อเรื่องพุทธ ความเชื่อเรื่องพราหมณ์ มาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับจิตใจ และ สิ่งแวดล้อม ดังปรากฏในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยในปัจจุบัน ความเชื่อในการนับถือผี ความเชื่อ ในการนับถือศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในการนับถือศาสนาพุทธ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คติความเชื่อเกี่ยวกับผี

ความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา เป็นความเชื่อที่เก่าแก่ของคนไทยที่มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ความกลัวผีของคนไทยทำให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ขึ้น เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น จากประเพณีต่าง ๆ นี้จึงทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นด้วย ดังที่ เจือ สตะเวทิน (2518 : 9-14) ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องผีสังเทวดาของคนไทยพบว่า ประเพณีที่เกิดจากความกลัวผี ทำให้เกิดพิธีกรรม จะเห็นได้จากพิธีกรรม การเช่นสรวงผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษ ฯลฯ เพราะเชื่อว่าเมื่อมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีแล้ว จะทำให้ผีเช่นไหว้ไม่มีอันตราย เพราะผีจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ความเชื่อดังกล่าวนี้มักจะเป็นลักษณะร่วมของคนไทยทุกท้องถิ่น อันสืบเนื่องมาจากการประสบปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลนั่นเอง เช่น เมื่อคนเราประสบปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเอง หรือคนอื่นก็ไม่มีอาจที่จะช่วยได้ คนเราจึงหันเหไปหาความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจลึกลับ อำนาจเหล่านั้นอาจเป็นเทพเจ้า กูตผี ปีศาจ ฉะนั้นเพื่อเป็นการอ่อนน้อมให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ได้คุ้มครอง หรือบางทีเข้าใจว่าภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้น จึงมีการอ่อนน้อมภาวนาขอให้ปลอดภัย เมื่อตนเองปลอดภัยแล้วก็จะแสดงความกตัญญูด้วยการเช่นสรวงบูชา หรือประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยมีความเชื่อเหล่านี้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเพณีพิธีกรรมของภาคต่าง ๆ ก็จะมีความแตกต่างกันไป

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2522 : 54) ได้วิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องผีสังของคนไทยพบว่า เป็นเรื่องที่มีมาช้านาน และมีผลกระทบต่อภาวะสังคมและจิตวิทยาเป็นอย่างมาก และได้แบ่งประเภทของผีจากการสำรวจได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เจ้าพ่อ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์นานาชนิด เช่น ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวมหานพรม เป็นต้น เจ้าพ่อเหล่านี้จะทำหน้าที่คุ้มครองคน และสถานที่

2. หลักเมือง เป็นผีรักษาเมือง จึงมีการสร้างศาลหลักเมืองขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพสักการะของประชาชน
3. เลื้อเมือง มีการเคารพและเชื่อถือกันมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีการไหว้ผีทุกปี
4. ผีเรือน เป็นผีรักษาบ้าน ถ้าปฏิบัติต่อผีดี ผีก็จะคอยคุ้มครองคนในบ้าน แต่ถ้าทำให้ผีโกรธก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนในบ้าน จะต้องมีการเซ่นสรวงบูชา และเชิญผีมาทรงเพื่อทราบสาเหตุและหาทางแก้ไขต่อไป

เรื่องอุไร กุศลลาสิย (2521 ช : 44-48) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับผีของไทยพบว่า ความเชื่อในเรื่องผีของคนไทยนั้น เกิดจากความช่างคิดของคนไทยในสมัยก่อน เมื่อคิดแล้วก็หาเหตุผล เมื่อเห็นอย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น ผีที่คนไทยมีความเชื่อแยกออกได้ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องแม่โพงผ ชาวไทยเชื่อว่าแม่โพงผเป็นผีที่คุ้มครองการทำงานทำให้ได้ผลดี ชาวไทยมีความเคารพแม่โพงผมาก มักทำการเซ่นไหว้อยู่เสมอ แม้แต่เมล็ดข้าวที่ตกอยู่ก็ห้ามเหยียบย่ำ เพราะเคารพแม่โพงผ ผู้แต่่าผู้แก้มักจะสอนเด็กให้ไหว้แม่โพงผเมื่อรับประทานอาหารอิ่ม ในชนบทการลักขโมยสิ่งของต่าง ๆ ไม่มีใครจะถือกัน แต่การลักขโมยข้าว ถือเป็นเรื่องสำคัญกัน เพราะกลัวว่าแม่โพงผจะโกรธ ทำให้ทำมาหากินไม่สะดวก เกิดอด ๆ อยาก ๆ ไม่เป็นมงคลแก่ตัวเอง
2. นางกวัก คนไทยสมัยโบราณเชื่อนางกวัก พ่อค้าแม่ค้ามักมีนางกวักไว้บูชา เพราะเชื่อนางกวักจะทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง เพราะมีเสน่ห์ กวักลูกค้า เข้าร้านได้มาก นางกวักเป็นรูปผู้หญิงก้มมือ การแต่งกายก็แต่งแบบสมัยโบราณ คือ นุ่งผ้าโจงกระเบน ห่มผ้าแถบสไบเฉียง หัวผมประดับแบบสมัยอยุธยาตอนสมัยเจ้าฟ้ากุ้ง ตำนานว่านางกวักเป็นธิดาของปู่เจ้าเขาเขี้ยว เมื่อเป็นลูกเจ้าปู่เราก็พออนุมานได้ว่านางกวักเป็นผีชนิดหนึ่งนั่นเอง
3. แม่ย่านาง ชาวเรือแต่โบราณนับถือแม่ย่านาง เขาเชื่อว่าเรือทุกลำจะมีแม่ย่านางสถิตอยู่ที่หัวเรือ เป็นผู้ที่คอยอำนวยความสะดวกให้แก่เขา ทั้งในทางคุ้มครองรักษา และทางการค้าขายของเขา

4. นางตะเคียน เป็นผีผู้หญิงประจำต้นตะเคียน เรียกกันว่านางตะเคียน หรือ พรายตะเคียน ตะเคียนเป็นไม้ขนาดใหญ่ ถ้าวามีผีสิงอยู่เป็นประจำ คนไทยไม่นำไม้ตะเคียน มาสร้างบ้าน เพราะถือว่าเป็นไม้มันนางตะเคียนสิงอยู่

5. ผีกระสือ เป็นผีที่เข้าสิงผู้หญิง มีแสงคล้ายหิ่งห้อยชอบออกหากินตอนกลางคืน มักท่องเที่ยวไปตามที่สกปรก เป็นผีที่ต่อซากมาก น้ำลายไหลอยู่เสมอ ดังที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ได้กล่าวถึงลักษณะของผีกระสือว่า "น้ำลายไหลรีดั่งผีกระสือ" และนอกจากนี้ยังเชื่อว่า ผีกระสือเป็นผีที่กินจุกตะกละตะกลาม จึงมีการเปรียบเทียบคนกินจุว่า "กินจุเหมือนผีกระสือ"

6. ผีตานี เป็นผีที่สิงอยู่ต้นกล้วยตานี เป็นผีประเภทนางไม้ ในสมัยโบราณนิยม ให้นำกล้วยตานีไปไว้ในบริเวณบ้าน เพราะเชื่อว่าผีตานีสิงอยู่ กลัวผีตานีหลอก

7. ผีปอบ เป็นผีที่สิงอยู่ในร่างกายคนแล้วแย่งอาหารคนกินเสียชีวิต ทำให้คนที่ถูกสิงนั้น ตายไป และหากินกับคนอื่นต่อไป ผีปอบนี้มีความเชื่อที่เกิดจากการเรียนคาถาอาคมของคนมากเกิน ไปแล้วไม่สามารถถือปฏิบัติตามข้อชะล่า ข้อห้ามที่ครูที่สอนวิชาคาถาอาคมกำหนดให้ปฏิบัติได้ จึง กลายเป็นปอบ

8. ผีโคมต เชื่อว่าเป็นผีที่มีรูปร่างเป็นดวงไฟ ปรากฏตัวตอนกลางคืน ไม่ทำร้ายคน เพียงแต่ส่องไฟหลอกเล่นให้หลงทาง

9. ผีกองกอย เชื่อว่าเป็นผีซาเดียว มีอันตรายต่อคนเวลานอนหลับ เพราะผีกองกอย จะชอบดูดเลือดคน

10. ปู่เจ้าสมิงพราย คำว่า สมิงพราย หมายถึงเจ้าผี ปู่เจ้าหมายถึงมีอายุมาก ปู่เจ้าสมิงพรายจึงหมายถึง ปู่ที่เป็นเจ้าผีของคนสมัยนั้น

นอกจากนี้เรื่องอุไร กุศลาสัย ยังได้สรุปเกี่ยวกับผีไว้ว่า วิญญาณผีพราย อสุรกาย ซึ่งรวม เรียกว่าผีนั้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผีคนที่ตายไปแล้ว ผีซึ่งมิได้เกิดจากคนตาย แต่เกิดขึ้นเอง หรือเกิดโดยอำนาจของหมอผี และผีที่มีได้สิงสถิตอยู่ในโลกมนุษย์ แต่มีโลกของ ตัวเองอยู่ต่างหาก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (วิญญู ผลสวัสดิ์. 2536 : 50-53)

1. ผีของคนที่ยังไปแล้ว สามารถปรากฏให้คนเห็น ทำให้ตกใจกลัวจนทำให้เจ็บไข้ได้แบ่งออกได้เป็นดังนี้

- 1.1 ผีหลอก ผีชนิดนี้ไม่เพียงแต่สามารถเห็นด้วยตาแต่รู้สึกด้วยจิตใจอีกด้วย
- 1.2 ผีอำ เป็นอาการของคนที่ยังนอนหลับแล้วมีความรู้สึกว่ามีผีมานอนทับกระดูกตัวไม่ได้ ร้องไม่ออก ส่วนมากจะพบกับคนที่ยังนอนหลับที่ เช่น นอนบนศาลาวัด เพราะเดินทางไปต่างถิ่น
- 1.3 ผีตายโหง คือ ผีที่ตายผิดปกติ ตายอย่างกระทันหัน ตายจากการเกิดอุบัติเหตุ หรือถูกฆ่าตาย หรือด้วยสาเหตุอื่นที่นอกเหนือจากเจ็บป่วยไข้ตาย คนเรามักมีความเชื่อว่าผีตายโหงมีความดุร้ายมาก
- 1.4 ผีเปรต ตามความเชื่อของคนมีความเชื่อว่าผีเปรตมีลักษณะผอมสูงรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว ปากเท่ารูเข็ม เปรตเกิดจากคนที่ทำบาปหนักในตอนที่ชีวิตอยู่ พอตาย ไปจึงกลายเป็นเปรต
- 1.5 เป็นชื่อเรียกคนที่ตายมาก ๆ พร้อมกันด้วยโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรค และกาฬโรค ผีชนิดนี้เชื่อว่ามีมีความดุร้ายมาก
- 1.6 ผีกุมาร คือ วิญญาณของเด็กที่ตายในท้องแม่ หรือคลอดได้ 2-3 วันก็ตาย
- 1.7 ผีกระสือ เป็นผีผู้หญิงที่ชอบทำร้ายคน
- 1.8 ผีนิมบ เชื่อว่าเป็นผีผู้หญิงที่ตายกลางป่า จะสิงอยู่ที่ที่ตนตาย ปรากฏตัวเป็นหมอกควันรูปคนลอยไปมา ไม่ทำร้ายคน
- 1.9 ผีกระหาง (กระหัง) เป็นผีผู้ชาย ออกหากินเวลากลางคืน เป็นผีอันตรายทำให้คนถูกทำร้ายให้เจ็บไข้ถึงตายได้
- 1.10 เจ้าผี บางตนกลายเป็นเทพารักษ์ มีคนสร้างศาลให้อยู่ ถ้านบนบานบูชาดีก็ให้ผลดี ถ้านบนบานไม่ดีผลร้าย
- 1.11 ถูกคุณ เกิดจากการปลุกเสกของหมอผีที่ปล่อยของอาถรรพ์อย่างหนึ่งออกไป ถ้าไปโดนใครคนนั้นย่อมได้รับความเจ็บไข้ถึงเสียชีวิตหรือตายได้ ถ้าหมอผีไม่ปล่อยก็จะเข้าหมอผีเองเป็นอันตรายถึงตายได้

2. ผู้ซึ่งมิได้เกิดจากคนตาย แต่เกิดขึ้นเอง หรือเกิดโดยอำนาจของหมอผีและ
สิ่งสถิตอยู่ในโลกนี้ด้วย ได้แก่

- 2.1 ผีเรือน เป็นผีประจำบ้าน รักษาเรือนภายใน
- 2.2 พระภูมิเจ้าที่ เป็นผีกึ่งเทวดารักษาบ้านภายนอก บางที่คนก็จะสร้างศาลให้อยู่
- 2.3 ผีโขมด เป็นผีที่มีแสง ปรากฏตัวตอนกลางคืน มักทำให้คนหลงทาง
- 2.4 ผีพุ่งไต้ เป็นผีที่ปรากฏเป็นแสงไฟทางยาว พุ่งไปมาบนท้องฟ้า มีความเชื่อว่า
ถ้าใครมองเห็นผีพุ่งไต้แล้วจะเคราะห์ร้าย
- 2.5 เทวดาจุติ มีลักษณะเป็นดวงไฟร่วงลงมาสู่พื้นดิน เชื่อว่าเทวดาจะมาเกิด
เป็นคน
- 2.6 งูเขียวหางไหม้ เป็นงูที่มีลำตัวสีเขียวแต่มีหางสีแดงเหมือนไฟไหม้ คนไทย
เชื่อว่าเป็นงูผี
- 2.7 ผีโป่งค่าง มีลักษณะเป็นลิงดำอยู่ในป่าชอบตูดเลือดคน
- 2.8 ผีกองกอย เป็นผีตูดเลือดคนเช่นกัน
- 2.9 ผีจะกละ มีรูปร่างเหมือนแมวอยู่ในป่า หมอผีนิยมเลี้ยงผีชนิดนี้ไว้ทำร้ายศัตรู
- 2.10 ผีป่า เป็นผีที่อยู่ในป่า ถ้าพวกพรานที่ออกล่าสัตว์ ถ้าทำพิธี เช่นสรวงตี
ก็จะได้รับความปลอดภัย

2.11 ผีปอบ เป็นผีที่หมอผีเลี้ยงเอาไว้ แล้วปล่อยออกไปทำร้ายคน หรือถ้า
ไม่สามารถทำร้ายคนอื่นได้ก็จะทำร้ายหมอผีเอง

2.12 ผีนางตานี เป็นผีผู้หญิงที่สิงอยู่ต้นกล้วยตานี

2.13 ผีนางไม้ เป็นผีผู้หญิงที่สิงอยู่ต้นตะเคียน

3. ผู้ที่ไม่ได้สิ่งสถิตอยู่ในโลกมนุษย์ แต่มีโลกของตัวเองอยู่ต่างหาก คนไทยนับถือ
กึ่งศาสนาและเกรงกลัวกันมาก มีพิธีบูชาเคารพอยู่เสมอ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย และเป็นศิริมงคล
ผู้ต่าง ๆ มีดังนี้

3.1 ท้าวเวสสุวัณ เป็นผีกึ่งยักษ์ กึ่งเทพ มีที่อยู่บนสวรรค์ เป็นเจ้าแห่งยักษ์ และผีทั้งปวง

3.2 พระยามัจจุราช เป็นเจ้าแห่งความตาย อยู่ใต้บังคับบัญชาของท้าวเวสสุวรรณ มีหน้าที่พิพากษาวิญญาณคนตาย ใครทำดี ทำชั่ว ในเวลาที่มีชีวิตอยู่พระยามัจจุราชก็จะจดบันทึกไว้ เมื่อตายไปคนชั่วก็จะถูกส่งไปลงนรก คนที่ทำดีก็จะได้ไปสู่อสวรรค์

3.3 นายอริยบาล หรือพระยายมบาล เป็นหัวหน้านรก มีหน้าที่ลงโทษวิญญาณคนมาป ตามคำสั่งของพระยามัจจุราช

3.4 พระกาฬี รูปร่างอันใหญ่ตัวดำ นุ่งผ้าแดง เป็นผู้ออกคำสั่งให้ลูกน้อง ไปเอาชีวิตคนถึงที่ตาย แล้วหาวิญญาณมาให้พระยามัจจุราชพิพากษาตามบัญชีที่จดไว้

คติความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน

... ขอบ ดัสนโคก (2526 : 68-69) ได้ศึกษาความเชื่อของชาวอีสานพบว่า การนับถือ ศรัทธา ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อของชาวอีสาน ได้มีการวิวัฒนาการตามประวัติศาสตร์ มีการนับถือ ศรัทธาเป็นขั้นตอนตามวิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์ คือ การนับถือธรรมชาติ การนับถือ ผีฟ้า เทวดา และการนับถือผีบรรพบุรุษ ดังนี้

1. การนับถือธรรมชาติ มนุษย์เราเกิดมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อได้สัมผัสกับธรรมชาติอาจจะได้รับผลตอบแทนทั้งความสุขบ้าง ทุกข์บ้าง จากผลที่ได้รับทำให้ มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติมีอำนาจสามารถบันดาลความสุข ความทุกข์แก่ตนได้ จึงทำให้เกิดความ เชื่อว่า ธรรมชาตินั้น ๆ มีชีวิตมีอำนาจ ทำให้มนุษย์เกิดความเกรงกลัวและกราบไหว้

2. การนับถือผีฟ้า เทวดา เป็นความเชื่อที่เกิดต่อเนื่องจากความเชื่อในเรื่อง การนับถือธรรมชาติ เพราะมนุษย์สงสัยต่อไปว่า ธรรมชาติสามารถบันดาลให้เกิดภาวะผันแปร ไปได้ต่าง ๆ หรือบันดาลให้เกิดความสุข ความทุกข์นั้น จะต้องมียะไรที่เป็นอำนาจลึกลง ลึกลง

เรียกว่าวิญญาณ อาจจะเป็นผีสิงเทวดา กลายเป็นความเชื่อทางอำนาจของผีสิงเทวดา เชื่อว่าทุกอย่างในโลกล้วนมีวิญญาณ

3. การนับถือผีบรรพบุรุษ นักโบราณคดีได้ขุดค้น และศึกษาซากและหลุมฝังศพมนุษย์ จนสรุปได้ว่า มนุษย์แต่โบราณนับถือบูชาบรรพบุรุษของตนเอง บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์เมื่อตายไปแล้วยังมีวิญญาณเหลืออยู่ และคอยเฝ้าดูความสุขความทุกข์ของลูกหลาน และการบูชาบรรพบุรุษเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ความกลัว และความกตัญญู

นอกจากนี้ชาวอีสานยังมีความเชื่อผีมีจริง ถึงแม้ว่าผีจะเป็นเรื่องพิสูจน์ไม่ได้ ดังที่ อภิศักดิ์ ไสุมินทร์ (2534 : 177-185) ได้ศึกษาโลกทัศน์และความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน พบว่า ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของคนอีสาน ซึ่งนับถือศาสนาพุทธนั้น ก็มีทั้งศาสนาพราหมณ์ และผีเข้ามาผสมกลมกลืนในการประกอบพิธีกรรม ในวิถีชีวิตของคนอีสานอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานอวมงคลหรืองานมงคล เช่น การแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญต่าง ๆ งานศพ ฯลฯ ผีในทัศนะของชาวอีสานนั้นผีทั้งผีให้คุณและผีให้โทษ โดยแบ่งออกได้ดังนี้

1. ผีดำ หรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่ชาวอีสานให้ความเชื่อถือ และยึดเป็นที่พึ่งทางใจ เพราะเชื่อว่าผีดำก็คือผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และจะให้ความคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ ชาวอีสานนับถือผีดำมาช้านานแล้ว และเป็นความเชื่อในเรื่องผีในยุคแรก ๆ ด้วย ผีดำจัดเป็นผีบรรพบุรุษของชาวอีสานทั่ว ๆ ไป ไม่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และเป็นผีที่เชื่อว่ามีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ตัวบุคคลได้ ดังนั้นใครจะทำสิ่งใด ๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต ก็ต้องบอกกล่าวให้ผีดำได้รับรู้ด้วย เพื่อจะได้ปกป้องรักษาและอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้ด้วย ผีบรรพบุรุษอีกประเภทหนึ่งที่ชาวอีสานนับถือก็คือ ผีเชื้อ ที่เชื่อว่าเป็นผู้คอยช่วยเหลือลูกหลานเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ

2. ผีเรือน เป็นผีบรรพบุรุษเฉพาะครอบครัว เป็นผีพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่วิญญาณยังคงคอยปกป้องรักษาบรรดาลูกหลานในวงศ์วานอยู่

3. ผีตาแฮก ชาวอีสานเชื่อว่า ตาแฮกก็คือผีนาผู้รักษาข้าวกล้าให้อุดมสมบูรณ์

4. ผีปู่ตา เป็นผีประจำหมู่บ้าน คอยพิทักษ์คุ้มครองชาวบ้าน ตลอดจนกวัณขันธ์อื่น ๆ ของหมู่บ้านผีปู่ตาจะช่วยคนที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม จะลงโทษผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ หรือยึดครอง

5. ผีปอบ เป็นผีให้โทษ เกิดจากคนเรียกคาถาอาคม ทำผิดข้อชะล่ากลายเป็นผีปอบ
เข้าสิงทำร้ายคน ความเชื่อ เรื่องผีปอบยังมีอยู่มากในกลุ่มคนอีสาน
6. ผีเผด (เปรต) เป็นผีที่ไม่ได้ผุดได้เกิด คือ พวกทำบาปหนักตายไปแล้วเป็นผีเผด
ปีหนึ่งนรกจะปล่อยให้เผดมากรักรส่วนบุญหนึ่ง พอถึงบุญข้าวสากข้าวอีสานก็จะนำขนม ข้าวต้ม
ไปเซตหรือวางตามริ้ววัดเพื่อให้ผีเผดมาเอาไปกิน และเนื่องจากเวลานานถึงหนึ่งปีเต็ม
ผีเผดจึงมีโอกาสมารับส่วนบุญ
7. ผีพราย ชอบกินเลือดและเต็ก่อน เวลาคนออกลูกหมอผีจะเป่ามนต์นำด้าย
มาผูกข้อมือแม่และลูกเพื่อกันผีพราย
8. ผีกองกอย ชอบกินปู หอยดิบ ๆ อยู่ตามป่า ตามแหล่งน้ำ
9. ผีแม่หม้าย ชาวอีสานเชื่อว่าผีชายไหลตายเพราะมีผีแม่หม้ายมาเอาไปเป็นสามี
นอกจากนี้ผีผู้เช่า ผีหนอง บึง กุด ฯลฯ ปัจจุบันยังมีพิธีเหยา การรำผีฟ้าผีไท่ ฯลฯ
และชาวอีสานบางกลุ่มยังปฏิบัติอย่างเข้มงวด ไม่ให้ผิดผี

คติความเชื่อเรื่องผีของชาวไทย-เขมร

สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531 : 58-60) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของชาวไทย-
เขมร ว่ามีการแสดงออกถึงพิธีกรรมที่เด่นชัดมาก โดยเฉพาะการนับถือผีตายายชาวบ้านเชื่อว่า
ผีตายายเป็นผีที่คอยคุ้มครองลูกหลาน เมื่อถึงเทศกาลเช่นไหว้ คือ เทศกาลเดิน 10 ในวันแรม
15 ค่ำ จะมีการเช่นไหว้ยายตา เรียกกันว่า แขนโดนตา ส่วนผีปู่ตาชาวบ้านเรียกว่าผีเนี้ยะตา
ก็จะมีการเช่นไหว้ เช่นกันส่วนมากจะทำการเช่นไหว้ในวันก่อนลงทำนากับวันเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ
นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงประเภทต่าง ๆ ของผีไว้ดังต่อไปนี้

1. ผีตายาย เป็นผีที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ผียายตานี้
ชาวบ้านนับถือมากในวิถีชีวิตของชาวบ้านต้องมีการเช่นไหว้เสมอ มีการรินเหล้า หรือแบ่ง

ข้าวปลาอาหารให้กินเสมอ ๆ และมีการสร้างศาลอยู่ใกล้ ๆ บ้าน เพื่อปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานให้ได้พบกับความสงบสุขตลอดไป

2. ผีปอบ (ทอมบ) ถือเป็นผีร้าย เกิดจากผู้ที่เรียนคาถาอาคมแล้วทำผิดข้อห้ามหรือปฏิบัติตามข้อห้ามไม่ได้เลยกลายเป็นปอบ

3. ผีอาระ ผีอาระจะอยู่ตามป่า ตามลำน้ำใหญ่ ตามต้นไม้ ถ้าใครบุกรุกเข้าไปในเขตป่า ทำให้ผีอาระโกรธและทำอันตรายแก่ผู้บุกรุกนั้น อาจจะทำให้ปวดศีรษะไม่ทราบสาเหตุ ทำให้ปากเบี้ยว หรือเป็นคนบ้าวิกลจริตไปเลยก็ได้

4. ผีป่า (คมอยปรี) อยู่ตามป่าเขา ป่าดงดิบ ชาวบ้านเชื่อว่าผีป่าจะแปลงร่างได้หลาย ๆ รูปแบบ ซอบหลอกหลอนผู้เดินทางไปในป่า

5. ผีจราบ (ผีโป่ง) รูปร่างเหมือนมนุษย์ถ้าเข้าสิงผู้ใดผู้นั้นจะมีอาการชัก ตาเหล่

6. ผีต้นไม้ (คมอยเคิมเคอ) บางที่เรียกว่า ผีนางไม้ เป็นผู้รักษาต้นไม้ เวลาจะตัดต้นไม้มาทำบ้านก็ต้องมีการเซ่นไหว้บอกกล่าวเสียก่อน จึงจะตัดมาทำประโยชน์ได้ และอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

7. ผีลูกกรอก เป็นผีที่เกิดจากคนคลอลูกกรอกออกมาแต่มีขนาดเล็กมาก และลูกที่คลอลออกมานั้นตาย แล้วมีคนนำไปปลุกเสกทำเป็นเครื่องรางของขลัง

8. ผีพราย (คมอยเปรีชบ) เป็นผีร้ายชอบทำร้ายคน

จะเห็นได้ว่าการนับถือผีของชาวอีสานนั้นมีมาช้านานแล้ว ซึ่งเกิดจากความเชื่อที่เป็นปัญหาที่เกิดจากการดำรงชีวิตประจำวัน เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บหรือภัยธรรมชาติต่าง ๆ ที่ไม่อาจจะแก้ไขได้เลยเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดจากอำนาจลึกลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผี วิญญาณ เทพเจ้า หรืออื่น ๆ ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเซ่นสรวงให้สิ่งเหล่านั้นคุ้มครองตน สังคมอีสานมีความเชื่อในเรื่องภูติผีปีศาจ และวิญญาณอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเข้าไปมีบทบาทในสังคมอีสานแล้วก็ตาม แต่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ลบเลือนความเชื่อเรื่องผีของสังคมอีสานได้ แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องภูติผี วิญญาณยังฝังแน่นอยู่ในกระแสวิถีชีวิตสำคัญของสังคมอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

คติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือศาสนาพราหมณ์

ทศุ แก้วโอภาส (ม.ป.ป. : 399-436) ได้กล่าวถึงศาสนาพราหมณ์ว่า เป็นศาสนาที่ยิ่งใหญ่ศาสนาหนึ่งของโลก เดิมศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูเกิดจากวิวัฒนาการทางปรัชญาของชาวอารยัน ชาวอารยันได้เข้ามาครอบครองอินเดียเมื่อประมาณ 4,000 ปีที่แล้ว ชาวอารยันผู้ซึ่งพัฒนาและวิวัฒนาการศาสนาตนมาตลอด มิได้เรียกศาสนาตนว่าฮินดูหรือเรียกพวกตนว่าชาวฮินดู แต่เรียกตนเองว่า "ชาวอารยะ" เรียกศาสนาตนว่า วิถีทางอารยะ (Aryan Way) ภายหลังเมื่อต่างคัมภีร์พระเวทขึ้นมา ชาวอารยันจึงเรียกศาสนาของตนว่า วิถีทางพระเวท (Vedic Way) คือ การปฏิบัติตามข้อบังคับในคัมภีร์พระเวท ต่อมาชาวอิหร่านยกทัพมาพิชิตแคว้นสินธุ และเรียกประชากรชาวอารยันในลุ่มแม่น้ำสินธุว่าชาวฮินดู และเรียกศาสนาของชาวฮินดูว่า ศาสนาฮินดู คัมภีร์พระเวทของชาวฮินดู มีอยู่ 4 คัมภีร์ด้วยกัน คือ

1. คัมภีร์ฤคเวท (Rig Veda) เป็นคัมภีร์แห่งความรอบรู้ในบทสวดสำหรับสรรเสริญพระเจ้า
2. คัมภีร์ยชุรเวท (Yajur Veda) เป็นคัมภีร์รวบรวมบทสวดหรือกรองใช้ในการบูชาขัญในศาสนา
3. คัมภีร์สามเวท (Sama Veda) เป็นคัมภีร์รวบรวมบทสวด สำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของประชาชนโดยทั่วไป
4. คัมภีร์อาถรรพเวทย์ (Athara-Veda) เป็นคัมภีร์เวทมนต์คาถา

คัมภีร์พระเวทที่สำคัญที่สุดและเก่าแก่ที่สุด คือ คัมภีร์ "ฤคเวท" เป็นคัมภีร์แต่งขึ้นเมื่อประมาณ 1,000-2,000 ปีก่อนคริสตกาล กล่าวโดยส่วนรวมแล้วคัมภีร์พระเวททั้งสี่เล่ม มีทัศนคติต่อสากลจักรวาลในเชิงทวินิยม คือ มองเห็นว่าโลกนี้มีทั้งความดี ความชั่ว มองเทพเจ้าในรูปของพลังงานหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มองเห็นเทพเจ้าเป็นผู้มีความเมตตา มองเห็นว่าแสงสว่างคือตัวแทนของเทพเจ้า ฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามของพระเจ้าคือศูร มองเห็นว่าความมืดคือตัวแทนของศูร

ในคัมภีร์พระเวทกล่าวถึงพระอินทร์เป็นหัวหน้าเทพเจ้า คัมภีร์พระเวทมีอิทธิพลต่อวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตของชาวฮินดูมาโดยตลอด และเป็นแม่บทกำหนดสังคม โดยได้แบ่งชนชั้นในสังคมเป็น 4 ชนชั้น คือ

1. วรณะพราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุด ชนชั้นวรรณะนี้มีประมาณร้อยละ 7 ของชาวฮินดูทั้งหมดตามประเพณีเดิมถือว่าเป็นกลุ่มมืออภิสิทธิ์มากที่สุด
2. วรณะกษัตริย์ ได้แก่ กษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง
3. วรณะแพศย์ ได้แก่ พ่อค้าหรือช่างฝีมือ
4. วรณะศูทร ได้แก่ พวกคนใช้

ชาวฮินดูมีความเชื่อว่าพระพรหมทรงสร้างชนทั้งสี่ประเภทนี้ขึ้นมาจากคัมภีระ แชน และเท้าของพระมนู (ผู้ชายคนแรกที่พระพรหมสร้างขึ้นมา) ความแตกต่างในทางดีและเลวของมนุษย์เหล่านี้เกิดจากการสร้างสรรค์ของพระพรหมโดยตรง ชาวฮินดูเรียกความแตกต่างทางชนชั้นนี้ว่า "วรรณะ" ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและหมดไปพร้อมกับความตายของแต่ละคนอีกด้วย ผู้ที่เกิดในวรรณะสูง คือพราหมณ์เท่านั้น จึงจะมีสิทธิ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม หรือเป็นนักบวชทางศาสนาพราหมณ์

ภายหลังที่ชาวอารยันมีคัมภีร์พระเวท 4 คัมภีร์ และได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติในคัมภีร์ทั้ง 4 มาเป็นเวลาช้านาน ก็เริ่มมีความสงสัยต่อหลักการที่ตนรับมาปฏิบัติ ในเรื่องทัศนคติที่มีต่อสากลจักรวาล และศักดาญาณของเทพเจ้าที่ตนเชื่อในคัมภีร์พระเวท จึงเกิดความคิดใหม่ขึ้น กลายเป็นความเชื่อว่ามีเทพเจ้าอยู่เพียงองค์เดียว เกิดหลักการของเอกนิยม (Monism) คือเชื่อว่าสิ่งเที่ยงแท้มีอยู่เพียงหนึ่งเดียว จิตกับกายเป็นสิ่งเดียวกัน ความคิดเห็นของปรัชญาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ นำไปสู่การเกิดคัมภีร์เล่มใหม่ กล่าวคือ ในปี 600 ก่อนคริสตศักราชเกิดคัมภีร์อรันยะกะ (Aranyakas) และในปี 600-300 ก่อนคริสตศักราชเกิดคัมภีร์อุปนิษัท (Upanishads) ซึ่งเป็นคัมภีร์เล่มใหญ่ และเป็นคัมภีร์ที่ส่งผลกระทบต่อความก้าวหน้าทางความคิดของชาวอินเดียเป็นอย่างมาก คัมภีร์อุปนิษัท เป็นคัมภีร์อธิบายถึงธรรมชาติของสากลจักรวาล และวิญญาณของมนุษย์ นอกจากนี้คัมภีร์อุปนิษัทยังเป็นตำราเล่มแรกที่อธิบายเรื่องการเกิดใหม่ของมนุษย์ เรื่องกฎแห่งกรรม

ซึ่งกล่าวถึงการกระทำของมนุษย์ในชาตินี้ ย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตใหม่ในภพหน้า หรือสอนเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิดของชีวิต

คำสอนสำคัญในคัมภีร์อุปัชฌาย์

คำสอนสำคัญในคัมภีร์อุปัชฌาย์แบ่งออกเป็น 5 ประการ ดังนี้

1. ปริมาณัน คือ วิญญาณดั้งเดิมหรือความจริงสูงสุดในจักรวาล ซึ่งเรียกว่า พรหม ทุกสิ่งทุกอย่างมาจากพรหม และจะกลับคืนไปสู่พรหม พรหมจึงเป็นหนึ่งและเป็นอมตะ
2. อาตมัน หรือชีวาตมัน เป็นส่วนย่อยของปริมาณัน หรือส่วนย่อยของพรหม ที่ปรากฏแยกออกมาแต่ละคน
3. การเข้าไปรวมกับพรหม หรือปริมาณัน คือ การพ้นทุกข์ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก
4. ชีวาตมันจะกลับคืนไปรวมอยู่กับพรหมหรือปริมาณันได้ ผู้นั้นต้องบำเพ็ญเพียร กิริยา ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จนบรรลุลถึงโมกษะ ชีวาตมันก็จะไปรวมกับปริมาณันตามเดิม
5. คัมภีร์อุปัชฌาย์มีคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม กรรมคือเครื่องกำหนดของชีวิต ในภพหน้า กล่าวคือ ใครกระทำความดีย่อมได้สิ่งนั้นในชาติใหม่

การที่คัมภีร์อุปัชฌาย์สอนเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด และการพ้นทุกข์ โดยการเข้าถึงพรหม หรือการหลุดพ้นจากอึดติดเข้าไปรวมกับพรหมเดิม ต้องบำเพ็ญสมาธิ จนถึงโมกษะ จึงจะหลุดพ้นจากแนวคิดเช่นนี้ จึงปรากฏว่าสังคมอินเดียในยุคหนึ่งเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีนักแสวงหาความหลุดพ้นทำการจาริกบำเพ็ญสมาธิในป่าดงพงไพร เป็นฤๅษีบำเพ็ญตะบะ ทรมานกาย เพื่อความหลุดพ้น พระพุทธเจ้าเองในตอนแรกก็เคยนำวิธีนี้มาปฏิบัติเพื่อให้เห็นทุกข์ แต่แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงปฏิเสธ เพราะเห็นว่าวิธีการเช่นนี้มีใช้ทางพ้นทุกข์

คำสอนในคัมภีร์อุปัชฌาย์ที่กำหนดไว้ว่า "พรหม" คือ สภาพความจริงสูงสุดสิ่งเดียวเท่านั้น ทุกสิ่งทุกอย่างมาจากพรหมลึกลับทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกันในศาสนาพราหมณ์มีเทพเจ้ามากมายจนนับไม่ถ้วน

ยุคต่าง ๆ ของศาสนาฮินดู

นับตั้งแต่ชาวอารยันได้บุกเข้ามาครอบครองอนุทวีปอินเดีย เมื่อประมาณ 4000 ปีแล้ว และได้พัฒนาศาสนาฮินดูจนมีความซับซ้อนขึ้นมาโดยลำดับนั้น ตลอดช่วงเวลาแห่งพัฒนาการทางศาสนาของชาวฮินดูตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน อาจแบ่งยุคของศาสนาฮินดูออกได้เป็น 4 ยุคด้วยกัน คือ (ชญ แก้วโอกาส. ม.ป.ป. : 416)

1. ยุคพระเวท-อุปนิษัท เริ่มต้นประมาณ 2,000-1,500 ปี ก่อน ค.ศ. ถึง 600 ก่อน ค.ศ.
2. ยุคปรัชญา 6 สำนัก เริ่มต้นประมาณ 600 ปีก่อน ค.ศ. ถึงประมาณ ค.ศ. 600
3. ยุคมหากาพย์ เริ่มต้นประมาณ พ.ศ. 1 (ค.ศ. 600) ถึง พ.ศ. 700
4. ยุคพระสุตฺร-นิกายปราชญ์ เริ่มต้นประมาณ พ.ศ. 700 ถึงปัจจุบัน

ตรีมูรติ

ตรีมูรติ เป็นหลักการเกิดขึ้นมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 800 เป็นหลักการกล่าวถึงเทพเจ้าที่สำคัญ 3 องค์ คือ

1. พระพรหม ผู้สร้างทุกสิ่งในจักรวาล
2. พระวิษณุ หรือพระนารายณ์ ผู้รักษาทุกสิ่งในจักรวาล
3. พระอิศวร หรือพระศิวะ ผู้ทำลายทุกสิ่งในจักรวาล

หลักตรีมูรติ จึงมีผู้สร้าง ผู้รักษา และผู้ทำลาย เป็นภาระจำลองให้เห็นถึงสังคมของมนุษย์ว่า โดยส่วนรวมย่อมมีบุคคลทั้งสามนี้ปะปนอยู่ เทพเจ้าทั้งสามองค์นี้เป็นพระเป็นเจ้า โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์เท่านั้น หากได้เกี่ยวกับความเชื่อถือในทางพุทธศาสนาไม่ แต่ตามที่ได้ทราบแล้วว่าศาสนาเป็นศาสนาที่เก่าแก่ก่อนศาสนาใด ๆ ทั้งหมด ฉะนั้นลัทธิพิธีการของพราหมณ์หลายอย่างจึงได้ถูกนำมาใช้ปะปนในพิธีการต่าง ๆ ของบ้านเมืองเป็นอันมาก ด้วยเป็นประเพณีที่ฝังอยู่ในความนิยมของชนทั้งหลาย และลัทธิใด ๆ และเป็นต้นสืบเนื่องมาแต่โบราณกาล

เหตุนี้จึงทำให้เราได้พบเห็นชื่อพระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหมในเรื่องการทำพิธีต่าง ๆ ฉะนั้นจึงควรทราบเรื่องของพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์ไว้ด้วย ดังนี้

เทพเจ้าองค์สำคัญในศาสนาฮินดู

พระพรหม พระพรหมมี 4 พักตร์ แสดงให้เห็นความรอบรู้ทั่วทิศทางของพระพรหมพระองค์ทรงสร้างทุกอย่างในเอกภพ มีมเหสีนามว่า สรัสวดี ซึ่งเป็นเทพีเจ้าแห่งศิลป์สร้างสรรค์ทั้งหมด ปัจจุบันชาวฮินดูไม่ได้เคารพพระพรหมว่าเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญ แต่ต่อมาชาวฮินดูหันไปเคารพพระศิวะและพระศิวะมากกว่า

พระวิษณุ พระวิษณุเป็นเทพเจ้าแห่งการรักษาได้รับความเคารพอย่างกว้างขวางของชาวฮินดู พระวิษณุ หรือพระนารายณ์มี 4 กร ทรงบรรทมหลับอยู่ในวันครบเขตของพระนาคนามว่า อนันต์ พระวิษณุจะทรงตื่นจากบรรทม เมื่อเทพเจ้าองค์อื่น ๆ มาอ้อนวอนเพื่อต้องการความช่วยเหลือจากพระองค์เพื่อรักษาเอกภพไว้ เมื่อเอกภพตกอยู่ในห้วงอันตรายแห่งการกระทำของอำนาจแห่งความชั่วร้าย

พระศิวะ พระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดองค์หนึ่งในบรรดาเทพเจ้าสูงสุดของฮินดู 3 องค์ด้วยกัน พระศิวะเป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย เป็นเทพเจ้าที่ได้รับการเคารพพอกับพระวิษณุ พระศิวะถึงแม้จะได้ชื่อว่าเป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย แต่ก็ยังเป็นเทพเจ้าแห่งการสืบพันธุ์ด้วย พิธีกรรมเกี่ยวกับการแสดงออกทางเพศ บางพิธีมีความเกี่ยวข้องกับการนับถือพระศิวะ ด้วยเหตุนี้สัญลักษณ์ของพระศิวะจึงถูกสร้างขึ้นเป็นรูปศิวะลิงค์ นอกจากนั้นพระศิวะยังเป็นเทพเจ้าแห่งนักพรต พระโคณันที่เป็นนมาหะของพระศิวะ ด้วยเหตุนี้ชาวฮินดูจึงนับถือโคว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

คติความเชื่อในศาสนาฮินดู

ชาวพื้นเมืองเดิมในอนุทวีปอินเดียสมัยก่อน ยุคอารยันอาจนับถือลัทธิวิญญาณนิยม (Animism) มาก่อน ต่อมาชาวอารยันเมื่อเข้ามาครอบครองจึงยอมรับเอาลัทธิวิญญาณนิยม มารวมเข้าในระบบศาสนาของตน ในวรรณกรรมโบราณของอินเดีย มีเรื่องราวเกี่ยวกับลัทธิวิญญาณนิยม กาพย์ รามายณะ มหาภารตะ มีเทพเจ้าเป็นสัตว์ นก และสัตว์เลื้อยคลานอยู่มากมาย

ในบรรดาสัตว์ทั้งหมด โคเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของชาวฮินดู เชื่อว่าโคคือตัวแทนของเทพเจ้าทั้งปวง ทุกสิ่งทุกอย่างมาจากโค บัสนะของวัวทำให้วิญญาณและร่างกายมีความบริสุทธิ์ตามถนนและในเมืองต่าง ๆ ชาวฮินดูวาระณะต่ำจะเดินตามวัว เพื่อรับเอาบัสนะของวัว แสดงความเคารพ การให้อาหารวัวถือเป็นคุณธรรมสูง ชาวฮินดูมีความเชื่อว่าวัวและพราหมณ์ถูกสร้างขึ้นในพระพรหมในวันเดียวกัน มีความศักดิ์สิทธิ์เท่ากัน วัวมีความศักดิ์สิทธิ์ในทุกนิยาย และทุกชนชั้นวาระณะ

สัตว์ที่มีความสำคัญรองจากวัว คือ หนุยานาค หรืองู ชาวฮินดูในอินเดียทางภาคใต้ และเบงกอลเป็นบริเวณที่มีการเคารพหนุยานาคมากที่สุด

ทพมานก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่ชาวฮินดู นิยมนำไปบูชา นับถือมาก เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสัตว์ที่ช่วยพระรามนำนางสีดามาจากยักษ์ราวณะ (ทศกัณฐ์) และคุณธรรมในเรื่องความซื่อสัตย์ของทพมานที่มีต่อพระราม

พระชาติรุท ซึ่ง เป็นรูปครึ่งคนครึ่งนก เป็นพาหนะของพระวิษณุ นอกจากนี้ยังมีสัตว์อื่น ๆ อีกมาก เช่น นกยูงเป็นพาหนะของเทพีเจ้าสรัสวดี หงส์เป็นพาหนะของพระพรหม หนูเป็นพาหนะของพระคเณศ สิงห์โตเป็นพาหนะของทศกัณฐ์ (ภาคหนึ่งของพระศิวะ) ควายเป็นพาหนะของพญายม ช้างเป็นพาหนะของพระอินทร์ สัตว์ต่าง ๆ ดังกล่าวถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู

นอกจากสัตว์แล้วยังมีต้นไม้ที่สำคัญถือเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ คือ ต้นไทร ต้นจามรี เป็นต้นไม้ที่ชาวฮินดูนับถือพระวิษณุถือว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ต้นพิลา (Bira) เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของพวกนับถือพระศิวะ ต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์กว่าต้นไม้ทั้งหมดของชาวฮินดู คือ ต้นทุลสิ (Tulsi) โดยเชื่อว่าเหล่าของพระวิษณุกลับชาติมาเกิด พวกนับถือภายไชณะทุกคนจะดูแลให้อาหารต้นทุลสิเป็นอย่างดี และเชื่อว่าใบไม้ของต้นไม้ชนิดนี้ทำให้สามารถทำให้วิญญาณและร่างกายมีความบริสุทธิ์ เชื่อว่าเป็นต้นไม้ภาคหนึ่งของเทพลักษมีมีเหล่าของพระวิษณุ ทุกปีจึงมีการเอารูปของพระวิษณุมาวางไว้ที่ต้นทุลสิ เพื่อประกอบพิธีกรรมการแต่งงานให้ต้นทุลสิกับพระวิษณุ (ชญแก้วโอกาส. ม.ป.ป. : 431)

ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณนิยม การบูชาสัตว์ การบูชาต้นไม้ของชาวฮินดูยังมีอีกมากเท่าที่กล่าวมาพอสรุปสาระสำคัญของการเคารพสัตว์ ต้นไม้ของชาวฮินดูได้ว่า เกิดจากความเชื่อที่ต้นไม้ และสัตว์บางชนิดมีความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าสูงสุดที่ตนนับถืออยู่

ความเชื่อทางศาสนาระดับต่ำกว่านี้ จะแสดงออกมาในรูปของความกลัว ความเจ็บไข้ได้ป่วย พิษพรณไม้ เจริญออกงาม น้ำท่วม ภัยร้าย ปราบกฏการกัถมวลที่ทำความเลวร้ายให้เกิดกับมนุษย์ ชาวฮินดูเชื่อว่ามีสาเหตุมาจากวิญญาณชั่วร้ายทั้งสิ้น ดังนั้นชาวฮินดูจึงหันไปพึ่งพาหมอ หมอผี ผู้วิเศษ สรุปแล้วความเชื่อของชนชั้นต่ำเป็นความเชื่อทางวิญญาณนิยม (Animism) การเคารพบูชาสัตว์ (Animalism) การเคารพธรรมชาติ (Nature Worship) ความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ ดังกล่าวมีลักษณะโครงสร้างทางศาสนาดคล้ายกับศาสนายุคแรกเริ่มของมนุษย์ซึ่งมีอยู่ในระดับความเชื่อทั่ว ๆ ไป ในบริเวณหมู่บ้านแห่งความเจริญ แต่ในระดับสูงของศาสนาฮินดูมีหลักปรัชญาสูงส่ง เช่น ปรัชญาพระเวท ปรัชญาอุปนิษัท และปรัชญาอื่นตั้งได้กล่าวมาแล้ว และปรัชญาเหล่านี้ทำให้เกิดปรัชญาเช่น และปรัชญาพุทธขึ้นมา พิณูชาัยย (จรัส พยัคฆราชศักดิ์.

ศาสนาพราหมณ์ได้ เริ่มต้นขึ้นเมื่อกวอารยัน ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามลุ่มแม่น้ำ
 ในอินเดีย เมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อนพุทธกาล พวกอารยันเป็นพวกที่นับถือบูชาพระอาทิตย์ หรือ
 สุริยเทพ ส่วนคนพื้นเมืองเดิมของอินเดีย เข้าใจว่านับถือและบูชาวิญญาณประจำโลกธาตุ 4 คือ
 ดิน น้ำ ลม ไฟ โดยเฉพาะที่เด่นชัด คือ การบูชาไฟ การนับถือบูชาพระอาทิตย์ของพวกอารยัน
 กับการบูชาไฟ ของพวกชนพื้นเมืองสามารถประสานเข้ากันได้ เพราะทั้งอาทิตย์และไฟต่างก็เป็น
 สิ่งให้ความร้อนความอบอุ่นด้วยกัน การบูชาโลกธาตุ 4 ของคนอินเดียสมัยโบราณมีลักษณะ
 เป็นวิญญาณนิยม คือ บูชาด้วยความเชื่อว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจแฝงอยู่เบื้องหลังโลกธาตุ
 เหล่านั้น และต่อมาก็เกิดจินตนาการของมนุษย์ว่าอำนาจเหล่านั้นหมายถึง เทพเจ้าประจำ
 ชนรรมชาตินั่นเอง

มนุษย์คิดว่าเทพเจ้าประจำชนรรมชาติมีความรู้สึกนึกคิด ซึ่ง เคลียด เช่นเดียวกับมนุษย์
 เมื่อเทพเจ้ารู้สึกชอบหรือ โปรดปรานก็อาจบันดาลให้เกิดลักษณะที่ดี ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์
 ขึ้นในชนรรมชาติ หากเทพเจ้าโกรธหรือ ไม่พอใจก็อาจบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์ชนรรมชาติ
 ที่ผิดปกติและเป็นภัยขึ้น เช่น เทพเจ้าประจำแผ่นดินอาจบันดาลให้เกิดแผ่นดินไหว แผ่นดินแตก
 แยกบาดพังทลาย ถ้าเทพเจ้าแห่งน้ำพิโรธก็จะทำให้เกิดฝนตกหนัก และเกิดน้ำท่วม ถ้าเทพเจ้า
 แห่งไฟพิโรธ ก็อาจบันดาลให้เกิดไฟไหม้ป่า ไหม้บ้าน ไหม้เมืองพินาศ เป็นต้น ปรากฏการณ์
 ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเทพเจ้าประจำชนรรมชาติมีฤทธิ์และอำนาจมาก สามารถให้คุณและให้โทษ
 แก่มนุษย์ได้ตลอดเวลา จึงทำให้มนุษย์เกิดความเกรงกลัวและหาวิธีเอาอกเอาใจ โดยการ
 ทำให้เทพเจ้าพอใจ เพื่อจะได้ไม่บันดาลให้เกิดภัยพิบัติทางชนรรมชาติขึ้น พิธีกรรมบูชาัญญ
 ก็เป็นพิธีหนึ่งที่เป็นการสังเวย เพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพอใจ ถ้าเป็นพิธีที่จัดบูชาเทพเจ้าที่ให้คุณ
 เครื่องสังเวยก็มักจะเป็นข้าวปลาอาหาร ขนมมเนยและผลไม้ที่มนุษย์เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด
 แต่ถ้าเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าที่ให้โทษ ส่วนมากจะเช่นด้วยการฆ่าสัตว์ต่าง ๆ มาสังเวย
 ซึ่งเรียกว่าพิธีฆ่าสัตว์บูชาัญญ

การบูชาขุญในอินเดียสมัยโบราณ ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ในการต่อมาการประกอบพิธีกรรมใหญ่ มักเป็นพิธีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ จึงมีผู้ทำพิธีแบ่งออกเป็น 4 พวก คือ

1. โหตา มีหน้าที่สวดหรือร่ายมนตร์ระสรวลเสริญเทพเจ้า และเชื้อเชิญให้มารับเครื่องสังเวย เมื่อร่ายมนตร์เชื้อเชิญเสร็จก็เป็นเสร็จพิธี
2. อุทคาตา พวกนี้รับช่วงจากพวกแรก มีหน้าที่ร่ายหรือสวดมนตร์ด้วยทำนองเสนาะเพื่อขับกล่อมเทพเจ้าให้เกิดความบันเทิง เมื่อร่ายมนตร์ด้วยทำนองเสนาะจบก็เป็นว่าหมดหน้าที่
3. อัชวรายุ พวกนี้จะทำหน้าที่ต่อจากพวกอุทคาตา ทำหน้าที่เสนอเครื่องสังเวยที่จัดไว้แก่เทพเจ้า
4. พรหมหรือพรหมณ์ พวกนี้เป็นพวกที่เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม ทำหน้าที่ควบคุมการบูชาขุญ ให้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ในคัมภีร์พระเวท

พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวฮินดู

พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตเป็นพิธีกรรมทางสังคมและศาสนารวมกัน มีการประกอบตามโอกาสและขั้นตอนของชีวิตจนเป็นระเบียบประเพณีที่ขาดไม่ได้ พิธีกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวเรียกว่า "สังสการ" ซึ่งมีพิธีกรรมที่สำคัญอยู่ 7 ประการด้วยกัน คือ (จรัส พยุคมราชศักดิ์. 2534 : 85-86)

1. ชาตกรรม เป็นพิธีที่เนื่องด้วยการเกิด พิธีนี้จะต้องกระทำทันทีที่เด็กได้ลืมตาออกมาดูโลก
2. นามกรรมคือ พิธีตั้งชื่อเมื่อเด็กเกิดครบ 10 วันหรือ 12 วัน บิดามารดาจะทำพิธีตั้งชื่อให้บุตรหรือธิดาที่เกิดใหม่
3. อันนปราศนะ พิธีเสนอเครื่องสังเวยแก่เทพเจ้าต่าง ๆ พิธีนี้ทำในวันให้อาหารแด่แม่ซึ่งแก่เด็กเป็นครั้งแรก เช่น ให้เด็กกินข้าวเป็นครั้งแรก

4. อุปนยณะ นิธินี้จัดเป็นสิ่งสการที่สำคัญมาก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่านิธิสวมสายยัชโยปวัต ถือกันว่าเป็นการเกิดครั้งที่ 2 ของเด็ก นิธินี้พราหมณ์ผู้ทำนิธิจะร่ายมนต์ชื่อ คายตรี แล้วสวม สายยัชโยปวัต ที่ทำด้วยด้ายขาวสะพายแล่งให้แก่เด็ก วันทำนิธินี้ยัง ได้ชื่อว่าเป็นวัน เริ่มต้นชีวิต การศึกษาของเด็ก พวกรพราหมณ์ได้ชื่อว่า ทวิชา ซึ่งแปลว่าผู้เกิด 2 ครั้ง ก็เนื่องจาก ได้ผ่านนิธิ อุปนยณะนี้ เด็กจะเข้าสู่นิธินี้เมื่ออายุประมาณ 8 ขวบ

5. สมวารรตนะ คือ นิธิสำเร็จการศึกษา จัดขึ้นเมื่อเด็กหนุ่มที่ได้ศึกษาสำเร็จ ครบถ้วนแล้ว ในสมัยก่อนสำหรับผู้อยู่ในวรรณะพราหมณ์ นิธินี้จัดขึ้นเมื่อเด็กหนุ่ม ได้ศึกษาคัมภีร์ พระเวทจบแล้ว เปรียบเทียบได้กับนิธิประสาทปริญญา

6. วิวาหะ ได้แก่ นิธิแต่งงาน ถือกันว่าเป็นนิธิที่สำคัญอีกนิธิหนึ่ง

7. เปรตกรรม ได้แก่ นิธิศพ หรือนิธิที่จัดขึ้นในวันเผาศพ เป็นนิธิสุดท้ายในชีวิต ของบุคคล นิธินี้จัดขึ้นเพื่อ ให้ผู้ที่ตายไปแล้ว ได้ เข้าถึงสวดิภูมิ

ศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากศาสนาหนึ่ง ฮินดูศาสนิกส่วนใหญ่อยู่ในประเทศอินเดีย ศาสนาฮินดูได้พัฒนามาจากศาสนาพราหมณ์แห่งอินเดียโบราณ ที่เริ่มต้นเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม ซึ่งนับถือเทพเจ้าต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้พัฒนาเป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยมที่นับถือพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเพียงองค์เดียว ตลอดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

คติความเชื่อจากการนับถือศาสนาพุทธ

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534 : 1-9) ได้กล่าวถึงการเข้ามาของศาสนาพุทธสู่อีสานว่า พระพุทธศาสนา เข้าสู่อีสานทางอาณาจักรศรีเทพ ซึ่งเป็นชุมชนเมืองในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนล่าง โดยมีการยืนยันและสันนิษฐานว่า จารึกหินชนวน อำเภอปักธงชัย น่าจะเป็นจารึกอาณาจักรศรีเทพ หรือศรีนาศะ อยู่ที่บริเวณที่ราบสูงโคราช โดยอาศัยแหล่งที่พบจารึกเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตเดียวกัน ศรีตึกกร วลลิโกตม ลงความเห็นไว้ว่า ศรีนาศะอยู่ที่บริเวณที่ราบสูงโคราช มีขอบเขตจากโคราช ถึงบุรีรัมย์ คือ บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลทั้งหมด ตลอดไปถึงส่วนที่ติดต่อกับเขมรต่ำ ครอบคลุมถึงบริเวณ แม่น้ำป่าสัก อาณาจักรศรีนาศะเป็นเมืองสำคัญที่รับและส่งต่อวัฒนธรรมทั้งพุทธ และพราหมณ์ในแถบนี้ ผ่านถิ่นมาจากกลุ่มน้ำเจ้าพระยา และจากเขมรต่ำผ่านเข้ามาทางสาขาของลำน้ำมูล เข้าสู่ศรีนาศะ การเข้ามาของศาสนาพุทธ เข้าสู่อีสานผ่านจากลพบุรีหรือนครสวรรค์ เข้าสู่ศรีนาศะ แล้วกระจาย ออกสู่แม่น้ำมูล และแม่น้ำชีตามลำดับ โดยศาสนาพุทธที่เข้าสู่อีสานนี้จะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 1300-1400 ลัทธิความเชื่อที่ปรากฏในอาณาจักรศรีนาศะนั้นจะนับถือพุทธศาสนาในระยะแรก ต่อมา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ก็จะมีการนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย การนับถือศาสนาพุทธ ที่ปรากฏในอาณาจักรศรีนาศะนั้นเป็นศาสนาพุทธแบบมหายาน สรุปได้ว่าอาณาจักรศรีนาศะนั้น รับนับถือทั้งพุทธศาสนาและพราหมณ์ และแพร่เข้าไปเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรขอม ดังปรากฏให้เห็นได้จาก ปราสาทนครวัดและนครธมนั่นเอง

การนับถือพุทธศาสนา ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย และได้พัฒนาจนเจริญ รุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้ เนื่องจากศาสตาของศาสนาพุทธเป็นชาวอินเดีย ฉะนั้นลัทธิความเชื่อ ของศาสนาพุทธนั้นจึงเริ่มต้นจากลัทธิความเชื่อของคนอินเดียในสมัยโบราณ นอกจากเชื่อตาม คำสอนของคัมภีร์พระเวทแล้ว โดยทั่วไปยังแบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พวกที่ เชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก และพวกที่เชื่อว่าตายแล้วสูญ ซึ่งมีรายละเอียดดังที่ จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534 : 94) ได้กล่าวไว้ในลัทธิความเชื่อของคนอินเดียสมัยโบราณ ดังนี้

1. พวกที่เชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก บางพวกเห็นว่าเคยเป็นอะไรแล้วก็จะเกิดเป็นอย่างนั้นตลอดไป แต่บางพวกก็เห็นว่ามีการจุดธัมแปรไปได้ตามเหตุปัจจัย ไม่จำเป็นต้องเกิดเป็นอะไรอย่างเดียวยุ่ตลอดไป สำหรับพวกแรกแม้จะเห็นว่าตายแล้วเกิดอีก ก็จัดเข้าลักษณะพวกที่ไม่เชื่อถือในกฎแห่งกรรม เพราะการกระทำไม่มีผลทำให้การเกิดใหม่เปลี่ยนแปลงแปรไป ส่วนพวกหลังจัดอยู่ในประเภทเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เพราะการเกิดใหม่เปลี่ยนแปลงแปรไปได้ตามเหตุปัจจัย และเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็คือ กรรมนั่นเอง พวกนี้เข้าใจว่าประพจน์อย่างไรแล้วเป็นเหตุให้ไปเกิดในสวรรค์ ก็ประพจน์หรือกระทำอย่างนั้น แต่บางพวกในประเภทนี้ถือว่าสุขทุกข์ หรือผลดีผลชั่วที่ได้รับให้เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยภายนอก เช่น การดลบันดาลของเทพเจ้า ก็ทำการอ้อนวอน เช่นสรวงบูชาเทพเจ้าตามความคิดเห็นของตน เพื่อให้ช่วยจัดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาให้หมดไป และดลบันดาลสิ่งที่น่าปรารถนาให้เกิดขึ้นมี

2. พวกที่เชื่อว่าตายแล้วสูญ พวกนี้แบ่งย่อยออกได้เป็น 2 ประเภท คือพวกที่เชื่อว่าตายแล้ว ชาติสูญหมดทุกอย่าง และพวกที่เห็นว่าตายแล้วสูญเฉพาะบางอย่าง พวกแรกจัดอยู่ในประเภทวัตถุนิยม ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลแห่งกรรม ความสุขความทุกข์ที่ได้รับในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นผลของกรรมดีกรรมชั่ว หากเป็นความบังเอิญ ทำกรรมดีแล้ว ไม่ได้ดีก็มี ทำกรรมชั่วแล้ว ไม่ได้ชั่วก็มี หากทำกรรมดีแล้วได้รับผลดีก็เพราะบังเอิญเป็นเช่นนั้น ทำกรรมชั่วแล้วได้รับผลดีก็เพราะความบังเอิญเช่นกัน พวกนี้จะไม่เชื่อเรื่องการเกิดใหม่ ไม่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความตายเป็นโมฆะ หรือความหลุดพ้น คนพาลหรือบัณฑิต คนดีหรือคนชั่ว มีโอกาสที่จะบรรลุมุขะ คือความตายเช่นกัน การสละโลกวิสัยเพื่อแสวงหาโมกษะ เป็นภาระกระทำของคนโง่ พวกนี้จึงมุ่งปฏิบัติในทางที่จะแสวงหาความสุขในชีวิตนี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่ดำเนินว่าเป็นการทุจริตหรือสุจริต

หลักคำสอนสำคัญของพระพทธศาสนา

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยร่างกายกับจิตหรือรูปกับนาม รูปกับนามนี้บางที่เรียกว่า รูปขันธ์ นามขันธ์ คำว่าขันธ์แปลว่ากองหรือกลุ่ม มนุษย์จึงประกอบด้วยรูปกลุ่มหนึ่ง นามกลุ่มหนึ่ง รูปคือส่วนที่เป็นร่างกาย นามคือส่วนที่เป็นจิต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รูปขันธ์ ได้แก่ ส่วนที่เป็นร่างกาย ซึ่งเรียกว่ารูปขันธ์มีคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่ง คือ มีรูปร่างลักษณะที่มองเห็นด้วยตา ประกอบขึ้นด้วยธาตุ 4 เรียกว่า มหาภูตรูป 4 ซึ่งได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ธาตุดิน ได้แก่ ส่วนของร่างกายที่มีลักษณะแข็ง รวมกลุ่มกันอยู่ได้โดยไม่กระจัดกระจาย สัมผัสจับต้องได้ เช่น เนื้อ เอ็น กระดูก ไขมัน ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น
2. ธาตุน้ำ ได้แก่ ส่วนที่เป็นของเหลวในร่างกาย เช่น เลือด น้ำเหลือง น้ำลาย น้ำตา และเหงื่อ เป็นต้น
3. ธาตุลม ได้แก่ ลมหายใจเข้าออกและลมในช่องว่างต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ลมในลำไส้ และลมในช่องหู เป็นต้น
4. ธาตุไฟ ได้แก่ ไอร้อน หรืออุณหภูมิของมนุษย์ ซึ่งทำให้มีการเผาผลาญย่อยอาหาร กระทำให้ร่างกายของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่เน่าเปื่อย

ธาตุทั้ง 4 นี้เป็นส่วนประกอบสำคัญของร่างกาย จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ หากขาดไปแม้แต่เพียงอย่างเดียวร่างกายก็แตกสลาย นอกจากนี้คุณสมบัติต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยธาตุทั้ง 4 เช่น ความอ่อน ความแข็ง ความหนัก ความเบา สี กลิ่น เป็นต้น แต่ก็จัดเข้าในรูปขันธ์ เพราะเป็นสิ่งที่มิได้อยู่เนื่องด้วยรูป

นามขันธ์ ได้แก่ ส่วนที่ไม่ใช่รูป แต่เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ นามขันธ์ แบ่งออกเป็น 4 อย่าง คือ

1. เวทนา ได้แก่ ความรู้สึก 3 อย่าง คือ รู้สึกเป็นสุขทางกาย หรือทางใจ เรียกว่า สุขเวทนา ความรู้สึกว่าเป็นทุกข์หรือไม่สบายทางกายหรือทางใจ เรียกว่าทุกข์เวทนา และความรู้สึกเฉย ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขทางกายหรือทางใจ เรียกว่า อทุกข์มสุขเวทนา หรืออุเบกขาเวทนา

2. สัญญา ได้แก่ ความกำหนดหมายรู้ได้ บางทีก็แปลว่าความจำได้ คือ เมื่อมีการรับรู้ทางประสาทสัมผัส เช่น ตาเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็สามารถกำหนดหมายรู้ได้ หรือจำได้ว่าสิ่งที่เห็นนั้นเป็นอะไร

3. สังขาร ได้แก่ สภาพที่ปรุงแต่งให้จิตใจคิดดี คิดชั่ว หรือคิดเป็นกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว ถ้าเป็นสภาพที่ปรุงแต่งจิตใจให้คิดดีก็เรียกว่า กุศล ถ้าสภาพที่ปรุงแต่งจิตใจให้คิดไม่ดีก็เรียกว่า อกุศล สภาพที่ปรุงแต่งจิตใจให้คิดในระดับกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว เรียกว่า อัมชากถต

4. วิญญาณ คำว่า วิญญาณแปลตามตัวว่า ความรู้แจ้ง หมายถึง ความรู้แจ้งเมื่อสิ่งภายนอกมากระทบประสาทสัมผัสทั้ง 5 และเกิดการรับรู้ขึ้น เช่น เมื่อลิ้มตาก็รู้รสชาติได้ เห็นเป็นจักขุวิญญาณ มีเสียงเกิดขึ้นรู้สึกได้ยินเป็นโสตวิญญาณ เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อมีอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมากระทบใจรู้สึกรับรู้ทางใจ เป็นมโนวิญญาณ ความรับรู้ดังกล่าวนี้เรียกว่าวิญญาณ

ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์

ไตรลักษณ์ หมายถึง สามัญลักษณ์สามประการของมนุษย์ ได้แก่ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตตา ซึ่ง จรัส พยัคฆราชศิกดิ์ (2534 : 97-99) ได้กล่าวถึงรายละเอียดได้ดังนี้

1. อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง พุทธศาสนากล่าวว่าทุกสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นปรากฏ ลักษณะเช่นนี้ตรงกันข้ามกับลักษณะของสิ่งที่เที่ยง ต้องไม่มีการเกิด ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่มีการแตกดับต้องคงอยู่ในสภาวะอย่างเดี๋ยวลดอดกาล

2. ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ พุทธศาสนากล่าวว่าสิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ คำว่า ทุกข์ ซึ่งมีลักษณะอย่างหนึ่งของไตรลักษณ์ คือ สภาพของสิ่งต่าง ๆ จะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. อนัตตา คำว่า อนัตตา หมายถึงความไม่มีตัวตน หรือปราศจากตัวตน ที่เที่ยงแท้ การสอนเรื่องอนัตตาของพระพุทธเจ้า เป็นการปฏิเสธคำสอนเรื่อง อาตมมันของ ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งถือตามคำสอนของคัมภีร์พระเวท

พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นอนัตตาเท่านั้น แต่ทุก ๆ สิ่งใน สากลจักรวาล ล้วนปราศจากตัวตนที่เที่ยงแท้ทั้งสิ้น ทุกอย่างที่อยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงอย่างเดียวกัน คือ ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง-ไม่เที่ยง ทุกขัง-เป็นทุกข์ และอนัตตา-ไม่มีตัวตน ทั้ง 3 อย่าง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงกล่าวได้ว่าไตรลักษณ์เป็นกฎแห่งสากลจักรวาลที่จะดำรงอยู่ตลอดไป

อริยสัจ 4 (Four Noble Truth)

จากการมองสภาพความจริงว่าเป็น อนิจจะ ทุกขะ และเป็นอัตตตา พระพุทธองค์ จึงทรงอธิบายเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ เรียกว่า อริยสัจ 4 แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ การค้นพบอริยสัจ 4 คือ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า อริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ทุกข์ คือ ความจริงเรื่องทุกข์ การเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) เป็นสภาพที่ทนไม่ได้ เรียกว่าทุกข์ สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา อนัตตรา แปลว่าไม่ใช่ตัวตนใครบังคับไม่ได้ ในอนัตตาลักษณะและสูตรพระพุทธเจ้าทรงกล่าวว่า รูป Form, Matter ร่างกายสิ่งที่ต้องสลายไป สิ่งที่ต้องปรากฏอยู่ เวทนา (Feeling ความรู้สึก) สัญญา (Perception Idea จำได้หมายรู้ คือ จำรูป กลิ่น รส และอารมณ์ที่เกิดขึ้นดับใจ) สังขาร (Institution) องค์ประกอบคือองค์ประกอบของกาย และวิญญาณ (Soul การรับรู้) เป็นอัตตา จึงเป็นทุกข์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า เบญจขันธ์ หรือขันธ์ 5 หมายถึง กาย ด้วยเหตุนี้ชีวิตจึงเป็นอนิจจัง เป็นอนัตตา และเป็นทุกข์

2. สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ แบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

2.1 กามตัณหา คือ การดิ้นรนเพราะความใคร่ในสิ่งต่าง ๆ

2.2 ภवादตัณหา คือ การดิ้นรนเพราะต้องการเป็นในสิ่งที่ต้องการเป็น

2.3 วิชาวตฺตหา คือ การตั้งมั่นเพื่อไม่ต้องการเป็นในสิ่งทีตนเป็นอยู่ หรือ มีอยู่ ด้วยเหตุนี้ วตฺตหา คือ เหตุของการทำให้เกิดทุกข์

3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์

4. มรรค คือ ความจริง ที่ถือปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ทั้งปวง ทั้งทางกาย และ ทางใจ

การทำความเข้าใจในเรื่องอริยสัจ 4 เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง หาไม่แล้วมนุษย์ก็ต้อง อยู่ในสังสารวัฏ คือ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกองทุกข์เรื่อยไปไม่รู้จักจบสิ้น

ปฏิจจนมุปบาท (Paticasamuppada)

ปฏิจจนมุปบาท (Paticasamuppada) จากความจริงในอริยสัจ 4 ที่พระนุททเจ้า ทรงตรัสรู้ พระนุททองค์จึงทรงแสดงให้เห็นถึงกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด และการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ เรียกว่า กฎ คำว่าปฏิจจนมุปบาท แปลว่า อาศัยการเกิด อาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกฎแห่งสภาวะต่อเนื่องของชีวิต อธิบายตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 มนุษย์จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏตามกฎปฏิจจนมุปบาทเรื่อยไป ชีวิตปัจจุบันเป็นผลมาจากการกระทำของ อดีตและการกระทำปัจจุบันเป็นสิ่งกำหนดชีวิตในอนาคต เป็นกฎแห่งกรรม

อริยมรรค 8 (Noble Eightfold Path)

อริยมรรค 8 คือ ความจริงที่ถือปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ทั้งปวง พระนุททเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 8 ของมรรคเพื่อการดับทุกข์ ดับกิเลสทั้งมวล ได้แก่

1. สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ (Right Mode of Seeing Things)

คือ การพิจารณาเห็นความเป็นจริงในอริยสัจ 4 และมรรค 8

2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ (Right Thinking) คือ การมีความคิด ไม่ติดอยู่ในกาม ไม่คิดพยาบาท ไม่คิดเบียดเบียน

3. สัมมาวาจา คือ วาจาชอบ (Right Speech) คือ ไม่พูดปด ไม่ส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้าไว้ประโยชน์

4. สัมมาภิมนัตตะ คือ ปฏิบัติชอบ (Right Action) การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ปฏิบัติพรหมจรรย์ (ถือปฏิบัติตามคำสอนในศาสนา)
5. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตชอบ (Right Mode of Living) ประกอบอาชีพ เลี้ยงสัตว์เพื่อเอาไปฆ่า ไม่ค้าอาวุธ และไม่ค้ายาพิษทั้งปวง
6. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ (Right Effort In Every Mode of Living) คือ มีความเพียรไม่ให้เกิดอกุศลบาป มีความเพียรกำจัดอกุศลบาปที่มีอยู่ให้หมดไป เพื่อให้เกิดกุศลกรรมที่เกิดขึ้นมา และมีความเพียรรักษากุศลกรรมที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ตลอดไป
7. สัมมาสติ คือ ระลึกรู้ชอบ (Right Mindfulness) คือ มีสติมั่นทั้งทางกาย ทางความรู้สึกนึกคิด ทางจิต และทางธรรม
8. สัมมาสมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นชอบ (Right Meditation)

นิพพาน (Nivvana)

จุดมุ่งหมายสำคัญสูงสุดของการปฏิบัติอริยมรรค 8 ก็คือ การเข้าถึงนิพพาน นิพพาน คือ สภาวะหนึ่งซึ่งจะเข้าถึงได้เมื่อหมดอกุศลกรรมทั้งปวง และหลุดพ้นจากสังสารวัฏ นิพพานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การทำความดียิ่งทำได้มากเพียงก็ยิ่งทำให้ใกล้นิพพานเข้าไปมากเท่านั้น ถ้าทำความชั่วมากเท่าใดก็ถอยห่างออกจากนิพพานออกไปมากเพียงนั้น

ประเภทของนิพพาน

นิพพานจัดอยู่ในประเภทของอสังขตธรรมหรือวิสังขาร ซึ่งเป็นสิ่งที่ปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง โดยทั่วไปนิพพานของพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. สอูปาทีเสสนิพพาน หมายถึง นิพพานที่ยังมีอูปาที คือ เบญจขันธ์เหลืออยู่ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งลักษณะของเบญจขันธ์นั้นจะเป็นทั้งรูปขันธ์ และนามขันธ์ ผู้ที่ดับกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว แต่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่าบรรลूसอูปาทีเสสนิพพาน ผู้ที่ดับกิเลสได้หมดสิ้นเชิง พุทธศาสนาเรียกว่า พระอรหันต์ พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่า ผู้ได้บรรลूसอูปาทีเสสนิพพาน เป็นผู้ดับกิเลสอันเป็นสาเหตุของความทุกข์ทางใจ พระอรหันต์จึงไม่มีความทุกข์

ทางใจอีกต่อไป แต่เบญจขรรค์คือร่างกายของท่านที่มีความอยู่ ความทุกข์ทางกาย เช่น ความเจ็บป่วย ความทิวกระหาย อันเป็นสภาพธรรมดาของร่างกายมนุษย์ของพระอรหันต์จึงยังคงมีอยู่เหมือนสามัญชนทั่วไป แต่ต่างจากสามัญชนตรงที่ความทุกข์ทางกายจะไม่ทำให้พระอรหันต์เกิดความทุกข์ใจ ส่วนสามัญชนความทุกข์ทางกายย่อมส่งผลกระทบกระเทือนถึงใจ จึงทำให้เกิดความทุกข์ใจพร้อมกันไปด้วย

2. อนุภาทิสลสังฆาน หมายถึง นิพพานที่ไม่มีอนุภาทิตี คือ ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่นามรูปของผู้บรรลุนิพพานชนิดนี้จะดับสนิทโดยสิ้นเชิง เมื่อพระอรหันต์ตายไปก็จะบรรลุอนุภาทิสลสังฆาน

วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพาน

วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตมี 3 ชั้น คือ ชั้นต่ำ ได้แก่ ศีลชั้นกลาง ได้แก่ สมาธิ และขั้นสูงได้แก่ ปัญญาการปฏิบัติตามขั้นทั้ง 3 นี้ให้บริบูรณ์ ก็คือการปฏิบัติตามอริยมรรค 8 คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ตั้งสติชอบ สมาธิชอบ

คติความเชื่อเกี่ยวกับพระนุทศาสนานั้น พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าแนวทางปฏิบัติทางศาสนานุทศ เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การปลดปล่อยทุกข์ และจากหลักปฏิบัติก็จะทำให้หลุดพ้น และนำไปสู่นิพพานในที่สุด สำหรับพิธีกรรมในพระนุทศาสนานั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. พิธีกรรมที่เป็นพระนุทบัญญัติ พิธีกรรมประเภทนี้พระนุทเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่าเพื่อความเรียบร้อยในการบริหารคณะสงฆ์ เพื่อให้การปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปในแนวเดียวกัน เช่น พิธีบรรพชา อุปสมบท พิธีกรานกฐิน พิธีสวดปาฏิโมกข์ พิธีระงับอธิกรณ์ เป็นต้น
2. พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น ประเภทนี้หมายถึงพิธีที่ชาวพุทธในประเทศหรือท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้นและได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่อิงอาศัยพระนุทบัญญัติก็มี อิงอาศัยประเพณีของท้องถิ่นก็มี สำหรับในเมืองไทยพิธีกรรมต่าง ๆ ประเภทนี้ เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทางศาสนาในงานมงคลสมรส พิธีทอดผ้าป่า พิธีในการทำศพ พิธีทำบุญวันสารท พิธีตักบาตรเทโว พิธีบวชนาค (เฉพาะส่วนการเตรียมของชาวบ้าน) พิธีทอดกฐิน เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ล้วนเกิดจากความเชื่อของชาวบ้านทั้งสิ้น

ศาสนาพุทธ โดยทั่วไปอาจแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ ศาสนาพุทธตามหลักคัมภีร์ ตามคำสั่งสอนของพระศาสดาและศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน คือ แบบที่ผสมผสานกับความเชื่ออย่างอื่น จนชาวบ้านแยกกันไม่ได้ว่าส่วนไหนมาจากศาสนาพุทธแท้ ๆ เหตุที่ศาสนาพุทธตามหลักคัมภีร์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้เปลี่ยนแปลงและผิดเพี้ยนไปนั้น เนื่องจากการแผ่กระจายของศาสนา ทำให้มีความแตกต่างกันทางด้านประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ จึงทำให้ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น มีความเชื่อแตกต่างกันออกไป

แม้ว่าศาสนาพุทธจะแผ่เข้ามาในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันนี้แล้ว และหมู่บ้าน เกือบทุกแห่งมีวัดทางพุทธศาสนาอยู่ เว้นแต่ในแถบสี่จังหวัดภาคใต้ที่ประชาชนส่วนใหญ่ที่นับถือ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธที่ชาวบ้านนับถือนี้ก็ยังมีส่วนผสมของความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอด กันมา กับศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาก่อนอยู่แล้ว พระยาอนุมานราชชนน ปราชญ์ทางด้านวัฒนธรรมของไทย จึงเรียกพุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือผสมผสานความเชื่อแบบดั้งเดิมและพราหมณ์เข้าด้วยกันนี้ว่า "พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน" (Popular Buddhism) (สุรเชษ เวชชพิทักษ์. 2533 : 206)

การที่ศาสนาพุทธได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านอาจเนื่องมาจาก ประการที่หนึ่ง ศาสนาพุทธสามารถให้คำอธิบายสนับสนุนความเชื่อและคุณค่าบางอย่างที่ชาวบ้านถือปฏิบัติกันอยู่ แต่เดิมได้ เช่น ชาวบ้านให้คุณค่ากับการมีเมตตา มีความกรุณาช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อได้รับทุกข์ มีความชื่นชมยินดีในความสุขและความสำเร็จของผู้อื่น ศาสนาพุทธก็มีหลักคำสอนเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรม ที่สอดคล้องกับคุณค่าที่ชาวบ้านถือปฏิบัติอยู่ ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่สามารถให้คำอธิบาย สนับสนุนคุณค่าเดิมและการปฏิบัติตนที่มีอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนได้ ประการที่สอง พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนายินยอมที่จะประนีประนอมกับพิธีกรรมตามความเชื่อเดิมของ ชาวบ้าน เช่น พระสงฆ์ยอมรับนิมนต์ไปในพิธีสวดไล่ผีร้าย อุทิศส่วนกุศลให้ผีดี หรือการเจิมการรด น้ำมนต์ตามคติความเชื่อแบบพราหมณ์ที่แทรกตัวอยู่ในความเชื่อของชาวบ้าน ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามา ระบบความเชื่อของชาวบ้านชนบทจึงมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อสามแบบใหญ่ ๆ ดังกล่าว คือ ความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธ จึงอาจเรียกความเชื่อ

ของชาวบ้านได้ว่า เป็นระบบความเชื่อแบบ "ผี-นราหมณ์-พุทธ" ซึ่งในความเชื่อทั้งสามแบบนี้ มีอิทธิพลต่อการประกอบพิธีกรรมเช่น โคนตาของชาวไทย-เขมร บ้านกระหาดมาก ดังกล่าวถึง รายละเอียดต่อไป

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือผีที่มีต่อพิธีเช่น โคนตา

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือผีที่มีต่อพิธีกรรมเช่น โคนตาของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีดังต่อไปนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมเช่น โคนตา เป็นการประกอบพิธีกรรมที่อาศัยการเคารพบรรพบุรุษร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคี การให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษและสิ่งที่ยุบบรรพบุรุษได้สิ่งสมถายทอดมา แสดงออกโดยการบูชาเช่น ไห้วและยาเกรง แม้ว่าบรรพบุรุษของเขาจะตายจากไปแล้ว โดยชาวบ้านเชื่อว่าในตัวมนุษย์ทุกคนมีวิญญาณอยู่ แม้ร่างกายจะตายไปแล้ว แต่วิญญาณก็ยังคงล่องลอยอยู่ และสามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังอยู่ได้ การเคารพบูชาก็คือ การเคารพในรากเหง้าของตัวเอง ส่งผลให้สมาชิกของชุมชนต้องดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ยุบตายวางแนวไว้ให้จะได้รับประโยชน์ด้วยตัวเอง ผู้ที่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือไม่เจริญรอยตามก็จะได้รับโทษด้วยตัวเองเช่นกัน พิธีกรรมเช่น โคนตาจึงเป็นพิธีหนึ่งที่ชาวไทย-เขมร ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ แสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางจิตใจของคนในครอบครัวเป็นสายสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งมาก แม้แต่ความตายก็มิอาจจะตัดสายสัมพันธ์นี้ได้

2. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม

บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมเช่น โคนตานั้นจะประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และผู้นำในการประกอบพิธีกรรม การนับถือผีมีอิทธิพลต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมาก เพราะ

ทั้งระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะเป็นผู้ที่นับถือผีเดียวกัน มาร่วมกัน เช่น ไห้วแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดหาสิ่งบูชา เช่น ไห้ว และรับสิ่งที่ดีที่เชื่อว่าเป็นพรจากบรรพบุรุษ แต่ถ้าใครที่ไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกตีฉีกเมฆจากชาวบ้าน และถือว่าเป็นคนเนรคุณ ทำอะไรก็ไม่เจริญคนในหมู่บ้านไม่ยอมรับ ในการประกอบพิธีกรรมนี้ ยังแสดงออกให้เห็นถึงระบบการนับถือผู้อาวุโสอยู่ จะเห็นได้ชัดจากการประกอบพิธีกรรมที่ให้ผู้อาวุโสของตระกูล หรือหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ทำหน้าที่เชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมารับ การเช่น ไห้ว ส่วนในระดับชุมชนแล้วก็จะให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโสอยู่เช่นกัน ซึ่งบุคคลในชุมชน ก็ล้วนเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น อาจถือได้ว่าวันแชน โคนตานั้นนอกจะเป็นการแสดงออกถึงความ กตัญญูตเวทีแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังเป็นการแสดงความกตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่ โดยลูกหลาน ที่มาจากต่างจังหวัดอาจนำข้าวของต่าง ๆ มาฝากคนเฒ่าคนแก่ และถือเป็นวันรวมญาติของ ชาวไทย-เขมร ก็ว่าได้ จะเห็นจึงแสดงให้เห็นว่าการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้เกิดพิธีกรรม แชน โคนตานั้น ทำให้เห็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของชาวไทย-เขมร และทำให้เห็น โครงสร้าง ทางสังคมของชาวบ้านกระหาดอย่างเด่นชัดมากขึ้น

3. ด้านอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลเชื่อจากการนับถือผีที่มีต่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม วัตถุ และสิ่งของที่ใช้ ประกอบด้วย เครื่องบูชา เครื่องสังเวย และภาชนะที่ใส่เครื่องบูชา เครื่องสังเวย มีดังนี้

3.1 เครื่องบูชาประกอบด้วยดอกไม้ ธูป เทียน อย่างละ 5 คู่ เหตุที่ จัด 5 คู่ เพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษเป็นผู้ที่มีพระคุณสูงสุด ซึ่งลูกหลานจะต้องให้ความเคารพบูชา เปรียบเสมือนพระพุทธรูป จนมีสำนวนของคนไทยทั่วไปว่า "พ่อแม่เป็นพ่อพระ แม่พระในดวงใจ ของลูก ๆ" และเชื่อว่าธูปและเทียนสามารถใช้เป็นสื่อติดต่อระหว่างมนุษย์กับวิญญาณได้ (ภักดี แสงนาล้า. 2535)

3.2 เครื่องสังเวช ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องสังเวช สิ่งของที่จะนำมาจัดเป็นเครื่องสังเวชในงานเช่น โคนตานั้นประกอบด้วย เครื่องดื่ม อาหาร เสื้อผ้าอาภรณ์ และเงินทองที่ลูกหลานเมื่อนำมาจัดให้ในเรื่องของเครื่องดื่มนั้น ในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ จะมีการเซ่นไหว้ด้วยน้ำฝน ที่ถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์ที่ตกมาจากสรวงสวรรค์ น้ำอัดลมชนิดต่าง ๆ และที่ขาดไม่ได้ คือ เหล้าขาว การที่ใช้เหล้าในการเซ่นสรวงนั้น เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเหล้านั้น ได้กลั่นกรองมาจากเทพธิดา คือ แม่โพสพ ถ้าใครได้ดื่มกินแล้ว จะได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ และถ้ารู้จักกินคือ กินพอประมาณแล้วถือเป็นยาอายุวัฒนะ ถือเป็นยาอายุกำลังอีกด้วย (หล่อ แสนกล้า. 2535) แต่ในระดับชุมชนแล้วเครื่องดื่มจะเอาน้ำฝน น้ำอัดลมธรรมดา จะไม่นำเหล้าไปเป็นเครื่องเซ่นไหว้ด้วย เพราะถือว่าผิดศีล เพราะเมื่อเข้าวัดแล้วก็แสดงว่าพร้อมที่จะรับศีลรับพร เพื่อจะได้รับส่วนกุศลจะเป็นผลบุญนำไปสู่ภพหน้าที่ดีกว่าปัจจุบัน ส่วนเรื่องอาหารที่นำไปเซ่นสรวงนั้นจะมีทั้งอาหารหวานคาว ในการจัดอาหารในการเซ่นไหว้นั้น จะจัดเป็นพิเศษกว่าทุกวัน เพราะทุกวันนี้ อาหารส่วนมากจะกินกันตามมีตามเกิด แต่พอถึงวันเซ่นไหว้ จะจัดเป็นพิเศษมีการฆ่าเนื้อ ฆ่าไก่เพื่อใช้ในการเซ่นไหว้และเลี้ยงแขกผู้มาร่วม เลี้ยงลูกหลาน ผู้เดินทางมาจากต่างจังหวัด และเพื่อเลี้ยงพระด้วย อาหารจะมีทั้งอาหารสด อาหารแห้ง อาหารที่เป็นอาหารสด เช่น พวกผัก พวกเนื้อ พวกแกง ก็จะจัดใส่ถ้วยชามนำมาเซ่นไหว้ ส่วนพวกอาหารแห้ง พวกแป้ง พวกอย่าง ก็จะนำจัดใส่ห่อเพื่อนำใส่กันเผื่อไปเซ่นไหว้เช่นกัน เพราะมีความเชื่อว่าการเซ่นไหว้ อาหารแห้งนี้เก็บได้นาน สามารถห่อใส่ภาชนะให้แก่โคนตานำกลับไปยังยมโลกได้อีก อาหารเหล่านี้เรียกว่าเสบียงกรัง นอกจากนี้ก็จะมีการนำเอาลำต้นของพืชผัก ผลไม้ต่าง ๆ จัดใส่กันเผื่อไปเซ่นสรวงด้วย เพราะมีความเชื่อว่าการเซ่นไหว้เหล่านี้อยู่ที่ยมโลก ไม่มีต้องนำไปจากโลกมนุษย์เพื่อนำไปปลูกที่ยมโลก โคนตาก็ไม่ได้คอยอยากทำมาหากินได้อย่างอุดมสมบูรณ์คล้าย ๆ กับตอนที่โคนตามีชีวิตอยู่

ส่วนในเรื่องของอาหารหวานนั้น ชมทุกชนิดที่จัดมาก็ล้วนแต่มีความหมายที่เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น ชมโชค เมื่อนำไปเซ่นไหว้แล้วก็จะได้รับโชครับจากบรรพบุรุษ

ทมนางเล็ดก็เชื่อว่าบรรพบุรุษจะทำเป็นแพลอยล่องพาดวงวิญญาณเดินทางไปสู่ยมโลกด้วยความปลอดภัย ทมนัดได้ก็เชื่อว่าเป็นทมนที่เก็บได้นาน บรรพบุรุษสามารถนำกลับไปยังยมโลกได้อีกด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะมีการนำเอาผลไม้ต่าง ๆ ที่ไม่มีในท้องถิ่น แต่ลูกหลานได้ออกไปทำงานในต่างจังหวัด ได้นำมาทำการเซ่นไหว้ด้วย เช่น ส้มเขียวหวาน แอปเปิ้ล ลำไย หรือผลไม้อื่น ๆ ที่ออกตามฤดูกาล เป็นต้น

นอกจากข้าวปลาอาหารและเครื่องดื่มที่นำมาเซ่นสรวงแล้ว ยังมีการเตรียมเสื้อผ้าอาภรณ์ และเครื่องประดับอื่น ๆ เท่าที่มีอยู่ของลูกหลานก็จะนำไปใส่พาน หรือถาดมาทำการเซ่นไหว้ด้วย เสื้อผ้าที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ส่วนมากจะเป็นผลผลิตที่ชาวบ้านทอขึ้นเอง เป็นฝีมือของชาวบ้านส่วนมากจะเป็นพวกผ้าไหม เช่น ไส้รงไหม ผ้าขึ้นไหม ผ้าขาวม้าไหม ผ่าสไบไหม ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีการเลี้ยงไหม และมีการทอผ้าไหม ถือเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนที่จัดทำในเวลาว่างเว้นจากการทำนา เมื่อก่อนนี้จะทำเพื่อเป็นการยังชีพ แต่ปัจจุบันนี้ทำขึ้นในบางครอบครัวก็ทำขึ้นมาเพื่อขาย หรือทำเป็นสินค้าแลกเปลี่ยน เช่น นำไปแลกข้าวในหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกด้วย ส่วนเงินก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลูกหลานนำมาทำการเซ่นไหว้ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าในยมโลกก็มีการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันคล้าย ๆ กับโลกมนุษย์

ภาชนะที่นำมาใส่ของเซ่นไหว้ส่วนมากจะใช้กระเบื้อง เพราะกระเบื้องสามารถบรรจุสิ่งของได้มาก สะดวกต่อการนำของเซ่นไหว้ที่ลูกหลานหลายคนนำมาเซ่นไหว้ใน ไส้รงไป ในกันเืองได้หมด จะไม่ได้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกันในการจัดเครื่องเซ่นไหว้

4. อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โตนตา ชาวบ้านจะใช้สถานที่อยู่ 2 แห่ง คือ ที่บ้าน และที่วัด ที่บ้านนั้นจะเป็นสถานที่ที่จัดพิธีกรรมในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ เพราะชาวไทย-เขมร มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษแม้จะตายไปแล้ว แต่ก็มีดวงวิญญาณยังล่องลอยอยู่บริเวณบ้าน เพื่อคอยคุ้มครองดูแลทุกข์สุขของลูกหลานอยู่ส่วนหนึ่ง และส่วนหนึ่งนั้นเชื่อว่าผีบรรพบุรุษที่อยู่ยมโลก จะถูกปล่อยออกมาในวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 การที่โตนตาเดินทางมาเป็นระยะทางยาวไกล

เชื่อว่าต้องเชิญท่านมาวะที่บ้านก่อน เพื่อจะได้รับของเซ่นไหว้ที่บ้าน และเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ เพื่อเตรียมพร้อมที่จะไปรับส่วนบุญส่วนกุศล พร้อมกับลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนสถานที่อีกแห่งหนึ่งก็คือบริเวณวัด ซึ่งเป็นการเซ่นไหว้ในระดับชุมชน ชาวบ้านเชื่อว่าวัดเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเขตอภัยทานทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้าไปในวัดจะได้รับความปลอดภัย และได้รับความกรุณา แม้แต่ผีร้ายก็ยังไม่ได้รับความอนุเคราะห์ให้ได้รับผลบุญส่วนกุศลเหมือนผู้อื่น ๆ ที่มีญาติคอยทำบุญทำทานให้เช่นกัน และวัดก็ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านด้วย ในวันแชนโดนตาชาวบ้านมีความเชื่อถือว่าผีโดนตาของทุกตระกูลก็จะไปรวมกันที่วัด เพื่อรอรับส่วนกุศลที่ญาติส่งให้ เพื่อจะเป็นผลบุญที่ตนได้นำไปสู่ความสุขในภพหน้าต่อไป

5. ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมแชนโดนตาของชาวไทย-เขมร จะกำหนดเอาในช่วงเดือน 10 เป็นฤดูกาลเซ่นไหว้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ และขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวไทยเขมร เรียกว่า เป็นตุง ในวันดังกล่าวชาวไทย-เขมร จะทำข้าวต้ม ทนم เซ่นไหว้และทำบุญที่วัดตามธรรมดาไม่ได้จัดพิเศษมากนัก ส่วนช่วงที่สองตรงกับวันแรม 14 และแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ในช่วงนี้ชาวไทย-เขมร จะจัดกันใหญ่โตมาก ลูกหลานที่ไปอยู่ต่างจังหวัดก็จะเดินทางกลับสู่มาตุภูมิ เพื่อเข้าร่วมในพิธีเซ่นไหว้เหตุที่ชาวไทย-เขมร ได้กำหนดเอาวันดังกล่าวในการประกอบพิธีกรรม เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีผีตายไปแล้ว จะต้องไปอยู่ที่ยมโลก มีพระยายมโลกปกครอง พวกที่ทำบาปกรรมก็จะตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก และเมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พระยายมราชก็จะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านั้นได้กลับมาเยี่ยมลูกหลานยังโลกมนุษย์ ตามความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่าการเดินทางมาของเปรตหรือผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วต้องเดินทางมาไกล คงลำบาก และพบกับความอดอยาก ชาวบ้านจึงชวนกันทำบุญและทำการเซ่นล่องหน้าตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ในวันขึ้น 15 ค่ำ ชาวบ้านก็จะไปทำบุญตักบาตรที่วัด เพื่อหวังว่าผลบุญจะช่วยให้วิญญาณได้อิ่มหนำสำราญ และในการมาของผีที่ล่วงลับไปแล้ว พระยายมราชอนุญาตให้มาได้เพียง 15 วัน ฉะนั้นในช่วงนี้

ชาวบ้านจึงมาทำบุญที่วัดทุกวัน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ จนถึงแรม 14 ค่ำ พิธีกรรมนี้เรียกว่า "กันสงฆ์" พอถึงวันแรม 14 ค่ำ ก็จะเป็นวันทำพิธีแทนโดนตา โดยจะเริ่มจากการทำพิธีในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ จะทำพิธีให้เสร็จก่อน พอตอนเย็นก็จะไปร่วมกันทำพิธีที่วัดต่อ ในตอนตีห้า ของวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ก็จะเป็นวันจุนโดนตา (ส่งตายาย) ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผี จะเดินทางได้เฉพาะในตอนกลางคืน ฉะนั้นจึงรีบส่งแต่เช้าตรู่ก่อนพระอาทิตย์จะขึ้นสู่ขอบฟ้า

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมแทนโดนตา

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพราหมณ์ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมแทนโดนตา มีดังนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม

จุดมุ่งหมายของการทำพิธีกรรมเป็นการกระทำเพื่อทำให้ความต้องการ หรือ ความเชื่อบรรลุผล เพราะพิธีกรรมแทนโดนตาเป็นสิ่งที่ เป็นรูปธรรม เป็นพิธีกรรมที่สร้างบรรยากาศ แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อ เรื่องกรรมและการเกิดใหม่ การประกอบพิธีกรรม ก็ถือเป็นการสร้างความดี เพื่อส่งผลให้ญาติที่ล่วงลับไป และเพื่อตนเองจะได้รับ ในภายภาคหน้า และในศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อในเรื่องพระเป็นเจ้าเชื่อว่า พระยายมผู้เป็นเจ้าแห่งนรก เป็น ผู้คอยตรวจตราดูแลความประพฤติของมนุษย์โลก การประกอบพิธีกรรมก็เป็นการสร้างความดี เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้ถูกใจพระเจ้า โดยทำให้สอดคล้องกับที่พระยายมราช ได้อนุญาต ให้ทำ คือ ช่วงที่ปล่อยผีลงมาเยี่ยมมนุษย์โลก

2. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ ซึ่งเคยบวชเรียนแล้ว และเป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างของหมู่บ้าน ในพิธีกรรมแทนโดนตาจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่าง "ผู้เฒ่า" และ "ลูกหลาน" พิธีกรรมแทนโดนตาก็จะมีผู้เฒ่าผู้แก่บางคนที่เป็นผู้ที่สูงอายุ และทำหน้าที่เป็นหมอสวด (อาจารย์ หรือกรูในภาษาเขมร) เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ในครั้งนี้ด้วย

3. อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โตนตา จะมีอิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นอย่างมาก เช่น ในเรื่องของการเตรียมของเซ่นไหว้ต่าง ๆ ก็เกิดมาจากแนวความเชื่อว่าคุณที่ตายไปแล้วยอมไปเกิดในโลกใหม่ เป็นกฎของการเวียนว่ายตายเกิด จึงมีการจัดเตรียมต้นไม้ที่เป็นพืชผักสวนครัว เป็นต้นกล้านำมาจัดแต่งใส่กระเฉด เพื่อนำไปเซ่นสรวงด้วย เพราะมีความเชื่อว่าคุณเหล่านั้นบรรพบุรุษจะนำไปปลูกในโลกหน้าด้วย และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าคุณเหล่านั้นบรรพบุรุษจะนำไปปลูกในโลกหน้าด้วย และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญดีกบฏาเป็นการทำดี ซึ่งเป็นผลบุญที่ตนเองจะได้รับเมื่อล่วงลับไปแล้ว และยังเป็นผลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วได้รับผลบุญในส่วนนี้ด้วย ส่วนความเชื่อในเรื่องของ โชคกลางก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ ในการเตรียมอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โตนตานี้ก็จะเลือกสรรเอาที่เป็นมงคลเช่นขนมโชค เพราะเชื่อว่าคุณเหล่านั้นมาทำการเซ่นสรวงแล้วจะทำให้ทั้ง โตนตาและตัวผู้ทำการเซ่นสรวงได้รับโชคด้วยส่วนบายเป็นก็ถือเป็นศิริมงคล เพราะบายเป็นนี้ทำขึ้นเป็นการทำเพื่อนำไปเซ่นสรวงแม่โพสพและผีไร่ผืนนา เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณที่จะช่วยดลบันดาลให้ผลผลิตข้าวปลาอาหารในไร่นาอุดมสมบูรณ์ และก่อนที่จะนำไปเซ่นไหว้ในไร่นาต้องนำมาไว้ที่บ้านให้ครบ 3 วันเสียก่อน เพื่อความเป็นศิริมงคล ซึ่งถือเป็นการเชื่อในเรื่องของ โชคกลางเช่นกัน

ในการประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชนจะมีการจัดเตรียมบายสาวยสิญจน์ บายสาวยสิญจน์เม็ดตีสืบมาจากศาสนาพราหมณ์ การพิธีมงคลโดยมากต้องใช้บายสาวยสิญจน์ด้วย ในการเซ่นสรวงบรรพบุรุษในเช่น โตนตานี้จะใช้บายสาวยสิญจน์ในการผูกโยงกันแตกต่าง ๆ ให้ต่อกับพระพุทธรูปในศาสนาพุทธถือว่าเป็นมงคล การนำเสื้อผ้าต่าง ๆ ไปเซ่นไหว้ในพิธีเช่น โตนตาเสร็จแล้วลูกหลานก็จะนำเสื้อผ้านั้นไปใส่โดยถือว่าเป็นการรับเศษที่เหลือจาก โตนตา ถือว่าเป็นมงคล เป็น โชค เป็นกลางที่ดี

4. สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพราหมณ์ ที่เกี่ยวกับการจัดสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โคนตานั้นก็จัดตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดในเรื่องของวิญญาณ ศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อว่าวิญญาณเป็นของไม่แตกดับ วิญญาณเป็นอมตภาพ แม้ชีวิตจะตายไปแล้ว แต่วิญญาณก็ยังล่องลอยคอยดูความสุขทุกข์ของญาติพี่น้องอยู่บริเวณบ้าน จึงได้มีการจัดพิธีเช่น เสรวงขึ้นที่บ้านของผู้ที่เสรวง และผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูล

5. วันและเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพราหมณ์ ที่เกี่ยวกับวัน เวลา ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โคนตานั้น ก็เกี่ยวเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องของพระเจ้า เชื่อว่าพระยายมราชเป็นเจ้าแห่งนรก ได้อนุญาตปล่อยดวงวิญญาณต่าง ๆ ลงมาสู่มนุษย์โลกตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 และกำหนดให้กลับในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจึงได้กำหนดให้มีการเสรวงในวัน เวลา ดังกล่าว

อิทธิพลความเชื่อจากการนับถือศาสนาพุทธที่มีต่อพิธีกรรมเช่น โคนตา

เมื่อศาสนาพุทธเข้ามาในประเทศไทยก็มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับระบบความเชื่อ และพิธีกรรมของท้องถิ่น เพื่อให้เข้ากับความต้องการของคนในสังคม ดังเช่นปรากฏในพิธีกรรมเช่น โคนตา ดังต่อไปนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อในการนับถือศาสนาพุทธที่มีต่อพิธีกรรมเช่น โคนตาในด้านจุดมุ่งหมายนั้น เป็นลักษณะความเชื่อในเรื่องบุญกรรม ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพลังที่กำหนดวิถีชีวิตของคนเรา เราจึงมีแนวคิดในเรื่องการสะสมบุญ ด้วยการทำบุญ ทำกรรมดี โดยการเสรวงบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่แสดงออกให้เห็นถึงการสร้าง

กรรมดี และเป็นแนวทางหนึ่งในการสะสมบุญ และการเช่นสร้างบรรพบุรุษนี้ก็ถือเป็นหน้าที่ส่งเสริมตามหลักมงคลสูตรในพุทธศาสนา และถือเป็นหน้าที่ของบุตรที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดาด้วย เพื่อเป็นการสะสมกรรมดี เพื่อส่งผลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และตนเองที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รับผลดีที่ตนเองได้สะสมเอาไว้ และเป็นผลสืบเนื่องว่า เมื่อคนมีคุณงามความดี มีศีลธรรมประจำใจ มีหลักพระพุทธศาสนายึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก็จะทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข เกิดความรักความสามัคคีกันในหมู่คณะเป็นอย่างดี

2. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมแทนโศคนตา

อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพุทธ ที่เกี่ยวกับบุคคลที่เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมแทนโศคนตานั้น ปรากฏว่าทั้งในระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ และระดับชุมชนจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น เพราะในระดับครอบครัว ทั้งผู้ในการประกอบพิธีกรรม คือ ผู้อาวุโส ในครอบครัว และในระดับเครือญาติก็เป็นผู้อาวุโสเช่นกัน ซึ่งผู้นำในการประกอบพิธีกรรมส่วนมากแล้วจะเป็นผู้รู้หนังสือ เป็นผู้ที่เคยบวช และเรียนหลักของพระพุทธศาสนามาแล้ว และเป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธด้วย ส่วนผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งสิ้น ส่วนในระดับชุมชนนั้นก็จะประกอบไปด้วยบุคคลกลุ่มเดียวกันกับระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ แต่จะมีพิเศษขึ้นมาจากระดับดังกล่าว คือ มีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมส่วนหนึ่ง พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการสวดเพื่อเป็นการเปลี่ยนการกระทำของเราให้เป็นบุญ ถือว่าพระเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดให้บุญที่เราทำ ได้ไปถึงบรรพบุรุษที่เราอุทิศไปให้ ซึ่งทั้งหมดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องบุญกรรมในพุทธศาสนา

3. อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพุทธ ที่เกี่ยวกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมแทนโศคนตานั้น มีหลายประการ ดังนี้

3.1 เครื่องบูชา ในการประกอบพิธีกรรมแทนโศคนตาจะประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียนอย่างละ 5 คู่ เรียกว่า กรวย 5 ซึ่งแสดงออกถึงขั้น 5 ที่แสดงออกให้เห็นความ

เที่ยงแท้ของร่างกาย เพราะขั้นที่ 5 คือ ร่างกาย ซึ่งประกอบด้วย รูป (ร่างกาย สิ่งปรากฏ) สังขาร (สิ่งปรุงแต่ง) เวทนา (ความรู้สึก) ปัญญา (ความจำได้รู้ได้) วิญญาณ (การรับรู้) สิ่งเหล่านี้แสดงออกให้ลูกหลาน ได้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เที่ยงแท้ และชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องของความสำเร็จของดอกไม้ ชูบ เทียน ว่าเป็นสิ่งที่ดี โดยเฉพาะกลิ่นชูบ สามารถเป็นสื่อในการเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษให้มารับเครื่องเซ่น ส่วนเทียนนั้นเปรียบได้รับแสงสว่างที่ใช้ในการนำทาง ดอกไม้ถือเป็นสิ่งที่ดี ถือเป็นของสูงที่ควรแก่การนำมาบูชา และถือว่าบรรพบุรุษก็เปรียบได้กับพ่อพระ แม่พระในบ้าน จึงควรได้รับแต่สิ่งที่ดีงาม ดอกไม้จะใช้ดอกอะไรก็ได้ที่เป็นมงคล ส่วนมากนิยมดอกพุดซ้อนเข็มมีสีขาว ซึ่งแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ (สุรินทร์ แสนกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

3.2 เครื่องสังเวद्य ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องสังเวद्य ในการประกอบพิธีกรรมแทนโตนตานั้นประกอบไปด้วย เครื่องต้ม อาหาร หมากพลู ยาสูบ และเสื้อผ้าอาภรณ์ โดยจัดสิ่งเหล่านี้ถวาย เพราะมีความเชื่อทางพุทธศาสนา ดังนี้

3.2.1 เครื่องต้มประกอบด้วย น้ำฝน หรือน้ำสะอาด น้ำอืดลม และเหล้า โดยเฉพาะเหล้าจะใช้เช่นสรวงในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติเท่านั้น เพราะในระดับชุมชนนั้นต้องไปทำพิธีที่วัด ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เหล้าถือเป็นสิ่งมีนเมา และเหล้าถือเป็นข้อห้ามอย่างหนึ่งในศีล 5 จึงไม่มีการนำเหล้าไปเช่นสรวงที่วัด แต่ที่ใช้ในการเช่นสรวงในระดับครอบครัว เพราะมีความเชื่อในเรื่องของความดี ถือว่าเหล้าเป็นสิ่งที่ลั่นกรงมาจากส่วนหนึ่งของเจ้าแม่โพสพ ซึ่งเป็นเทพธิดาแห่งข้าว ซึ่งเป็นตัวแทนของความดี ถ้าใครได้ดื่มกินแล้วถือว่าได้รับพรจากเทพธิดานั้น ทำให้มีความสุขไปชั่วขณะ (อู๊ด แสนกล้า. 2535 : สัมภาษณ์)

3.2.2 อาหาร ประกอบด้วยอาหารหวานคาวต่าง ๆ อาหารที่จัดขึ้นในการแทนโตนตานี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ใช้ในการเช่นสรวง ส่วนที่ใช้ในการถวายพระ ส่วนที่ใช้ในการรับประทานในครอบครัว และส่วนที่ใช้ในการเลี้ยงแขกหรือเพื่อนบ้านที่มาช่วยในการประกอบพิธีกรรม อาหารหวานคาวที่ทำกรเช่นสรวง ทำการถวายพระ และทำการ

เลี้ยงแขกนั้นจะทำเหมือนกัน เพียงแต่แยกส่วนไว้เท่านั้น อาหารจะประกอบไปด้วย พวกอาหารแห้ง อันได้แก่ อาหารพวกย่าง พวกปิ้ง เช่น ปิ้งปลา ปิ้งเนื้อ ไก่ย่าง อาหารพวกผัด พวกทอด เหตุที่ทำอาหารพวกนี้เช่นสรวง เพราะมีความเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด เกิดโลกนี้ โลกหน้า เชื่ออาหารแห้งนั้นบรรพบุรุษจะสามารถนำไปเก็บไว้กินในการเดินทางสู่ยมโลก ซึ่งเชื่อว่าเป็นระยะทางอันยาวไกล และนอกจากนี้ก็จะมีอาหารที่เป็นพวกเครื่องเทศสำหรับใช้ปรุงอาหาร อันได้แก่ พวกพริก หอม กระเทียม เกลือ น้ำปลา เป็นต้น อาหารพวกนี้เชื่อว่าบรรพบุรุษจะนำไปประกอบอาหารในการดำรงชีวิตในภพหน้า ส่วนอาหารหวานส่วนมากจะเป็นอาหารที่เก็บได้นาน เช่น ข้าวต้มมัด มะพร้าว กล้วยสุก ซึ่งเชื่อว่าอาหารหวานพวกนี้เก็บไว้ได้นาน อาหารที่ถวายพระ ก็จะมีการแบ่งประเภทเช่นกัน คือ อาหารที่เป็นอาหารแห้ง เช่น พวกย่าง พวกปิ้ง เนื้อต่าง ๆ ส่วนหนึ่งจะถวายพระสำหรับฉันเช้า อีกส่วนจะเก็บไว้สำหรับเก็บไว้ฉันในวัน เวลาต่อไป เพราะชาวบ้านจะทำบุญที่วัดเฉพาะช่วงวันพระเท่านั้น ยกเว้นในช่วงเดือน 10 ชาวบ้านจึงจะมาทำบุญทุกวัน หลังจากนั้นก็พระก็จะออกบิณฑบาตตามหมู่บ้าน

3.2.3 หมาก พลู ถือเป็นของขบเคี้ยวที่คนโบราณชอบ ในพิธีกรรม แขน โคนตา จะต้องมีการจิบหมาก จิบพลู ใส่ในเครื่องเช่น ไหว้ด้วย ถือเป็นประเพณีนิยมของคนโบราณ ส่วนบุหรี่ยี่นั้นในปัจจุบันส่วนมากจะนิยมซื้อบุหรี่ยี่ที่เป็นมวนเรียบร้อยแล้ว ซึ่งสะดวก และหาได้ง่ายตามร้านค้าต่าง ๆ มาเช่นไหว้ เพราะเชื่อว่าคนสมัยก่อนเมื่อรับประทานอาหารเสร็จก็ต้องสูบบุหรี่ เพราะเชื่อว่าบุหรี่ยี่หรือยาสูบมีคุณสมบัติในการล้างคาวของอาหารในปาก และนอกจากนี้ จะมีการจัดยาเส้นใส่ลงในของเช่น ไหว้ด้วย เพราะเชื่อว่ายาเส้นมีคุณสมบัติในการขัดฟันให้ขาวสะอาด เมื่อกินหมากแล้วก็จะนำยาเส้นมาขัดฟันให้สะอาด ในการถวายพระก็จะนำบุหรี่ยี่ ยาเส้น หมากพลู ถวายพระเช่นกัน

3.2.4 เสื้อผ้าอาภรณ์ ในพิธีกรรมแขน โคนตาจะมีการนำเอาเสื้อผ้า โดยเฉพาะผ้าไหมที่ทอใช้ภายในครัวเรือน ซึ่งจะเก็บไว้ใช้เฉพาะในงานบุญ หรือบางทีก็ยังไม่ใช้เลย ก็จะนำมาเป็นเครื่องเช่น ไหว้ด้วย เพราะชาวไทย-เขมร มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่าย

ตายเกิด เชื่อในเรื่องของดวงวิญญาณว่าเมื่อถึงเดือน 10 ยมทูตจะปล่อยดวงวิญญาณมารับส่วนกุศล จากญาติพี่น้องและเชื่อว่าเดินทางมาไกล ระยะเวลาที่จะได้ผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าก็นาน คือ หนึ่งปี เปลี่ยนที่หนึ่ง จึงจำเป็นจะต้องหาเสื้อผ้าที่ดีและใหม่ให้แก่โดนตา แล้วจะได้ไปรับศีลรับพรที่วัด พร้อมกับญาติที่มีชีวิตอยู่ การผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ จึงเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงสิ่งที่ดี และเตรียมพร้อมที่จะได้รับส่วนกุศล เพื่อผลของความดีจะได้เกิดในภพหน้าที่ประเสริฐสุดต่อไป

4. ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต่อการประกอบพิธีกรรมเช่น โดนตานั้น ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะใช้สถานที่ประกอบพิธีกรรมอยู่ 2 ที่ คือ ที่บ้านกับที่วัด การจัดที่บ้านก็เพราะมีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เช่นเดียวกับศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วดวงวิญญาณของคนเราก็จะล่องลอยอยู่บริเวณบ้านของตนเอง เพื่อคอยดูแลความทุกข์ ความสุขของบรรดาลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนการจัดพิธีกรรมที่วัดนั้นก็เพราะมีความเชื่อว่าวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะพระที่อาศัยอยู่ในวัดก็ล้วนแต่ผู้ที่เป็นตัวแทนแห่งความดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่ภายในวัดถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน มีพระภิกษุเป็นผู้ดำเนินการทางศาสนา เมื่อชาวบ้านต้องการจะแสวงที่จะทำบุญ สุนทานก็ต้องไปที่วัด วัดถือว่าเป็นสถานที่สำหรับชุมชนกันของคนในสังคม นอกจากนี้วัดยังเป็น ที่อาศัยพักแรมของผู้เดินทางไกล นับแต่โดนตาที่เดินทางมาจากยมโลกก็ต้องมาอาศัยพักพิงที่วัด วัดถือเป็นสถานศึกษาของชาวบ้าน อันเป็นแหล่งที่เกิดศิลปวิทยาของคนในสมัยก่อนจนถึงปัจจุบันด้วย

5. ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

อิทธิพลความเชื่อของศาสนาพุทธที่มีต่อความเชื่อเกี่ยวกับวัน เวลา ในการประกอบพิธีกรรมเช่น โดนตานั้น เป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อของชาวพุทธในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด เพราะชาวบ้านเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วก็จะไปสู่ยมโลก พอถึงวันแรม 1 ค่ำ ถึงแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พระยายมก็จะปล่อยลงมารับส่วนกุศล เมื่อรับส่วนกุศลแล้วก็เชื่อว่าจะได้ไปเกิดในภพหน้าที่ดี หรือคนที่มึนกรรมมาก ๆ ก็จะผ่อนโทษจากหน้าเป็นเบา และ

ในการกำหนดวันนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวก ความเหมาะสมของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านส่วนมากเป็นชาวเกษตรกรรม ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา และเป็นช่วงพืชผักผลไม้ ออกดอก ออกผลเป็นช่วงแรก ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา ก็ย่อมต้องการจะนำแต่สิ่งดี ๆ ถวายพระ และใช้พระเป็นสื่อในการนำข้าวปลาอาหารดังกล่าวอุทิศไปให้อริยโศคนตา หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และในวันดังกล่าวก็เป็นวันที่ลูกหลาน ญาติพี่น้อง ได้พบปะสังสรรค์กัน เป็นวันที่ลูกหลาน ได้แสดงความกตัญญูต่เวทีต่อบรรพบุรุษทั้งที่มีชีวิตอยู่ และได้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นไปตามหลักมงคลสูตรของพระพุทธรศาสนา (สุวินทร์ แสนกล้า. 2535)

6. ความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมแทนโศคนตา

อิทธิพลความเชื่อของศาสนานิกายที่มีต่อพิธีกรรมแทนโศคนตาของชาวไทย-เขมรนั้น เชื่อว่ามีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะพิธีกรรมแทนโศคนตาที่จัดในระดับชุมชน ที่มีพระเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมก็แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นตอนวางแผนในการประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนดำเนินงาน โดยมีความเชื่อและความสัมพันธ์กับพุทธรศาสนา ดังนี้

6.1 ขั้นตอนวางแผนในการประกอบพิธีกรรม แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนวางแผนในการประกอบพิธีกรรมระดับครอบครัวระดับเครือญาติ และในระดับชุมชน ในระดับครอบครัวและระดับเครือญาตินี้ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมก็จะเป็นผู้ที่อาวุโส ส่วนมากจะผ่านการบวชเรียนมาแล้ว และผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรม คือ สมาชิกในครอบครัว หรือในวงศ์ตระกูลมีส่วนร่วมในการวางแผนในการจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรม ผู้หญิงก็มีหน้าที่ในการจัดหาเครื่องเช่น ไห้วต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนที่วางแผนในการประกอบพิธีกรรมที่วัดก็จะใช้ศาลาการเปรียญที่วัดประจำหมู่บ้านเป็นสถานที่ในการประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อเตรียมงาน รวมทั้งช่วยกันเตรียมสถานที่ต่าง ๆ บนศาลาการเปรียญให้พร้อมในการประกอบพิธีกรรม ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบในการจัดการเช่น ไห้ว มีการเตรียมโต๊ะหมู่บูชา การเตรียมวงด้าย สายสิญจน์ การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ การเตรียมบุคคลในการกล่าวนำพิธีทางพุทธรศาสนา

เช่น เป็นผู้นำกล่าวคำอาราธนาศีล อาราธนาธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะมีการเตรียมเครื่องบูชา เตรียมหมากพลู ยาสูบ การจัดเตรียมอาหาร และภาชนะใส่อาหาร ซึ่งทุกขั้นตอนชาวบ้านก็จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ส่วนด้านการเงินนั้น ไม่มีการเรียไรกันล่วงหน้า แต่ชาวบ้านจะมาบริจาคกันในวันจัดงานเลย เพราะทุกคนมีความเชื่อว่าการทำบุญในวันแชน โตนตา เป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ เป็นมหากุศล และมีความเชื่อว่าการทำบุญผ่านพระสงฆ์ แล้วผลบุญจะได้ถึงมือของญาติที่ล่วงลับไปอย่างแน่นอน คนทำบุญทำแล้วก็ได้รับความสบายใจ อิ่มใจ ทำให้ได้กุศลทั้งผู้ให้และผู้รับ ส่วนการเตรียมอาหารนั้นทุกคนจะนำอาหารมาจากบ้านของตน ซึ่งมีอาหารมากมาย เพราะทุกคนยินดีที่จะนำอาหารมาร่วมในการทำบุญในวันแชน โตนตา อาหารที่นำไปถวายพระก็มีทั้งอาหารสด อาหารแห้ง พืชผักสวนครัว และผลไม้อีกมากที่มีในฤดูกาล

6.2 ขึ้นดำเนินงาน อิทธิพลที่ได้รับจากพุทธศาสนาในขึ้นดำเนินงาน ส่วนมากจะปรากฏเด่นชัดในระดับชุมชน ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่การเตรียมเครื่องบูชา การเตรียมโต๊ะหมู่บูชา การเริ่มประกอบพิธีทางศาสนา จะยึดหลักตามระเบียบพิธีของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยมีพระสงฆ์ และผู้รู้อื่น ๆ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมแชน โตนตา เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อแบบศาสนาชาวบ้าน คือ ความเชื่อที่เกิดจากพื้นฐานของความเชื่อในเรื่องผี ความเชื่อที่เกิดจากการนับถือศาสนารahmen และความเชื่อที่เกิดจากการนับถือพุทธ ผสมผสานกันทุกคนในหมู่บ้านนับถือพุทธศาสนา และนับถือผีบรรพบุรุษควบคู่ไปด้วย เมื่อถึงวันแรม 14-15 ค่ำ ก็จะประกอบพิธีกรรมแชน โตนตาทุกปี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปให้ได้รับผลบุญ และตนเองก็จะได้รับผลบุญนั้นด้วย หวังเพื่อจะได้เกิดมาในชาติหน้าดีกว่าชาตินี้ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาจึงเน้นการสะสมบุญและเน้นมุ่งหวังชาติหน้าที่ดีกว่า

สำหรับความเชื่อแบบพราหมณ์นั้น เน้นความเชื่อเรื่องกรรมคล้าย ๆ กับศาสนาพุทธ การทำบุญเป็นการสร้างกรรมดี ส่วนพิธีกรรมแบบพราหมณ์ในแชน โตนตานั้นไม่ค่อยเด่นชัด เป็นเพียงบทเสริมให้พิธีทางพุทธมีความศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น เช่น การนำด้ายสายสิญจน์มาใช้ประกอบพิธีกรรมแชน โตนตา เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ทำบุญให้เกิดมั่นใจว่าสิ่งที่ทำไปนี้ โตนตา

จะได้รับผลบุญแน่นอน โดยโยงด้ายสายสิญจน์จากพระพุทธรูป ผ่านพระสงฆ์ ไปยังเครื่องไทยทาน และเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ และพระสงฆ์ก็เป็นผู้กล่าวด้วยภาษาบาลีสันสกฤต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น

สำหรับความเชื่อในการนับถือผีนั้น เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นพิธีกรรมที่เนื่องด้วยสุขภาพและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตการประกอบพิธีกรรมเช่น โคนตา เป็นการแสดงออกเพื่อให้โคนตาพอใจ ส่วนหนึ่งแล้วปกป้องคุ้มครองให้อยู่ ยืน เป็นสุข

ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม เป็นสิ่งที่สร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม คนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มชาวไทย-เขมร จะมีความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มไทย-เขมร ที่ต่างไปจากกลุ่มอื่น โดยเฉพาะพิธีกรรมเช่น โคนตา ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ยิ่งใหญ่ และแตกต่างไปจากกลุ่มชนอื่น และถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

คติความเชื่อเกี่ยวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษกับวิถีชีวิตของชาวบ้านกระหาด

คติความเชื่อที่เกี่ยวกับการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ที่ยังถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวไทย-เขมร ได้แก่ คติความเชื่อในการเซ่นไหว้ในวันขึ้นบ้านใหม่ พิธีเกี่ยวกับการเกิด พิธีเกี่ยวกับการบวช พิธีเกี่ยวกับการแต่งงาน และพิธีเกี่ยวกับการตาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คติความเชื่อในพิธีขึ้นหม้อในวันขึ้นบ้านใหม่

1.1 จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่

การเซ่นไหว้ในวันขึ้นบ้านใหม่นี้ เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้บรรพบุรุษได้รับทราบ และให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมารับเครื่องเซ่น และเชื่อถือว่าเมื่อเซ่นไหว้หม้อแล้วท่านจะให้พรให้ทุกคนมีความสุข ความเจริญ และเป็นศิริมงคลแก่บ้านเรือน จุดมุ่งหมายในการเซ่นไหว้ดังกล่าวนี้

สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาว ไทย-เขมร ว่ายังมีความเชื่อในเรื่องผี เรื่องวิญญาณที่สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ และสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ คือ เชื่อว่าเมื่อทำแล้วจะทำให้เกิดศิริมงคล

1.2 บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในการแซนชมอจในวันขึ้นปีใหม่ประกอบด้วย อาจารย์ ผู้ทำพิธี เจ้าของบ้านและเพื่อนบ้าน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะแต่งตัวคล้ายพราหมณ์ คือ นุ่งขาวห่มขาว แต่สมมติตัวเองว่าเป็นพระพรหม ส่วนผู้ร่วมพิธีกรรมอื่น ๆ ก็แต่งตัวในชุดที่ใส่ประจำวันแบบพื้นบ้านธรรมดา ในการแต่งกายของผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นความเชื่อทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ เพราะอาจารย์แต่งตัวคล้ายพราหมณ์ แต่สมมติตัวเองเป็นพระพรหม ซึ่งในทางศาสนาพราหมณ์นั้นมีความเชื่อในเรื่องของเทพเจ้า มีการนับถือพระพรหมถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างจักรวาล ศาสนาพุทธก็มีพื้นฐานความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพยดาเป็นตัวแทนแห่งความดี ใครที่ทำกุศลมากก็จะได้ไปเกิดเป็นพระพรหม

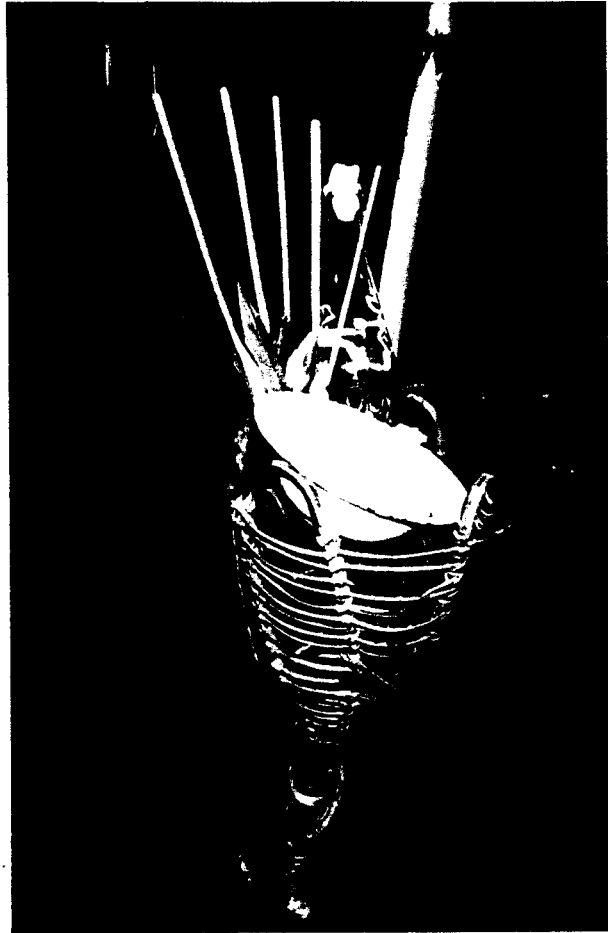
1.3 อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบพิธีแซนชมอจในวันขึ้นปีใหม่

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องเตรียมในการขึ้นปีใหม่ ได้แก่ เครื่องบูชา เครื่องเซ่นสรวง เครื่องบายศรี เครื่องเรื่อน และเครื่องหมายที่เป็นสิริมงคล คือ ครั่งดิบ และ ผาหม้อ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จัดเตรียมเพื่อใช้ในวันขึ้นปีใหม่ล้วนเกิดจากความเชื่อทั้งทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี ดังนี้คือ เครื่องบูชาประกอบด้วยขัน 5 หรือกรวย 5 ซึ่งเป็นความเชื่อของพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่เตือนให้รู้ว่าทุกสิ่งเป็นอนิจจัง เครื่องเซ่นสรวง ประกอบด้วยอาหารต่าง ๆ ที่จัดเตรียมไว้เพื่อเซ่นสรวงบรรพบุรุษ เชื่อว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงอยู่แลรักษาเราอยู่ ต้องจัดเตรียมเลี้ยงให้อิ่มหนำสำราญ เป็นความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ และในการเซ่นสรวงจะต้องมีการจุดธูป จุดเทียนด้วย เพราะมีความเชื่อว่าธูป และเทียนสามารถเป็นสื่อในการติดต่อผีได้ เครื่องบายศรีทำขึ้นมาเพื่อเป็นศิริมงคล เมื่อทำพิธีเสร็จก็จะมีการสวดัญญผูกแทนให้แก่เจ้าของบ้าน เพื่อเป็นศิริมงคลก็สะท้อนออกให้เห็นความเชื่อในลัทธิศาสนาพราหมณ์

และนอกจากนี้ยังเชื่อในเรื่องโชคลาภอีกด้วย คือ ในการขึ้นบ้านใหม่ต้องมีครั่งดิบไปวางไว้
ประตูบ้าน เพราะชาวไทย-เขมร เชื่อว่าครั่งเป็นตัวแทนของความมั่งคั่ง ส่วนฝาหม้อไอน้ำแสดงออก
ถึงการรู้จักรักษาทรัพย์ รู้จักเก็บออม ซึ่งถือเป็นโชคลาภ สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อทาง
ศาสนาพราหมณ์

1.4 คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่นั้นจะใช้ทั้งบนบ้านและข้างล่าง
พิธีข้างล่างจะเป็นการจัดเตรียมเครื่องเซ่น และเอาครั่งวางที่นั้นประตูด้านขวาข้างล่างก่อน
แล้วตาวพรหมจึงจะหยิบขึ้นไปวางบนบ้าน ส่วนพิธีข้างบนจะมีการจัดประติ๋วล ไว้เป็นที่อยู่ของพระพรหม
เพราะตามความเชื่อของศาสนาพุทธเชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพยดาชั้นสูงจะต้องอยู่สูงกว่าคนธรรมดา
และเครื่องเซ่นไหว้ก็จะเตรียมไว้บนบ้าน เพราะเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษสามารถไปได้ทุกหนทุกแห่ง
สะท้อนให้เห็นความเชื่อในการนับถือผีด้วย

ภาพประกอบ 46 ประติ้วลที่เป็นที่อยู่ของพรพรม ที่เขียมาร่วมในณิธิขึ้นบ้านใหม่

1.5 วันและเวลาในการประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่

ในการขึ้นบ้านใหม่ก็จะมี การดูฤกษ์ยามก่อน ผู้ที่จะดูฤกษ์ให้ก็อาจจะเป็น อาจารย์ผู้ทำพิธี หรือพระสงฆ์ก็ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อในเรื่อง โชคกลาง ใน

ศาสนาพราหมณ์ การตฤกษ์ยามนั้นจะตั้งตั้งแต่ การเลือกที่ดินที่จะปลูกบ้าน การขุดหลุม การตั้งเสา และการขึ้นบ้านใหม่ และเวลาในการขึ้นบ้านใหม่นั้นส่วนมากจะเลือกเอาตอนเย็น เพราะเชื่อว่าทำให้เกิดความร่มเย็น และเมื่อขึ้นไปแล้วคนก็จะได้นอนหลับไม่ได้ออกไปไหน ถือเป็นศิริมงคล (สุรินทร์ แสนกล้า. 2535)

2. คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษในการเกิด

2.1 จุดมุ่งหมายในการเซ่นไหว้

เมื่อมีการคลอดของคนในครอบครัว ก็ต้องมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อบอกกล่าวให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของครอบครัว และเป็นการขอพรจากบรรพบุรุษให้ช่วยคุ้มครองให้ได้รับความปลอดภัย คลอดง่าย และนอกจากนี้ก็มี การจุดธูปเทียนบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน เพื่อขอขมาพระภูมิเจ้าที่ที่จะมีคนคลอดลูกออกมาทำให้เกิดมลทินแก่ที่ที่ทำงานปกป้องรักษา แสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และสิ่งเหนือธรรมชาติ

2.2 ผู้ประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมจะประกอบด้วยหญิงที่จะคลอดและคนเฒ่าคนแก่ ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงเป็นผู้ทำการเซ่นไหว้ นอกจากนี้ในการปฏิบัติของหญิงมีครรภ์ก็มีข้อห้ามมากมาย ทั้งนี้เพื่อความ เป็นศิริมงคลและเชื่อในเรื่องของ โชคลาง ซึ่งเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ เช่น ห้ามผู้หญิงมีท้อง ไปนั่งกันประตู่ หรือบันไดบ้านจะทำให้คลอดยาก ไม่เป็นมงคล ให้หญิงท้องแก่ไปลอดท้องช้างเพื่อเด็กเกิดมาจะได้เลี้ยงง่าย เป็นต้น อิทธิพลในการนับถือผีก็มีเช่นกัน คือ ห้ามหญิงมีครรภ์ไปงานศพ เพราะเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะมาซื้อวิญญาณของเด็กอาจทำให้เด็กเกิดอันตรายได้ หรือมีการแนะนำให้หญิงที่มีครรภ์แก่ใกล้จะคลอด ไปรดน้ำมนต์กับพระที่วัด เพื่อจะทำให้คลอดง่ายและเป็นศิริมงคลแก่แม่ และเด็ก ก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อทั้งทางพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ (ประนอม อูปมา. 2535)

2.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีเซ่นไหว้ในการเกิด ประกอบไปด้วยอาหารหวานคาว ซึ่งอาจจะหาตามที่มีอยู่ ไม่จำเป็นต้องหาเป็นพิเศษ ถือเป็น การแสดงออกถึงการนับถือ

ผู้บรรพบุรุษ นอกจากอุปกรณ์ในการเช่น ไห้วแล้วยังมีอุปกรณ์เกี่ยวกับการรับขวัญเด็ก เพื่อความ เป็นศิริมงคล เช่น มีการเตรียมกระดิ่ง ในกระดิ่งถ้าเป็นหญิงก็จะใส่ เข็มใส่ด้าย หนังสือ หรือสมุด เพื่อแสดง ให้เห็นความเชื่อว่าคุณหญิงควรรจะเป็นแม่ศรีเรือน เก่งงานบ้านงานเรือน ส่วนผู้ชาย ให้ใส่หนังสือ สมุด เพื่อโตขึ้นจะได้เรียนเก่ง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นอิทธิพล ของศาสนาพราหมณ์ ที่มีคติความเชื่อในเรื่อง โชคกลาง

2.4 สถานที่ในการประกอบพิธีเช่นสรวง

สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีเช่นสรวงในการเกิดนี้ ส่วนมากจะเลือกที่บ้าน เป็นที่เช่นสรวง เพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว วิญญาณจะอยู่ได้ทุกที่ที่เป็นบ้านของตน

2.5 เวลาในการประกอบพิธีกรรม

เวลาในการเช่นสรวงส่วนมากจะเช่นสรวงก่อนเวลาคลอด เพราะ มีความเชื่อว่าเป็นการเช่นสรวงเพื่อขอพรจากผู้บรรพบุรุษให้ได้รับความปลอดภัย

3. คติความเชื่อเกี่ยวกับการเช่นสรวงในงานบวช

3.1 จุดมุ่งหมายในการเช่นสรวงในงานบวช

จุดมุ่งหมายในการเช่นสรวงในการบวชนี้ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวที ต่อบรรพบุรุษเป็นความเชื่อทางศาสนาพุทธ เชื่อว่าการบวชเป็นการอุทิศส่วนกุศลที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่จะเป็นหนทางให้บรรพบุรุษได้เดินทางไปสู่สรวงสวรรค์ หรือไปเกิดในภพที่ดีกว่าเดิม ซึ่งเป็น ความเชื่อในศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ซึ่งเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด

3.2 ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้วและพิธีบวช ประกอบด้วยผู้เช่นไหว้ว และผู้เฝ้าในการทำพิธีบวช ผู้เช่นไหว้วส่วนมากจะเป็นผู้หญิง เพราะมีความเชื่อว่าคุณหญิงจะมี ความใกล้ชิดต่อญาติผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย และผู้หญิงเป็นฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบในเรื่องข้าวปลา อาหาร ส่วนผู้นำในการประกอบพิธีบวช เริ่มจากสัชฌาย์ ผู้ทำพิธี ได้แก่ อาจารย์เป็นผู้ชาย การสัชฌาย์ถือเป็นศิริมงคลเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ ส่วนขั้นตอนในการบวชนั้น ส่วนมาก จะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม เป็นอิทธิพลที่ได้รับจากพุทธศาสนา

3.3 อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม

อุปกรณ์จะประกอบไปด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้ เครื่องบูชา เครื่องบายศรี และเครื่องอัฐบริวาร เครื่องบูชาประกอบไปด้วย ชั้น 5 เป็นอภินิหารที่ได้รับจากพระพุทธรูป เครื่องสังเวศประกอบไปด้วยข้าวปลาอาหาร เหมือนจัดให้ครอบครัวที่มีชีวิตอยู่รับประทาน เป็นความเชื่อที่ได้รับจากการนับถือผีบรรพบุรุษ เครื่องบายศรีเป็นอภินิหารที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ ทำขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคล และเครื่องอัฐบริวารนั้นเป็นอภินิหารที่ได้รับจากพุทธศาสนาโดยตรง เพราะถือเป็นเพชฌัญญู

3.4 สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมจะใช้สองสถานที่คือ ที่บ้านกับที่วัด ที่บ้านนั้นจะใช้ในการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะต้องอาศัยอยู่ที่บ้าน และที่บ้านก็ที่ใช้เป็นสถานที่ในการสู่ขวัญคน ถือเป็นสิริมงคล เป็นอภินิหารที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์ และที่วัดเป็นที่ใช้เป็นสถานที่ในการบวช โดยมีพระเป็นผู้นำในการประกอบพิธี และเมื่อบวชแล้วจะต้องไปอาศัยอยู่ที่วัด ซึ่งเป็นอภินิหารของศาสนาพุทธ

3.5 เวลา

การเซ่นสรวงบรรพบุรุษในงานบวชนี้ในวันบวชจะมีการเซ่นสรวงครึ่งคือ ช่วงเช้าเป็นช่วงที่พระมารับอาหารนิมนต์ ในส่วนช่วงนี้พระก็จะสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษ เป็นผลการกระทำของเจ้าภาพเป็นผลบุญส่งไปยังบรรพบุรุษ เป็นความเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญเพื่อหวังภพหน้าที่ดีกว่าเดิม และในช่วงเย็นก็จะมีการเซ่นสรวงอีกเพื่อให้บรรพบุรุษสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องผีว่าแม้ตายไปแล้วก็สามารถให้คนให้โทษได้

4. พิธีเซ่นสรวงในงานแต่งงาน

4.1 จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม

การเซ่นสรวงบรรพบุรุษในงานแต่งงานนี้ เพื่อเป็นการบอกกล่าว และขอพรจากบรรพบุรุษในสมัยก่อนที่มีการนับถือผีกันมาก ถ้าใครยังไม่แต่งงานจะจับต้องกันไม่ได้

ถือว่าผิดผิอย่างแรง ถ้าใครล่วงเกินถือว่าผิดผี ต้องมีการปรับโทษและมีการตีไม้ หาเหล่ายาปลาบั้งมาขอขมาต่อผี เพราะถือเป็นเคารพผิดประเพณี ถ้าใครทำถูกต้องมีการสูกขอ มีการเซ่นสรวงบรรพบุรุษก็จะได้รับพรที่ดีจากบรรพบุรุษ แสดงออกให้เห็นความเชื่อเรื่องผีกันมาก และถือเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมอีกด้วย

4.2 ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมประกอบด้วยญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย แซกผู้มีเกียรติ คู่บ่าวสาว และหมอสวด (อาจารย์) หมอสวดนั้นจะแต่งตัวคล้ายพราหมณ์ เป็นผู้นำในการเรียกขวัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลที่ได้รับจากศาสนาพราหมณ์

4.3 สถานที่ที่ใช้เซ่นสรวงในงานแต่งงาน

สถานที่ในการเซ่นสรวงบรรพบุรุษ ถ้าเป็นชาวไทย-เขมร ที่อยู่บ้านเดียวกันหรือใกล้กันจะมีการเซ่นสรวงทั้งบ้านฝ่ายหญิง และฝ่ายชาย ถ้าอยู่ไกลก็อาจจะเซ่นสรวงที่บ้านฝ่ายหญิงที่เดียวก็จะเชิญผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ แสดงออกให้เห็นอิทธิพลของการนับถือผีอย่างมาก

4.4 อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมแต่งงานมีอุปกรณ์มากมาย เช่น สิ้นสอดทองหมั้น เครื่องเรือน เครื่องครัวสำหรับครอบครัวใหม่ เครื่องสมมา เครื่องบายศรี อาหารการกินในการเลี้ยงแขก และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ เครื่องเซ่นสรวง เครื่องบายศรีก็ถือเป็นสิริมงคลได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ส่วนเครื่องเซ่นสรวงก็ได้รับอิทธิพลจากการนับถือผี และในปัจจุบันนี้ก็มีพิธีกรรมตั้งพระไปฉันทตถาคตเจ้าด้วย เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ และเป็นมงคลแก่บ่าวสาว ถือว่าเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากพุทธศาสนาเช่นกัน

4.5 เวลา

การเซ่นไหว้บรรพบุรุษจะเซ่นไหว้ตั้งแต่วันหมั้นครั้งหนึ่ง และวันแต่งงานอีกครั้งหนึ่ง และเวลาในการแต่งงานถือเป็นเรื่องสำคัญ ทุกขั้นตอนต้องมีการตฤกษ์ยาม อาจจะให้อาจารย์ หรือ

พระเป็นฝ่ายจัดหาฤกษ์ยามให้ สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของศาสนาทั้งพุทธและพราหมณ์อย่างมาก เพราะการแต่งงานถือเป็นการเริ่มชีวิตใหม่อีกช่วงหนึ่งของตน ถ้าทำตามฤกษ์ ได้ฤกษ์ดีย่อมเป็นการเริ่มต้นที่ดี คนก็มีกำลังใจดี การดำเนินชีวิตก็ดำเนินไปด้วยดี

5. พิธีการเช่นสรวงเกี่ยวกับการตาย

5.1 จุดมุ่งหมายของการเช่นสรวง

จุดมุ่งหมายในการเช่นสรวงในงานคนตายนั้น เพื่อเป็นการบอกกล่าวความเปลี่ยนแปลงของครอบครัวคล้าย ๆ กับการแจ้งข่าวนี้เหมือนกับการฝากผีที่ตายใหม่ให้ไปอยู่ในความดูแลกับบรรพบุรุษให้อยู่ร่วมกัน และชาติหน้าก็ให้ไปอยู่ร่วมกันอีก และการเช่นสรวงก็เป็นการศึกษาข้าวปลาอาหารให้แก่ญาติที่ตายให้ได้รับประทานเหมือน ๆ กับที่มีชีวิตอยู่ สะท้อนให้เห็นการสะสมบุญ การเกิดในภพใหม่ การเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นความเชื่อของศาสนาทั้งพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีด้วย

5.2 ผู้ประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมประกอบด้วยผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ในการเช่นสรวงในงานศพผู้ที่ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม คือ เจ้าภาพ หรือญาติที่ใกล้ชิดกับผู้ตาย สะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องของผี แม้ตายไปแล้วชาวบ้านก็เชื่อว่าเขาไปสู่โลกอื่น ที่อยู่คนละโลกกับเราแต่เขาก็ยังคงตมกินเหมือนดังคนที่มีชีวิตอยู่ และในการสื่อสารนี้ญาติของผู้ตายก็จะสื่อ เช่นเชิญผู้ตายมารับอาหารโดยตรงเลย โดยไม่ต้องใช้พระสงฆ์ หรือผู้รู้อื่น ๆ เป็นสื่อกลางในการสื่อสารเลย แสดงออกให้เห็นสายใยของความเป็นญาติได้อย่างเหนียวแน่นมาก ส่วนผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมนั้นจะประกอบด้วยญาติของผู้ตายจะมาช่วยกันจัดหาอาหารหวานคาวต่าง ๆ มาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ พอจัดเสร็จก็จะเรียกชื่อญาติที่ตายและญาติที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับข้าวปลาอาหารที่เช่นสรวง และนอกจากนี้ก็จะเรียกผีที่ไม่มีญาติให้มารับส่วนกุศลครั้งนี้ด้วย ซึ่งแสดงออกให้เห็นลักษณะของคนในสังคมชาวพุทธ เป็นคนที่มีความเมตตากรุณา มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แม้แต่ผีไม่มีญาติก็มีได้รังเกียจ

5.3 อุปกรณ์ในการเซ่นไหว้

อุปกรณ์ที่นำมาเซ่นไหว้ส่วนมากเป็นอาหารหวานคาว และเครื่องดืมต่าง ๆ ตามฐานะของเจ้าภาพในการเซ่นทุกครั้งต้องมีการจัดชूप เทียน เพราะมีความเชื่อว่ากลิ่นควันชूप และแสงเทียนสามารถใช้เป็นสื่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมแซน โคนตา ที่บ้านกระทาด ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อในการศึกษาวิจัยไว้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมแซน โคนตา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างพิธีกรรมแซน โคนตากับวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมร
3. เพื่อศึกษาคติความเชื่อของชาวบ้านกระทาดที่มีต่อพิธีกรรมแซน โคนตา

จากการศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมแซน โคนตา ผลการวิจัยพบว่า การประกอบพิธีกรรมแซน โคนตาเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทย-เขมร ถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม เป็นการกระทำเพื่อแสดงความกตัญญูตงแด่บรรพบุรุษ ระลึกถึงบรรพบุรุษและผู้มีพระคุณ จะนับจึงถือว่างานนี้เป็งานที่จัดใหญ่โตและถือเป็นงานสำคัญประจำปีของหมู่บ้าน การจัดองค์ประกอบและขั้นตอนจึงสลับซับซ้อนและใช้ระยะเวลาในการจัดการเตรียมมาก องค์ประกอบของพิธีกรรมแซน โคนตา ประกอบด้วยผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม สถานที่เวลาในการประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังในรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมถือว่าเป็นผู้มีหน้าที่ติดต่อกับบรรพบุรุษ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับครอบครัว มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ระดับเครือญาติ มีผู้อาวุโสของวงศ์ตระกูลเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และระดับชุมชนมีผู้อาวุโสของแต่ละตระกูล พระสงฆ์ และผู้รู้อื่น ๆ เช่น หมอธรรม (อาจารย์, ครู) ผู้ใหญ่บ้าน มรรคทายกวัด เป็นต้น เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมแซน โคนตาเป็นตัวกำหนดสภาพของบุคคล โดยยึดถืออาวุโสของบุคคลเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและให้ความสำคัญแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิงในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

2. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ในระดับครอบครัวจะประกอบไปด้วยสมาชิกในครอบครัวทุกคน ในระดับเครือญาติก็จะประกอบไปด้วยญาติพี่น้องในตระกูลนั้น ๆ และระดับชุมชนก็จะประกอบด้วยชาวบ้านหลายหมู่บ้านมา่วมในการประกอบพิธีกรรม ในวันประกอบพิธีกรรม แชนโดนตานี้ไม่ว่าใครจะไปทำงานอยู่ที่ใดก็ตาม เมื่อถึงวันนั้นก็กลับมาพบปะกันเรียกได้ว่าเป็นแชนโดนตานี้ก็คือ วันรวมญาติของชาวไทย-เขมร

3. อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบไปด้วย เครื่องบูชา เครื่องเซ่นสรวง และภาชนะที่ใช้ใส่เครื่องเซ่นสรวง เครื่องบูชาจะประกอบไปด้วยกรวย 5 (ดอกไม้ ชูบ เทียน อย่างละ 5 คู่) เครื่องเซ่นสรวงประกอบด้วยอาหารหวานคาว เครื่องต้ม หมากพลู บุหรี่ และเสื้อผ้าอาหารที่ไว้เป็นชุดผลัดเปลี่ยน ส่วนภาชนะที่ใส่เซ่นสรวงในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติจะใส่ถ้วยชามใส่ลงในภาชนะเหมือนคนปกติ แต่ในระดับชุมชนนั้น ถ้าเป็นอาหารแห้งก็จะใช้ใบตองห่อแล้วจัดใส่ในขันเขมรร่วมกับพืชผักผลไม้อื่น ๆ

4. สถานที่และเวลาในการประกอบพิธีกรรมแชนโดนตา

องค์ประกอบด้านสถานที่และเวลา ในการประกอบพิธีกรรมแชนโดนตาระดับครอบครัวนั้นก็จะทำที่บ้านของแต่ละครอบครัว บางครอบครัวอาจจะไปจัดร่วมกันในระดับเครือญาติเลยก็ได้ ส่วนในเรื่องเวลาในการประกอบพิธีกรรมในระดับครอบครัวนั้นจะเริ่มตั้งแต่ตอนเช้าของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 เป็นต้นไป ในระดับเครือญาติก็จะใช้บ้านของผู้อาวุโสของแต่ละวงศ์ตระกูล จะเริ่มประกอบพิธีกรรมตั้งแต่ตอนเช้าของวันแรม 14 ค่ำ เช่นกันกับระดับครอบครัวในระดับชุมชนหรือระดับหมู่บ้านจะใช้ศาลาวัดเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรม ส่วนเรื่องเวลานั้นจะใช้ต่อจากระดับครอบครัวและระดับเครือญาติ คือ จะเริ่มไปตั้งแต่ 17 นาฬิกาของวันแรม 14 ค่ำ เป็นต้นไปจนถึงรุ่งเช้าของวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10

5. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรม คือ ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมแชนโดนตานี้เป็นไปตามระบบความเชื่อของชาวบ้านทั้งพื้นฐาน

อยู่บนความเชื่อ 3 แบบใหญ่ ๆ คือ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธ เป็นความเชื่อแบบผสมผสานแบบ ผี-พราหมณ์-พุทธ ขึ้นตอนต่าง ๆ จึงปฏิบัติตามความเชื่อนี้ การเซ่นไหว้ในระดับครอบครัวเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยใช้ผู้อาวุโสเป็นผู้ทำหน้าที่ เป็นสื่อในการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อแบบดั้งเดิมก็จะผสมผสานกับความเชื่อแบบพราหมณ์ คือ เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดด้วย ในระดับหมู่บ้าน หรือระดับชุมชนก็จะนำเอาขั้นตอนที่ได้จากความเชื่อทั้งพิธีจากความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องพราหมณ์ มีการกล่าวอ้อนวอนเชิญชวน ให้บรรพบุรุษมารับส่วนบุญ มีการนำด้วยสายสิญจน์มา ใช้เพื่อความ เป็นศิริมงคล และเพื่อความปลอดภัยตามลัทธิพราหมณ์ มีการรดน้ำอุกิส์ส่วนกุศลผสมกับพิธีทางพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดการกระทำให้เป็นผลบุญ ทำให้ผู้กระทำเกิดความสุขใจ สุขกาย ได้ทำแล้วสบายใจ ขึ้นแรกก็จะเริ่มจากพิธีกันสงฆ์ ต่อด้วยพิธีการเตรียมอุปกรณ์ พิธีเซ่นสรวงในระดับครอบครัว และระดับเครือญาติ ระดับชุมชน และพิธีจูน โตนตา เมื่อครบขั้นตอนก็แสดงว่าเสร็จพิธีในการเซ่น โตนตา

ในด้านคติความเชื่อของชาวบ้านกระหัดที่มีต่อพิธีกรรมเซ่น โตนตา จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่าในการประกอบพิธีกรรมเซ่น โตนตานี้ เกิดขึ้นมาเพราะความเชื่อในศาสนาทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะการให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษ และสิ่งที่บรรพบุรุษได้ส่งสมถายทอดมา แสดงออกโดยการบูชา เช่น ไหว้ และยำเกรงบรรพบุรุษ แม้ว่าบรรพบุรุษจะตายไปแล้วก็ตาม เมื่อมีความเชื่อในเรื่องผีแล้ว ก็เกิดความเชื่อในแนวของพราหมณ์และพุทธตามมา คือ เชื่อในเรื่องของวิญญาณ เชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะปรากฏในองค์ประกอบของพิธีกรรมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านมีความเชื่อว่เมื่อคนตายไปแล้ว แต่วิญญาณยังอยู่สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ซึ่งเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ จะมีความเชื่อเรื่องผีแฝงอยู่ในจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายที่เป็นแนวทางในความเชื่อทางศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธแฝงอยู่เช่นกัน คือ ในศาสนาพราหมณ์นั้นมีความเชื่อในเรื่องของการเกิดใหม่ เชื่อในเรื่องของกรรม การประกอบพิธีกรรม

จึงเป็นการสร้างกรรมดีเพื่อหวังผลในการเกิดใหม่ให้ดีกว่าชาตินี้ทั้งของตัวเอง และญาติผู้ล่วงลับไป ส่วนความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นก็เชื่อในเรื่องของบุญกรรมเช่นกัน ซึ่งผลของบุญกรรมเป็นพลังที่กำหนดวิถีชีวิตของเรา เราจึงมีแนวคิดในเรื่องของการสะสมบุญ และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

2. ด้านบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม การนับถือผีมีอิทธิพลต่อผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมาก เพราะทั้งระดับครอบครัวและระดับเครือญาติ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะต้องเป็นผู้นับถือผีเดียวกัน และผู้ประกอบพิธีกรรมบางคนเป็นผู้สูงอายุที่เคยบวชเรียน และผู้ทำแท้งที่เป็นสมอธรรม หรือ หมอสูตมาแล้ว และผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมล้วนแล้วแต่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งสิ้น และผู้นำในการประกอบพิธีกรรมในระดับชุมชน พระก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้เปลี่ยนผลการกระทำของชาวบ้านให้เป็นผลบุญ

3. ด้านอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ส่วนมากก็มีความเชื่อทั้งทางความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องพรหมณ์ และความเชื่อเรื่องพุทธ เช่น เครื่องบูชาจะประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน อย่างละ 5 คู่ เพราะเชื่อว่าผีพ่อผีแม่ เป็นแปดสิบแปดมือแปดพระ แม่พระ และเชื่อว่าธูป เทียนสามารถใช้เป็นสื่อติดต่อระหว่างมนุษย์กับวิญญาณได้ และนอกจากนี้ในศาสนาพรหมณ์มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด จึงมีการนำพืชผักผลไม้ต่าง ๆ ไปเช่นสรวงด้วย เพราะเชื่อว่าผู้ตายจะได้นำไปปลูกในภพหน้า ส่วนเครื่องดื่มก็มีความเชื่อทางพุทธศาสนา ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการนำเหล้ามาเช่นสรวง จะเช่นสรวงเฉพาะที่บ้าน ส่วนที่วัดจะยกเว้น เพราะถือว่าผิดศีลธรรม

4. ด้านสถานที่ มีการประกอบพิธีกรรมทั้งที่บ้าน และที่วัดทั้งนี้เพราะคนเรามีความเชื่อในเรื่องผีว่าตายไปแล้วดวงวิญญาณยังผูกพันอยู่ไม่ได้ตายตามร่างกายด้วย จึงมีการเช่นไหว้ที่บ้าน และการประกอบพิธีกรรมที่วัดถือว่าเป็นมงคล เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน และพระผู้ที่อาศัยอยู่ที่วัดก็เป็นตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นตัวแทนแห่งคุณความดี ส่วนเวลานั้นจะยึดเอาวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เพราะในศาสนาพรหมณ์

มีความเชื่อในเรื่องของเทพ เชื่อว่ายมทูตเป็นเทพที่ควบคุมเมืองนรก เมื่อถึงวันเวลาดังกล่าว ก็จะปล่อยดวงวิญญาณต่าง ๆ ให้มารับส่วนกุศลที่บรรดาญาติมิตรจัดอุทิศไปให้

คติความเชื่อของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ที่มีต่อพิธีกรรมแซน โตนตา นั้น เป็นความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทย-เขมร มาก ไม่ว่าจะมีการจัดงานต่าง ๆ หรือมีการเดินทางไกล ก็มักจะบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้คุ้มครอง และเดินทางด้วยความปลอดภัย และโดยเฉพาะการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของสังคม ทำให้พิธีกรรม และประเพณียังคงอยู่ในสังคม ผลของพิธีกรรมและพฤติกรรมของคนในสังคม ได้จากความเชื่อดั้งเดิม และนอกจากนี้ยังใช้คติความเชื่อเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาคัดเกลาทางสังคมแก่คนในสังคม ให้ยึดมั่นในสิ่งที่ตั้งงามด้วยค่านิยม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีความกตัญญูรู้คุณ เลือเพื่อเลือกแก่ แคราพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ และนอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดประสานสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของญาติพี่น้องที่เป็นทั้งร่วมสายโลหิต และโดยการแต่งงานทำให้เห็นบทบาท และหน้าที่ของพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษว่า เป็นพิธีกรรมที่ดำเนินเพื่อจุดมุ่งหมายที่สนองความต้องการจำเป็นเบื้องต้นของคนในสังคมในด้านอนามัย และความต้องการความอุดมสมบูรณ์ในผลผลิตและเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคม ควบคุมความประพฤติและเป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ประกอบกับประสบการณ์จากการศึกษาภาคสนาม ทำให้เกิดแนวคิดที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชนชาวไทย-เขมร และการปฏิบัติงานเกี่ยวกับชุมชนชาวไทย-เขมร ของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ

1. ทางราชการควรมองเห็นความสำคัญของวันแซน โตนตาของชาวไทย-เขมร เพราะพิธีกรรมแซน โตนตาคือเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนชาวไทย-เขมร ที่กระทำ

สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดและชาว ไทย-เขมร มีความเชื่อถือ ในพิธีกรรมนี้มาก ทางราชการควรประกาศให้วันนี้เป็นวันหยุดราชการประจำท้องถิ่นด้วย ไม่ใช่หยุดให้เฉพาะวันสำคัญของชาติเท่านั้น เพราะเท่าที่ปรากฏในวันแชนโตนตา นั้น ไม่ว่าใครจะไปอยู่ที่ไหนก็ต้องเดินทางมาสู่มาตุภูมิเพื่อร่วมพิธีนี้ และอีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะในด้านการศึกษาเท่าที่ปรากฏทางโรงเรียนจะปิดเป็นการภายในให้เพียงครึ่งวันเท่านั้น ถ้าเป็นไปได้และถือเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านควรประกาศเป็นทางการให้หนึ่งวัน เพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เป็นการปลูกฝังค่านิยมให้เด็ก และเป็นการตอบสนองความต้องการของชุมชนด้วย

2. รัฐบาลหรือกรมการพัฒนาชุมชน ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน หรือหมู่บ้านน้อยอย่างจริงจังมากกว่าเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เพราะเนื่องจากชาว ไทย-เขมร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมประจำกลุ่มที่ไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชนส่วนใหญ่ จึงมักไม่มีปัญหา ในทางการเมือง แต่ในทางโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มนั้น ชาว ไทย-เขมร ก็ยังมิได้ถูกกลืน กลายเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ ยังคงรักษาความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มไว้อย่างเคร่งครัด และยังคงมีการสืบทอดต่อไป ฉะนั้น ทางรัฐบาลควรตระหนักและให้ความสนใจที่จะพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้มีความก้าวหน้าทันสมัย เช่น ในด้านสาธารณสุขในหมู่บ้านกระหัดยังมีบ้านที่ยังไม่มีส้วมใช้อยู่เป็นจำนวนมาก และปรากฏการณ์ อีกอย่างหนึ่งของหมู่บ้าน คือ การไปขายแรงงานหรือการอพยพแรงงานไปหางานทำที่กรุงเทพฯ เป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะหลังจากเสร็จสิ้นฤดูการทำนา ก็จะเหลือเฉพาะเด็ก และคนชราเท่านั้นที่อยู่บ้านบางทีเด็กยังเรียน ไม่จบภาคบังคับก็ต้องออกจาก โรงเรียน เพื่ออพยพตามผู้ปกครองทางรัฐบาลควรรหาทางแก้ปัญหาเรื่องนี้ด้วย

ผู้วิจัยคาดว่าการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในเรื่องของชาว ไทย-เขมร ได้มากพอสมควร สำหรับผู้ที่สนใจหรือผู้ที่คิดว่าจะทำการวิจัยในเรื่องนี้ต่อไปนั้น น่าจะ ได้ศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ด้านการแต่งกาย ด้านข้าว

ของเครื่องใช้และอื่น ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่ม
ชาวไทย-เขมร ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อย่างเคร่งครัด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์
อื่น ๆ ในไทย เช่น กลุ่มไทย-ลาว กลุ่มไทยภาคกลาง นอกจากนั้นอาจจะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับ
ข้อห้ามต่าง ๆ ในชุมชนชาวไทย-เขมรให้ละเอียดลงไป เพื่อจะได้นำมาเป็นข้อมูลในการวางแผน
ปฏิบัติงานสร้างสรรค์ความเจริญแก่ชุมชน และนอกจากนี้ควรจะมีการศึกษาความเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปโดยเปรียบเทียบกับสภาพสังคม
สมัยก่อน เพื่อจะได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ และเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน
พัฒนาในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรม และศาสนาหลังสร้างสรรค้ในชุมชนบท. กรุงเทพฯ :
รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2530.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. เอกสารการสอนชุดไทยคดีศึกษา (อารยธรรม) หน่วยที่ 6-11. นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2523.
- กิ่งแก้ว อัดถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. "คติความเชื่อ," ในเอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 8
(คติชนวิทยาสำหรับครู) หน่วยที่ 8-15 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช. หน้า 262-276. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
2528.
- กิติ ชัยวินิตย์. "ผีปวยและสังคมชาวบ้านไทย," มนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2 :
16-24, กรกฎาคม 2527-มิถุนายน 2528.
- กุสุมา ชัยวินิตย์. ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน. ปริญญาโท ศศ.ม.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531. อัดสำเนา.
คณะกรรมการเพื่อพัฒนาสุรินทร์. ชมชายฉบับพิเศษ. สุรินทร์ : สำนักงานคณะกรรมการ
เพื่อพัฒนาสุรินทร์, 2533.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ประเพณีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2530.
- คหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, สมาคม. ครอบครัวสัมพันธ์. กรุงเทพฯ : วิบูลย์กิจ
การพิมพ์, 2524.
- คาร์ เอ และไซเดนฟาเดน อีริค. ชาติวงศ์วิทยาว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย.
กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2509.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์,
2534.

- จ. เปரியัญ (นามแฝง). อาณิสงส์ 108 เรื่อง. กรุงเทพฯ : อำนวยสาส์น, 2518.
- จรัส พยัคฆราชศักดิ์. อีสาน 1. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.
- จอมพระ, อำเภอบึง. สรุปคำบรรยายประวัติและสภาพท้องที่อำเภอบึง. ม.ป.ท., 2534.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. "ฮืดฮืดสอง คลองฮืดฮืด," มรดกอีสาน. 61-68 ; 15-17 ; สิงหาคม 2524.
- จารุวรรณ ชรรมวัตร. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.
- . คติชาวบ้าน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- จิราภรณ์ ภักธภาณภักตร์. สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- เจริญ ไวรวัจนกุล. "การสำรวจวัฒนธรรมลุ่มน้ำมูล : โครงสร้างและภาวะการรับรู้," ใน วัฒนธรรมลุ่มน้ำมูล : กรณีเขมร ลาว ส่วยสุรินทร์. หน้า 2. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, 2533.
- เจริญ ไวรวัจนกุล, กฤษดา วงษาสันต์ และสาโรช อายพงค์. "บุญข้าวสาก," แหม่มชาย. 4(1) : 142-143 ; 142-143 ; 2530.
- เจือ สตะเวทิน. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, 2518.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พายัพออฟเซตพรีส, 2527.
- ฉวีวรรณ วรณประเสริฐ และคนอื่น ๆ. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2524.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ชอบ ดีสวนโคก. "ศรัทธาชาวอีสาน," คำ. 3(6) : 68-69 ; ตุลาคม 2526.

- ชัญ ช่าวดอย และอัทธยา เจริญโรจน์. "ผีปู่ย่า : ความเชื่อจารีตประเพณีและความสัมพันธ์
ทางสังคมของหมู่บ้าน," สังคมพัฒนา. 13-(5) : 26-31 ; 2528.
- ชัยยนต์ เพาพาน. การล่ำผีฟ้าในเขตบรบือจังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. ศาสนานิกายวัชรยานพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาสนา, 2523.
- พิน ศรีสวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทศึกษาศาสตร์บ้านตองเค็ง บ้านชุมแสง
อำเภอจอมพระจังหวัดสุรินทร์. ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์ มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- . "คติความเชื่อของไทย-เขมรในเขตอีสานใต้," ข้ามชาย. 4(1) : 39-40 ;
2531.
- . ความเลื่อมล้ำในหมู่บ้านไทยเขมร : ศึกษากรณีคาถาอาคม. ม.ป.ท., 2530
ระนัย จันทร์พจน์ และชาติชาย พรหมจักรินทร์. พจนานุกรมเขมร (สุรินทร์)-ไทย-อังกฤษ.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ดิเรก พรตตะเสน. "ประเพณีสารทเดือนสิบ," ใน เดือนสิบ'30 ที่ระลึกในการจัดงานเทศกาล
เดือนสิบประจำปี 2530 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท., 2530.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2530.
- ชนู แก้วโอภาส. ศาสนาโลก. กรุงเทพฯ : บริษัทสากลการศึกษาจำกัด, ม.ป.ป.
- ธวัช ปุณโฆทก. "คติความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน," วัฒนธรรมพื้นบ้าน :
คติความเชื่อ. หน้า 253. กรุงเทพฯ : โครงการไทยคดีศึกษาจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2528.
- . "ประวัติหัวเมืองอีสานตอนล่าง," ใน สมบัติอีสานใต้ครั้งที่ 3. หน้า 17-42.
กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2527.
- . เที่ยวอีสาน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.

- ชิตา โมสิกรัตน์. ประเพณีและพิธีกรรม. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528.
- นารี สาริกะภูติ. "วัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยเชื้อสายเขมร," ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ : โครงการไทยคดีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- นิคม วงเวียน. วัฒนธรรมส่วย (กวย) ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์วัฒนธรรมร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2526.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. วรรณคดีเกี่ยวกับชนบทประเพณี. กรุงเทพฯ : พิมพ์, 2521.
- บรรพต เปรมชู. "พิธีโตนตา," ใน สมบัติอีสานใต้. หน้า 131-133. บุรีรัมย์ : วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, 2522.
- บุญลือ วันทายนต์. "ครอบครัว," สังคมวิทยา-มานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.
- ประจักษ์ ตีริบัณฑิตกุล. ปฏิบัตินามฉบับหลวง. กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, ม.ป.ป.
- ประมวล ตัดสิน. คติชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2521.
- ประสาธ อิศรปริดา และคนอื่น ๆ. ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนอีสาน. กาน์สินธุ์ : ประสาธการพิมพ์ 2518.
- ปราณี วงศ์เทศ. พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2525.
- ปรีชา ปริญญาโน. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2525.
- แปลก สันธิรักษ์. พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2504.
- พวงผกา คุโรวาท. ประวัติเครื่องแต่งกาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยี และอาชีวศึกษาวิทยาเขตพระนครใต้, 2523.
- พระอริยานุวัตร เขมจารี. "คติความเชื่อของชาวอีสาน," ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. หน้า 16. กรุงเทพฯ : โครงการไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

นักขยายกร (นามแฝง). มงคลนิพนธ์ 12 เดือน ประจำชาติไทย. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ,
2507.

นิระศักดิ์ วรฉัตร. โครงสร้างอำนาจของชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
เจียงเหนือ : ศึกษากรณีตำบลนรเทพ อำเภอท่าตม จังหวัดสุรินทร์. ปรินิพนธ์
ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.

บุญนิศมัย ดิศกุล, มจ. ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, 2517.

ไพฑูริย์ มีกุล. การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (ไทยกวย). กรุงเทพฯ :
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2531.

———. "กลุ่มชาติพันธุ์เขมร," ใน วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีเขมร ลาว ส่วนสุรินทร์.
กรุงเทพฯ : สารมวลชน, 2533.

ไพฑูริย์ สุทวารักษ์. การปกครองหัวเมืองอีสานกับเมืองสุรินทร์. สุรินทร์ : ม.ป.ท., 2515.

ภาวดี มหาพันธ์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2532.

วิญญู จิตต์ธรรม. ทบธรรมนิยมประเพณี คติชาวบ้านอันดับที่ 12. สงขลา :
มงคลการนิพนธ์(จิงจิง) , ม.ป.ป.

———. ความเชื่อ. สงขลา : มงคลการนิพนธ์, 2522.

———. ระบบความเชื่อ. กรุงเทพฯ : ศรุสภาลาดพร้าว, 2534.

มงกุฎ แก่นเตี้ยว. "แซนโตนดา," แซมชายฉบับพิเศษ. สุรินทร์ : คณะกรรมการศาสนา
เพื่อการพัฒนาจังหวัดสุรินทร์, 2533.

มณี พยอมยงค์. "ความเชื่อของคนไทย," ใน วัฒนธรรมไทย : คติความเชื่อ. หน้า 66-74.
กรุงเทพฯ : โครงการไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

———. วัฒนธรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

มหาสารคาม, วิทยาลัยครู. ประเพณีถิ่นเมืองอีสาน. มหาสารคาม : คณะกรรมการแผนก
สาขิตประเพณี วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2525.

- มรรยาท กิจสุวรรณ. "คติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย," วัฒนธรรมไทย. 6 : 14-20 ;
มิถุนายน 2526.
- มาลี จันทโรจรัตน์. "ละครน้ำเน่าพิธีกรรมมวลชน," ศิลปวัฒนธรรม. 12(3) : 112 ;
มกราคม 2534.
- ไมเคิล ไทท์. "พิธีกรรม," ศิลปวัฒนธรรม. 10(10) : 36 ; สิงหาคม 2532.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2531.
- . พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532.
- . สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
2504.
- เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์. ภาษาถิ่นตระกูลไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ
พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2530.
- เรื่องอุไร กุศลลาสัย. "ประมวลความเชื่อของคนไทย," มิตรครู. 21(20) : 44-48 ;
พฤศจิกายน 2521.
- วาสนา อรุณกิจ. พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วิจิตร, หม่อมราชวงศ์ (ปฐม คเนจร). ประชุมพงศาวดารภาค 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ครุสภา, 2506.
- วิจิตรา ขอนยาง. การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปริญญาโท
ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- วิญญู ผลสวัสดิ์. พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร.
ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
2526.

- ศาสนาไศยาน, พระ. สวดมนต์แปล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2528.
- ศิริพร จิตะฐาน. ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. นครบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช, 2533.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. "การนับถือผีในเมืองไทย," เมืองโบราณ. 5(7) : 17 ; กันยายน-
ตุลาคม 2522.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "การถือผีในเมืองไทย," ศิลปวัฒนธรรม. 4 : 7-17 ; กุมภาพันธ์ 2527.
———. แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2533.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. วัฒนธรรมลุ่มน้ำมูล : กรณีเขมร ลาว ส่วย สุรินทร์.
กรุงเทพฯ : บริษัทสามมวลชน จำกัด, 2533.
- ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาครุมหาสารคาม, คณะกรรมการ. ประเพณีฮีทกรรม. มหาสารคาม :
วิทยาลัยครุมหาสารคาม, 2525.
- ศูนย์อพยพชาวอีสาน. ขนบประเพณีวัฒนธรรมประจำครอบครัวชาวเขมร ฉบับภาษาเขมร.
ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- ส. พลายน้อย. "ความเชื่อ," วัฒนธรรมไทย. 4(6) : 39-46 ; มิถุนายน 2528.
- สมพงษ์ เกரியงไกรเพชร. ประเพณีไทยโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา,
2514.
- สามารถ จันทร์สุรย์ และกรรณิ อัญชลี. ประเพณีกับคนไทยยุคไฮเทค. กรุงเทพฯ : คลังวิชา,
2534.
- สาร สารทัศนานนท์. หนังสือชุดสมบัติอีสานเล่ม 1 ฮีตสิบสองคองสิบสี่. ม.ป.ท., 2522.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย.
หน่วยที่ 1-7. นครบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- สุจิตรา ธรรมรัมย์. ศาลาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูธนบุรี, 2527.

- สุทิน สอนองผัน. ผีเสื้อหรือผีเสื้อสายในศิลปะวัฒนธรรม. 12(3) : 134-135 ; มกราคม 2534.
- สุเทพ สุนทรเกษม. สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511.
- สุนทร สุรวาทกุล. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวไทยที่พูดภาษาลาว กวย และเขมร : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- สุพจน์ ประเสริฐศรี. "การศึกษาวัฒนธรรมอีสานใต้," การศึกษาแห่งชาติ. 18 : 51-61 ; สิงหาคม 2527.
- สุภัทรา สุภาพ. สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- สุภณ สมจิตศรีปัญญา. โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากหนังสือก้อม : ศึกษากรณี บ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- สุมิตร บิดินันต์. "ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2(4) : 27-40 ; กรกฎาคม 2518.
- สุเมธ คงสวัสดิ์. ความเชื่อของชาวบ้านพลวง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- สุเมธ เมฆาวิทยากุล. สังกัปนิธิกรรม. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, 2532.
- สุรเชษฐ์ เวชชนิทกัษ. ประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษาหน่วยที่ 1-6 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นครบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- . รากฐานแห่งชีวิต. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน, 2533.
- สุรินทร์, จังหวัด. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : เอเชียเพรส, 2526.

- สุรินทร์, สำนักงานจังหวัด. บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์ ประจำปี 2534. สุรินทร์ :
สำนักงานจังหวัด, 2534.
- เสฐียร ชัยนรงค์ชี. ศาสนาโบราณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2521.
- เสรี วงศ์พิศ. "หมอน้อย : สัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำภูมิปัญญาของชาวบ้าน," ใน
คืนสุรากเหง้า. หน้า 36-40. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, 2529.
- แสง จันทร์งาม. ศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534.
- อนุกานราชชน, พระยา. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2505.
- . การศึกษาเรื่องประเพณีและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. กรุงเทพฯ : คลังวิชา, 2521.
- อนุกานราชชน, พระยา. ตรุษสารท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2533.
- . ประเพณีเบ็ดเตล็ด. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508.
- . วัฒนธรรมเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2509.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. ประเพณีบายศรีสู่ขวัญโอกาสต่าง ๆ. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ม.ป.ป.
- . ภูมิศาสตร์อีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2533.
- . โลกทัศน์อีสาน. กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2534.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.
- Paitoon Mikusol. Socialand culture History of Northeastern Thailand
From 1860-1910 : Acase Study of the Huamang Khmen Padong (Surin
Saugkha and Khukhan). Doctor's Thesis' University of Woshington,
1984.
- So SethaPutra. Dictionary Volume 1-2. Thai Watana Panich, 1972.

Yokino Hayashi, Y. From Forest to State : Village Gua Rian SPRITAMONG
The Thai-Lao North East Thailand. Osaka : National Museum of
Ethnology, 1991.

การคำนวณ

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

นางกอ สุขชา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นายกาญจน์ สายน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นางก้าน แสงทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นายโกศล แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นายเคน แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 92 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นางดม สุขสนิท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 158 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นางดวงแข แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ โสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2534

นายดี สัมพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 46

หมู่ 2 ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534

นางเบ็ญ ตาทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 26

หมู่ 2 ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534

นายนิม แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 42

หมู่ 2 ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534

นางประนอม อุบมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16

หมู่ 6 ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534

นายพร สุขยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 102

หมู่ 2 ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534

นางพลัน สุขสนิท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 91

หมู่ 2 ตำบลกระทาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534

พระมหาอรรงค์ ทัมมาปาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์,

ที่วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน

พระมหาสมหวัง ทัมมาจาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์,

ที่วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน

- นายพุ่ม มุ่งดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 14
หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534
- พระอธิการซ่มอร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์อพยพ
ชาวกัมพูชาไซท์บี บ้านแพรวรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
- นายโฆะ แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 76
หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534
- นายภักดี แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 88
หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2534
- นางเภา แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30
หมู่ 1 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2534
- นายมงกุฏ แก่นเดียว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงาน
คณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนาสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534
- นางมยุย มั่นหมาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90
หมู่ 1 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2534
- นางเมิน แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9
หมู่ 3 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2534
- นางยอด กุลีสนาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 43
หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2534
- นางโล้ย แสนกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไส้ล้าภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 7
หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2535

- นายหอม สุขสนิท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2535
- นายหวน สุขสนิท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2535
- นายเหียน แสงกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2535
- นายเหลือง แสงกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 13
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2535
- นายอนุวัช อูปมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2535
- นายเอ็ม ผลสมหวัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2535
- นายเอื้อต พาสดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เพชรบูรณ์ ไสลำภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34
 หมู่ 2 ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2535

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

แผนที่.....

บ้านเลขที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....สถานที่สนทนา.....

ผู้ร่วมสนทนา.....

หัวข้อสนทนา/ข้อสังเกต.....

.....

บันทึกรายละเอียด.....

.....

.....

.....

.....

.....

สรุป/ข้อสังเกต.....

.....

.....

(ลงชื่อ).....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

ประเด็นหัวข้อการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน
 - หมู่บ้านตั้งขึ้นเมื่อใด, เกิดขึ้นอย่างไร ประกอบด้วยใครบ้าง
 - ขนาดและโครงสร้างของหมู่บ้านเป็นอย่างไร เช่น พื้นที่ครัวเรือน เผ่าพันธุ์ การแบ่งคุ้ม
 - สภาพหมู่บ้านในอดีต
2. ลักษณะทางกายภาพ
 - ลักษณะภูมิประเทศ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้
 - ลักษณะการตั้งบ้านเรือน
3. โครงสร้างทางสังคม
 - ในชุมชนประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีอายุระดับต่าง ๆ อย่างไร
 - การย้ายถิ่น
 - ระดับการศึกษา
 - การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรอดีต-ปัจจุบัน
 - การอพยพเข้ามาของคนภายนอก
4. โครงสร้างทางครอบครัวและเครือญาติ
5. ระดับเศรษฐกิจ
6. การเมืองการปกครอง
7. ความเชื่อศาสนา
8. ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี
9. ประเพณี แขนงโขนตา
10. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแขนงโขนตา

แบบสังเกตการณ์

1. กิจกรรมหรือพิธีกรรมเรื่อง.....
.....
2. เวลาประกอบพิธีกรรม วันที่.....เดือน.....พ.ศ.
3. ใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมนาน.....วัน.....ชั่วโมง.....นาที
4. ทำกิจกรรมในวัน.....เดือน.....ของแต่ละปี
5. สถานที่ประกอบพิธีกรรม.....
6. สาเหตุที่ประกอบพิธีกรรม.....
.....
7. ความมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม.....
.....
8. องค์ประกอบของการจัดพิธีกรรม ได้แก่.....
 - 8.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมมีฐานะทางสังคมคือ.....เพศ.....
อายุ.....ปี
 - 8.2 ผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมคือ.....เพศ.....อายุ.....ปี
 - 8.3 อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่.....
9. ผลจากการประกอบพิธีกรรม
 - 9.1 บรรลุวัตถุประสงค์.....
 - 9.2 ลักษณะและพฤติกรรมของผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม
 - สีหน้า.....
 - ท่าทาง.....
 - ความคิดเห็น.....
 - พฤติกรรมแสดงออกอื่น ๆ.....

- 9.3 ผลประโยชน์ของผู้ประกอบวิชาชีพ.....
- 9.4 ผลประโยชน์ของผู้ร่วมกิจกรรม.....
11. สัมภาษณ์เพิ่มเติมอีก.....
- สัมภาษณ์เพิ่มเติมเรื่อง.....

ผู้สังเกต.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์

ในการวิจัยเรื่อง นิธิกรรมชนโคนตา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ใช้แบบสอบถามเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น

2 ประเภท คือ

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในหมู่บ้าน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอนคือ
 - 1.1 สภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของชาวบ้านกระหาด ใช้สัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทน
 - 1.2 ผู้ประกอบพิธีกรรมชนโคนตา
 - 1.3 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมชนโคนตา
 - 1.4 ความเชื่อของชาวบ้านกระหาดที่มีความสัมพันธ์ต่อพิธีกรรมชนโคนตา
2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติม และมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ศึกษา และเรื่องที่ศึกษาจากผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด หรือ พระสงฆ์ มัคทายก คนเฒ่าคนแก่ ครู พัฒนาการ อนามัยตำบล และบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์สำหรับหัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทน

แบบสัมภาษณ์นี้มุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของชาวบ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ประกอบพิธีกรรมชน โคนตา

แบบสัมภาษณ์มุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติ องค์ประกอบของพิธีกรรมชน โคนตา

1. พิธีกรรมชน โคนตา มีมาตั้งแต่เมื่อใด.....
.....
.....
เพราะเหตุใด.....
2. ท่านเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมชน โคนตา เพราะเหตุใด.....
.....
.....
3. พิธีกรรมชน โคนตามีการสืบทอดกันอย่างไร.....
.....
.....
4. มีข้อปฏิบัติ และข้อละอ้าอะไรบ้างในวันประกอบพิธีกรรม.....
.....
.....
5. มีหลัก/กฎในการประกอบพิธีกรรมชน โคนตาอย่างไร.....
.....
.....
6. มีนิทาน หรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมชน โคนตาอย่างไร.....
.....
.....

7. องค์ประกอบพิธีกรรมแซน โคนตา

7.1 สถานที่ประกอบพิธีแซน โคนตา ประกอบที่ใดบ้าง

.....
.....

7.2 อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีแซน โคนตามีอะไรบ้าง

.....
.....

7.3 โอกาสที่จะต้องประกอบพิธีกรรมแซน โคนตา มีขึ้นเมื่อใดบ้าง

.....
.....

7.4 วัน เวลา ที่ประกอบพิธีกรรมต้องหาฤกษ์ หรือหาวันหรือไม่

.....
.....

เพราะเหตุใด.....

7.5 ก่อนประกอบพิธีกรรมแซน โคนตาต้องเตรียมสิ่งใดบ้าง

.....
.....

7.6 ผู้จัดเตรียมคือใคร

.....
.....

7.7 ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมทำอย่างไร

.....
.....

7.8 วัสดุปรอทที่ใช้ประกอบพิธีกรรมแทนโตนตา ได้มาจากที่ใด

.....

.....

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมแทนโตนตา

1. ท่านเข้าร่วมประกอบพิธีแทนโตนตาเพราะอะไร

- () ทำตามบิดามารดา () ทำตามประเพณี
- () ทำตามเพื่อนบ้าน

2. ท่านมีความเลื่อมใสศรัทธาในพิธีกรรมแทนโตนตาหรือไม่

- () ศรัทธา () ไม่ศรัทธา

เพราะ.....

3. ท่านมีความเชื่อว่าเมื่อท่านร่วมประกอบพิธีกรรมแทนโตนตาแล้วจะทำให้ท่านได้บุญ

หรือไม่

- () เชื่อ () ไม่เชื่อ

เพราะ.....

4. ท่านเชื่อว่าญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะกลับมารับส่วนบุญในวันแทนโตนตาหรือไม่

- () เชื่อ () ไม่เชื่อ

เพราะ.....

5. วันประกอบพิธีแทนโตนตาคือเป็นวันรวมญาติของชาวไทยเขมรด้วยใช่หรือไม่

- () ใช่ () ไม่ใช่

เพราะ.....

ตอนที่ 4 ความเชื่อของชาวบ้านภาคที่มีความสัมพันธ์ต่อพิธีกรรมชน โคนตา

1. ท่านมีความเชื่อเรื่องผีหรือไม่

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

2. ผีต่าง ๆ ได้แก่ ผีปู่ตา ผีตาแฮก ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ นางชวณี ฯลฯ ท่านนับถือ

หรือไม่

() นับถือ

() ไม่นับถือ

เพราะ.....

3. ท่านเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษมีจริงหรือไม่

() จริง

() ไม่จริง

เพราะ.....

4. บริเวณบ้านท่านมีศาลเจ้าหรือไม่

() มี

() ไม่มี

เพราะ.....

5. ที่บ้านท่านมีหิ้งบูชาครู (สะเด็ยะกรู) หรือไม่

() มี

() ไม่มี

เพราะ.....

6. เมื่อท่านทำบุญแล้ว ท่านปรารถนาสภาพ หรือภพใดมากที่สุด

() นิพพาน

() สวรรค์

() โลกมนุษย์

เพราะ.....

7. ท่านเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษ และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะได้รับส่วนกุศลในวันแชน โคนตา หรือไม

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

8. ท่านเชื่อหรือไม่ว่าผีบรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อได้รับส่วนกุศลในวัน แชน โคนตาแล้ว จะได้ขึ้นสวรรค์ หรือขึ้นจากขุมนรก

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

9. ท่านเชื่อหรือไม่ว่าวันแชน โคนตาเป็นวันปล่อยเปรต

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

10. ท่านเชื่อหรือไม่ว่าการทำบายเบญ หรือข้าววิภที่ในวันแชน โคนตา เพื่อเลี้ยงตบแทน และแทนสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือแม่โพงผ ผีไร่ ผีนา ที่ช่วยรักษาข้าวกล้าให้ด้งาม

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

11. ท่านเชื่อหรือไม่ว่า ผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าที่ และพระภูมิเจ้าที่ สามารถปกป้องรักษา ให้ปลอดภัย สงบสุข ถ้าเคารพนับถือ และทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ถ้าหากกระทำผิด

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

12. การกระทำกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรมใด ๆ ที่สำคัญต้องมีการเซ่นสังเวช วิทยานผีบรรพบุรุษ

() เชื่อ

() ไม่เชื่อ

เพราะ.....

13. การเซ็นไหว้ในวันแรม 14 แรม 15 ค่ำ เท่านั้นจึงจะเรียกว่า แขน โคนตา

() ใช่

() ไม่ใช่

เพราะ.....

14. การเซ็นสรวงในพิธีกรรมอื่น ๆ เรียกว่า แขนชมอจ ใช่หรือไม่

() ใช่

() ไม่ใช่

เพราะ.....

(ลงชื่อ).....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

...../...../.....

บทสวดมนต์ที่ใช้สวดตารา คือ สวดติโรกฐกัมภคาลา (พระศาสนา โสภณ. 2528 : 156-160)

ติโรกฐเทศุ ติภูจนติ
 สันธิสิงฆาฏเกสุ จ
 ทวารพหาลสุ ติภูจนติ
 อาคนตวาน สก ชร
 ปหุเต อนนปา
 ทชชโกชเช อปฏฐิ
 น เตส โกจิ สรติ
 สตถาน กम्मปจ
 เอว ทกนติ ญาตีน
 เย โทนติ อนุกมป
 สุจิง ปัสติ โหตุ
 กปปिय ปานโกชน
 อิท โว ญาตีน โหตุ
 สุชิตา โทนตุ ญาตโย
 เตจ จ ตตถ สมาคนตวา
 ญาตีเปตา สมากตา
 ปหุเต อนนปานนหิ
 สกกจจ อนุกมทเร
 จิร ชีวนตุ โน ญาตี
 เยส เหตุ ลกาม เส

ฝูงเปรตมาสู่เรือนของตน ยืนนาน
 ภายนอกฝาเรือนบ้าง ณ ทาง 4 แพร่ง
 และทาง 3 แพร่งบ้าง
 บานประตูบ้าง
 ครั้นเมื่อข้าวและน้ำ ของเด็ชัว
 และของบริโภคเป็นอันมาก ตั้งไว้แล้ว
 ญาติ ๆ ของเปรตเหล่านั้น ระลึกไม่ได้
 เพราะกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นปัจจัย
 ชนเหล่าใดเป็นผู้เอ็นดูชนเหล่านั้น
 ย่อมให้น้ำควรถ่มและโภชนะ
 อันสะอาดประณีต เป็นของตวรอุทิศ
 เพื่อญาติทั้งหลายอย่างนี้ว่า
 ทานนี้จงถึงแก่ญาติทั้งหลาย
 ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเกิด
 และนวกญาติ ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว
 เหล่านั้น น้อมกันมาประชุมในสถานที่ให้ทานนั้น
 อนุกมทนาโดยเคารพโดยข้าวและ
 น้ำเป็นอันมากกว่า
 เราทั้งหลาย ได้สมบัติเช่นนี้
 เพราะญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้นของ
 พวกเรา จงเป็นอนุชานเกิด

อมหากญจ กตธา ปุชชา
 ทายกา จ อนินิมลลา
 น หิ ตตถ กสิ อตถิ
 โครกเขตถ น วิชชติ
 วมัชชา ตาทิสี นตถิ
 หิรัญญณ กยากย
 อโธ ทินเนน ยาเปเนติ
 เปตธา กาลกตธา ตหิ

 อุกขมเต อุทก วุฏฐ
 ยถา นิสน ปวตตติ
 เอวเมว อโธ ทินน
 เปตธาน อุปกปปติ
 ยถา วาริวหา ปุรา
 ปริปุเรนติ สาคร
 เอวเมว อโธ ทินน
 เปตธาน อุปกปปติ
 อทาลิ เม อทาลิ เม
 ญาติमितตา สชา จ เม
 เปตธาน ทกขิน ทชชา
 ภูพเพ กตมณุสสร
 น หิ รุณน วา โสกา วา
 ยาวญญา ปริเทวนา

บุษ่าอันทากทั้งหลายทำแล้ว แก่เราทั้งหลาย
 และทากทั้งหลายก็หาไร้ผลไม้
 อนที่จริง ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม
 ไม่มีโครักษกรรม
 ไม่มีการค้าขายเช่นนั้น
 ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน
 ผู้ทำกาลกิรียาละไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้
 เป็นไปในเปรตวิสัยนั้น ด้วยทานที่ญาติให้แล้ว
 ให้แล้วในโลกนี้
 น้ำฝนตกลงในที่ดอน
 ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉันทิ
 ทานที่ทากให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้
 ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายฉันทิ
 ห้วงน้ำเต็มด้วยน้ำ ย่อมยังสมุทรสาครให้
 เต็มเปี่ยม ฉันทิ
 ทานที่ทากให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้
 ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายฉันทิ
 บุคคลมาระลึกถึงอุปการะ อันท่านได้ทำแก่ตนใน
 กาลก่อน ว่าผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจ
 นี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตรเป็นเพื่อนของเรา
 ดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทาน เพื่อผู้ทีละโลกนี้ไปแล้ว
 การร้องไห้ก็ดี การเศร้าโศกก็ดี หรือการรำไร
 รำพันอย่างอื่นก็ดี บุคคลไม่ควรทำที่เดียว

น ต เปตตามตถาย	เพราะว่า การร้องไห้เป็นต้นต้น ไม่ใช่ประโยชน์ แก่ญาติทั้งหลายผู้ละ โลกนี้ไปแล้ว
เอว ตัญจนติ ญาตโย	ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้น
อชฏจ โช ทกขินา ทินนา	ก็ทักขินานี้แล อันท่านให้แล้ว
สงฆมกั สุปติฏฐิตา	ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์
ทิมรตต หิตายสส	ย่อมสำเร็จประโยชน์ เกื้อกูลแก่ผู้โลกนี้ไปแล้วนั้น
ฐานโส อุกปป. ปติ	ตลอดกาลนานตามฐานะ
โส ญาติมโม จ อย นิทลสิโต	ญาติธรรมนั้น ท่านได้แสดงให้ปรากฏแล้ว
เปตตาน ปุชา จ กตา อุฬารรา	และบูชาอันยิ่ง ท่านก็ได้ทำแล้ว แก่ญาติทั้งหลาย ผู้ละ โลกนี้ไปแล้ว
พลญจ ภิกขุณณูปกัณเ	กำลังแห่งภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าท่านได้เพิ่มให้แล้วด้วย
ตุเมหิ ญญ ปสุต อนุปปกนติ	บุญไม่น้อยท่านได้ชวนชวายเป็นดั่งนี้แล

เมื่อท่านแสดงเทศนาสั่งสอนในบทธวดีวิภูกทกัณทคากาแล้ว พระสงฆ์ท่านก็จะยกตำนาน
ทางพระพุทธานุศาสน์ เล่าถึงตำนานความเป็นมาของการกระทำของแชนโดนตา ดังนี้

ตำนานของการทำบุญแชนโดนตา (คณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนาจังหวัดสุรินทร์.

2533 : 32-27)

ตามประวัติความเป็นมาเล่าว่าบุญนี้ เชื่อว่าผู้ตายไปแล้วจะต้องไปอยู่ยมโลก
มีพระยายมโลกปกครองคนที่ทำบาปกรรมก็จะตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง ได้รับความทุกข์ทรมาน
เป็นอันมาก และเมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พระยายมราชก็จะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านั้น
ได้เดินทางมาเยี่ยมลูกหลานที่อยู่โลกมนุษย์ เมื่อวิญญาณเหล่านั้นได้เดินทางมาสู่มนุษย์โลกแล้ว
ก็จะเดินทางไปยังวัดบ้านเกิดของตน เพื่อรอรับส่วนบุญจากลูกหลานที่จะมาทำบุญอุทิศให้ หากวิญญาณ
เหล่านั้นได้รับการต้อนรับจากลูกหลานเป็นอย่างดี ได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่อุทิศมาให้ก็จะอวยชัย

ให้พรแก่ลูกหลาน หากไม่เห็นลูกหลานมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ก็จะสาปแช่งลูกหลานต่าง ๆ นานา ตามประเพณีดั้งเดิมก็มีความเชื่อว่าบรรดาเปรตที่เดินทางมาต้องประสบต่อความยากลำบาก หิวโหย ชาวบ้านมีความเชื่อเช่นนั้นจึงช่วยกันทำบุญล้างหน้า เพื่อให้วิญญาณได้สวยงามได้สวยผลบุญ ดังนั้น ชาวบ้านจึงจัดเตรียมทำขนม ข้าวต้มตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 เช่นไหว้ตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ และรุ่งขึ้นวันขึ้น 15 ค่ำ ก็จะนำอาหารไปทำบุญตักที่วัด เพื่อหวังผลว่าวิญญาณจะได้มีกินมีใช้ โดยทำบุญผ่านทางพระสงฆ์ การเช่นไหว้ในวันดังกล่าวนี้ชาวไทย-เขมร เรียกว่า "เป็นตุง" แปลว่าปักธงเล็ก เป็น มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า ปิณฑะ แปลว่าก้อนข้าว เป็นตุงนี้ชาวไทย-เขมร จะไม่ค่อยจัดใหญ่โตนักเพียงแต่เช่นไหว้เป็นพิธีเท่านั้น แต่จะไปจัดใหญ่โตในวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 ถือเป็นวันแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ ชาวไทย-เขมร เรียกว่า เป็นทม

ส่วนตำนานที่เล่าถึงพระเจ้าฉิมพิสารทำบุญนั้น ได้กล่าวถึงพระราชานามว่า ชัยเสนราชมีพระมเหสีชื่อ สิริมา และมีนางสนมอีกมากมาย มีพระราชโอรส 3 พระองค์ และ พระสนมอื่นก็มีพระโอรสเช่นกัน พระโอรสได้ออกผนวชจนสำเร็จพระอรหันต์ชื่อพระปัสสะ พระเจ้าชัยเสนได้นิมนต์พระปัสสะนี้มาไว้ในวัง เพราะไม่อยากให้ผู้อื่นร่วมทำบุญด้วย พระองค์พระความ ตระหนักในเนื่อนานุญทรงผูกขาดการทำทานแต่พระองค์เดียว ต่อมาพระราชบุตรได้ออกปราบโจร ได้สำเร็จ พระเจ้าชัยเสนราชจึงตรัสว่าถ้าราชบุตรทำอะไรก็จะพระราชทานให้ พระราชบุตร จึงขอลวาททำบุญถวายทานพระปัสสะองค์ละ 3 เดือน แต่พระเจ้าชัยเสนไม่ยอมเพียงแต่ อนุญาตให้ราชบุตรทั้งหมดทำบุญร่วมกันในเวลาเพียง 3 เดือนเท่านั้น ราชบุตรจึงนำเงินมา 1 คลังใหญ่ ให้ข้าหลวงทำอาหารถวายพระปัสสะ แต่หลวงเหล่านั้นก็ยกยอกทรัพย์ เมื่อตายไป จึงไปตกนรกอยู่เป็นเวลายาวนาน จนถึงสมัยที่ข้าหลวงนายคลังมาเกิดเป็นพระเจ้าฉิมพิสาร จึงได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรดาเปรตทั้งหลายจึงได้พ้นทุกข์ ตามตำนานดังกล่าวถือเป็นคติ ความเชื่อที่นำมาทำบุญประกอบวันแรมขึ้นโตนตา ส่วนหนึ่งก็แสดงออกให้เห็นความทุกข์ทรมานของ เปรตชนอันยาวนาน เป็นการกระตุ้นเตือนให้บรรดาญาติได้ระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วว่าคนที่ อยู่บนโลกมนุษย์ช่วยเหลือ เปรตที่ล่วงลับไปแล้วได้ด้วยวิธีทำบุญอุทิศไปให้

เมื่อพระสงฆ์ท่านแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับความเป็นมาของเขนโตนตาแล้ว ท่านก็จะแสดงอานิสงส์การทำบุญวันเขนโตนตา ดังนี้ นโม ศัสส ภควโต อรหโต สมมาสัมพุทธสส อถโข ภควา ราชคเห วิหริติ เวฬุเนสตถา อม ชมมเทสน นิมนิสาร อารพภ กเถสิ ตทา นิมนิสาริ นามราชา มคชาน ราชช กาวเรสิ ราชชา จินเตสิ มาตาบิดา จ ญาคกา มยหกาลกตา สุตติ วาทคคติ วา คมิสสันติ อหิ กิ กุสลกम्म กตตพเพติ ตโต ปรร ราชชา ทานาทิ ปูเวสิ ตาติ กุสลกम्मานิ ญาติเปตา ลภนตีต ฯ สัพพาสีวิสชาตีเน ทิณพพนตาคท วิย ฌบัตนี้ อาตมาจะ ได้แสดง พระธรรมเทศนาในวันเขนโตนตา เพื่อพรรณนาอานิสงส์แห่งการทำบุญในวันนี้ พอเป็นเครื่องประดับ สติปัญญา เนิมนุญกุลจริยาสัมมาปฏิบัติแห่งท่านพุทธบริษัทผู้สนใจในธรรมปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทาง สืบไปโดยสมควรแก่เวลา

ถ้าเห็นความตามนัยแห่งพระบาลี ซึ่งได้ยกขึ้นไว้เป็นนิกเขป ณ เบื้องต้นแล้วว่า ในสมัยพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหารในกรุงราชคฤกษ์ พระองค์ทรงตรัส บรรารภพระเจ้านิมนิสารให้ เป็นต้นเหตุ กล่าวคือในครั้งนั้นพระเจ้านิมนิสารเสวยราชสมบัติอยู่ใน ราชคฤกษ์ ดันวันหนึ่งพระองค์ได้ตรัสว่า "มารดาบิดาของเราทั้งหลายที่ตายไปแล้ว จักได้เสวยสุข หรือทุกข์หนอ แท้จริงบุคคลที่มีใจบาปกระทำแต่กรรมอันหยาบช้า อกุศลกรรมก็ชักนำไปสู่อบาย ส่วนบุคคลที่ชิวานชวายในกรรมดีมีสุจริต ครั้นดับจิตแล้วก็จะได้ไปสู่สุคติ ส่วนญาติของเราจึงมีทุกข์ เป็นเบื้องหน้า อย่างกระนั้นเลขพรุ่งนี้เราจะ ไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า" พอรุ่งเช้าพระองค์ ก็ได้จัดแจงเครื่องสักการะแล้วเสด็จไปยังสำนักพระบรมศาสดา เพื่อทูลถามเกี่ยวกับการทำบุญ อุทิศ ไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ว่าควรทำอย่างไรญาติเหล่านั้นจึงจะได้รับผลบุญ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงกล่าวสรรเสริญพระเจ้านิมนิสารว่าเป็นผู้มี ความกตัญญูทเวที และกล่าวว่าการทำบุญอุทิศไป ให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยการให้ทานรักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา สดับรับฟังพระธรรมเทศนา แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ไปให้ญาติเหล่านั้นก็จะ ได้รับผลบุญนั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายที่ไปรับทุกข์เวทนา อยู่ในนรก ครั้นถึงเดือน 10 ก็จะถูกปล่อยให้มาสู่โลกมนุษย์ เพื่อมารับส่วนกุศลที่ญาติ ๆ อุทิศ ส่วนกุศลไปให้ สามารถช่วยให้ตนพ้นทุกข์ได้ ฉะนั้นถ้าญาติผู้ใดได้ทำกุศลไปให้ก็จะรับพรจากบรรพบุรุษ

ตั้งแต่นั้นพระเจ้าพิมพิสารจึงประกาศเชิญชวนให้ประชาชนได้ทำบุญทำทาน และฟังพระธรรมเทศนา และถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ เทศนาวสาเน ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนาก็ขอพุทธบริษัททั้งหลาย จงหลั่งน้ำทักษิโณทก ให้ตกเหนือปตนิลอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ญาติของตนให้ได้รับ แล้วอนุโมทนา กุศลผลบุญที่พวกท่านอุทิศไปแล้วให้เจริญด้วยสมบัติในภพนั้น ๆ ตามควรแก่ฐานานุรูปของตน สมดัง ความปรารถนาทุกท่านทุกประการเทอญ เอว ก็มีด้วยประการฉะนี้ (พระครูบุญญา สารวิสุทธฺ์. 2535) จากนั้นก็เป็นอันว่าเสรีจันซีชาวบ้านก็จะร่วมกันรับประทานอาหารเข้าอย่างอิ่มหน้าสำราญ แล้วจึงแยกย้ายกันกลับบ้านของตนเอง

บทสູ່ขวัญนาค

คำเขมร	คำแปล
นะโม 3 จบ	
สັดเค 1 จบ	
<p>นะโมณัมัสการ อธิงเปริยธ มหากรรณา ธิคุณทไล ทลา เจียต เจียอัยยโสรา กำปูล ภวไตร กฐ กรบณีส เนียกรุก เขียะเนียกนีว เตวดาเตียงหลาย มุย เมิน จักรวาล ขบอล ขลาจ จีสดา บาระเมียโพธิเญียน ตรึงตราสเปริยธ ธรรมทเกิง ทกาน พรอธสัตว์ สือบ สถาน บาน ลุฮดอย บ็อน ส้อมเกียร เปริยธออิ้ง ยิวเปริยธ ปราจญา เจีย ธรรมค์เป็นทลา</p>	<p>นะโมณัมัสการ องค์พระมหากรรณา ธิคุณ สูงส่งสะอาดใส ชาตผู้เป็นใหญ่ (อิศวร) ยอดแห่งไตรภพเป็นครูของมนุษย์ คุรุท ยักษ์ นาค และเทวดา ทั้งหลาย ทั้งหนึ่งหมื่นจักรวาล ต่างยำเกรง กฤดา บารมีโพธิญาณ ทรงบรรลุนพระ ธรรมอันประเสริฐโปรดสัตว์ทุกถิ่นสถาน ได้บรรลุเพราะสัมภารบุญพระองค์ เอาพระปัญญาเป็นพระธรรมค์เพชรใส</p>
<p>โม กัดตักหา เดเจียสใจจั้ง จอบแก้ว จำเรียส ะลิ่ง สระลัธอ้อดเอ็ด มนติล เศร้าหมองเปริยธออิ้ง อาจเทียเนียรวง เนือม สัตว์ฉลัธ ฉลอง สาคัวร์ ตะต้อล นิพเปียนฯ เปียสธรรม เมินเมียน อาจ จรูว ทเกิง ทกาน ปราบเบีย เมินบุม เป็อัน เปียสธรรม ทัษ์ เอิงช้อม กฐุกราบ อภิเวีอันฯ เปริยบส ล็องโสเกีอัน ตรึง เล็ลตั้ง เตือต</p>	<p>มาตัดตักหา เดชะ ถากถาง จอบแก้ว แผ้วถาง เตียนโล่งสะอาดไม่มีมลทิน ให้ เศร้าหมองพระองค์ สามารถอาสารับ นำสัตว์ข้ามสาครถึงนิพพาน พระธรรมเป็นสัจจะที่มีอยู่จริงลึกลับซึ่ง ประเสริฐมีแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น เราพชยามกราบกราบอภิวัน พระสงฆ์สาวกน ทรงศีลปฏิบัติตรง</p>

เจีย เสริว แสรบ็อน เมียน กุณเก้อบ กัดด
 เจียเถียน เนื่อมสัตว์ สอยเสาะ สมบัติ
 โน้ว สู้รเกี้ยลี่ยฯ
 นิช นิ่ง ต่าเนิร เปื่อระเนีย กาลเปริยฮ
 ชเนียฮเมียร ก้วงโน้ว มหาเวผู้วัน
 วิเหียร เขตผู้วันโสเก้อน เมียน สิบยเว้อบ
 รวยเป้อนท้วงเก้อลเจีย ฮี้ฮ บริวาร
 แหต นิงเมียนท่ง คาสนา กาลเนาะ
 เนียกมุย เมียน อ่านาจ ชลิ่งไกรแปร
 ปราณเจีย มนิฮ วิสัย รูปเรียง นุฮ เนีย
 ทวี คโคลน เจียมาณพ เตียรต้อลวิเหียร
 ชวร ชบ ออนอ้อง ไกรบ ประเนียบัตติ
 อ้องเปริยฮ คาสตา กราบตุลคอยโน้ว
 เจตนาทาทม เปริยฮกรณา เมียน เจิต
 สรลัญญุไกรสมเปริยฮ มัจฮไทย
 ปรอฮปรวมประเตีย บำบฮฐม ดอย
 ปเริตทนา เปริยฮ อ้องตร้วง เจริยบเฮยนา
 ตร้วง เปริยฮเมตตา ออยเฮา อูพชฌาย์
 ไวไว ต้อลโคจเปริยฮ หลเตีย ฆมลิ่งเลย
 เนีย ตร้วงตราฮ บังเก้อบได้วทออย
 บำบฮเจ้า มาณพนิส อูพชฌาย์ ตัวโตล
 เปริยฮบันตุลไทย เฮย บำบฮบานสร็จ
 ประเบีย เลิงเจียเปริยฮ ภิกขุส้องกน็อง

เป็นเนื่อนานุกุมุคุด โดยแท้
 เป็นยานพาหนะนำสัตว์เสวยสุขสมบัติ
 แตนสวรรค์
 บัดนี้จะดำเนินพรมา กาลเมื่อพระผู้
 ชนะมาร ประทับอยู่ที่มหาเวผู้วัน
 วิหารเขตผู้วันโสเก้อน มีศิษย์นับ
 ร้อยพัน นั่งเฝ้าเป็นบริเวณ
 เหตุจะมีเหตุการณ์ในศาสนา กาลครั้งนั้น
 นาคตนหนึ่งมีอำนาจฤทธิ์แรง แปลง
 กายเป็นมนุษย์วิสัย รูปร่างอันงดงาม
 ทำตนเป็นมาณพ เดินมาถึงวิหาร
 หยุดย็นน้อมกายเคารพสักการะ
 องค์พระศาสดา กราบทูลแจ้งซึ่งเจตนา
 ว่าอันตัวเกล้ากระผมก็มีใจ
 รักการบวชยิ่งนัก ขอนพระองค์จงโปรด
 มีความกรุณาบวชตัวเกล้ากระผมนี้
 ดั่งเกล้ากระผมปรารถนาพระองค์ทรงสดังแล้ว
 ทรงมีพระเมตตาให้ เรียกวระอุปชฌาย์ว่ามา
 ไว ๆ เมื่อมาถึงตั้งพระพุทธรูปประสงค์แล้ว
 ทรงรังสั่งว่า
 ให้บวชเจ้ามาณพนี้ พระอุปชฌาย์รับพระบัญชา
 จากพระพุทธรูปแล้ว จัดการบวชเสร็จสรรพ
 เป็นพระภิกษุสงฆ์ใน

เปรียยศาสนา เมียน เนียน ทามหาตีสสเถร
 เวียะสา ญุชฺชุต ล้วง สรวันเตเสิงลัวะ
 แปรปรามเจียเนียก เปนเปัญโกะเตีย

บุ๋มก้วงเพียบโดยปรกกะแต่ย อุปัชฌาย์
 นุชฺชเนีย ยีวง ยีวล เน็ด เกีย ต็อกกะมา
 ปราม อ้อฮลือ่งลือด ลือลาได้วยีวลเฮย
 เนียก เกียะเลิงเพ็ดเพีย พลือยั้ง พลืออ็ด
 สมาแต่ย แปรปรามเจีย ลือ่งก้วงนีว
 อุปัชฌาย์เชิงโคเควิทากวี บุมเตรวี นิงกเว็ด
 เปรียยฮิวเนีย บอบุลอ้อฮ ลือ่งดอเตียได้ว
 ใจบจุมออโรง ธรรมสภาศาลา ออยเอาเตียง
 คโณน มหาตีสสเถร กาลนีอฮ ฮองฯ
 เปรียยบฮลือ่ง เล็ง ตเมียเตะ เดล นินเตีย มหา
 ตีสสเถียร มินเจีย ฮือฮนิงลิกขาบือท เปรียย
 บันตุล ไทล บุมสังด์บัดบืออง ลักกะแต่ย ญุชฺชเจียบ
 ตือลเปรียยฮ สอต เปรียยฮไตรโลกเนียดเปรียย
 ฮือ่ง เยียงเปรียยฮบาทได้วโรงธรรมสภาศาลา
 ก้วง เลออาสนะ กาลนุชฺช อุปัชฌาย์ ตูล ดำเนียร
 เรืองทา มหาตีสสเถร ทวีจกวง ฮือฮนิงกันลวง
 เปรียยฮิวเนีย เปรียยฮฮือ่ง ตรวูงเจรียบ ลักแต่ย
 เจียะจบือ บันตุล ตราฮออย อุปัชฌาย์กำจัดบืออง
 กม ออย เมียนนีวักนีอง ศาสนา เปรียยฮ ฮือ่ง

พระศาสนา มีนามว่า มหาตีสสเถร
 รักษาศีลมานาน วันทหนึ่งนอนหลับ
 กลายร่างเป็นขนาดเต็มทั้งภูมิ

ไม่เป็นเช่นมนุษย์ปกติ พระอุปัชฌาย์
 ท่านเห็นแล้วหวานกลัว ตกใจ
 ไปบอกพระสงฆ์ทั้งหลายไปดูแล้วเห็น
 ฝ่ายขนาดนั้นตื่นขึ้นก็ตกใจกลัวที่พลังเปลวไป
 แปลกายกลับเป็นพระภิกษุแบบนั่งอยู่
 พระอุปัชฌาย์ก็ว่า โกรธว่าทำแบบนี้ไม่ถูกตามมัดตัด
 พระวินัยจึงชวนบรรดาภิกษุอื่น ๆ ไป
 ประชุมกันที่โรงธรรมสภาให้เรียก
 มหาตีสสเถรในกาลนั้นแล
 พระสงฆ์ทั้งปวงพากันติเตียน มหาตีสสเถร
 ว่าไม่ได้ทำผิดสิกขาบทผิดพระพุทธานุญาต
 เสียดิเตยนั้น ได้ยินถึง
 พระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์เสด็จสู่โรงธรรมสภา
 ประทับบนอาสนะ บัดนั้นพระอุปัชฌาย์กราบทูล
 ว่ามหาตีสสเถร ทำผิดแบบแผนธรรมเนียม
 ผิดพระวินัยพระพุทธานุญาตกราบเนื่อความ
 ชัดเจนแล้วทรงมีบัญชาให้พระอุปัชฌาย์ไล่
 ออย่าให้อยู่ในสำนักนี้ พระองค์ให้

ออช จอร จากแจ้ง ชงายสถานบิโณได้วิมุข
 กม ออช โยก สัตว์โมก บำบอุโตจจะณะเตต
 เลย แอ มหาตีสสเถร สัตบเฮย เต็งี ตรุงเอ็ดสเบย ฝ่ายมหาตีสสเถรได้ฟังแล้วอัถอันตันใจยัง
 ทะเสิกชะโสล จินดา สัจจบ สโงต เนียะตรา
 ฌือ จับ ขอลจ ผสา ดอยเจิต สระลัญเสล ฌญุฮ
 ฌุมัจ้อง คเลียต คเลีย บ็องฮ บ็องภทล้องเลขนา
 ฌิงนี้่วก็ฌุฌานกราทวายบังกมทาทนิตร
 ฌัมจิสเลอเสระสาออช บอรบ็องฌญ นิสเนีย
 ได้วิสถานคต เตีย ฌญุสอต เอ็ดเบอทา
 แต่ ฌญุ สมทวายฉายาฌิงเปริยฮศาสนาได้วิ
 ฌนากั้วต กาล น็องฮ ฮองฯ เบอเมียเนียะพอง
 เมียเน เจิตสแนลสนองโจลบุฮกน็อง เปียฮศาสนา
 ออชเฮาเนียะเนียก ๆ นา ตางดอยฉายาล็อมมีอต
 ฌวัฑฌญุ ทเวิตทวายบังกมเปริย อ็องตริ่วงเจริยบ
 บัฮฉล็องฮ ย็วลชงาย ตตุล บันด้าเนียกตุก
 ตินิสได้วิ มุชเนียะนาจ็อง เสาะ จ็องสอางเสลล็องต
 จ็องบุฮกน็องศาสนา ออชเฮา เนียเมียโตจ
 บันด้า บุฮ ฮองฯ
 สรัจเนียกทวายบังกมเลีย จอรแจ้งได้วิ
 ล้าเนิว อาตมาฯ
 คตได้วินิสเนียะ อาการยบั้งเกือบ ทาออชจอง
 ใดเนียกออช บัวจร จำเริน สุรสะแต็ยเจียมงกั้วล
 เลิกกอรด้าก็อลมนต็วล เสระสาเปริยฮแอ็ยสุร

เนรเทศญานาค ไปให้ไกลจากนี้่อไป ในอนาคต
 ออย่าได้เอาสัตว์เดรัจฉานมาบวชตั้งนี้อีกเลย
 ฝ่ายมหาตีสสเถรได้ฟังแล้วอัถอันตันใจยัง
 สะอิกสะอึ้นหน้าซิดเผือต
 เจ็บปวดใจเพราะความรักการบวชนี้ยังนัก
 ฌไม่อยากลาสิกขาบไปเลย
 จะอูก็มิได้จิงกราทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า ที่พระองค์ให้ชับไล่มอมนัน
 ให้ไปให้ไกล ๆ ข้าพระองค์ไม่ต่อว่า
 แต่ขอถวายฝากนามของตนกับพระศาสนา
 ในอนาคตต่อไป ถ้ามีบุคคลใด
 มีใจรักที่จะบวชในพระนุทธศาสนา
 ก็ให้เรียกบุคคลนั้นว่า นาค ๆ โดยสมมติ
 ข้าพระองค์ขอรทาบเรียนให้ทรงกรุณาด้วย
 พระองค์มองการณีไกล จิงรับฝากชื่อนาคนั้น
 จากนี้ไปใครอยากถือศีลให้บริสุทธิ์
 อยากบวชในศาสนาให้เรียกนามาตั้ง
 คำฝากนั้น เทอญฯ
 เสรัจแล้วนาคถวายบังคมลา จรจากไป
 สุ่มมิล้าเนาแห่งตนาฯ
 ต่อไปนี้ท่านอาจารย์สอนว่าให้ฌู
 แขนขนาดให้พรจำเวริญสวัสดีช็ยมงคล
 ยอกรตั้งเท็นือสิรสา พระอิศวร

โลกแดงเรียบสามนิลโลก ดอยเนิว ศาสตร์ไสย
 ตามกำปโปตรเภทคุณเนียบเมียน กน็องบามแล็ย
 ดอยฤกษ์เรียบแล็ยเตวตาเปรี่ยฮ้อ อาตติ สเถรสเถิด
 โน๊วเนียบเรียบแล็ย โจกเจ็ย เปรี่ยฮ้อธรรมกั๊วง
 เรียบเรื่อ๊ตไทลตมึง เรียบแล็ย เนียบจันต เรียบ
 เรียบแล็ยเปรี่ยฮ้อเสาะกั๊วงอสุเกีย เปรี่ยฮ้อฮังเกียร
 สเถรสเถิด โน๊วเรียบแล็ย ตะเวียเมถุน กั๊วงมเห็งสา
 ล้อดเรียบแอ อ็องเนียบเปรี่ยฮ้อ ปุด เรียบแล็ยกรกฎ
 กั๊วงเนียบเรียบ แล็ย หัดถึแออ็องเปรี่ยฮ้อประหีสบตี
 สเถิด โน๊วเรียบแล็ย ลิงห์กั๊วง กันเต็ยะโสภา
 เปรี่ยฮ้อ เสาะ ประเสีร มหิมาเรียบแล็ย สเถิดเนียบ
 อสุกรเรียบ เปรี่ยฮ้อ เสาร์ ล้อด อาจเรียบแล็ยตุละ
 กั๊วง นัยคเมียบ เปรี่ยฮ้อราหูสเถิด โน๊วเรียบแล็ยเตเวีย
 กั๊วงกรุกทเทียบักแล็ย เรียบเปรี่ยฮ้อเกดสเถิดเนียบ
 เรียบแล็ยกั๊วง กุมเกือน เข็ยะสา แดงผล็ฮเวิน
 คเนียบเต็ยร ดอยเวเล็ยเนียบเต็ตามปักเรียบแล็ย
 ออยประฮัด อายเนียบ มน็ฮ ลั๊วลือบไทง
 กำมือต ชะนำ แดบ็ฮฮโปกนบปีวน คูร ทารแกรง
 กรัวะฮ้อกาจออย เต็งฤกษ์เป็ย ดิถึตามกำปโป
 พฤหีสบตี ออยเมียน โจกเจ็ย กน็อง เนียบกำปโป
 พเย็ยกอร เล็ง เมียน ลัจกะแต่็ย ละฮ้อฮละออ
 เต็บโจลกรบสายลือบภาษาเล็งเมียนบเสง ๆ
 ปี่ คเนียบออยเต็งปีเล็ย ทวาทสเรียบแล็ย มีอดหมอง

ทำนทรงรักษามนุษย์โลกด้วยไสยศาสตร์
 ตามคัมภีร์ไตรเภทนั้นแลมีมาในบาลี
 เรื่องฤกษ์ราศี เทวตา พระอาทิตย์สถิต
 อยู่ในราศรีโชคดี พระธรรมอยู่
 ที่ราชรถเทียมราชสีห์ของจันทรา
 ราศีพระศุกร์ทรงอสุภ พระอังคาร
 สถิตอยู่ราศีเทวาเมถุนทรงมึงสา
 อันว่าพระพหูสถิตราศีกรกฎ
 สถิตอยู่ราศีหัตถิ (ข้าง) อันองค์พระพหูหีสบตี
 สถิตอยู่ราศีสิงห์ทรงกวางโสภา
 พระศุกร์ประเสริฐภูมิมา ราศีสถิตอยู่
 อสุภราชพระเสาร์อยู่ราศีตุละ
 ประทับบนเลื้อ พระราหูสถิตอยู่ราศีเทวตา
 ทรงรูปภักษี อันพระเกตุสถิตอยู่
 ราศีประทับบนภุมมัทธัยกษา ต่างผลัดเวร
 ก็เดินโดยเวลบานาที่ตามปักษราศี
 ให้ระวัง (อย่าประมาณ) อายุแห่งมนุษย์ลั๊วทุกวัน
 กำหนดปี เดือน บวกลบคุณหาร เกรง
 เคราะห์ร้ายให้รู้ฤกษ์พา ดิถึ ตามคัมภีร์
 พฤหีสบตีให้มีโชคชัยในคัมภีร์
 พยากรณ์ซึ่งมีเนื้อความมงคลงาม
 จึงเข้าแทรกซึมทั่วสรรพางค์กายซึ่งมีต่าง ๆ
 จากกันให้รู้เวลากวาทสราศี หมดหมอง (เคราะห์)

ดอยชะตาอี้อฮ์ เตบตา พอง ออย เต็ง กรบ ฮอง
 ก็น้อง หุงอาดเนจะอาร์กัษทมน์เียวกาลแต่ย
 ทักทิน กษัย ก็น้องกำปรีโลกาวิเนยฮ์ เมียฮ์จัน
 ยมัทนั โสเกียฮ์ เมียน เตยง เจกเมียฮ์
 เบิกบานฤกษ์ ละออประเปียฯ
 กิวฮ์ กวงแบยดองเหยเนย ตังหอยัวเจีย
 เจียมงกิวลโสเกียไทง เนยฮ์ ฤกษ์เปีย ปีเลีย
 แบยดา เมียดา อี้อฮ์ ญีฮ์ติกา เตยง เปรง เลียน มารดาบิดา และบรรดาญาติกา
 สันดาน จิตชงายใจล ชว็อล ขวาย จูย เรบ
 อี้อฮ์ บัณฑากการนิงจองไดเนยเนยยะ เนยหนา
 ทวี ดอย ปราชญา ผะเจิต ผะจ็อง มินออย เมียน
 หมอง เตบโยก สเลก เจก ผะกิวฮ์ ผะกวง บ็อด
 เตือฮ์ ชลัฮ์ จอง ทวี เจีย บาย แสรีย 5 เจ้อน
 กะโบร กะป้ง สร็อง สรัจ โสเกือเน เตบโยกเตยง
 สเปือน กรับ กัด รำเลจ เรยีย ผกาย เจีย สกาน
 กระฮ้อมแขว สวายกานแยงสารายกะญิวลัย
 สอกแสมแกมกานดอยเปือรเตยั้งปรัจรัสจรัล
 พลีเพลก รันเตยลจรัลจระอาว เตยงคเนยไต้วโมก
 ประดับอี้อฮ์โภาจะเนยเมีย แต่รียปรูลปราอันแดง
 จระแกง ผโตง ผะตั่วะกัฎฎกรายเลียทวี่ห่อหมก
 เตยง แต่รียเงตบกนิงกติมกระฮ้อมปรวมคเนย
 แต่รีย ชะดอ เตไป แต่รียชลา ตระออนแกฮ้อกักเจีย ปลาชะโตเทโพปลาเสื่อ เนื่ออันใหญ่ตัดเป็น
 ก็อง ๆ สงอร อัง สลอนพองเมียนเตยงบองกอง บองเกีย ท่อน ๆ ตัมบั้งแกง มีทั้งกึ่งใหญ่เล็ก

โดยชะตาบรรดาเทวดาทั้งผองให้รู้ทั่วถ้วน
 ในฤกษ์ห้วง อักคินิจักร พิศพิหลวงและกาลไท
 ทักทินตักษัยในคัมภีร์โลกาวิชาศทองจันทร์
 ยมัทนั โสภาผ่อง มีทั้งกล้วยทอง
 เบิกได้ฤกษ์งามอำไพ
 ตีฆ้องสามตราแล้วไซริ้ ต่างโพ้เอาฮัย
 ชัยมงคลโสภา วันนีฤกษ์งามยามดี
 ไกลไกลได้เข้ามาชวนชวายช่วยจัด
 สิ่งบรรดาการจะผูกแขนพ่อนาค
 ทำด้วยปัญญาวิจิตรบรรจงไม่ให้มีหมอง
 ได้เอาใบตอง จัดแจง พับ
 สอดขัดกัน ทำเป็นบายศรี 5 ชั้น
 ลวดลายสดสวยโสภา และเอา
 ทั้งทองเหลืองแผ่นมาตัดทำเป็นดาวรายสีต่าง ๆ
 แดงเขียว น้ำเงิน ก้านแย่ง ส่าหรัยเถาวัลย์
 สอดแซมแกมก้าน ด้วยสีทั้งห้า ตระการ
 แว่ววับ รุ่งเรืองกระพริบสลับกันไปมา
 ใสทั้งโภชนาหารมีทั้งปูปลา ปลาตุก
 ...? ปลาเข็ม ช่อน หมอ กรายทำห่อหมก
 มีทั้งปลาแห้งตำกับหมอ คลุกกัน

กันตร็อบ กัญญ ช่เลี้ยงกลองหายปลาบู่ ปลาหมาเขียน ปลาหมอข้างเหยียบ หมอกลองหาย..?
 รัวส ปีส่า สุดเมื่อนัน สุดเตี้ยกระเลง ขวัญตะดอยจूर มีรสโอชา ไซโกไซ่เปิดใส่น้ำมันผสมวาง
 สัจเมื่อนเตี้ย สลอมะโสภา สิ่งตะกะแก๊ย เป็นแถว เนื้อไก่เปิดแกงวันเส้นเต้าหู้ใส่ซิง
 มะเร็จมะเต็ย สเล็กกเรีย เมียนเตียง สุดตี้นของ พริกไทย พริก ตะไคร้ มีทั้งไซ่เหยีย ไซ่เปิด
 สุดเตี้ยตะอั้งสัจเตเรีย เลียสัจจรุก ปิ้งย่าง เนื้อทรายผสมเนื้อหมู
 ทวีแหมอีของขลัสควาชาดอยเปือรตีเตี้ย ทำแหม ต้มจัด ผัดทอดมีสีต่าง ๆ
 ตะจานโกมประเป็ย ดอกเจ็อนนุเน็ย ใส่จานโคมงดงาม ตามขั้นขั้นแล
 เร็ยเรบ เจ็ยจूरวิลวีงเจ็อนเลอฯ วางเร็ยรายเป็นแถว ๆ วนวงรอบกันนงฯ
 เจ็อน เลอ ทวี แหมเจ็องหมกอม นมก้อง ขึ้นบนทำขนม (ชื่อขนมต่าง ๆ)...
 นมก้องเกนอันสอมเตเรือบละจัว เตเรือบล็ยจ นม...ข้ามต้มผสมเมล็ดงา ข้าวตอกแตก
 เล็ยขิง สกอรเล็งกระจอม สอ แหมจะอากอ ผสมกับน้ำตาล ซึ่งมีสีแดง ข้าว ขนมอากอ
 นมทะเม็ย กันสอมจาบนเมเน็ยลนเมเตย ... (ชื่อขนมต่าง ๆ)...
 นมเจ็ยล นมกันเตเรือมเน็ยงเล็ดฯ ขนมแข่ง ขนมกันเตเรือม นมนางเล็ด
 ย็อฮ ส่ารเปอผลามังคุดละมุดสีดาปริงปूरย สรรพสารพัดผลไม้มังคุดละมุดฝิ่งหว้าละมุด
 จันลूस พองนา เมนทุเรนตะเสร์เมื่อน กุเลน มะหาด...ทุเร็ยน ลันจี...
 มะแปน แพล จันเล็งตุม จราฮ จรัล มะแปน, ลูกจันทร์ ซึ่งสุกเปล่งปลั่งนำกิน
 กโรจเจ็น จ็องสก อัจแล็ยสกโรจ ทลุงโปสัด ส้มจัน, ส้มจุก ส้มโอ ส้มเขียวหวาน
 ชมีจ จู กัดตฯ มะนาวเปรี้ยวเหลือใจ
 เม็ยนเตียงเจกจเว็ยแจกสอเจกโนน มีทั้งกล้วย ชวา น้ำว่า นางนวล
 มเร็ยมไคเน็ยง เจกแพ็ยแจกอี้อดตะโยง เล็บเม็อนาง กล้วยตึบ กล้วยไร่เครือ
 อ่าบอง ปวงเม็อน น้ำวฯ กล้วยไซ่, น้ำว่า
 อ่าเปิวอ่าเป็ยเจรีนโพสเปือระเน็ยนเม็ยน ทั้งอ้อย...มากมายเกินกว่าจะพรรณา
 รัวส ผแอม พิส่าโยก จานนาโมตำก้อลชาง มีรสหวานอร่อยเอามาต้มนามาตั้ง

เลอมนต์วล ตะบายประลิ่ง ดอประเป็ย
 ทวี ฐุณาเว็ยยทไลทลาลจิส กรุทเท็ย กอรกัน
 เป็รียชัชนั้เป็นทลทหนิงเห็ยรหือฮเว็ย
 กระเต็ยรกระเต็ยกันดาลอากาศฯ
 ประดบัอ้อฮ เครื่องบานแสร็ย ลือบกรบ เพ็ยเน็ย
 โยก สเล็กเจกเม็ยฮ ปุกปะเก็อบ กรวบ ทุม รุม
 สรัจ สรับ เต็บโยก สำบ้วด เทน ลเบ็ก ทเม็ย
 ด็อนด็อบ กรวบกราว บายแสร็ยเม็ยนเต็ยงโดง
 กะแฉ็ยเลา ตะเลอเป็ยน พรวม เต็ยง สลาบปะเร็ย
 ลุฮ บานเป็ลเส็ย อ้อจ เตน ปะบิล บังวิลได้ว ดิส
 เต็ยะเล็น ตาม ดอยกำปรีไตรเภท ศาสตร็ยไสย
 ลุฮ บาน 19 ดม ประเป็ย ออยโยกกระแจะจวงจัน
 มัณฑอม เล็ยบ สเล็ก มลล พรวม ลีวด เตน
 พลม ปะแสง ออยจิล เม็อ็ดเน็ยฮฮองฯ
 โยก กระจอม เตน นุฮ กุจจัญเจ็ม เพ็ย ดองตังโดง
 ปันแจะ เน็ยะเน็ยก บำบัด อ้อฮ จังไร ไรเก็ย
 พเย็ยที ออย เจ็ย ออย เสาะสบาย เอ็วปุก มตาย
 ญ็ยด เต็ยง หลายเหาประลิ่ง เน็ยะเน็ยกฯ
 เน็ยะเน็ยกนา กมเน็ยะเย็ยตราได้วสตั้งเบ็งบูร
 เป็รีย ทมมลือแต่สำเลงสัตัวเมมมมตัตตุยยม
 โตจ อูลอ แชลงสรwab โกร ชลาจ ลุฮต็อล ระเสล
 โทง ละเง็ยจ ลือแต่เม็อ็ด เร็ยชแล็ย คำเร็ยโฆลง
 ชลา ลิงโต โน้ว โก มหิงสา จอจอก สุวานวา

บมณฑลไส้ข้าวรับเช็ญ อันอำไ
 ทำเป็นรูปนารายณ์ทรงฤทธิ์ชัครุท มือถือ
 พระขรรค์เพชร ทำท่าเหาะทะยานสู่เวหา
 ชยับไหวไปกลางอากาศ
 ประดบับรรดาลิ่งประกิบเป็นบาศศรีครบถ้วนแล้ว
 เอาใบตองมาห่อหุ้มรอบ
 เส็ร็จแล้วจึงเอาผ้าขี้ใหม่
 หุ้มจากภายนอกต้นบาศศรี มีทั้งมะพร้าวอ่อน
 ที่เหลาดังบมณาน พร้อมทั้งช็อน
 เม็อได้ฤกษ์แล้วจุดเทียนเจ็ดจำ หมกวนไปสูทศ
 ทักษิณ ตามคัมภีร์ไตรเภท ไสยศาสตร์
 เม็อครบ 19 รอบแล้ว ก็เอากระแจะจวงจันท
 มัณฑอม ทาใบพลู แล้วดับเทียน
 เปาควันให้เข้าปากพ่อนาคแลฯ
 เอาเขมาเทียนถั้แผล เข็ยนเจ็มระหว่างคิ้วและ
 ตักน้ำมะพร้าวป้อนพ่อนาค เพ็อกำจัดจัญไร โรคา
 พยาธิให้ตีให้สุชสบาย บิดา-มารดา
 ญาติกาทั้งหลายเร็ยขขวัญพ่อนาคเทอญ
 พ่อนาคหนา ออย่าได้ยatraไปสูแม่่น้ำและบึง
 ป่าเขาที่ได้ขมแต่เส็ยงสัตัวนกฮูก นกทึดทือ
 ชะนีเค็วแมว นกแสก อันน่ากลัวเม็อจวนคำ
 ตะวันนลบได้ขมแต่เส็ยงราชสีห์โฆลงข้าง
 ลือ ลิงโต มหิงสา จั้งจอก สุวาน ลิง

ระเมียง ระเมียงย ส้าหาเว ยี่วง ษน์วง เมียน เตียง ละมั่ง แรด คุร่าย น่ำกลัยยั้งนั๊ก มีทั้ง
 ชมอจ เมียงเยียง ทวีก็้อล โลงโลม ปรวม เตียง แปรต ภูติผี มาษา หลอกหลอน และมีแปรต
 ฌั๊ยส่าจ ทวีฤทธิอำนาจประลูป แสรก เฮา รั้ว คเนียง ปีศาจ ทำฤทธิอาละวาดมืด ๆ เรียกร้องกู่ชานกัน
 ษลั๊ย เตก ตะตุร ทังโรร ฮื่อ ๆ ทวีเจียง ฮื่อ ตูเรียวตุรวน บางตนนอนคลุ่มโปงครางฮื่อ ๆ ทำที่เป็นเจ้าบุตรน
 ยมเยก ษลั๊ย อังกุย เลอ เมกเมอ ษั้วร เบริง แสรก ร้องให้บางตนนั่งบนกิ่งไม้ แล้วยืนหวีดร้อง
 ทวีพเนก ตเลียย ตลั้ว ษลั๊ยกัดสั๊กโตจยูนข้ำเมือต ทำตาพองน่ำกลัย บางตนตัดผมเหมือนยวน (ญวน)
 กระโอนกระเอ็ด ส่ำเบิม มุขช ษลั๊ย งูตติกโกนพอง กัดหนังทำทำชะโลโห้ง บางตนอาบน้ำให้ลือก
 ษลั๊ย เอ็ด เสระสา ษลั๊ย กำบอดโตเจิง ษลั๊ยพเนก บางตนไม่มีศึรชะ บางตนแขนขาด้วน บางตน
 กระฮอมโตจเพลิง สกักบาลกันเตริงกระกัญ- ตาแดงกำคุดแสงเพลิง ผมบสัหัวยุงและลุกชันแต่
 อากหรือกโกรเวียงแตงนิง โลงโลมทวีก็้อล น่ำเกลี้ยงน่ำกลัย มันต่างจะมาหลอกหลอน
 ประลึง เมียงย ออยกมเนียงสั้อลว็อลโจลโมก ษัฎฐเอียง เจ้าอย่าลั้งเล รึมาสู ฌ ทั๊น
 แอ อาย รึวฮัเรียงย ตะโตลโยก เครื่องบริหารระดับ จงสดขัั้นระวันรับเอาเครื่องบริหารระดับ
 ประดา ส่ำอางส่ำอาด ผเจิต ผัจ้องโน้ว สับ้อง เมียน ประดาที่แต่งอย่างสวยงามนั้นดูสงบมีสีเหลืองทอง
 เปือร ระลวงระเลิงระลั้ง จเวียงยฮัทลา พเล็ดบาตร ผ่องเปล่งประกาย ตาลบัตร์ บาตร
 จร็อด จรัล อาสนะโกร สเนหา เป็ญเจิต เนียงย บุษ ไม้เท้า อาสนะ ล้วนนำยินดีสำหรับผู้บวช
 จ็องบานฯ ออ ประลึง เมียงย ออย กมชานวิล ใ้อ ษัฎฐเอียงอย่าละเลยการกลับ
 วิง สเถิต สถานล่ำเนิว ปริกเปริยโจลเนียงยโมกเมอ มาสูมิลำเนา นี้ เข็ญพ้อมมาดู
 บายแสรยปรำเจือนประเบียง จำแลกจำละเข็ดช่าย- บายศรีห้าชั้นอันอำไพ ฉล็กเจลาเจิตฉาย
 เมียงยเตียง รูป กรุท เนียงยเรียงย กันจักรเวือตเวียงย มีทั้งรูปครุท นารายณ์ ถือจักร ดวงแก้ว
 ตะเลอกำปูล บังถ็ฮัส เล็งเมียงยเวียงย สะเมียงย สรั้อฮ ที่ตั้งอยู่บนยอดสุด ซึ่งมีรัศมีสดใส
 ตระโลล ษะปั้งษะปัวฮ ต่ำไล มุยแสนเล็ง บาน สูงส่ง มีค่าถึงแสนทีเดียว
 ออ ประลึงเมียงยออย กมเมียงยเจิตกิตสันตาน- ใ้อษัฎฐเอียง อย่ามีใจคิดถึงเครือญาติแต่เก่าก่อน
 แปรงเลียง โน้วมิตรส่ำลัญจุนเนียงยกิตออยดัจป และเพื่อน้องเลย ขอพ้อจงตั้งใจให้สิ้นซึ่งความอาลัย

แฉ่งไต้วสอวางแสลวง กม ไน้วเจ็ยทญมตัมหาเพื่อ ออกไปถือศีล อย่าอยู่เป็นทาสตัมหา
 กมออย อวิเจ็ยรึดโรดเฮยเว็ยตังเต็ยเป็ยะ อย่าให้อวิชชาท้อหุ่มเลย มันผูกมัดรัดริง
 เป็อื่น กน็องปรามจุลโยกทญสเจ็ยสันดาน- ในตัวเรา จงถือการบรรพชาเป็นญาคู
 สระลัญเว็ยบอานโดจเม็ยดดา แบ็ยดา สุดที่รัก ดุงตั้งบิดามารดา
 กิด โยก ขาง ปราชญา เจ็ย ชรรค์เบ็จ ทลา คิตเอาบัญญัติดุงตั้งพระชรรค์เพชรใส
 กัด ออย ตัจ อ้อฮ วิฮี กั้วล จำเร็ยฮ กม ออยอ่าบิวล ตัดให้หมดรากถอนโคณชำระอย่าให้กั้วล
 จุล เน็ยะ ต่าก้อล เจ็ต แสฬ รัวฮ ปุททะกเว็ต ญิณพ้อตั้งใจเสพรสพทวินัยเกิด
 ออย เล็ยฮเลงจอล เจ็ต กวิฮี กมกิด เต็บ บาน ให้ละทิ้งจิตใจแบบคฤหัสถ์อย่าคิดจึงได้
 สอย สุกเก็ย สรัจ บานฤกษ์เป็ยปิเล็ย ออย กั้วฮ กวง เสวยสวรรณ บัดนี้ ได้ฤกษ์งามแล้วให้ตีฆ้อง
 แบ็ยดอง ตังเฮาโยก เจ็ย เจ็ย จุย ออย เสาะ สามครา ตั้งใจเรียกเอาฮัย ชัยชนะช่วยให้มีสุข
 สู่สะแต่็ยจำเร็น เสระแล็ยฮันบูรบอโร ไกร กเสมกसान ส่วสดี จำเว็ย ฮันชาวนาน บริบูรณ์เกษมสันต์
 เต็บอาจารย์ เน็ยะนิตีเยน ต่าเน็ยร กรบ ปราม จึงท่านอาจารย์พรรณาประวัติของการเกิดของทุก ๆ คน
 แดล จัปภิกสันธิ กน็อง เก็อร เป็ริยฮ จั้วณะเน็ย ซึ่งได้จับปฏิสนธิในครรภ์พระมารดา
 โคนจ ก้อล บุคกั้วล เกโยก สกั จระลัวะ เปรง ฮัย ดุงตั้งการที่คนเขาเอาเส้นผมจุ่มน้ำมนต์แล้ว
 ระเล็ยฮ จอลแจ็จ ขจัดขจาย เจ็อฮบดอยฮ้องกาย สลัดสับดีให้กระจายทิ้งที่ติดอยู่มาก่อเกิดกายนั้น
 กัฮั้วลโดจนัฮ ประมาณนมปราก้อดบอโรไบรบาน มีปริมาณน้อยชนิดยิ่งนัก กะขนาดไม่ปรากฏแก่สายตา
 ตเบ็ตรูม สถาน แสฬเว็งรัวฮกามกญมญุสโดจ มันเป็นไปกับการเสพรสแห่งกามคุณ หรือมิเช่นนั้น
 เป็ริยฮ พิรุม ทเล็ยะเลอ สเล็กโชก ระเล็บระลัวง เป็ริยบตั้งพระพิรุณตกบนไม้บัว แหววาววไส
 เปกไกร เต็บบาน เกิดคมโดจสุดเต็ย มังสัง จึงต่อมาเป็นก้อนเนื้อสีฐานดุงไข่เป็ต เป็นก้อนเนื้อ
 เจ็ยพเนก ทงาสนาลุฮแบก ส่าชาเต็ยงปร่า เป็นดวงตาหน้าผาก จนกระทั่งแยกเป็นปญจสาขา
 เน็อม บานเกิด เจ็ย รูปเจ็งไต เล็ง เม็ยน ก่อเกิดเป็นขาแขน ซึ่งมี
 กรบลือบ เอ็ด ขาน เต็บ เม็ยน อนิงจั้ง ทุกซังอนัตตา ทุกสิ่งอวิยะทุกอย่าง จึงมีอนิงจั้งทุกซังอนัตตา
 แบบ มุขไต้ว หนอง เม็ยดดาโดจ ก้อล สัตว์ส่วา หันหน้าไปสู่หลังมารดา ดุงตั้งลิง

เก เลือัด ตก ตรงบังทั้งเวตเนีย ชื่อ ปสา ซลอจขลัง ที่เขาถลกหนังแล้วขังในคอกแคบ เจ็บปวดแสนร้อน
 กิโลมะกัง รุมจุม อ้อฮ อ้อง อาตมา อังกุย จระหอง มีผนังติดหุ้มรอบทั้งตัว นั่งยอง ๆ
 โส ส่าไต ชอง ประวาใต้วเลอ ดวงเสาะ มิง ขึ้นเมื่อไขว่คว้าขึ้นไปหาสายรก แลฯ
 โปร เบ็ญนิง ละมัวะอาสอจ อากร็อก ก็ เจืออับ ดอย เต็มไปด้วยสิ่งลามกสกปรกน่าสะอิดสะเอียน
 เสระสา ตีวล ตก อ้อฮอาหาร ทมมัย ลำบากกรอไกร มันอยู่ติดติดศีรษะหัวทูนอาหารใหม่ลำบากนักหนา
 อังกุย เลอ อาหารจัสเส็งละมัวะอากร็อกไกรกรัฮ แล้วนั่งอยู่บนอาหารเก่าอันโสโครกยิ่งนัก
 เวตตะเนียเปรกน้อเติบเมียดดาเต็ดทาคโคโน เป็นที่น่าเวทนายิ่ง จึงมารดารู้ตัวว่าตน
 เมียน เกือร เนือม ออย ละเห็ดละไห เกือรเกือย มีครรภ์ ทำให้สวิงสวาย สิ้นสะทกสะทอน
 กน็อง คโคโน ระ ระโมลปุงป้าวฮออยอ้อฮกำลัง ในตัวให้ป็นปวนในท้อง อ่อนแรงอิดโรย
 รุยเจิง รุยไตโรตริดสะโส้อฮ เตียัง คโคโน มือตกเท้าตก เมื่อยชบทุกเส้นเอ็น
 เติบเนียะแนบยดา กิด ปราแนย มิน ออย เดีร์ เปรีย จึงผู้เป็นบิดาคิดเมตตาไม่ให้ออกเดินป่า
 สถาน ชงายออยเนิวเวียะสา กายออยบานเสาะ ไปที่ไกล ๆ ให้อยู่รักษากายให้มีความสุขสบาย
 สบาย อาโสรว โคโน สโงนสงสาร เพราะสงสารเด็กน้อยในครรภ์
 นุฮออยบริโคคอาหาร เห็รไร ไปรแกรงปสา กเดา ไม่ให้บริโคคอาหารเด็ดเค็มเกรงจะแสนร้อนถึง
 โคโน สโงน บันโลก เบอคือล แค กเดา โรก มเสา ลูกน้อยเมื่อถึงฤดูร้อน ก็หาบ่ปึง
 โนก เลียย นิงตักนกา เลียบปเตีย ตระเจียะคือล มาผสมกับน้ำดอกไม้ ทาท้องเย็นถึง
 โคโน กน็อง เนีย เนียะ มิน ออย บำร้อฮ ออย บาน ลูกในท้อง ท่านไม่ให้ต้องดิ้นทุรนให้อยู่สุขสบาย
 เสาะสบาย ลุฮบานกรบ ตัวฮเมียสาเมียนชย้อล ครันได้ครบถ้วน ทสมาส มีลม
 กัมจีเวียต นานบ็อก บังวิล เสระสา เจาะฮ์ โดจเก กัมมชัวต นัดหมนศึระะให้ลงดัง เขา
 ต่ำเลียะ ใต้ว กน็อง จร้อฮ เจรว โคโน นุฮ ลูมเจิง จับโยนลงเหวทากรก้นคลานออก
 ตามทเวียร เมียดดาลำบากแสนลือลตีวลตก ทางทวารทำให้ ผู้เป็นมารดาเห็นล้ายากยิ่งนัก
 เวตะเนีย ชื่อ เซบ ปสาย อ้อฮ เตียัง ทเลิม ดั่งเฮิม ได้รับความทุกข์เวทนา ปวดแปลบเจ็บช้ำน ไปถึงดับ
 ประมัต โดจก็อล เกกิด โนกญานลาชือลือบ ทั้งหัวใจดีประดุจดัง เขาตัดเอามาคลุกทำ

สไล สัจโสภา กนิ้อง คโณมเองนา ลาบทล่ำ เจ็บปวดทุกเส้นเอ็น ทุกอณูของเนื้อ
 กิดโกน สโงน ขลัม โคลน สแหหา ปรุเต้อันแจ้ง แต่ใจก็ยังคิดถึงแต่ทวารกลุ่กน้อยสุดที่รัก ที่ยัง
 ไรจปี ปเตย ปรุเต้ง ทาปร้อยร้อย แสร้อย ก้วน กิด ไม่คลอดพ้นจากครรภไม่รู้ว่า เป็นหญิงหรือชาย
 ปราเนย แกรงปรุร้อยในล่องสารซ้อละเอ็ด ฝ้าครุ่นคิดมเตตาห้วงโยเกร็งไม่รอด เจ็บจนกรอบ
 ละอ้อน กนิ้องกายาโดจ เปรียฮ กาลโมก ประหาร ไม่ทุกอณูของร่างกายตั้งพระภาณมาประหาร
 จีวิตเชื่อมลีส มินทา กิดโกน สโงนย พงเีย ชีวิตเจ็บปวดแค่นี้ก็คิดว่าคิดถึงแต่ลู่กน้อย
 สมออยเนยชะไรจร้อยประเสียร แจ้งโมก ปราณ ขอให้เจ้าได้รอดออกมาถ้าเป็นผู้ชายก็ตั้งใจ
 ปร้อย ตเรก ออร สมาน สมอ้อฮ นิงออย บุษกนิ้อง เป็นลันนั้น จะให้บวชในพุทธศาสนา
 ศาสนา สองกุนเมียดดาบัยดา สำราล ไรจสร้ง เพื่อแทนคุณบิดามารดา คลอดเสีจสรรรแล้ว
 ทาเตอม เวียะสา มิน ออย เมียน หมอง บัยถนอม ดูแลรักษาไม่ให้มีมีวมอง อุ่มชู
 ตระกอง สระลัญ เป็นสแหหา กอดตระกอง รักสุดแสนรัก
 กุนเมียดดา บัยดาเตยง ปินฮ นาทังวน ป้วนประมาณ พระคุณของบิดามารดาทั้งสองนี้มากนั้นรำพัน
 นิงโยกอากาศ ทรเมี้ย ก้วงเกีย เวียรตีม ตเร้ว จะเอาอากาศขรมีคงคา วารี มาเทียบ
 ปรุบาน เปรียฮ สไต เปรียฮ วิเนย เรือบ เมินอักขรา ก็มีปานเลย พระสูตร พระวินัย นัยหม้อกราก
 ปรุ เสมอ เตนาบิงกุนเนยชะเตยงปี้รกุณิส ไม่เทียบได้เลยนา กับพระคุณของท่านทั้งสอง
 กะบ่วงกะบัวส ชะเนยฮ กุนเตยง อ้อฮ กนิ้อง ภาไตร พระคุณนี้สูงส่ง เหนือคุณทั้งหมดในไตรภพ
 เมียน แต่ อภิธรรม นิสเนย เตบ ปเรบ ปติม บาน มีแต่พระอภิธรรมเท่านั้น ที่อาจเปรียบเทียบได้
 เนยชะโจล บุษ กนิ้อง ศาสนา เนยชะ พอง อนุโมตะเนย พ่อเข้าบวชในพระพุทธศาสนา คนทั้งหลายอนุโมทนา
 ลือบ สาธุการ กุศล นิส ประเบีย ออย เนยชะ เมียน สาธุการ กุศลนี้ประเสริฐ ขอให้พ่อจงมี
 เดเจียฮโจก เจีย จำเนยฮ ชเนยฮ เมียร เมียเฮีย เดชะโชคชัย ชนะมารมาษา
 บาน บ็องก่านิคตมกิดสระลัญรูปอ้อองเกว็องตริ้ว พ่อจะละทิ้ง ความคิดรักสวยงามของรูปร่างเครื่อง
 ก้วนชะไรจ ออยช้อฮ วิเนย ประยัด อาบตี ดอเตย แต่งกาย สุนทรส ที่ให้ผดวินัย ระวังอาบตีอันอื่น
 กมจัวะบาแรีย ลัญ เบีย ลัญโบก เฟิกสรา ออย่าสูบบุหรี่ เล่นเบียเล่นโบกตีมสุรา

กมลัญ เชอตร็อง ถั่ว อาปองไฮโล พองนา อย่าเล่นหมากรุก ถั่ว ลูกเต๋า ไฮโลด้วยนา
 กมจัวะ อาเพน เจน กันซ่า ฟินเนอร์เบอร์นุฮ์ อย่าสูบฝืน ดูดกัญชา ฟินเนอร์ หวายนั้น
 เวียเนอมออย ซ็อส กเวริร ล็อง เต้อัดแล็ย มันนำไปผิดวินัยสงฆ์ เตะตะกร้อ
 สระแต่ยกระมม ซ็อส ทม นัฮ์ แคร่ ตโร้ว แต่ เล็ยฮ์ จีบสาว ผิดใหญ่หลวงนัก ต้องเลิกละ
 เลง ตี้ด เต็ยง หูจ เจรง ลีด ปกา มเส้า ผัดหน้า อีกทั้งผิวปาก ขับร้อง ทัดดอกไม้ แบ่งผัดหน้า
 แสรก หอ ลูล่า เล็ยบ ควิม ปรีอฮ์ ตักอ้อบตโร้ว ร้องไห้เฮฮา ทาควิมพรมน้ำหอม
 เวร ออย กรบ กมทวี่ เลยนา สกั ปุกเม้อัด ต้องงดเว้นทุกอย่าง อย่ากระทำ อันสิ้นผมกหนด
 จังกา ปรวม เต็ยง กระจอก ตโร้ว กัด กอร เครา และเล็บ ต้องตัดโกนออก
 ตาม เปล เวเล็ย กมตุงเวง หุฮ์ กำน้ำอด ตามกาลเวลา อย่าไว้สาวเกินกำหนด
 ซ็อส เปริยฮ์ บันเจ็ย ประแวงปรีอฮ์องคลี่ร้อ ที่ผิดพระบัญชา ขนาดยาว 2 องคุลี หรือ
 มุย แซ กอร มนอง นขา กัดพองนา ตริม ลัจ 1 เดือน โขนครึ่ง เล็บตัดสั้นติดเนื้อ
 ปริก เปริยง สรวงสร็จ เล็ยง เม้อด กม พลัจ เจ็ย ยามเข้าล้างปากทุก ๆ เข้า
 ปรีอกกะแต่ย จีปัวร์ไตรกรวง บาตร พอง เป็นปกติไตรจีวรและบาตรไซร์
 กมตุงขงาย ดโลน ซ็อส เปริยฮ์ บัญญัติฯ ห่างตัว จะผิดพระวินัย
 กมนโน มเน็ยฮ์โลโก โทโส โมโห ออย เล็ยฮ์ อย่ามีโทษิฆมาณะ โลโกโทโสโมโห ให้ละเล็ย
 กมเบิดบั้ง เพ็ยะตรา กมกจิล จระโอฮ์ออยซ็อม อย่าคลุมหน้า อย่าเก็ยจคร้านให้พยายาม
 อ้อตสา ประเน็ยบัตติ อาจารย์กม ออย เม็ยน มัวฮ์ อุตสาห์ ประณัติตรีอาจารย์ อย่าให้ผิด
 ฉเก้อม ฉกวง อ้อตสา ตรอง รวง สดับ โลกปเรน ในสิ่งควรไม่ควร จงอุตสาห์ตั้งใจฟังท่านสอนสั่ง
 ประเดา จองจำ โน้ว กม โค เคิว ตอบ ส่นอง ออย กรู จงจดจำ อย่าขุ่นเคืองพูด แดกต้นครู
 อาบัตติ ตเบิด ลเม็ยฮ์กุน ทังวัน เปก กัดด ออย ปรีอง จะเป็นอาบัตติ เนรคุณอย่างแรงให้ระมัด
 ประฮัด ดัฮ์ ตีน สสมาแต่ย กม กจิล เสล 227 ประเส็ยร ระวัง ตกเตือนตนเองอย่าเก็ยจคร้าน ศील 227 นั้น
 สร้อฮ์ เสร์ล เร็ยะสา กม ออยตั้งโดจ ขรรค์เบ็จทลา ประเส็ยริฐนัภจงรักษาอย่าให้ขาด ดุจพระขรรค์
 เปล ปริก ออย เข็ยตราโยก บิณฑบาต นา สันดอฮ์ เพชรใส ยามเข้าให้ออกบิณฑบาต ถือสันโดษ

พรอฮ์ สัตว์ กมเมียน เจิต เร็ยเม็ยฮ์ อ้อตสา ขว้อล โปรดสัตว์ อยามี้ใจแตกช่าน จงชวนชวาย
 ชวาย จำเริน เก็ยวะเน็ยโตจ เป็รียฮ์โยเก็ยวะจอร หมั้นสวดมนต์ภาวนา ดังพระโยคาวจร
 นุฮ์ เต็บ นิงบานโรจปีเก็ย ออย เตง เป็รียฮ์ จึงจะได้ออดพ้นจากภัยให้เที่ยงตรง เรื่อง
 บาเล็ยที่มะรัสสะกมเบ็ยซิงคเล็ยจ้อฮ์เล็ง บาลีที่มะรัสสะ ออย่าให้ผิดเพี้ยน
 อักขราที่มะรัสสะ ชาตคก้อชระ ที่มะรัสสะ
 ตาม ดอย บ้อก พเย็ยจะเน็ยะโฆสะ อโฆสะ กม ตามบทพยัญชนะโฆสะอโฆสะ ออย่า
 ออย ชาตท้อฮ์กมออยลือฮ์ ลัวฮ์ เว็ยะ คเล็ย กมไปล ให้ชาตและผิด ออย่าให้เก็ยวรรคชาตตอน
 เป็ยก ตระกัวฮ์ ออย ท้อฮ์นั้งลือฮ์ พอง ออย่าบ่น ประชดแตกตันให้ผิดน้องในคณะสงฆ์
 อ้อตสา จำเริน ปุททกุน ประเน็ยบัตติ กม จินจ้อฮ์น อุตสาห์จำเว็ญพุททคณ ปฏิบัติอย่าเห็ยหน่วย
 ลังวาดโยก บ้อน จำเริน วิปัสสนากัมมัญฐาน จงชยันเพิ่มบุญญ เจเว็ญวิปัสสนากัมมัญฐาน
 อ้อตสา บ่าเบ็ญ เสล เต็ยน นุฮ์ เต็บนิงบาน อุตสาห์บ่าเบ็ญศีลทาน จึงจักได้
 เม็ยคดาเบ็ยดา อ้อฮ์ เก็ยยตติกา จีฮ์จาก จตุรabay บิตามารดา และญาติกา พันจากจตุรabay
 ณะรวัะ แปรต เดรัจฉาน อโสรกาย ออย เลง นรกแปรต เดรัจฉาน อสุรกายให้ห่าง
 ชงายได้ว สอฮ์ สมบัตติ สุรฮ์องฯ ไกลไปเสวยสววรรคสมบัตติ แล
 เข็ยขอม สมออย ปีวร์ปรัาเบ็ยประกาล โคนจตอได้ว ตัวชานี้ขออวยพรให้ 8 ประการ ดังต่อไปนี้
 ปีวร์ตีมูย ออยเสาะ โสรสะเต็ย พรที่ 1 ให้มีสุขสวัสดิ
 ปีวร์ตีปรี กมเบ็ย เม็ยน พเย็ย ฮิโรเก็ย พรที่ 2 ขออย่าให้มีโรคพยาธิ
 ปีวร์ตีเบ็ย ออยเน็ยะชเน็ยฮ์เม็ยร หลอบ หลาจ พรที่ 3 ขอให้เขอจงชณะมารให้มารกลัว
 ฤทธิเช็ย กมเบ็ย โฆกเบ็ตบั้นบาน ฤทธาภาพอยามาเบ็ยตเบ็ยนเขอได้
 ปีวร์ตี บวนเม็อม โฆนทเก็ยททานออยเน็ยะ บุฮ์ พรที่ 4 ขอให้เจเว็ญก้าวหน้าสูงส่ง ให้เขอบวช
 บานฮันฮูร เว็อบรวบยเป็รียฮ์ฮัวสา ได้นานนับร้อยพรรษา
 ปีวร์ ตีปรั่า ออยเม็ยน เจ็ยเย็ย ชเน็ยฮ์ อ้อฮ์ ตัดถา พรที่ 5 ให้ประสพชัยชนะแก่ตัดถา ทั้งปวง
 ปีวร์ตีปรั่ามูย ออยเน็ยะ ฉลฮ์ฉลอง รุจ ร้าลวง พรที่ 6 ขอให้เขอข้ามพ้น

ภพ ลีองสาร

จากภพสังสารวัฏ

บัวรดตีปรำปี่รออยเนี่ยะบานต้อลลอรหัดกัถภพลีองสาร พรที่ 7 ขอให้เชอบรรลอรุกันต์ ตัดวัฏสังสารได้

บัวรดตีปรำเป็ยนิฮินา ออย เนี่ยะ บานเจ็ย ปุตทญีชน พรที่ 8 น้สหนาขอให้เธอได้สำเร็จพหุภพญาณ

โน้ว อนาคต กม ขาน เนื่อม สัตว์ ออย บาน ต้อล ในอนาคตกาล พาสัตว์ไปให้ถึง

นิมเป็ยน ฮองๆ

นิพนพานแลฯ

แจ้ง จ้อบ ลีอบ กรบ เฮย ฮอง กัวะ กวง

พรรณามาครบจบแล้วไปรดตีฆ้อง

แบ็ย ตอง ฮอโยก เจ็ย โอ ๆ ๆ ฮิว ...

สามคราให้เอาชัยให้ หิ โห้ หิ้ว ...

คำทำขวัญโขนจุกแบบเขมร

เจ็ย ๆ สุธะแต่ย ทังแน็ย เร็ก เจ็ย เปเล็ยละออ ชัย ๆ สวัสดิ์ วันนัฎกษัณามยามตี
 คอ ปราก้อต อาจารย์ สำแดง เจ็ย เดิม บือท ปรากฏเด่น อาจารย์กล่าวเป็นต้นบท
 กำเนิด กัน กอร เกสา กุมารากุมารีย์ ทวีไญจา กำหนดตัดโขนเกสา กุมารากุมารี ทำบุษบก
 เรบ บายแสร์ย 7 เจ็ยั้น ทวีไญว คอย คเน็ยั้น แต่งบายศรี 7 ชั้น ทำเป็นชั้น ๆ
 เม็ยน เจ็ย เจ็ยั้น คอย ทนะ เป็นเชิงชั้นตามลำดับ
 กัน ด่าบอง เบ็จ กระจวี เล็ยย 닝 เย็ยะทินี ถือกระบองเพชร คละกับยักทินี
 ชัวร์ จันฉี มิตรรา เต็บ อ้อฮ ญีชติกาโม ทวี ยืนจับกนิมิตรา จิงญาติทั้งหลายพากันทำ
 เจ็ย นม ตะ กน็องโรด บาย แสร์ย เจ็ยเดิม ทนมิใส่ประดับชั้นบายศรีต้น
 กิ นม ทนะญีช นม กันไตร นมเล็ยช นมปวง คือทนมปัง ทนมตะไกร ทนมข้าวดอกแดกทนมไข่
 นมละจัง นมกองเกน เต็ยั้ง นมเตน นม ตรูย พอง ทนงา ทนกำไล ทนมเทียน ทนมกรวย
 ทวี ตะเจ็ยั้น กรอม นุส ฮอง ออย เน็ยะ ฮี เมอ ทำใส่ประดับชั้นล่างสุดให้เจ้าชมดูเล่น
 ลัญญ์ สบาย เมอ บายแสร์ย เจ็ยั้น กรอมโตจสระแต่ย ให้สบาย ดูบายศรีชั้นล่างสุดตั้งกล่าว
 เจ็ยั้น เลอ ทนเม็ย เจ็ย ปีร ฮอง ฉละ เจ็ย รูป ชั้นต่อไปชั้นที่สอง ฉลักแกะเป็นรูป
 ฮ้อฮ ประสอง เบ็จ พเย็ย ทอร ฮ้อฮ ฉเวล ฉวัต นิทยาชรรเหาะเต็ยงคู้ ฉลัดเจ็ยียน
 ไค จับ นารี ฉ้อล นุส เน็ย โม เสบ ล้อม มือจับนารีพล เอามาเส่นสม
 ทวี รูป เบ็รียฮ สนิ้อม ตะ จระล้อม เล็ยย พอง คเน็ย ทำรูปพระสามใส่คละด้วยกัน
 เต็บ อ้อฮ ญีชค ทวี เจ็ย นม ตะเล็ยย พอง ญาติทั้งหลายทำทนมใส่ไปอีกด้วย
 กิ นม ทนอง นม ตระ เกรด ผกา ตระจ็อง นมโกรจ คือทนมเต่าเก็ยต ดอกบัวเขียว ทนมมะกรูด
 ไญว อ่าเบาะ บำปวง ตกเล็ยย สกอร สอ และข้าวเม่าคั่วใส่ผสมกับน้ำตาลทรายขาว
 เม็ยน เต็ยั้ง เต็รียบ เล็ยจ นมละจัว นม อากอ มีทั้งข้าวดอกหวาน ทนงา ทนมกล้วย
 นมกันเต็ร้อม ตะ จระ ล้อม ออย เน็ยะ เมอกำसान ทนม "กันเต็ร้อม" คละกันให้เจ้าดูเล่น

เจ็อัน เลอ ตี้ แบ็ย นุฮฺ เยิง ฉละ เจ็ย รูป
 กินรา กิณะแระยี่ รูป กสิ๊ด กัน สอร เจ็ย
 เติบ อ้อฮฺ เก็ยด ทวี เจ็ย นม ทะแมะ นิง นม โกร
 อันสอม จรุก เม็อัน เต็ยง นม โชก โน้ว พลุ
 กขสา เยิง ทวี ตะแรง เว็ยบ ตามคอย จูร
 เน็ย บาย แสร็ย เน็ยะ เม็ยฮฺ ประลิ่ง เอย
 อัญเชิญ ขับ ขแม็ย โม เมอ บายแสร็ย
 นา เน็ยะ เกย เน็ยะ กม จอร แจ็งใต้ว ซงาย
 โม สบาย เมอ ออย เจ็ยะ เน็ยะเม็ยฮฺประลิ่งเอย
 เน็ยะ กม อ้ออัน อะ เมอ ตระเจ็ยะ เต็ยง
 เจ็อัน แบ็ย ลุฮฺ ต้อลเจ็อัน โปน ขแม็ย
 เม็ยง รูป แสร็จ เตบักัญญา เรเร็ย เร็อ้ม ล็ญ
 เส็จ ออร กันบวอร เน็ย มาลา เติบ อ้อฮฺ เก็ยด
 ทวี เจ็ย นม ตะเล็ยย ล้อม กี่ ซ้าวดำ ตะจระล้อม
 นิง นม ลเว็ย ทองหยิบ ทองหยอด ทวี เล็ยย คเน็ย
 เม็ยง นม โปน นม เล็ยว ซ้าวเหน็ยวกวน
 ตะเจ็อัน โปน นุฮฺ แอง นา
 ลุฮฺ ต้อล เจ็อัน ปรำ นุฮฺ สอด ฉละเจ็ย รูป เตเว็ย
 โน้ว เนาะ แอง นา เซ็ง กันปกา อังเก็ยร บ้อฮฺ
 โน้ว ตาม คอย ฉล้อฮฺ เล็ยย จระล้อม นิง เน็ย รั
 ฮ้อฮฺ โน้ว ตาม คอย นม ภา กระจาล เตเว็ย
 เติบ อ้อฮฺ เก็ยด ทวี เจ็ย นม บารัง ตะเล็ยย นิง
 นม ปัง เม็ยง เต็ยง ปัง ตะเตา หนี สาราาย โน้วสาค
 ชั้นที่ 3 นั้นแกะฉลักเป็นรูป
 กิณรากิณรี รูปกษัตริย์ถือศรัย
 ญาติทั้งหลายจึงทำขนมผิง ขนม เป็ยกนูน
 ข้าวต้มหมูสับไก่ และขนมบัว ขนมงาข้าง
 เราทำแล้วเรียงประดับเป็นแถวแนว
 ประดับบายศรี เจ้าขวัญเอี้ย
 เชิญเจ้ารีบมาชมดูบายศรี
 ทนาคีทนาคีเจ้าอย่าเที่ยวจรจัดไปไกล
 มาชมให้ชั้ตถนัดตา เจ้าขวัญเอี้ย
 เจ้าอย่าหม่นหมอง มาดูเล่นเฮ็นเฮ็น
 กั้วกั้วชั้น ส่วนในชั้นที่ 4 นั้นทนาคี
 มีรูปนางเทพกัญญาลีลารายรำเล่น
 หัวเราะดีใจ ถือบวรบุผา จึงบรรดาญาติ
 ทำขนมใส่แซมคละด้วยคือ ข้าวดำใส่แซมกับ
 ขนม มะเตื่อ ทองหยิบ ทองหยอด ทำด้วยกัน
 มีขนมกวน ขนมลาว ซ้าวเหน็ยวกวน
 ใส่ชั้น 4 นั้น แล
 ถึงชั้น 5 นั้นทนาคี ฉลักเป็นรูปเทวา
 วางไว้ที่นั้น ล้วนถือดอกไม้มนทาสุวรรณค์
 อยู่ ตามช่อง ๆ ปรกกับนางนารี
 ทั้งหมดอยู่บนก้อนเมฆ สาราญแบบเทวดา
 จึงบรรดาญาติทำขนมฝรั่งใส่คละกับ
 ขนมปัง มีทั้งขนมปังใส่เต้าหู้ สาราายสาค

เตี้ยง นม บูนิ้ว ปวง ปัวส เอิง ทวี ตะ ฉะปัวส ทั้งทนมบู และไข่งู เราทำใส่จำเพาะ
 ก็น้อง บาย แสร้อย เนีย เมียส ประลิ่ง เนียะ กม ในบายศรีไอ้ขวัญเอยเจ้าอย่า
 เขิง นิง กัณแสง ฮ้อฮ ใต้ว ลัญ ปรดาส ๆ เลย โกรทซิ่งกับทิ่งลิ่งสถิต เหาะจรไปทั่วทิศ
 อัญเจิญ นาเนียะ เกยโม ลำเฮย เมอ บาย แสร้อย เขิญมาเกิดเจ้าเอย มาชมบายศรี
 เจ้อัน ปรำ โดจ สระแต่ย ชั้นที่ 5 ดังกล่าวมา
 เจ้อัน ปรำมูย ฉละ เจีย รูปเอิ้น ตเวีย นิง เตบักัญญา ชั้นที่ 6 ฉลักเป็นรูปอินทราภิกับเทพกัญญา
 แนน เนค คเนีย เลียย จระล้อม เตบ ฮ้อฮ ญีชต แนนสนิทกันคลอเคล้า จึงบรรดาญาติทั้งปวง
 ทวี นม ตะเลียย คเนีย เมียนน นม ปุด ตเวีย ทำทนมใส่ปนคละกัน มีทนมพุทรา
 เลียย คเนีย นิง นมเนียง เล็ด ตางวาง กับทนมนางเล็ด ทนมตางวาง
 ตะ ก็น้อง เจ้อัน ปรำ มูย สถาน นุฮ แอง นา ใส่ประดับที่ชั้น 6 นั้นแล
 เจ้อัน นิส เจีย เจ้อัน สุกเกีย เมียน เตเวีย ชั้นที่ 7 ฉลักเป็นรูปสุวรรณพรหมา
 เลียย จระล้อม เตบ ฮ้อฮ ญีชต ทวี นม ตะ ชั้นนี้เป็นชั้นสวรรค์ มีเทวา
 เลียย พอง คเนีย เมียน นมสำรอง ตะ สโนล โดง ปนไปด้วยกัน มีทนม "สำรอง" ใส่ได้มะพร้าว
 เปียย สกอร สอ เมียน นม ทเม็ง ทะกอร ปนน้ำตาลทรายขาว มีทนม ฟันมังกร
 เลียย สกอร สอ นม เกายู นม อำแบง นมเกิด เปีย ผสมน้ำตาลทรายขาว ทนมเกายู ทนมเบ้อง
 เจียง เจ็น ทวี เมียน เตริง นม บักตี ตะเลียย ช่างคนจีนทำ มีทั้งทนมบักตีใส่ผสม
 พอง คเนีย นิง โดง เลา ฮอง ปรวม เตียง สบาบ ปเวีย ด้วยกันกับมะพร้าวเหลา พร้อมกับช้อน
 เอิง ทวี เตี้ยง จำเนีย เตี้ยง สัจ ตเวีย นิง ญา พเลีย เราทำอาหารทั้งเนื้อ ปลา ยำ ปลา
 อัญเจิญโม อาย ราโม นิสานีโยง เลา เขิญมานี้เกิด มาทำมะพร้าวเหลา
 เนียะ เขิง เจาเรา กม ฮ้อฮ เขียตราใต้ว ผดาส เลย เจ้าโกรทเคื่องเรา อย่าเหาะเตร็ดเตรไปเลย
 อัญเจิญ นาเนียะ เกยโม ลำเฮย เมอ บายแสร้อย เขิญเกิดขวัญเอย มาชื่นชมบายศรี
 แอ จ้อง เรียจ เสนเนีย ปันลัษ กุตุเกีย ที่บนยอดเป็นราชเสนา นกครุฑ
 เนียเรียย เมียน จีสตา จิส กุตุเกีย กอร กัน นารายณ์ทรงกฤดา ประทับบนนพญาครุฑ มือถือ

เปรี๊ยฮั ทั่น หน้ะนึ่ง ใ้เว จ้อง บายแสร์ย เมี่ยน
 เตน เจ็ย เจ็ย มงกั๊วล เจ็ยพิ๊ ทม มุขพอง
 ประลึง เม็ยฮั เสย อัญเจ็ญ เน็ยะ ฮ้อง
 กม จอรฮ้อฮั ณะสอง ใต้ว เลง ลี้วง ล้อบ
 จรอก ละหอก เปรี๊ย หนม หลาจเมมมม ตี้ตุง
 แคลงสรวาบ อู ลอใ้เว มหิงสา กชะแล็ย กชะสา
 สุนะชาโก ตันสอง กระจ็ย หลา ดำบอง
 ดำแร็ย หลอง ะตึง จรูกบา จอจอก ส่วาน ส่วา
 ณา ชลุฮั เล็งญี่ สำโปรจโคจ ณะ มรีกั มรีเก็ย
 ระเม็ยฮั ระเม็ยฮั สะเต็ยฮั ออก หลอก กับแฮน
 เน็ยะเม็ยฮั ประลึง เน็ยะกม จอรเฮ็ยตรา
 หลาจ สัตว์ ขวง หน้ะนึ่ง ประเต็ยฮั นึ่งเน็ยะ ฮ้อง
 เว็ย ทวี อันตราย ณาเน็ยะ กมเน็ยะ ตรัจใต้ว
 ตระล้อบโม ใ้เว นึ่ง รูป อ้อง
 เย็ง ญี่ยติกาสันดาน นึ่งเม็ยตดา แบ็ยดา
 เน็ยะอาจารย์ จุม ใ้เว จำออย ปัวร์ เน็ย
 เน็ยะ เม็ยฮัไทล ออย เน็ยะ เม็ยนโจักเจ็ย
 เต็ยฮั จี้วน สำ เสาะ อายุเน็ยะ ฮ้อง
 ออย บาน 100 วะสา ออย เน็ยะ บาน เจ็ย
 อัคคะมหา เสนา บอแต่็ย ทม ทเก็ง อุด้อม เล็ฮั
 เน็ยะพอง กมแบ็ย เม็ยน สะเมอ ฮ้อง
 บติม ตเร็ม บาน เจ็ยโย ออย เน็ยะ เม็ยน
 เจ็ย จำเน็ยฮั ษเน็ยฮั อ้อฮั สัตเต็ยว พอง

พระขรรค์ขึงขึง แลทียอดบายศรีนั้นก็มี
 เทียนชัยเป็นเมงคล เป็นพิธิใหญ่เทียว
 ขวัญเอี้ยเซ็ญเกิด
 ออย่าเหาะจรล่องลอยเตร็ดเตรไปทั่ว
 ทุกตรอกซอกป่าเขาแดนดง จงกล้วนกสุก พัดท้อ
 นกแสก นกเค้าแมว และมหิงสา คชสีห์ คชสาร
 สุนัขป่าโค วัวแดง ควาย เสือโคร่ง
 ซ้างเป็นโขลง กระจัง หมูป่า จิ้งจอก ส่วาน ลิง
 เม่น กุ้ง นางอาย อีเห็น ะนี มฤคิ มฤคา
 แรด ละมั่ง เข็ยว นกออก...กระจัด
 ใ้ขวัญเอย เจ้าอย่ามัวเทียวยาตรา
 กลัวสัตว์ร้ายจะมาพบเจ้า
 มันจะทำร้ายเอา เจ้าอย่าเทียวจรไป
 จงกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว
 เราบรรดาญาติสาโลหิตและมารดาบิดา
 ท่านอาจารย์ประชุมกันรอคอยเพื่ออวยพรให้เจ้า
 เจ้าผู้เป็นเม็งขวัญ ขอเจ้าจงมีโชคชัย
 ทั้งชนมายุ มีสุขเกษมแล
 มีอายุถึง 100 พรรษา ขอให้เจ้าได้เป็น
 อัคคะมหาเสนาบดีใหญ่ สูงส่งเหนือ
 คนทั้งปวง อย่ามีใครเทียมทาน
 เปรี๊ยบเสมอเจ้าได้ ชัยโย ขอให้เม็ยชัย
 ณะเหล่าศัตรูทั้งปวง

กม แบ็ย เอียนโมประลอง นิงเจ็ย เตเจ็ยฮั๋
 เจ็ฮั สะเตา เน็ยะ ทะปัวฮั ออฮ เต็ยบ เต็ยบ ออฮละ
 โดจ เก ตะเวบ สะเป็ยง กตารฯ
 อูจ เตน เจ็ยโน้ว จ็อง บายแสร์ยึ ปะปิลแบ็ย
 เตน ปรำโนน อูจ ฉวาล ชโลน โยก แฉ็ย
 ฉวาล ตาม ทักซิมมา ลุฮั ประเต็ยะเสน เตน สรัจ
 โยก มลู กบัจ ลีวด เตน เจ็ย
 โยก กระทบม นุฮั เน็ยโกจ จินเจ็ม
 ทวี ตามเด็ม โบราณแรงโม
 บอกเบ็ก ลำบ็วด แดล หนุ ปายแสร์ยึ
 โยกโน้วโดจ ทะแฉ็ย แดล เลา ตุกเฮ็ย
 นิง ันนเจาะ เน็ยแอง เต็บ เยง กัวฮั กวาง แบ็ยตอง
 ฮอโยกเจ็ยฉับ ๆ เว็ย ๆ ตังเอ็เกริก สามครา
 อย่าได้กล้ำมาต่อสู้อองตีกับเตชาญาน
 กฤตาทิศหารของเจ้า คนที่สู่งให้ต่ำ คนที่ต่ำให้หัก
 ประดุงตั้งสะพานที่ราบเว็ยบ เทอญ
 จุดเทียนชัยที่ยอดบายศรี 3 ดวงเจ็ดจ้า
 เทียน 9 ดวงจุดเว็ยนรอบตัวเอาชัย
 เว็ยนไปทางขวา เมื่อประทักซิมมาแสร์จ
 เอาใบพลูมาดับเทียนชัย
 เอาเข้ามาเทียนนั้นแล เจ็มหน้าผาก
 ทำตามสมัยโบราณเรื่อยมา
 แทะเปิดผ้าไหมที่ห่อบายศรี
 เอามะพร้าวอ่อนที่เหลาไว้แล้ว
 จะป้อนสูเจ้า แลเราจะตีฆ้อง
 โห้เอาชัย เร็ว ๆ ไว ๆ โห้ โอ...ฮี...โอ...

เมื่อโห้ 3 ลาแล้ว อาจารย์เจ้าจะพากล่าวคาถาว่า มุ สุ อระหัง (3 จบ) เมื่อ
 เร็ยชวักญบ แล้วก็เอาเทียน 9 เล่มจุดใส่ในฝาเต้าปูน ยกเว็ยนประทักซิม 3 รอบ โดย
 ขณะเว็ยนถันสวดมนต์บทสุปะทักซิมึง สุปะทักซิมึง กายะกัมมัง วาจา กัมมัง ปะทักซิมึง ประทักซิมึง
 ประณีเต ปะทักซิมมา ปะทักซิมมา นิกัตวานะ ละกันตันเต ปะทักซิมเน สวดไปเรื่อยจนครบ 3 รอบ

ในฝาเต้าปูนถัน 1 เต้าใส่ใบพลู 3 ใบ เทียน 1 เล่ม

เมื่อเว็ยนครบ 3 รอบ อาจารย์ก็เอาใบพลูห่อเทียน แล้วเป่าให้ดับโดยเป่าควันเข้าปาก
 เด็กที่จะโกนจุก ทำไปจนครบเทียนทุกอัน โดยมีคาถากล่าวดังนี้

พุทัง รำจันติ ทัมมัง รำจันติ สั้งฆัง รำจันติ จำเว็ญเสาะ สุสะแต่็ย สาระเปอเสาะ
 จล โนก จูย กำจัด ตุก เก็ย ฮ้อ ปะตะรูป จังไร วิเน็ยฮั ฮ้อฮั ฮอง เล็ยเก็ยะ เล็ย โก โหร
 โมโดจ ติก ถเล็ยจ ปริก กมัดจเล็ย ยอง ประลิกขิเมฯ

แปลว่า พุทธังระจับ ธัมมังระจับ สังฆังระจับ จำเวฬุสขสวัตตี สรรพสุขเข้ามาช่วย
กำจัดทุกข์ภัย อุบัติภัยไร วินาศสิ้นแล ลามะลาโกโหลเข้ามาตุงน้ำ เย็นเข้าอช้ำได้ขาดเลย
ประสิทธิเม

หลังจากนั้นก็เอาเขม่าเทียนเจิมหน้าผาก มีคาถาว่า

มฺหุสฺสอะระหังวิจุปาราย กัญจะปะโรเม ชะโยชะยะ ปิปะมุขัง นะเจิมโมเจิม

จันทะกะลา สุระชะกะลา

หลังจากนั้นจึงป้อนน้ำมะพร้าวอ่อน สวดว่า พุทธังประสิทธิเม ธัมมังประสิทธิเม

สังฆังประสิทธิเม พุทธะ สุปะติภูติตา พุทธะสุ

จากนั้นป้อนข้าว สวดว่า จิปีเสติ โนโฆพทชายะ เมื่อขึ้นถึงปากว่า ทมะ เมื่อเด็กกลืน

ถึงคอให้ว่า ทุอะ เมื่อกลืนถึงท้องให้ว่า ทุอุ

พิธีตอนนี้ก็เสร็จแค่นี้ แต่เด็กที่จะโกนจุกนั้นต้องมีคาถาบริกรรมตลอดทุกอิริยาบถดังนี้

เวลาเดินให้ว่า นะมะอะอุ เวลานั่งให้ว่า มะอะอุอะอุมะ เวลานอนให้ว่า มะอะอุ

อะอุมะ อุมะอะ

หลังจากนี้ หากมีการมหรสพที่เล่นไปเด็กก็ต้องนอนอยู่ในอารักขาของพ่อแม่จนรุ่งเช้า

จึงมีพิธีโกนจุก แต่ในตอนนั้นขอเล่าเรื่องการเบญจาเพื่อโกนผมเสียก่อน

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางเพชรภรณ์ ชื่อสกุล โสลำภา

เกิดวันที่ 31 ตุลาคม พุทธศักราช 2502

สถานที่เกิด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 30/1 หมู่ที่ 6 ตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 1 ระดับ 5

สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนจตุรพักนิมานรัชดาภิเษก อำเภอจตุรพักตรนิมาน
จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2513 ประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านแมตวิทยาดาร

พ.ศ. 2516 ประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนบ้านแมตวิทยาดาร

พ.ศ. 2519 มัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนสตรีศึกษา

พ.ศ. 2521 ป.กศ. จากวิทยาลัยครูบุรีรัมย์

พ.ศ. 2523 ป.กศ.สูง เอกภาษาไทย วิทยาลัยครูบุรีรัมย์

พ.ศ. 2525 คบ. (เอกภาษาไทย) จากวิทยาลัยครูบุรีรัมย์

พ.ศ. 2536 ศศ.ม (ไทยคดีศึกษา เน้นมนุษยศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาสารคาม